

Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах

Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах

Матеріали
ХІІ Міжнародної наукової
конференції

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА (м. КИЇВ)
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
ЗАХІДНОЧЕСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (м. ПЛЬЗЕНЬ, ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА)
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АДАМА МІЦКЕВИЧА (м. ПОЗНАНЬ, ПОЛЬЩА)
ПРИМОРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (м. КОПЕР, СЛОВЕНІЯ)

Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах

МАТЕРІАЛИ
XII Міжнародної наукової конференції
(24–25 квітня 2025 року, Україна, м. Дніпро)

ДНІПРО
2025

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (протокол № 10 від 29 квітня 2025 р.)

Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах:
Матеріали XII Міжнародної наукової конференції (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 24–25 квітня 2025 року) / укладання і загальна редакція О. К. Куварової. – Дніпро: Ліра, 2025. – 153 с.

ISBN 978-617-8519-48-3

Збірник містить матеріали доповідей українських і зарубіжних лінгвістів, присвячені опису лексико-семантичних і граматичних інновацій у сучасних слов'янських мовах, що виявляються в різних комунікативних сферах; вивченню тенденцій і перспектив розвитку інноваційних процесів на різних рівнях мови; дослідженню явищ неологізації в аспектах сучасних наукових парадигм; розгляду мовних і мовленнєвих інновацій як об'єктів прикладної лінгвістики, лінгводидактики, теорії і практики перекладу.

Для викладачів, науковців, аспірантів і студентів гуманітарних факультетів, а також для широкого кола читачів, яких цікавлять динамічні зміни, що відбуваються в сучасних слов'янських мовах.

Матеріали публікуються в авторській редакції.

ISBN 978-617-8519-48-3

© Колектив авторів, 2025

© Куварова О. К., укладання, 2025

Вступне слово

*декана факультету української й іноземної філології та
мистецтвознавства*

*Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара,
докторки філологічних наук, професорки **Ірини Степанівни ПОПОВОЇ***

Шановні колеги, дорогі друзі!

Маю за честь вітати учасників XII Міжнародної наукової конференції «Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах», яка розпочинає свою роботу в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара й організаторами якої є мої шановні колеги кафедри загального мовознавства та слов'янознавства.

Сьогоднішня конференція має славні традиції; її започатковано 22 роки тому, 2003 року; на факультеті ця наукова подія відбувається кожні два роки, маючи тут, що називається, надійну й постійну прописку.

Найосновнішими завданнями конференції є висвітлення актуальних питань славістики й суміжних лінгвальних проблем, опис й узагальнення неологічних мовних і мовленнєвих процесів та явищ, питання мовної інтерференції та впливу екстралінгвістичних чинників на розвиток слов'янських та інших індоєвропейських мов. Програма доповідей цього річної

конференції свідчить про те, що лінгвісти розглядають причини й особливості новотворів, які з'явилися внаслідок ситуації, що наразі наявна в нашій державі, а отже, дослідження воєнного, політичного дискурсів посідають пріоритетне місце з-поміж інших надважливих лінгвістичних та інтертекстуальних питань. Учасники конференції матимуть змогу презентувати свої дослідження під час пленарних засідань та роботи п'яти секцій:

- Шляхи та принципи неологізації сучасних слов'янських мов.
- Лексико-граматичні інновації та мовні картини світу.
- Лексико-граматичні інновації в аспекті лінгвостилістики, ономасіології, дериватології.
- Породження, функціонування й адаптація лексико-граматичних інновацій у текстах і дискурсах різних сфер комунікації (масової, спеціальної, художньої, розмовної).
- Лексико-граматичні інновації в аспекті перекладознавства, прикладної лінгвістики, практики викладання слов'янських мов.

До оргкомітету надійшло 124 заявки на участь у конференції, маємо 128 учасників з 8 країн: Україна, Республіка Польща (м. Вроцлав), Французька

Республіка (м. Страсбург, м. Нант), Федеративна Республіка Німеччина (м. Берлін, м. Падерборн), Іспанія (м. Вальядолід), Чеська Республіка (м. Прага), Словацька Республіка (м. Пряшів), Естонія (с. Кохіла).

Рада вітати наших колег із таких **зарубіжних закладів вищої освіти**, як Вроцлавський університет, Падерборнський університет, Страсбурзький університет, Пряшівський університет, Університет Вальядолід, Міжнародний Університет Ріоха (UNIR); **наукових установ**: Центр загальної лінгвістики імені Лейбніца (Leibniz-Centre General Linguistics, ZAS), Слов'янський інститут Академії Наук Чеської Республіки; **культурних та освітніх закладів**: Франко-Український соціокультурний центр «Толока», Кохіласька гімназія.

Приємно бачити і чути наших колег із **закладів вищої освіти України (12 міст)**: Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк), Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Державний біотехнологічний університет (м. Харків), Дніпровський державний медичний університет, Донецький національний медичний університет, Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Запорізький національний університет, Київський національний університет технологій та дизайну, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Національний університет «Запорізька політехніка», Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Ужгородський національний університет, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Херсонський державний університет, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький).

До нашої роботи долучилися науковці Інституту мовознавства імені О. О. Потебні (Київ) НАН України, КЗ «Рішельєвський науковий ліцей» м. Одеси, Маріупольського фахового коледжу ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія».

У конференції беруть участь 20 докторів філологічних наук, професорів, доктор філософських наук, 54 кандидати філологічних наук / доктори філософії з філології, 2 кандидати педагогічних наук, 1 кандидат психологічних наук.

Дорогі колеги! Висловлюю слова щирої подяки організаторам наукового форуму – славному колективові кафедри загального мовознавства та слов'янознавства за потужну підготовчу роботу, яка уможливила сьогоднішню зустріч, завідувачці кафедри, професорці Наталі Василівні Дьячок, усім, кого зацікавила тематика конференції і хто став її учасником. Бажаю всім усього найліпшого: здоров'я, добра, успішності. І хай цей затишний, погідний квітневий день, у який ми разом робимо благородну, потрібну нам, науковцям, викладачам, студентам справу, наблизить такі омріяні й очікувані Перемогу і Мир.

Успішної роботи! Дякую за увагу.

АНТИТЕЗА ЯК ОНІМНА ГРА В «КАЗЦІ ПРО МАРУ» ЛІНИ КОСТЕНКО

Літературна казка як жанр продовжує традиції народної творчості, часто розширюючи її можливості. Вона розвивається і набуває нових форм, що відображають актуальні літературні тенденції. Ліна Костенко увійшла в історію української літератури як глибоко національна поетеса і за світосприйняттям, і за тематикою та проблематикою творів, вона створила унікальний поетичний твір – «Казку про Мару» (1958 р.). Звичайно, творчість Ліни Костенко неодноразово була об'єктом досліджень українських науковців, як лінгвістів, так і літераторів, але поезія поетеси, а особливо її онімний простір, настільки глибинні, що, за словами Ю. Карпенка, «...ми на разі хлюпаємося десь близько на поверхні. Щось побачили, а чогось (і того – більше) – ні...» [2].

«Казка про Мару» відзначається глибоким символізмом та широким використанням антитези як основного стилістичного прийому. Таким чином, метою нашого дослідження є аналіз найменувань головної героїні, що представлені у вигляді антитези як прояву онімної гри. Знайомство з головною героїнею казкового твору відбувається ще до того, як поетеса називає її ім'я, вже тоді Ліна Костенко готує читача до дволиконості дитини, що призводить її до вживання різних варіантів імені:

Як поглянути з *правого боку* – / то *хороше дитя*, нівроку. / Личко біле, наче намітка. / Око – сонцем прогріта квітка. / А брова – як тонкий листочок. / А щока – ясний пелюсточок. / А уста – лісова полуниця. / А волосся – яра пшениця. / Як поглянеш з *лівого боку* – / ой, *потворне ж диття*, нівроку! / Рудувата пляма на скроні. / Ніс без ніздрі. / Повіки червоні. / Око вовче, а зуби щучі, / а уста – мов змії повзучі. / А волосся над головою – / як пустир, що заріс кропивою / На дитині це позначилось – / двоєликою народилась. / З *цього боку* – мов *квітка леліє*. / З *того боку* – мов *звір визира...* / Охрестили дитину – *Марія*. / А прозвали її – *Марá* [3, с. 256-257].

Саме тому головна героїня казки має й різні варіанти іменування: *Марія* – *Марá*, а також форму імені – *Марися*. Офіційне ім'я *Марія* в казці зустрічається лише один раз і пов'язане воно з саме церковним обрядом хрещення: «*Охрестили дитину – Марія*» [3, с. 257]. Варіант *Марá* – три рази: у назві – «*Казка про Мару*», та два рази в тексті: «*А прозвали її – Марá*» [3, с. 257]; «*...щоб ніхто на Мару не дивився*» [3, с. 258].

Значною мірою виразність поетичного мовлення залежить і від ставлення автора до змісту висловлювання і досягається ретельним та вмілим відбором мовних засобів, у тому числі поетонімів, що, у свою чергу, вимагає досконалого знання мови, її виражальних можливостей, найтонших відтінків значень. Саме в цьому уривку ми можемо відзначити, що, за зауваженням Г. Денискіної, «найуживаніший виражальний засіб протиставлення у Ліни Костенко – антитеза, як проста (нерозгорнута і розгорнута), так і складна. Ця стилістична фігура створена за рахунок не тільки лексичних антонімів, але й контекстуальних» [1, с. 31]. Науковці, зокрема Л. І. Мацько, визначають антитезу як риторичну фігуру, «що полягає у зумисне підкресленому зіставленні двох протилежних, але пов'язаних між собою понять, явищ, речей, ідей та образів для підсилення вражень, для більшої переконливості» [7, с. 367].

Антитеза представлена в казці не лише за допомогою антонімів, що надані при описі героїні: «з *правого боку* – *...хороше дитя*»; «з *лівого боку* – *потворне*

дитя...»; «вуста – лісова полуниця»; «вуста – мов змії повзучі» та ін., а й за допомогою поетонімів: *Марія* – *Марá* (наприклад, як канонічне – неканонічне ім'я).

Так, *Марія* – жіноче особове ім'я, що має походження від єврейського імені Міріам (івр. מִרְיָם), до української мови потрапило завдяки грецькій [6]. З давньоєврейської мови ім'я перекладається як «улюблена» і «бажана» – але в той же час «гірка» і «вперта», як характер і зовнішність героїні [9]. Це власне ім'я поширене у багатьох країнах Європи, Африки та Америки. Найвідоміша його носійка – Діва *Марія*, мати Ісуса Христа.

Інший варіант імені героїні – *Марá*. Автори «Малорусско-німецького словаря» [4, с. 197] пишуть, що в слов'янській традиції існує декілька імен, які можуть бути згруповані за подібним поєднанням фонем **m...r...(k)* у **m...k...r*, *Mara*, *Mo/arena*, *Markita*, *Makrina*. Іноді ім'я *Mara*, *Mo/arena* могли замінювати християнські власні назви *Марія* і *Марина*.

У давніх слов'ян ім'я *Марá* викликало трепет і страх одночасно. «Дочка Лади і Сварога – *Мара* відносилась до роду богів, яких боялися і шанували одночасно. Богиня *Мара* у давніх слов'ян асоціювалася з зимою і смертю. Вони вірили, що *Мара* всіма силами намагається знищити сонце і продовжити холодний період року. ... Адже за повір'ям, вона була господинею життя кожної людини. Саме *Мара* плела нитки життя людей, і тільки вона могла обірвати їх» [5].

Поетеса, описуючи труднощі вибору *Мари* між прекрасним тілом і потворною душею і, навпаки, між прекрасною душею, але бридким тілом, звертається до висхідного градаційного нагромадження епітетів, ряди яких послідовно протиставляються в контексті [1]:

Тільки душа в тебе буде потворна – / зла, / завидюща, / підступна / і чорна. / Або як хочеш – / красу твою змушу / переселитись навіки в душу. / Тільки тоді не жахайся змін – / будеш потворною з двох сторін. / Тільки душа в тебе буде прекрасна – / чиста, / надійна, / правдива / і ясна [3, с. 276].

Наведений приклад засвідчує не тільки протиставлення якісних прикметників, а ще раз через контекст пояснює вибір поетеси варіантів іменування героїні, її тонку гру словом та власними іменами – *Марія* (чиста душею, як Діва *Марія*) – *Марá* (потворна душею, як давня богиня смерті *Мара*).

У давнину дівчатам нечасто давали ім'я *Марá*, намагалися вибрати похідні від нього. У казці це також відображено, адже мати називає дівчинку лише *Марисею*:

А тим часом дочка піростала. / Мати звала її – *Марися* / І нікуди її не пускала, / щоб ніхто на *Мару* не дивився [3, с. 258].

Форма імені *Марися* використовується поетесою в казці найчастіше – 27 разів (утворена за допомогою суфікса *-ис-*, що запозичений з латинської мови, в основах іменників жіночого роду вказує на назви осіб жіночої статі за родом занять, непоширений [8, с. 381], у поетонімі набуває пестливого значення: *Марá*→*Марися*).

Таким чином, антитеза як засіб художньої виразності відіграє ключову роль у формуванні змістового наповнення «Казки про *Мару*» Ліни Костенко. Варіативність і контрастність іменування допомагає розкрити образ та характер головної героїні, підсилює основну ідею твору – боротьбу добра і зла, внутрішню двоїстість людської натури. Завдяки використанню антитези у вигляді онімної гри поетеса підкреслює складність морального вибору, який постає перед героїнею, акцентує увагу читача на глибоких філософських та етичних аспектах людського існування. «Казка про *Мару*» демонструє неймовірну здатність Ліни Костенко

поєднувати традиційні мотиви з інноваційними художніми та ономастичними прийомами, надаючи їм нового змісту та актуальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денискіна Г. О. Лінгвопрагматичний та стилістичний потенціал антонімів у поетичних творах Ліни Костенко (порівняльний аналіз ранніх та сучасної збірок). *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. Випуск 7. 2017. С. 29–38.
2. Карпенко Ю. О. Про літературну ономастику: міркування на базі твору Ліни Костенко «Коротко – як діагноз». URL: http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2012/12/KARPENKO_UO.pdf (дата звернення: 28.06.2023).
3. Костенко Ліна. Казка про Мар'ю. Костенко Ліна. Поезії / упоряд. Осип Зінкевич. Балтімор – Париж – Торонто: Українське Видавництво СМОЛОСКИП ім. В. Симоненка, 1969. С. 255–286.
4. Малоруско-німецький словар: у 2-х тт. / уложили: Євгеній Желеховский та Софрон Недільський. Львів, 1886. Т. 1. 590 с.
5. Мара – значення і походження імені. URL: <https://yakzvaty.com.ua/maraznachennya-i-pohodzhennya-imeni/> (дата звернення: 24.07.2023).
6. Марія. Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Марія_\(ім%27я\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Марія_(ім%27я)) (дата звернення: 24.07.2023).
7. Мацько Л. І. Стилістика української мови: підручник. Київ: Вища школа, 2003. 426 с.
8. Полюга Л. М. Словник українських морфем. Львів: Світ, 2001. 448 с.
9. Що означає ім'я Марія... URL: <https://glavred.net/horoscope/chto-oznachaet-imya-mariya-i-komu-ono-prineset-schaste-10280253.html> (дата звернення: 24.07.2023).

A. I. Anisimova, S. S. Tsymbalova (Dnipro)

VERBALIZATION OF THE CONCEPT "ECOLOGY" IN THE ENGLISH MASS-MEDIA

Ecology is considered a topical problem: climate change, environmental pollution, biodiversity loss and other environmental issues are threats to the future of the planet. In this regard the matter of environmental protection often appears in the media. The mass-media reflects the consciousness of the population to some extent, thus, by analyzing the linguistic means that verbalize the concept "Ecology" in the media a conclusion can be made about the attitude of English-speaking society to ecology at the moment.

According to M. M. Polyuzhyn, a concept can be represented as a mental unit and a mediator between the language and culture [6, p. 217]. A concept embodies an idea, a notion of a certain object or phenomenon. A significant number of researchers (A. M. Pryhodko, I. O. Golubovska, O. S. Bondarenko) consider the concept a component of culture. The concept is objectified in the language, so the analysis of linguistic means allows us to draw a conclusion about the people's ideas about the certain concept.

The set of linguistic units that objectify a concept is called a nominative field (nomination is either the act of giving a name, or the name itself, so these linguistic means "name" the concept). The nominative field consists of a core, close and far peripheries [7, p. 134-135]. The core of the nominative field contains a key word representing the concept (which most often coincides with the name of the concept) and its synonyms. The lexemes of the core are characterized by a high frequency of usage, stylistic neutrality and notable semantic generalization. The periphery includes

words with a correspondingly low frequency of use, stylistic coloring and dependence on the context. It includes phraseological units, paremies, authorial and occasional words, etc.

In order to study the peculiarities of verbalization of concept "Ecology", the definitions of the English-language dictionaries of the lexeme "Ecology" were examined, the notion of the mass media as a representation of the consciousness of society has been considered, the contexts of realization of the analyzed concept in the mass-media has been explored, synonyms and derivatives of the key lexeme has been identified, the subtopics of "Ecology" and linguistic means that objectify the concept has been analyzed.

In dictionary definitions *ecology* is interpreted primarily as the science of the relationships of living organisms with the environmental [1], and only in the Oxford dictionary the interpretation of *ecology* includes a concern about anthropogenic impact on the environment and the related political movement [3].

Nevertheless, *ecology* is perceived as a significant problem in the English-speaking society due to technological progress accelerating environment pollution, climate change, and similar problems. For instance, in the UK 39% of citizens were involved very much in the issue of biodiversity loss in 2023, while another 14% were somewhat involved and 15% were aware of the issue [4, p. 4]. 72.3% of Canadian citizens, when surveyed about their values and actions, indicate that they always think about their impact but are unable to act in the best way due to a lack of opportunities, while another 10% build their entire lifestyle around caring for the environment [2, p. 156].

The state of society, its opinions and points of view can be assessed by analyzing its mass media. They are considered means of communication that immediately spread the same information to a large audience, including magazines, newspapers, radio, television and sometimes the Internet [1]. According to the American researcher Debra Spitulnik, the media depend on politics and economics, are associated with achievements in technology and science, and like most areas of human life, their existence is inextricably linked with the use of language [5, p. 293]. Therefore, a conclusion can be made that the media reflect the existing political and economic trends of society. Since these trends are manifested in language, the media are of interest to linguistics, including cognitive linguistics for the analysis of mentality of society.

The contexts of verbalization of the concept of "Ecology" include politics (elections, legislature, state institutions, etc.), significant environmental problems with their serious consequences and as an integral part of the economy.

According to the results of the conducted research, the nominative field of the concept «Ecology» comprises 185 lexical units. The core was formed by the key lexeme *ecology*, its synonyms and derivatives: *ecological*, *ecosystem*, *environment* etc.

The close periphery was divided into several categories:

- the first category was formed by lexical means that verbalized the analyzed concept in the context of environmental problems and negative influence of human activity: *climate change*, *pollution*, *extinction*, *land degradation*, etc. Lexemes of this group are noted for their high frequency of use;
- the second category included positive anthropologic influence on the environment and means of its protection: *to recycle*, *sustainable*, *eco-friendly* etc.;
- the third group consists of lexical means connected to political sphere (voting, parties, governmental establishments): *green party*, *environmental movement* etc.;

- the last group contains nominations of scientific institutions and its personnel conducting environmental research: *Ecology laboratory*, *Professor of Ecology* etc. This category is characterized by lower frequency of use among lexical units of close periphery.

The far periphery is made up of rarely used linguistic means, in our case neologisms: *eco-warrior*, *eco-resort*, *bio-safe* etc.

It can be concluded that according to the results of the study, the nominative field of the concept "Ecology" in the analyzed samples of the English language mass-media contains 185 lexical units. The concept "Ecology" is verbalized in the context of environmental problems the most, while also being frequently realized in such contexts as political campaigning and as part of economy.

It was established that the concept "Ecology" is verbalized by lexical units of the close periphery the most due to their relevance to major topical problems, including nominations of global environment issues, ways to protect the ecosystem, political forces and scientific institutions. The linguistic means of the far periphery are used the least, as they comprise the newly created lexemes and authorial words. The other problems concerning the concept "Ecology" will be explored in the further research.

REFERENCES

1. Cambridge Dictionary [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>
2. Emily Huddart Kennedy, Thomas M. Beckley, Bonita L. McFarlane and Solange Nadeau. Human Ecology Review. *Society for Human Ecology*. Vol. 16, No. 2 (Winter 2009), pp. 151-160 (10 pages).
3. Oxford English Dictionary, s.v. "ecology (n.)," [Електронний ресурс], December 2024, Режим доступу: <https://doi.org/10.1093/OED/6977061619>.
4. Public awareness, understanding and support for conservation [Електронний ресурс]. Accredited official statistics. Department for Environment, Food & Rural affairs GOV.UK. Updated 10 December 2024. Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/statistics/england-biodiversity-indicators/public-awareness-understanding-and-support-for-conservation>
5. Spitulnik, Debra. "Anthropology and Mass Media." *Annual Review of Anthropology*, vol. 22, 1993, pp. 293–315. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/2155850>. Accessed 15 Feb. 2025.
6. Полюжин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2015. № 4. С. 212-222.
7. Ястремська Т. О. Лексико-семантичне моделювання українського діалектного простору: дис. д-ра. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2021. 610 с.

О. М. Бесараб (м. Дніпро)

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Цифрові технології дедалі більше впливають на різні сфери людської діяльності, зокрема на мовну комунікацію. Мовна картина світу, яка формується у свідомості носіїв мови, поступово змінюється під впливом цифрових засобів взаємодії, соціальних мереж та штучного інтелекту. Традиційні мовні норми доповнюються новими моделями спілкування, що вимагає переосмислення мовних процесів у контексті цифровізації.

Спробуємо проаналізувати, як саме цифрові технології впливають на мовну картину світу, що нового привносять, які плюси та мінуси цього впливу

цифровізації на освітні процеси та можливості адаптації нового на базі сталого, звичного.

Розглядаючи вплив новітніх технологій на різні сфери людського існування, в силу його широкомасштабності, щоб хоча б трохи розкрити зазначену тему, варто сфокусувати увагу на більш конкретних аспектах. Розглянемо більш детально мовну комунікацію й зміни у ній в контексті тотального імплементації цифрових ресурсів.

Неможливо не відмітити багатоплановий вплив цифрових технологій, наприклад, на мовні норми та стилістику. Як відомо, використання цифрових технологій, засобів комунікації призводить до значних змін у мовленні та письмі. Це зумовлено прагненням користувачів до швидкості обміну інформацією, зручності спілкування та ефективності комунікації.

Серед таких впливів найяскравішої здається тенденція до скорочення висловлювань, з проявами якої стикаємось кожного дня у власному спілкуванні з оточуючими, у робочій багатозадачності та в цілому у перевантаженій швидкоплинними подіями життєдіяльності. Ми знаємо з власного досвіду, що останнього часу цифрова комунікація переважно набула форму миттєвих повідомлень, сторони спілкування (мовці) використовують більш лаконічні, яскраві, емоційні вислови. Скорочені слова, аббревіатури та спрощені синтаксичні конструкції стали нормою в онлайн-спілкуванні, а, подекуди, прориваються у простір живого мовлення, навіть іншомовного. Наприклад, популярні скорочення в англomовному середовищі типу «BRB» («be right back») або «LOL» («laugh out loud») мають аналогії і в інших мовах, зокрема в українській. А емоційного забарвлення такому спілкуванню надають звичайні смайлики (емодзі), якими замінюються в онлайн-спілкуванні весь той спектр емоційних епітетів, прикметників, висловлювань, які зазвичай прикрашають мовлення і роблять його оригінальним та неповторним.

Ще один аспект вартий уваги – є запозичення з англійської мови, які досить активно імплементалися у різні мови світу, зокрема, в українську і функціонують у мовленні «немов рідні».

На думку О. Грищені, саме активне використання англomовного контенту сприяє проникненню іншомовних слів і виразів у різні національні мови. Так, терміни, пов'язані з інтернет-культурою («лайк», «репост», «стрім»), часто вживаються без перекладу або адаптації [1].

Ще одним результатом впливу технологій на мову і мовлення є модифікація стилістичних норм. Онлайн-спілкування передбачає нові засоби вираження емоцій та намірів. Серед них автор статті «Методологія лінгвістичних досліджень в цифровому середовищі» виокремлює використання заголовних літер для передачі інтонації, часте повторення символів для підсилення значення («дякуюууу»). Специфічне розташування пунктуаційних знаків також стали наразі частиною цифрової стилістики [4].

Щодо більш широкого плану впливу та глобальніших змін спричинених цифровізацією комунікації у мовній картині світу, можна зазначити наступне.

Цифрові платформи сприяють не лише зміні мовної форми, а й трансформації концептуальних категорій у сприйнятті світу.

Так, звернемо увагу на розширення значень слів. Ті слова, які традиційно використовувалися в одному контексті, набувають нових непритаманних значень завдяки саме цифровому середовищу. Як зазначає одна з дослідниць цього аспекту Л. Осадча, термін «друг», наприклад, на відміну від загальноприйнятої його конотації, у соцмережах може означати просто підписника або учасника

контактного списку, навіть якщо між користувачами немає особистих взаємин [3]. І таких прикладів у сучасному цифровізованому світі безліч.

Впливає поширення технологій і на формування нових понять. Кожного дня будь-який користувач соціальних мереж, цифрових та медіа ресурсів, стикається з цим явищем. У цифровій культурі виникають нові концепти, що відображають відповідні реалії онлайн-взаємодії. Серед таких концептів М.Надутенко називає такі поняття, як «фейк», «хейт», «блогер», (ми б додали ще «стрім», «скрін», та багато інших), які є частиною нової мовної картини світу, що формується через інтернет-культуру [2].

Відбувається певна зміна форм спілкування, така собі деформалізація комунікації. Віртуальні платформи сприяють міксуванню формальних та неформальних мовних стилів. У робочих листуваннях або освітніх платформах дедалі частіше використовуються неформальні мовні одиниці, які раніше були притаманні лише особистій комунікації.

Цифровізація життя суспільства, освіти і науки має безліч граней, серед яких і позитивні, і дискусійні, і негативні впливи.

Так, наприклад, застосування технологій у науці, зокрема, в мовознавчих дослідженнях розширяє можливості вчених, пришвидшує і полегшує їх роботу та отримання очікуваних результатів.

Інноваційні цифрові інструменти відкривають нові можливості для аналізу різноманітних мовних явищ, серед яких, наприклад, аналіз текстових корпусів. Що мається на увазі? Великі текстові бази даних дозволяють досліджувати частотність слів, тенденції зміни мовної картини світу та динаміку використання нових термінів.

У мовознавстві автоматизовані системи аналізу текстів можуть розпізнавати стилістичні особливості та прогнозувати мовні зміни. Це дає можливість оцінювати вплив цифровізації на розвиток мовних норм і понять [2].

У найбільш цікавому для нас аспекті, а саме, у викладанні іноземної мови, застосування новітніх технологій є досить важливим для забезпечення актуальності навчального процесу, осучаснення методів та підходів до викладання мови, підтримки мотивації учнів/студентів до навчання та можливості самовдосконалення та творчого розвитку як викладача, так і студентів. Крім того, як зазначає у своїй статті І.Серебрянська, використання мультимедійних платформ, онлайн-словників і віртуальних середовищ сприяє адаптації навчального процесу до сучасних мовних реалій [5].

Підводячи підсумки нашого лаконічного дослідження, можемо стверджувати, що цифрові технології відіграють важливу роль у трансформації мовної картини світу. Вони впливають на зміну мовних норм, стилістики та способів комунікації, формуючи нові мовні явища та концепти.

З одного боку, цифровізація розширює можливості спілкування, роблячи його швидшим та доступнішим, а з іншого – сприяє стандартизації мовних структур і зменшенню мовного розмаїття. Це вимагає адаптації освітніх програм та лінгвістичних досліджень до нових умов комунікації.

Запропонована тема є досить широкою, навіть глобальною, а, отже, потребує подальшого дослідження для більш досконалого розуміння всіх процесів та характеру впливів цифровізації на все, що навколо нас та всі сфери життєдіяльності сучасної людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грищеня О. Поняття мовної та концептуальної картин світу у науці про мову. Наукові праці Острозької академії. 2012р. [Електронний ресурс]. URL: <https://naub.oa.edu.ua/ponyattya-movnoji-ta-kontseptualnoji-kartyn-svitu-u-nautsi-pro-movu/>
2. Надутенко М., Надутенко М. Цифрові методи та штучний інтелект у мовознавчих дослідженнях / Національний університет «Києво-Могилянська академія». 2024р. [Електронний ресурс]. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/d47f356a-6086-4f81-b4e8-d47049e8675b>
3. Осадча Л. Вплив віртуальної комунікації на мовну картину світу. *Вісник Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. 2023. [Електронний ресурс]. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bc74cfef-c0a4-4648-b267-5b0a4236f1e4/content>
4. Ревуцька С. Методологія лінгвістичних досліджень в цифровому середовищі / Донецький національний університет економіки і торгівлі. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2022. 151 с.
5. Серебрянська І. М. Освіта в Україні: спостереження крізь призму мовної картини світу: монографія. Харків, 2018. 391 с.

Л. Т. Буднікова (м. Ужгород)

ОСОБОВІ НАЗВИ З ІНШОМОВНИМИ СУФІКСАМИ **-ІСТ/-ЇСТ, -ЕР, -ОР** У СЛОВАЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Суфікси іншомовного походження є органічною частиною словотворчої системи сучасної української та словацької мов. Як правило, це інтернаціоналізми, які виконують ті самі функції, що й українські чи словацькі суфікси [1, с. 61]. Найпродуктивнішими суфіксами іншомовного походження в обох мовах є суфікси **-іст, -їст, -ер, -ор**. Розглянемо їх у спадній продуктивності.

Із суфіксом **-ist-a** і у словацькій, і в українській мовах наявні утворення агентивних назв осіб, атрибутивних та ідеологічних назв.

Суфіксу **-ist-a** в українській мові функціонально й генетично відповідає суфікс **-ист**, який виступає у варіантах **-іст, -їст**. За словами Я. В. Закревської, варіант **-їст** поширився в українській мові під впливом російської, варіант **-ист-a**, очевидно, – під впливом західнослов'янських сусідніх мов [3, с. 58].

У словацькій мові є 223 агентивні назви осіб із суфіксом **-ist-a** та 67 атрибутивних назв. Чимала кількість таких назв є і в українській мові. Утворюються агентивні та атрибутивні назви осіб від іменників (майже 250 назв) і прикметників (понад 20 назв).

У словацькій мові найбільше відіменникових агентивних утворень. Серед них виділяється декілька груп назв осіб за способом і видом діяльності. Найбільшу групу (понад 40 лексем) становлять назви, які позначають особу за професією або фахом (*bilancista, dokumentarista, drogista, fiakrista, figuralista, fotografista, gátrista, kopista, kriminalista, personalista, procesualista, radista, signalista, telefonista, žurnalista*) [9]. Як зазначає Е. Тібенська, назви із суфіксом **-ist-a** у словацькій мові позначають осіб, які керують, доглядають або обслуговують якийсь пристрій, апарат. Утворюються такі назви осіб від іменника, який називає даний пристрій або апарат, наприклад, *automobil – automobilista, kombajn – kombajnista, telefón – telefonista* [8, с. 192]. В українській мові також наявні подібні назви осіб (*бульдозерист, економіст, криміналіст, машиніст, програміст, телефоніст, фінансист*).

Багато є словацьких назв осіб (35 назв) на позначення особи, яка співає або грає на музичному інструменті (*bandurista, basista, cimbalista, čelista, dombrista, flautista, gitarista, harfista, huslista, chorista, klavirista, kontrabasista, mandolinista, sopranista, trombonista, tympanista, violončelista, vokalista*) [9]. Як зазначає В. Дуйчикова, суфікс *-ista* настільки щільно увійшов до словотвірної системи словацької мови, що утворює назви осіб і від власне словацької основи, наприклад, *huslista* [7, с. 354]. В українській мові наявні такі назви осіб, як *арфіст, бандурист, баяніст, гармоніст, гітарист, литаврист, мандолініст, піаніст, тромбоніст, фанфарист, флейтист, цимбаліст*.

Чимала кількість назв на позначення людей, які діють у певних сферах науки або культури. Найбільше таких назв у науці, особливо у філології (26 назв) (*anglista, bohemista, germanista, hebraista, hispanista, hungarista, indoeuropeista, latinista, lingvista, nordista, polonista, purista, romanista, rusista, slavista, slovakista, slovenista, štylista*). В українській мові є назви осіб типу *арабіст, германіст, грамати́ст, іраніст, китаїст, латиніст, пушкініст, русист, структураліст, україніст, фольклорист, фонетист* (майже 30 лексем).

Назв на позначення осіб за певним видом спорту у словацькій мові нараховуємо 25 (*alpinista, basebalista, basketbalista, bicyklebalista, bicyklista, biliardista, cyklista, finalista, fleuretista, futbalista, handbalista, hokejista, kanoista, kulturista, motocyklista, motorista, šachista, volejbalista*). В українській мові також багато подібних назв осіб (*альпініст, бадмінтоніст, біатлоніст, волейболіст, дзюдоїст, канойіст, кроліст, самбіст, слаломіст, тенісист, фігурист, футболіст, хокеїст, штангіст*).

У словацькій мові багато назв на позначення осіб, що діють у літературі або мистецтві (понад 20 назв) (*analista, fabulista, folklorista, hymnista, karikaturista, kupletista, legendista, memoárista, monografista, novelist, pamfletista, parnasista, portretista, publicista, scenárista, žalmista, žánrista*). В українській мові наявні назви осіб типу *белетрист, гуморист, ілюзіоніст, каламбурист, кінематографіст, пантоміміст*.

Наявні у словацькій мові й назви на позначення осіб, що діють у військовій справі (*artilerista, gardista, kavalerista, tankista, ženista*) та медицині (*internista, ortodonista*). В українській мові є такі назви осіб, як *артилерист, кавалерист, торпедист та інфекціоніст, масажист, ортопедист*.

Серед атрибутивних назв осіб як словацької, так і української мов наявні назви, які позначають осіб за характерною поведінкою (*detaillista, idealista, individualista, intelektualista, fenomenalista, formalista, humanista, karierista, masochista, materialista, maximalista, minimalista, naturista, negativista, objektivista, optimista, pragmatista, progresista, realista, subjektivista, škandalista, trémista; авантюрист, аферист, волюнтарист, гіперболіст, гуманіст, егоїст, екстреміст, індивідуаліст, інтернаціоналіст, кар'єрист, колективіст, максималіст, мораліст, нігіліст, полеміст, раціоналіст, сентименталіст, скандаліст, фаталіст, шантажист*).

Назв осіб, утворених від прикметників, як у словацькій, так і в українській мовах дуже мало. Це здебільшого назви, які позначають осіб за їх поведінкою (*aktivista, fenomenalista, špecialista*) та за видом заняття (*inštrumentalista, regionalista*). В українській мові наявні такі назви осіб, як *активіст, акуратист, гомосексуаліст, інструменталіст, орнаменталіст, спеціаліст, феноменаліст*. За свідченнями дослідників, суфікс *-іст/-ист* не вступає в конкуруючі відносини з іншими словотворчими формантами. Лише зрідка трапляються спільнокореневі

синонімічні утворення, які оформлені за допомогою цього суфікса та українського суфікса **-ник**, наприклад, *авантюрист* і *авантюрник* [4, с. 39].

Із суфіксом **-ér/-ier** як у словацькій, так і в українській мовах наявні утворення атрибутивних та агентивних назв осіб. Як правило, всі ці назви запозичені з німецької мови. На високу продуктивність утворень із суфіксом **-ér/-ier** у словацькій мові вказують Я. Горецький, В. Дуйчикова та Й. Яцко. У сучасній українській мові дослідники також відзначають активізацію суфікса **-ер** при творенні іменників від німецьких запозичень [2, с. 17]. Окрім того, суфікс **-ер** був засвоєний українською мовою у складі іншомовних слів, але згодом, виокремившись у самостійну морфему, став приєднуватися не тільки до запозичених, але і до споконвічних українських слів. Такі слова, як *боксер*, *фермер*, мають відповідники в англійській мові і тому вони скоріше запозичилися, як і слова *бокс*, *ферма*. Але деякі агентивні назви, наприклад, *комбайнер*, не мають відповідника в англійській мові, тому дослідниця припускає, що ця назва утворилася в українській мові за аналогією до інших слів [5, с. 27].

У словацькій мові нараховуємо понад 100 агентивних іменників із суфіксом **-ér/-ier** та 30 атрибутивних назв осіб. Твірними основами у таких назвах виступають іменники, дієслова та прикметники. Подібні агентивні та атрибутивні назви осіб наявні і в українській мові.

Відіменникових агентивних назв осіб у словацькій мові найбільше (понад 50). Це здебільшого назви на позначення осіб за професією або видом заняття (*asfaltér, diskontér, eskamotér, importér, finišer, frizér, garderobiér, gravér, psychiater, reštaurátér, reportér, romanciér, skriptér, špeditér, vulkanizér*). Як стверджує Е. Тібенська, назви із суфіксом **-ér/-ier** у словацькій мові новішого походження, ніж назви із суфіксом **-ista**, і називають осіб, які виконують якусь діяльність, наприклад, *montér – montuje, šofér – šoferuje* [8, с. 192]. Є також багато назв, що позначають осіб за видом спорту, яким вони займаються або цікавляться (*rekordér, stopér, šprintér, špunter, štartér*). В українській мові наявні такі назви осіб, як *грумер, дизайнер, комбайнер, костюмер, парфумер, репортер, хронікер*.

Відіменникових атрибутивних назв осіб у словацькій мові близько 10. Це назви, які характеризують особу за її внутрішніми якостями (*frazér, fušer, gauner, hazardér, hofier, hypochondér, marodér, pozér, sabotér*). В українській мові є назви осіб типу *панікер, позер, рутинер*.

Із дієсловами у словацькій мові співвідносяться такі агентивні назви осіб, як *aranžér, hypnotizér, markér, montér, rafinér, štukatér, trenér, žonglér*. В українській мові такими є назви осіб типу *дублер, жонглер, колекціонер, контролер, селекціонер, суфлер, тренер*.

Із дієсловами співвідносяться атрибутивні назви осіб словацької мови, які характеризують людей за внутрішніми якостями (*debatér, diskutér, machér, škriblér, švindlér*). В українській мові наявні такі назви осіб, як *гастролер, лідер, фантазер*.

Від прикметників назви осіб із суфіксом **-ér/-ier** майже не утворюються. У словацькій мові є лише одна атрибутивна назва *bohatier*.

Із суфіксом **-or** або його варіантами **-átor, -tor, -itor** як у словацькій, так і в українській мовах наявні утворення атрибутивних та агентивних назв осіб, назв осіб за соціальним станом та ідеологічних назв.

У словацькій мові є 96 агентивних назв осіб із суфіксом **-or** та його варіантами, а також 30 атрибутивних назв осіб із цим же суфіксом. Твірними основами для цих назв виступають іменники, дієслова та прикметники. Подібно агентивні та атрибутивні назви осіб утворюються і в українській мові. Як зазначає

Ю. В. Цимбалюк, суфікс **-or** є другим найбільш поширеним суфіксом в українській мові [6, с. 52].

У словацькій мові найбільше (майже 50 утворень) відіменникових агентивних назв осіб із суфіксом **-or** та його варіантами **-átor**, **-tor**, **-itor**, співвідносних з іменниками на **-áci-a**, **-ci-a**, **-íci-a**. Це здебільшого назви осіб за професією або видом діяльності (*administrátor*, *anotátor*, *dokumentátor*, *dramatizátor*, *civilizátor*, *examenátor*, *inkvizitor*, *interpolátor*, *inštrumentátor*, *germanizátor*, *harmonizátor*, *konzervátor*, *legislátor*, *lektor*, *mandátor*, *mechanizátor*, *mumifikátor*, *navigátor*, *senátor*, *solicitátor*, *tabelátor*, *taxátor*). В українській мові наявні такі назви осіб, як *авіатор*, *депозитор*, *екзаменатор*, *кодифікатор*, *літератор*, *навігатор*, *цензор*.

Відіменникові атрибутивні назви із цим суфіксом позначають осіб за їх поведінкою (понад 20 назв) (*agresor*, *exploatátor*, *imitátor*, *iniciátor*, *falzifikátor*, *mistifikátor*, *mobilizátor*, *moralizátor*, *plagiátor*, *triumfátor*, *uzurpátor*). В українській мові також наявні подібні назви осіб (*експлуататор*, *ініціатор*, *інсинуатор*, *містифікатор*, *паціфікатор*, *плагіатор*, *раціоналізатор*, *узурпатор*, *фальсифікатор*).

Віддієслівних агентивних назв осіб у словацькій мові близько 30. Це назви, які позначають осіб за професією або сталим чи тимчасовим заняттям (*dešifrátor*, *excerptor*, *ilustrátor*, *informátor*, *kombinátor*, *komentátor*, *koordinátor*, *operátor*, *programátor*, *registrátor*, *reštaurátor*, *signalizátor*, *systematizátor*). В українській мові є такі назви осіб, як *апробатор*, *версифікатор*, *екранізатор*, *електрифікатор*, *імітатор*, *інформатор*, *класифікатор*, *коментатор*, *оператор*, *публікатор*, *реєстратор*, *стандартизатор*, *стилізатор*.

Віддієслівних агентивних назв осіб у словацькій мові близько 10. Це здебільшого назви, які позначають осіб за їх характерною поведінкою або здібностями (*agitátor*, *demonštrátor*, *idealizátor*, *orátor*, *organizátor*, *recitátor*). В українській мові також наявні подібні назви осіб (*агітатор*, *диктатор*, *ідеалізатор*, *конспіратор*, *реформатор*, *русифікатор*).

Відприкметникові назви осіб як у словацькій, так і в українській мові представлені слабо. У словацькій мові це атрибутивні назви *novátor*, *junior*, а в українській – *консерватор*, *новатор*, *юніор*.

Отже, із іншомовних суфіксів у межах агентивних та атрибутивних назв осіб найпродуктивнішим є суфікс **-ista/-іст**, котрий навіть здатний утворювати назви осіб і від слов'янських основ, продуктивністю також вирізняються і суфікси **-ér/-еп**, **-or/-тор/-átor/-ор**. Найпродуктивними твірними основами при творенні іменників іншомовними суфіксами виступають іменники та дієслова, у меншій мірі – прикметники.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпояско О. К. Семантична співвідносність інтернаціональних суфіксів у словотворі сучасної української мови. *Мовознавство*. 1975. № 3. С. 61-66.
2. Височина В. А. Про словотвір іменників від німецьких запозичень в українській мові *Дослідження з граматичної будови української мови*: збірник наукових праць. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 1988. С. 16-18.
3. Закревська Я. В. Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті. Київ: Наукова думка, 1976. 126 с.
4. Олексенко В. П. Словотвірні категорії суфіксальних іменників: Монографія. Херсон: Айлант, 2001. 240 с.

5. Рижикова С. Ю. Агентивні іменники чоловічого роду від англійських запозичень в українській мові. *Дослідження з граматичної будови української мови*: збірник наукових праць. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 1988. С. 23-28.
6. Цимбалюк Ю. В. Словотвір іменників латинського походження в українській мові. *Питання словотвору східнослов'янських мов*. Київ: Наука, 1969. С. 51-52.
7. Dujčiková V. Slovo tvorná štruktúra prevzatých slov. *Slovenské odborné názvoslovie*. 1957. № 12. S. 353-358.
8. Tibenská E. Kombajnista, či kombajnér. *Kultúra slova*. 1980. № 5. S. 192.
9. Veľký slovensko-ruský slovník. I.-VI. d. Bratislava: Veda SAV, 1979-1995.

Н. В. Вдовиченко (м. Одеса)

АСОЦІАТИВНІ ЗНАЧЕННЯ КОЛЬОРІВ У ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Лексика на позначення кольору постійно привертає увагу мовознавців. Фразеологічним одиницям (ФО) з колоративним компонентом, які становлять значну частину фразеологічного фонду української мови, присвятили свої дослідження І. О. Голубовська, Ю. А. Глебова, О. М. Каракуця, І. В. Ковальська, Д. С. Маркова, О. В. Назаренко, Т. Ф. Семашко тощо.

У фразеологізмах лексеми, що позначають кольори, не лише описують об'єктивні характеристики світу, а й формують асоціації, зумовлені культурним, соціальним та особистісним досвідом людини. Найкращий спосіб отримати найактуальніші дані та проаналізувати сприйняття колоронімів мовцями – це проведення вільного асоціативного експерименту.

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що за допомогою асоціативного експерименту ми одержали можливість виявити трансформації, які відбуваються у способі мислення, комунікації та культурі сучасних підлітків. Це має значення для освіти, цифрових технологій та медіа, розвитку штучного інтелекту та соціальної політики.

Мета роботи – дослідити вплив кольору на розуміння значення фразеологізму та його асоціації у дітей середнього шкільного віку і виявити зміни у мовній свідомості.

Під асоціацією в лінгвістиці розуміють «динамічний тимчасовий нервовий зв'язок між двома і більше смислами свідомості (відчуттями, почуттями, думками, уявленнями), який виявляється в результаті рефлексу суб'єктивного реагування на певні стимули» [4, с. 43]. Таким чином, «встановлюється відповідність між словом-стимулом і його асоціатом, який є не лише фрагментом вербальної пам'яті людини, а й фрагментом образу світу «середнього» носія тієї чи іншої культури [1, с. 221]. Дослідження асоціативних значень, які відіграють ключову роль у структурованому збереженні знань у свідомості людини, дозволяє відстежити, як представлено те чи інше поняття у внутрішньому світі людини і суспільстві в цілому.

Дослідження проводилося на матеріалі ФО з прикметниковим колоративним компонентом, вилучених з таких лексикографічних джерел: Фразеологічного словника української мови у 2-х кн. (ФСУМ), Словника української мови: В 11 тт. (СУМ-11), Словника української мови: у 20 тт. (СУМ-20), а також вільного асоціативного експерименту (АЕ), який полягав у реагуванні інформантами на фраземи-стимули за допомогою першої вербалізованої реакції. Час роботи був обмежений 1–2 хвилинами. Оскільки наш експеримент мав на меті отримати результати, релевантні лише для певної вікової групи, віковий ценз

респондентів, що брали участь в АЕ, – 13–14 років. Загалом в опитуванні взяли участь 32 учні 8-х класів КЗ «Рішельєвський науковий ліцей» м. Одеси (отримано 320 реакцій).

Всі учасники експерименту отримали анкету, яка містила 10 фразем-стимулів: *біла кістка, чорний ринок, проходити червоною ниткою, сіра миша, жовта преса, давати зелену вулицю, голуба мрія, синій птах, коричнева чума, дивитися крізь рожеві окуляри*. Вибір фразеологізмів ґрунтувався на таких критеріях: семантичний (обрані фразеологізми містять назви кольорів, які впливають на їхнє значення), відображення у ФО різних кольорів (за підрахунками Т. Ф. Семашко, в українській мові фразеологічна символіка найчастіше представлена колоронімами *чорний, білий, червоний, жовтий, зелений, синій/голубий*. Незначна кількість фразеологізмів містить компонент *сірий, рожевий, коричневий* [5, с. 12]) та частотність (спираючись на регіонально-анотований корпус української мови ГРАК, ми відбирали фразеологізми з різною частотністю вживання).

Одержані асоціативні реакції класифікували таким чином:

- пряма асоціація (реакція стосується прямого значення фразеологізму);
- метонімічна чи метафорична асоціація зі стимулом;
- символічна;
- індивідуальна (часто неможливо декодувати);
- нульова реакція.

Аналізуючи результати, ми з'ясували, що **31,2%** опитаних сприймає лексеми на позначення кольору у складі фразеологізмів буквально.

1. Найбільшу кількість прямих асоціацій одержано на фраземи-стимули: «біла кість» (65,6%), «давати зелену вулицю» (53,1%) і «жовта преса» (40,6%). Фразеологізм «біла кість» має давнє походження і означає: «Люди знатного походження» [ФСУМ, I, с. 378], тому у цій сполуці лексема 'білий' має культурно-історичне підґрунтя, пов'язане з умовами життя різних соціальних прошарків українського етносу [3, с. 43]. У сучасних підлітків цей вираз не актуалізується із соціальною ієрархією. Він став застарілим і рідковживаним, тому більшість асоціацій на цей стимул інформанти пов'язували з лексемами, які позначають поняття з біології та археології: *кістка (6), скелет (5), біологія (3), череп, мамонт, слон*, що мають явний зв'язок з кістками, а колоратив 'білий' в асоціаціях набув прямого значення.

Прямі асоціації на фразеологізм «давати зелену вулицю» [ФСУМ, I, с. 332]: *дерева, зелень, природа* виникають через його складну номінацію. Переносне значення фразеологізму ґрунтується на символіці та асоціативному значенні «зеленого світла» у світлофорі, що сигналізує дозвіл рухатися вперед. «Дозвіл діяти» – це третинна номінація, яка виникла на базі вторинної – «безперешкодний рух».

«Жовту пресу» [СУМ-20] інформанти пов'язали буквально із жовтим кольором, старими газетами, журналами і книгами. З точки зору культурного контексту жовтий колір – це зрада та нечесність, уособлення надмірної яскравості, перебільшення та штучності. Однак символічні асоціації з неправдою та обманом є нечастотними: «*новини про знаменитостей*», «*новини, які є неправдою*», «*преса, яка хоче нажитися*», «*мильна бульбашка*». Причиною цього є зміни в медіапейзажі: сьогодні мовці споживають інформацію переважно через соціальні мережі, відеоплатформи або додатки. Друковані масові видання відходять в минуле, а фразеологізм, який виник в ХІХ столітті, став нині

неактуальним і його вживання зменшилося з поширенням таких сучасних термінів, як «фейк» або «клікбейт».

2. Символічні реакції зафіксовані у відповідях 23,1% інформантів. За кількістю символічних реакцій домінує фразеологізм «дивитися крізь рожеві окуляри» (ФСУМ, I, с. 236) – 81,2%: *позитив, ідеалізація, обман, наївність, ілюзія, оптимізм*. Рожевий колір і окуляри символізують надмірну віру в доброту світу і нездатність сприймати реальність такою, якою вона є.

Символічний сенс, пов'язаний із образами фантастичних птахів, відродженням, магією та чудесами, зафіксовано у реакціях 40,1% інформантів на фразеологізм «синій птах» (ФСУМ, II, с. 716): *фенікс, жар-птиця, щастя, ідеал, надія, магічне, екзотика, щастя, ідеал, надія, небо, море*. Деякі відповіді є індивідуальними, наприклад: *пісня, морозиво, крижана скульптура*. Можливо, вони викликані синім кольором або особистими спогадами респондентів.

3. Метафоричні реакції на фразему-стимул одержано у відповідях 21,2% інформантів. Найчастотніше вони представлені у фразеологізмах «сіра миша» (43,7%) та «чорний ринок» (37,5%).

У фразеологізмі «сіра миша» [СУМ-20] сірий колір підкреслює непомітність стосовно характеристики людини та способу її існування в соціумі, що є характерним для національно-культурної специфіки значення цього фразеологізму: *тиха людина (б), непомітний (3), забутий, зайвий, тримається осторонь, сірий настрій*.

Термін-фразеологізм *чорний ринок* має таке значення: «1. Популярна назва нелегальної торгівлі, яка ведеться в умовах регламентації товарообігу; виникає, коли пропозиція менша за попит. 2. Місце для нелегальних валютних операцій». [СУМ-20]. Тут чорний колір пов'язаний з атрибутами тіньової економіки, порушенням чинного законодавства. У свідомості інформантів під впливом медіа та фокусування ЗМІ на негативних і резонансних аспектах чорного ринку сформувалися такі стереотипні образи: *наркотики, органи, трупи, викрадення людей, контрабанда, торгівля зброєю*.

4. Частка індивідуальних реакцій у відповідях інформантів складає **10%**. Найчастотнішими вони виявилися на фразему-стимул «проходити червоною ниткою» та «блакитна кров» (37,2%). Індивідуальні реакції у першому випадку пов'язані із суперечливістю символічного значення червоного кольору. З одного боку, він викликає позитивні асоціації (сила, пристрасть, впевненість), а з іншого – негативні (агресія, кров, вогонь, заборона). Фразеологізм «проходити червоною ниткою» (*книжн.*) означає основну ідею, провідне у чому-небудь, те, що наскрізь пронизує щось (ФСУМ, II, с. 713). Інформанти реагували на стимул буквальними асоціаціями, як-от: *червоний шнурок на руці, шиття, нитка в тканині, щось пов'язане з червоною ниткою*; символічними: *те, що залишає слід, щось незабутнє, вишиванка, небезпека, лідерство, нитка Аріадни, історія, істина, магічний знак, квестова лінія в грі*; помилковими асоціаціями з іншими стійкими сполуками: *червона лінія, червона доріжка*; асоціації, близькі до словникового значення: *червона паста в руках вчительки, виділяти червоною ручкою головне у конспекті*.

Асоціативне поле фраземи «блакитна кров» (ФСУМ, II, с. 400) теж більшою мірою складається з одиничних асоціацій, пов'язаних з біологією та медициною, фантастикою, мультфільмами і кіно, їжею, історією: *люди-мутанти, темно-синя кров у венах, нестача кисню, інопланетяни, вампіри, супергерої, монстри, Аватари, коли випити багато «Persi Blue», якщо кров пофарбувати, як волосся, від татуювання синім чорнилом, кров фараонів, королів та богів*. Такі

нестандартні реакції є відповіддю на стимул, «віддалений у часі, у просторі, у діяльності реципієнта» [2, с.123].

5. **Нульові реакції** складають **14,1%**. Найбільше таких реакцій зафіксовано на стимул «коричнева чума» (34,3%), що може бути зумовлено відсутністю чіткого уявлення про значення цього вислову, щоб пов'язати його з конкретними образами чи поняттями. Цей фразеологізм використовується в українській мові зі значенням «Надзвичайно небезпечне, згубне соціальне явище», зокрема для позначення нацистської та фашистської ідеології (СУМ-11, Т.11, с. 382). Індивідуальні асоціації вказують на сприйняття фразеологізму переважно крізь призму повсякденності та медицину: *гнилий банан, бруд, старі речі, алергія на шоколад, вірус, епідемія, грибок, хвороба в часи середньовіччя*.

Таким чином, фразеологічні значення, зафіксовані у словниках, відображають мовну картину світу старшого покоління, а асоціативні значення – молодшого покоління. Зміна сприйняття та розуміння фразеологізмів у підлітків є відображенням змін у суспільстві. Проведене дослідження дає можливість не лише зрозуміти образи *свідомості сучасних підлітків та їх ціннісні орієнтири*, а й передбачити, як мова та культура розвиватимуться в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Габідулліна А., Колесніченко О. Методологія сучасних лінгвістичних досліджень: навчальний посібник, Слов'янськ: Вид-во Б.І. Маторіна, 2019. С. 324.
2. Карпенко О. Ю. Онім у ментальному лексиконі: асоціативний метод визначення наявності чи відсутності. *Мова*. Одеса: Астропринт, 2005. № 10. С. 120–124.
3. Назаренко О. В. Національно-культурний контекст символіки кольорів в українських фразеологізмах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2020. № 46, том 2.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
5. Семашко Т. Ф. Особливості семантики та функціонування слів-кологративів в українській фразеології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2008.
6. Словник української мови: В 11 тт. / гол. ред. кол. І. К. Білодід; АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка. 1970–1980.
7. Словник української мови: у 20 тт. / НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. Київ: Наукова думка, 2010. URL: <https://slovnyk.me>
8. Фразеологічний словник української мови : у 2-х кн. / Укладачі: В. М. Білоноженко та ін. Київ: Наукова думка, 1993. Кн. 1. 528 с. ; Кн. 2. 980 с.

Т. М. Висоцька (м. Дніпро)

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТЕКСТУ ТЕХНІЧНОЇ ІНСТРУКЦІЇ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Лексичний склад інструкцій є їх основою, де провідну роль відіграють терміни. Термін визначається як мовний знак, що представляє поняття спеціальної професійної галузі науки чи техніки. Дослідники відзначають, що проблема перекладу термінології залишається особливо актуальною в наші дні науково-технічного буму, зокрема у сфері технічного перекладу [2, с. 116]. Взаєморозумінню фахівців сприяє широке вживання ними так званої спеціальної загальнотехнічної лексики, яка також становить одну зі специфічних рис науково-технічного стилю. Це – слова і поєднання, що не володіють властивістю терміна ідентифікувати поняття і об'єкти в певній галузі, але вживаються майже виключно у даній сфері спілкування. Відібрана вузьким колом фахівців лексика є звичною

для них, це дає їм змогу не замислюватися над способом вираження думки, а зосереджуватися на суті справи. Спеціальна лексика включає похідні від термінів, слова, які використовуються під час опису зв'язків і відносин між термінологічно позначеними поняттями й об'єктами, їх властивостей і особливостей, а також цілу низку загальнонародних слів, уживаних у строго певних поєднаннях і тим самим спеціалізованих.

Одним із найважливіших аспектів перекладу технічних інструкцій є відтворення термінології. Технічні терміни є специфічними для певної галузі знань і мають чітко визначене значення. У зв'язку з цим перекладач технічних інструкцій повинен мати глибокі знання галузі, до якої належить обладнання, що описано в інструкції. Він також повинен бути знайомий з українською термінологією, яка використовується в цій галузі. Перекладачу також необхідно враховувати співвідношення терміну з контекстом, завдяки чому виявляється значення лексичної одиниці [3, с. 130].

У зв'язку із активним науково-технічним прогресом стає все більш важливим не лише глибоке розуміння особливостей науково-технічної літератури, але й необхідність у вдосконаленні ефективної передачі інформації. Це досягається шляхом використання вже розроблених терміносистем у різних галузях. Перекладач бере на себе обов'язок урахування композиційних особливостей текстів-інструкцій, збереження змісту оригіналу та виконання якісного перекладу термінологічних одиниць, при цьому стикаючись із низкою контраверсійних питань. На нашу думку, в українському перекладацькому середовищі одним із ключових аспектів є вирішення питання уніфікації перекладу технічних термінів. Це важливо, оскільки спеціалізована науково-технічна лексика може не відповідати англійським варіантам за лексико-граматичними, морфологічними та фонетичними характеристиками.

В інструкціях використовуються компоненти всіх трьох категорій термінів – загальнонаукові: *machine* (машина.механізм), *temperature* (температура), *system* (система) etc.; міжгалузеві: *charging* (зарядка), *user interface* (інтерфейс користувача), *climate control* (клімат-контроль); вузькоспеціальні *battery management system* (BMS) (система управління батареями), *anti-lock braking system* (ABS).

З огляду на структуру інструкції також містять різнокомпонентні терміни. Однокомпонентні терміни зустрічаються зрідка. Значна частина складається з багатокомпонентних термінів, які можуть мати структуру «N+N+N» або «Adj+N+N».

Багатокомпонентні терміни

N+N+N	Adj+N+N
<i>Water filtration system</i>	<i>Eco-friendly washing cycle</i>
<i>Rinse aid dispenser</i>	<i>Automatic start feature</i>
<i>Battery management system</i>	<i>Long-range battery option</i>
<i>Autopilot navigation system</i>	<i>Smart summon feature</i>
<i>All-wheel drive configuration</i>	<i>Enhanced autopilot capability</i>
<i>Smart control app</i>	<i>Powerful suction technology</i>
<i>Multi-surface cleaning brush</i>	<i>Advanced navigation system</i>

Двокомпонентні терміни також присутні— вони формуються шляхом об'єднання двох самостійних частин мови «N + N» або «Adj + N».

Двомпонентні терміни

N + N	Adj + N
<i>Charging port</i>	<i>Enhanced autopilot</i>
<i>Touchscreen display</i>	<i>Smooth finish</i>
<i>Heat protection</i>	<i>Lightweight design</i>
<i>Cleaning mode</i>	<i>Automatic scheduling</i>

У текстах інструкцій виявляються специфічні лексичні особливості, які можуть призводити до труднощів та помилок під час перекладу. Важливо відзначити велику кількість термінів, які не мають прямих еквівалентів українською мовою, а також новостворених термінів, що не є відомими для української лексики.

На лексичному рівні інструкцій з експлуатації виявлено наявність скорочених форм (*BMS (battery management system)* – *система управління акумулятором*; *TPMS (tire pressure monitoring system)* – *система моніторингу тиску в шинах*). Перекладач у процесі роботи стикається також із аббревіатурами, які слід адаптувати до української мови. У більшості випадків аббревіатури залишаються без перекладу (*HDMI connection* – *HDMI-підключення*», *USB device connection* – *підключення USB-пристроїв*), тобто відбувається нульовий переклад, що може ускладнити розуміння. Причиною застосування даного типу перекладу у цьому випадку може бути недостатня інформація у вихідному тексті.

Зазвичай для перекладу термінів використовують різні способи, такі як калькування (*collision avoidance* – *уникнення зіткнень*; *smart summon* – *розумний виклик*) та транскодування (*autopilot* – *автопілот*; *cruise control* – *круїз-контроль*; *filter* – *фільтр*; *model* – *модель*). Також може бути використаний описовий переклад, що надає докладний розгорнутий опис значення терміна (*AC power cord* – *кабель для підключення до електромережі змінного струму*). Крім того, технічні терміни можуть бути передані через перестановку частин терміна (*water filtration system* – *система очистки води*), перекладу частин терміна в конкретній послідовності (*advanced navigation system* – *вдосконалена система навігації*). З різних способів перекладу, особливо для термінів, які не мають еквівалентів, та нових термінів, калькування здавалося б найбільш прийнятним способом перекладу, оскільки воно сприяє утворенню чіткості та компактності нової термінологічної одиниці. З іншого боку, описовий переклад може призводити до неоднозначності у розумінні названого поняття, тоді як транскодування не завжди відображає глибокий підхід перекладача до роботи з термінами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інструкція з експлуатації TESLA Model-3: веб-сайт URL: <https://uk.manuals.plus/tesla/model-3-2022-manual> (дата звернення 31.03.2025).
2. Мануга С., Руденко Я. Особливості перекладу англomовних технічних термінів українською мовою (на матеріалі термінології нафтогазової галузі). *Лінгвістичні студії*. 2020. Вип. 40. Том 2. С. 116-123.
3. Shyshko A. Contemporary issues and general features of scientific and technical translation in modern conditions of globalization. *International Science Journal of Education & Linguistics*, 3(2), 2024. С. 126–133.

МОВНЕ БАГАТОГОЛОССЯ ПОГРАНИЧЧЯ: СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНІВ ОЛЬГИ ТОКАРЧУК

Сучасна європейська література дедалі частіше звертається до проблем ідентичності, мультикультурності та взаємодії мов у межах транскультурного простору. Особливу роль у цьому дискурсі відіграє творчість О. Токарчук – польської письменниці, лауреатки Нобелівської премії з літератури, чиї твори виходять за межі традиційного національного наративу та відкривають нові перспективи осмислення пограниччя як культурного явища. Пограниччя у її романах постає не лише як географічна зона перетину державних кордонів, а й як простір, де взаємодіють різні мови, стилі, культурні коди та наративні стратегії. Така багатомовність і багатоголосся формують унікальну стилістику її текстів, роблячи їх особливо цікавими для дослідників літератури.

У цьому контексті доречно навести висловлювання письменниці: «Межа – одна з найфантастичніших ідей, що коли-небудь вигадувало людство... Я найбільше цікавлюся тим, що лежить між межами – між “чорним і білим”, “своїм і чужим”, “днем і ніччю”» [3]. Саме цей простір між – «інтерзона», де перетинаються культури, досвіди, мови, – і є художньою територією романів письменниці.

Поліфонічність романів О. Токарчук полягає не лише в залученні різних мовних рівнів (від офіційного дискурсу до розмовної мови, діалектизмів і навіть архаїзмів), а й у змішуванні жанрів, стилів та оповідних структур. У її текстах можна знайти елементи магічного реалізму, документальної прози, філософської есеїстики, що в комплексі створюють ефект «мовного багатоголосся». Сама О. Токарчук зазначає: «Мої герої – єврейські торговці – жили на перетині мов і культур, постійно в русі. Але навіть польська шляхта була надзвичайно мобільною» [3], підкреслюючи культурну мобільність як основу її художнього бачення. Відтак, особливості стилю письменниці та способи відображення мовного розмаїття у прикордонних сюжетах заслуговують на глибокий аналіз, адже вони не лише надають творам художньої виразності, а й слугують ключем до розуміння ідейної багатомовності її прози.

Актуальність дослідження стилістичних особливостей романів О. Токарчук зумовлена зростанням інтересу до питань мультикультурності, транскультурної ідентичності та мовної поліфонії в сучасній літературі. У добу глобалізації та міграційних процесів прикордонні території все більше сприймаються як динамічні простори взаємодії різних мов і культур, що знаходить відображення в художніх текстах. Творчість О. Токарчук є показовим прикладом того, як література може осмислювати ці процеси через стилістичні засоби, використовуючи багатоголосся як ключовий елемент наративу. Вивчення її романів дозволяє не лише глибше зрозуміти специфіку її письма, а й розширити уявлення про функціонування мовних і культурних кордонів у сучасній європейській прозі.

Мета дослідження – проаналізувати стилістичні особливості романів О. Токарчук, що розгортаються в прикордонних просторах, зокрема зосередитися на мовній поліфонії та її функціональному значенні у формуванні змісту та атмосфери творів.

О. Токарчук часто застосовує принцип поліфонії, запозичений із музики, як основу для побудови своїх романів. У творі «Правік та інші часи» кожен розділ має назву «Час...» (наприклад, «Час Міші»), що символізує окрему перспективу персонажа, предмета чи навіть явища. Це створює ефект багатоголосся, де

кожен голос має рівне право на існування і не домінує над іншими. Такий підхід дозволяє читачеві сприймати світ як складну мережу взаємодіючих елементів, де кожен має своє місце і значення.

Р. Новак розглядає **поліфонічний принцип** у романному мисленні О. Токарчук через призму **музичної композиції** – зокрема, складної поліфонії типу **фуги**. Це дозволяє глибше зрозуміти багатоголосся її текстів не лише як стилістичний прийом, а як **структурну модель** мислення [1].

Ключовими характеристиками творчості О. Токарчук є такі ознаки:

1) **поліфонія як метафора світу** (в О. Токарчук немає однієї істини чи єдиного голосу: кожен персонаж, кожна історія – окрема партія у великій фузі (музичному багатоголоссі). Ці голоси не зливаються, а існують у **контрапункті**: співіснують у взаємозалежності, відображаючи багатопланову реальність);

2) **інтермедіальність** (поліфонія – це **трансмедійний принцип**: універсальна естетична категорія, що переходить із мистецтва в мистецтво).

О. Токарчук використовує поліфонію як **метод світосприйняття**, а не лише літературну техніку. Поліфонічність у романах письменниці – це **не просто формальна риса**, а концептуальна модель, що поєднує філософське бачення світу, багатоперспективність, культурне пограниччя й інтермедіальну глибину. Її романний простір – це **музика світу**, де кожен голос – незалежний, але необхідний для гармонії.

В інтерв'ю *The Yale Review* О. Токарчук стверджує: «Навіть у промовах головного героя «Книг Якова» завжди можна вловити акцент – незалежно від того, якою мовою він говорить. Це межовий персонаж, який ніколи не «свій» до кінця» [3]. Це ще один доказ того, що в її прозі мова – це не просто інструмент, а носій ідентичності, пам'яті, простору й часу.

Особливу увагу О. Токарчук приділяє прикордонню – не лише географічному, а й культурному, мовному та історичному. У романі «Книги Якова» вона реконструює події XVIII століття, пов'язані з постаттю Якова Франка – харизматичного духовного лідера, діяльність якого охоплювала території Польщі, України, Османської імперії. У цьому творі наративна тканина пронизана присутністю численних культурних кодів – польських, українських, єврейських, вірменських, османських – що формує багатоаспектну мозаїку ідентичностей. Такий підхід посилює ідею діалогу між культурами, виявляє значущість розуміння іншості та відкритості до культурної полівалентності.

Жанрова і стилістична палітра романів О. Токарчук також надзвичайно розмаїта. Вона поєднує елементи історичного роману, філософського трактату, есеїстики, міфологічної оповіді та наукової фантастики. Це створює ефект фрагментарного, але водночас цілісного «роману-сузір'я», де кожен епізод функціонує як самостійна смислова одиниця, а разом вони утворюють складну композиційну модель. Така жанрова гнучкість дозволяє письменниці вільно маневрувати між темами історичної пам'яті, ідеологічних конфліктів та пошуку ідентичності.

Важливим елементом стилю О. Токарчук є також мовне багатоголосся, що проявляється в репрезентації багатомовних персонажів, діалогів різними мовами, а також у самій структурі оповіді, в якій постійно змінюються фокуси сприйняття. Крім того, характерною рисою її письма є інтертекстуальність: тексти насичені алюзіями на Біблію, античні міфи, філософські трактати, що формує багаторівневу семантичну архітектуру. Така насиченість культурними кодами не лише збагачує художній простір творів, а й залучає читача до активної

інтерпретації, вимагаючи глибшого культурного та історичного контекстуального знання.

У статті «Ольга Токарчук: досконалість неточних форм» підкреслюється філософська установка письменниці на багатозначність і відкритість. Її світ – це реальність, де межі розмиті, а структура – ритмічна, не пряма. Такий погляд формує не лише стиль, а й спосіб бачення дійсності. Пограниччя в О. Токарчук – це простір свободи, де голоси «інших» звучать так само важливо, як і «центральні» [2].

Отже, творчість О. Токарчук постає як художнє поле багатоголосого прикордоння – не лише географічного, а й концептуального. Через поєднання поліфонічної нарації, жанрової гібридності, мовного різноманіття та глибокої інтертекстуальності письменниця актуалізує проблему множинності істин, викликів ідентичності та взаємодії культур у глобалізованому світі.

Аналіз стилістичних особливостей прози О. Токарчук у контексті мовної поліфонії, транскультурності та жанрової гібридності засвідчує її прагнення до створення відкритого наративного простору, що відображає складність сучасного світу. Романи письменниці функціонують як моделі культурної взаємодії, де кожен голос, кожен елемент наративу набуває значення у багаторівневому смисловому полі. Такий підхід не лише розширює межі художньої мови, а й актуалізує проблематику ідентичності, пам'яті та «іншості» в умовах глобалізованого культурного ландшафту. Відтак, дослідження творчості О. Токарчук сприяє глибшому осмисленню процесів, що відбуваються на перетині мов, культур і наративних традицій у сучасній європейській літературі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Novak R. The polyphonic principle in the novelistic thinking of Olga Tokarczuk. *Neohelicon*. 2024. <https://doi.org/10.1007/s11059-024-00758-5>
2. Tokarczuk O. Ольга Токарчук: досконалість неточних форм. Нова Польща. 2022. URL: <https://novapolshcha.pl/article/olga-tokarchuk-doskonalist-netochnik-form>
3. Tokarczuk O. Redefining the Novel. *The Yale Review*. 2022. URL: <https://yalereview.org/article/olga-tokarczuk-interview>

V. A. Glushchenko (Sloviansk – Dnipro)

METHOD STRUCTURE IN UKRAINIAN LINGUISTIC TRADITION

The question on the structure of the linguistic method in the Ukrainian linguistics is at once important, but still not sufficiently developed. One of the Ukrainian modern linguists O. Selivanova reasonably lays emphasis on the disarray of the methodological instrumentality of linguistics [10, p. 48]. According to A. Zelenko's observations, it leads both to presentation of ill-grounded classifications of linguistic methods in a number of higher school manuals and to mistakes in defining methods of investigation in dissertations [4, p. 7]. Linguists state that the confusion of terms *method* and *techniques* can be observed in dissertations too. In modern linguistics there is no clear definition of the scientific method concept as well as no full lucidity of the question on delimiting methods and related phenomena.

Thus, the study of linguistic method in Ukrainian linguistics and the structure thereof is extremely topical.

This article is aimed to give our estimation (substantially a negative one) of few concepts of the linguistic method represented in the scientific literature. On this basis, the concept of the linguistic method as a compound logical unit is given, the latter

including three components: ontological, operational and teleological. The concept under study is set forth in some of our works [2, p. 41–42; 3, p. 12–13]. The preparation to publication of this article has been dictated by the intent of the author to acquaint the English-speaking readers with this concept.

We turn not only to works on linguistic methodology but also to scientific research in general what will fill in as we hope certain gaps in the theory of the linguistic method theory.

Scientifically the term *method* is used in different meanings – in a wide (as a way, instrument and a means of cognition) and in a narrow one (as a complex of study techniques, operations and procedures). In particular, this is way in which the linguistic method is interpreted.

The linguistic method is frequently interpreted in a narrow meaning as a complex of techniques used in the language analyses. Thus, within the bounds of narrow interpreting the linguistic method acts as a homogeneous phenomenon.

But from our point of view, the identification of method with techniques (procedures, operations) impoverishes the linguistic method definition; the method is separated from such important methodological means as principle and approach which are not included in its structure.

In this connection we would like to cite a philosopher S. Krymskyi who said that «the method cannot be reduced to purely instrumental functioning, to a simple tool, but it provides for the recognition of normatively instrumental means and value arrangements in their indissoluble integrity» [7, p. 111].

Alongside with the tendency of identifying methods with techniques (procedures, operations) there exists another tendency – to separate techniques (procedures, operations) from methods, to consider operational elements separately as an independent phenomenon. At the same time close links is postulated between method and techniques, but this is the link of different phenomena and not of one phenomenon. This tendency has been echoed for example in the use of the word combination «techniques and methods» in the monograph by Y. Stepanov [12, p. 14]. We believe that this approach as well as the identification of method with techniques (procedures, operations) impoverishes the definition of method. Operational elements must be included in the structure of the method as an integral part thereof.

In a wide sense, a scientific method, including the linguistic one, is considered as a way of cognition, its view and mode, instrument and means. This is a classical interpretation the origins of which can be found in Aristotle's works, G. Hegel's was also guided by it.

S. Krymskyi defines the scientific method as a systematic means of achievement of a theoretical or practical result on the basis of regulating principles of cognition and action, realisation of the specific character of the subject area under study and its objects functioning laws. The scientific method outlines and realises the way to the truth, sets regulating and normative arrangements of the cognitive process. The difference between method and methodology lays in the fact that the method, besides technical and procedural part, also includes their theoretical recognition and special cognitive principles, being in unity with a theory or theories.

According to S. Krymskyi, the structure of the method has two parts. First of all, there is a «constructive part of method» («value arrangements»). It includes methodological analyses principles and their anti-images («idols») of their subject embodiment, as well as method application conditions (its capabilities, application area and limits). Secondly, it is «an algorithmically procedural part of the method». In this

part the author includes «standard rules», «procedures», «algorithmic recipes (means of actions)», «normatives» and «requirements» [7, p. 111–114].

Thus, in a wide sense, a scientific method, including the linguistic one, must be interpreted as a heterogeneous phenomenon.

The interpretation of the linguistic method as a compound logical unit with a certain structure should be regarded as prospective.

According to the definition given by B. Serebrennikov, the scientific method in general and the linguistic method in particular represent «a certain approach to the phenomena under study, a definite complex of statements, of scientific and purely technical means, the application of which makes it possible to study this phenomenon», that is why «the method is always a system» [11, p. 258–259]; the specific character of the method is defined by the object of research and its aim.

Summarizing this concept, L. Ivanova states that in the method structure one can single out two main components: «theoretical foundation of this approach to the language and speech factors analyses» and «the implied research methodology» [5, p. 231].

Agreeing with B. Serebrennikov and L. Ivanova in general, we note that, since at the current stage of development of science the role of constructivist moments in scientific cognition is significantly increasing, the concept of method should be closely linked to the concept of aim (B. Serebrennikov, as we have seen, emphasized that the specificity of the method is determined by the object of research and its aim, but did not include the aim in the structure of the method).

Provided that the research goal is included in the structure of the method (we consider this to be quite legitimate), a teleological component can be highlighted in it.

The philosophers A. Spirkin and Z. Kamenskiy associate the scientific method with the research aim. A. Spirkin underlines: at the present stage of science development the role of «constructive methods in the scientific cognition» is significantly increasing. According to Z. Kamenskiy, the definition of method must be associated with the notion of aim; in this case one should speak about the constructive interpretation of method. This tendency was implicitly reflected still in Aristotle's interpretation of the scientific method. In the works of scientists of the XXth century it was developed in a clear and distinct form.

Should the research aim be included in the method structure (it seems to be legitimate), a teleological component can be singled out in it.

In our opinion, the most extended ideas and means for the sufficiently adequate description of the linguistic method are provided for in the interpretation of the method as a unit comprising three different components: ontological, operational and teleological.

This statement was suggested by V. Postovalova in the work dedicated to the logical-methodological interpretation of historical-phonological concepts [9, p. 24], and not to the problems of linguistic methodology as a whole. Moreover, the researcher had only declared this statement, the content thereof remained uncovered. Probably, this was the reason why V. Postovalova's conception didn't draw the proper attention of linguists-methodologists. It was developed and grounded in our publications.

At this approach the complex of scientific techniques (procedures, operations) and the methodology of their application make up only the operational component of the method.

Let us characterise the ontological component of the method. Ontology is a acts as a means which helps the researcher to perceive the world as a kind of extended integrity given in the system of philosophic categories. Ontology «subsystem» seems

to close the cognitive motion: it is both a logical first step setting the categorical vision of the research object, and a logical last step including the received results. Thus, such cognition means as principle and approach should be regarded as belonging to the ontological component of the scientific method.

The scientific principle is a theoretical-methodological basis of method. Global statements with a wide range of action having a strategic meaning act as principles [8, p. 102].

The scientific approach closely linked with the principle is interpreted as a research methodological orientation [1, p. 74]. The approach determines the research direction, but in contrast to the principle, it doesn't act as a direct cognition instrument; the approach is reflected in principles, techniques and procedures of this method [8, p. 24].

Let us consider as an example the structure of the comparative-historic method. Its ontological component includes a number of principles and approaches. The principle of historicism is the leading one for this method. But it is not the only principle in the structure of the ontological component of the comparative-historic method. Our research has proved that the principles of causality, system and phenomena general relationship are also significant in comparative linguistics [3, p. 15–22].

The operational component includes a number of techniques and procedures. These are 1) technique of genetic identification of facts, 2) linguistic reconstruction procedure, 3) language phenomena chronology and localisation technique [6, p. 84].

The teleological component of the comparative-historic method forms its aim. In modern linguistics it's being interpreted in quite a wide way: as reproduction of models of parent language families conditions and groups of kindred languages, their further development and division into separate languages, as well as the creation of comparative-historic descriptions of kindred languages.

But, from our point of view, comparative-historic researches do not only seek to throw light upon specific facts from history of these or those languages, thus having an exclusively factologic character. Specific language facts can be realised as a display of general regularities in the «subsystem» of ontology, while the aim of research – as the disclosure of historic, causal and systemic facts of the language, i. e. as a realisation of the principle of phenomena general relationship on a specific historic-language material. It was in this methodological way that the aim of comparative-historic researches was interpreted by scholars of Kharkiv and Moscow linguistic schools [3, p. 197–199].

REFERENCES

1. Blauberg I., Yudin E. Formation and Essence of the Systemic Approach. 1973. 270 p.
2. Глущенко В. Лінгвістичний метод і його структура. *Мовознавство*. 2010. № 6. С. 32–44.
3. Глущенко В. А. Порівняльно-історичний метод в українському та російському мовознавстві XIX ст. – 30-х рр. XX ст.: монографія. Слов'янськ, 2017. 255 с.
4. Зеленько А. С. Методи й аспекти дослідження мови. *Вісник Луганськ. держ. пед. ун-ту*. 1999. № 5. С. 7–14.
5. Иванова Л. П. Курс лекцій із загального мовознавства. Київ, 2006. 312 с.
6. Klimov G. Fundamentals of Comparative Linguistics. 1990. 168 p.
7. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. Київ, 2003. 240 с.
8. Podkorytov G. On the Nature of the Scientific Method. 1988. 224 p.
9. Postovalova V. Historical Phonology and Its Foundations: an Attempt at Logical-methodological Analysis. 1978. 203 с.

10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава, 2008. 712 с.
11. Serebrennikov B. The Problem of the Relationship Between General Methodology, Linguistic Science and Specific Methods of Linguistic Research. *General linguistics: methods of linguistic research*. М.: Наука, 1973. С. 257–313.

П. В. Горелова (м. Дніпро)

ЛЕКСЕМИ «ПАН» ТА «ПАНИ» В УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.: СЕМАНТИЧНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТИ

Будь-яка мова світу, якою все ще послуговуються люди, має властивість змінюватися. Найбільш уразливим до змін шаром є лексичний склад мови, оскільки у сучасному світі чи не щодня з'являються нові денотати, які потребують лексичного вираження; дещо важче, але все ж можливо простежити тенденцію і до зникнення певних речей чи явищ з повсякденного життя (і, відповідно, застарівання лексем на їхнє позначення). Однак ті одиниці, які лишаються в мові, теж не є стабільними: вони можуть як набувати певного значення, так і втрачати його, або ж звужувати чи розширювати, або змінювати конотацію з позитивної на негативну та навпаки.

Прикладом лексеми, яка зазнала багатьох трансформацій, є українське «пан» (та відповідник жіночого роду – «пані»). Загалом лексеми «пан» та «пані» мають доволі довгу історію семантичних перетворень. Так, за словами В. Пономаренка, саме походження цих слів є питанням спірним: серед гіпотез щодо їхньої етимології науковець називає «індоєвропейську», «праслов'янську», «тюркську», «дакську» та навіть «монгольську» [5, с. 37-40]. Як зазначає В. Мойсеєнко, початково слово «пан» прийшло у польську мову з чеської і було частиною адміністративної лексики, називаючи шляхтича-землевласника, але згодом поширилося на шляхту загалом [3]. За словами Т. Сукаленко, початково слово «пан» на території сучасних Польщі, України та Білорусі означало поміщиків / дворян, але також отримало значення ввічливого звертання, втрачаючи при цьому прив'язку до привілейованих осіб [10, с. 60]; також на основі первинного значення («шляхтич-землевласник / представник привілейованого стану взагалі») з'явилися прецеденти вживання слова в іронічному контексті з утворенням відповідних фразеологізмів чи приказок (наприклад: *Тату, чорт у хату лізе! – Дарма, аби не пан* [4, с. 6]).

Із приходом на українські землі радянської влади слова «пан» та «пані» набули негативного значення (оскільки їх пов'язали з «ідеологічним ворогом» – привілейованими верствами населення, а поширеним офіційним і подекуди побутовим увічливим звертанням стало слово «товариш» [6, с. 89]) і, попри відновлення їхнього статусу як форм увічливого звертання зі здобуттям Україною незалежності, ці лексеми довгий час сприймалися як негативно або іронічно забарвлені, особливо у східних та центральних областях [5, с. 42-43] (вочевидь, тому, що вони перебували у складі СРСР найдовше, а також не мали безпосереднього контакту із західнослов'янськими мовами, де позитивна конотація означених лексем зберігалася більш послідовно).

Таке зміщення у семантиці та конотації лексем «пан» та «пані» можна простежити і в словниках. Так, словник Б. Грінченка, укладений у 1861-1907 рр., подає слово «пан» у значеннях «Господи́нь, бари́нь, помѣщи́къ» [7, с. 91] (тобто як назву представника привілейованого стану), «Прибавляется при фамилии,

имени, родственномъ названіи, служебномъ титулъ и пр. изъ вѣжливости» [7, с. 91] (як ввічливе звертання), «мужъ» [7, с. 91] (як позначення чоловіка, що перебуває у шлюбі з певною жінкою) та «Господь» [7, с. 91]; як бачимо, конотації цього слова є позитивними або нейтральними; перші три значення мають жіночі відповідники, виражені лексемою «пані». У «Словнику української мови в 11-ти томах» (укладеному в 1970-1980-х роках) для слова «пан» наведено значення «Поміщик у старій Польщі, Литві, дореволюційній Україні і Білорусії» [8], «перен., ірон., зневажл. Людина, яка виділяється розбещеною поведінкою, нетрудовими звичками, надто витонченими манерами і т. ін.» [8], «Той, хто займав привілейоване становище в дореволюційному суспільстві, належав до забезпечених верств міського населення, інтелігенції» [8], «Той, хто має владу над іншими» [8] – тобто воно подається як або негативно забарвлене, або застаріле (хоча примітки «заст.» чи «іст.» немає, вона мається на увазі, оскільки чітко маркується час вживання цього слова – воно «дореволюційне»). Про лексему «пан» як увічливе звертання згадується лише в обмежених контекстах, таких як комунікація у дожовтневий період, використання «народних форм» та спілкування з іноземцями; отже, наголошується на застарілості чи периферійності такої форми. Те саме стосується і слова «пані», яке має ще одне, відмінне від наявних у лексеми «пан», значення: «Чия-небудь дружина» [8]. Зрештою, у «Словнику української мови у 20-ти томах» фіксуються як історичні значення («іст. Той, хто займав привілейоване становище в суспільстві до початку ХХ ст., належав до забезпечених верств міського населення, інтелігенції» [9]), у тому числі іронічні («перен., зневажл., ірон. Про людину, яка виділяється розбещеною поведінкою, неробством, показово витонченими манерами і т. ін.» [9]), так і сучасні («Форма ввічливого звертання до дорослих осіб чоловічої статі або згадування про них» [9]), що мають позитивну або нейтральну конотацію; те саме стосується і жіночого варіанту «пані». Заслуговує на увагу той факт, що релігійне значення лексеми «пан» не згадується ні в радянському словнику, ні в сучасному: вочевидь, за часів СРСР воно остаточно відійшло на периферію і принаймні на сьогоднішній момент не відродилося. Однак загалом спостерігаємо тенденцію до спіралеподібних змін у конотації слів «пан» та «пані»: спочатку ці слова були нейтральними або позитивними/ввічливими, потім набули іронічного контексту, тоді застаріли й активно вживалися переважно в негативному сенсі, але зрештою повернули позитивну конотацію.

Простежити такі зміни у значенні зокрема можемо на прикладі української художньої прози ХХ ст. Так, у романі Василя Земляка «Лебедина зграя» (вперше видано 1971 р.) слова «пан» та «пані» вживаються переважно в іронічному контексті (*А мій Явтушок купасться у ставу, він не такий пан, як ви...* [2, с. 84] – говорить одна з персонажок, натякаючи на буцімто розбещеність свого співрозмовника) або щодо дожовтневого минулого (наприклад, герої знаходять скриню, яка, за чутками, була наповнена *нечуваними скарбами пана Родзінського* [2, с. 43], який, вочевидь, був представником привілейованого стану), рідше – у спілкуванні з іноземцями (так, німецьке начальство з фірми «Зінгер» називає одного з героїв роману *пан Орфей* [2, с. 7]). У своєму більш давньому значенні (хазяїн, господар – без негативної конотації) ці лексеми фігурують у текстах історичного жанру, особливо пізньорадянського періоду – наприклад, у романі Вал. Шевчука «На полі смиренному» (1989 р.): *...винуватим себе почуватиме, адже не дізнався того, що хоті знати його старший родич і пан* [11, с. 108]. Зрештою, відродження слів «пан» і «пані» як увічливого

звертання, що використовується у сучасному для автора контексті, можемо спостерігати у творах, написаних уже за часів незалежності України – наприклад, у романі О. Забужко «Польові дослідження з українського сексу»: *Пані Оксано, я – Микола К., може, вам показати місто...* [1, с. 25].

Ці зміщення у значенні впливають і на перекладознавчу специфіку лексем «пан» та «пані». Загалом ми можемо говорити про ці лексеми як про культурно марковані (через початковий зв'язок з історичним контекстом та подальші семантичні зміни, пов'язані із соціокультурними процесами), тобто такі, що не мають постійного еквіваленту у більшості іноземних мов – зокрема, наприклад, англійській, яка побутує на віддалених від України територіях, що мають геть інший історико-культурний контекст. У своєму історичному значенні («господар» або «представник панівної верстви») слово «пан» зазвичай перекладають як «master» [12, с. 164], що є традиційним відповідником, власне, значенню «господар». Також можливе поводження з відповідними лексемами як, власне, з безеквівалентними, з використанням відповідних перекладацьких засобів, таких як транслітерація: *пан Родзінський* [2, с. 43] – *Pan Rodzinski* [14, с. 66]. Така трансформація, однак, є малопоширеною, оскільки така одиниця в перекладі може бути незрозумілою читачеві або мати омонім у мові перекладу (зокрема *pan* англійською – це назва виду посуду).

Іронічне використання слів «пан» та «пані» потребує особливої уваги до перекладу і залежить від контексту. Наприклад, у вищенаведеному вислові *А мій Явтушок купається у ставу, він не такий пан, як ви...* [2, с. 84] з «Лебединої зграї» слово «пан» перекладено англійським «lordling», що відповідає радше українському «панок» і означає дрібного поміщика, тобто підсилюється жартівливий, дещо принизливий контекст висловлювання (*My Yavtukh bathes in the pond, he's not such a lordling as you* [14, с. 129]).

Зрештою, коли «пан» або «пані» фігурує в якості ввічливого звертання в більш сучасних текстах, його може бути взагалі вилучено (*Oksana, I'm Mykola K., perhaps I can show you the city* [13, с. 10]) чи замінено аналогічним увічливим звертанням із мови перекладу, або й іншої мови, звертання з якої є більш відомими для потенційного читача (*Це окрема тема, леді й джентльмени, пані й панове, перепошую, якщо забираю вам забагато часу* [1, с. 50] – *That's a separate topic, ladies and gentlemen, mesdames et messieurs* [13, с. 36]).

Отже, можемо стверджувати, що слова «пан» та «пані» пройшли шлях від нейтральних ідентифікаторів соціального стану до ввічливої форми звертання, потім набули іронічного і навіть негативного контексту, але зрештою знову стали формою ввічливості, зберігши старі значення у відповідних контекстах. Під час перекладу цих лексем потрібно враховувати конотацію їхнього вживання та історичний контекст як часів написання твору, так і епохи, коли відбуваються події (якщо вони відрізняються).

ЛІТЕРАТУРА

1. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу: роман. Київ: Факт, 2007. 176 с.
2. Земляк В. С. Лебедина зграя. Зелені Млини: Романи. Київ: Дніпро, 1981. 623 с.
3. Мойсеєнко В. Про походження звертання «пан». URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/371> (Дата звернення: 28.03.2025)
4. Мудрість народна: Українські прислів'я та приказки. Київ: Молодь, 1962. 156 с.
5. Пономаренко В. П. Українське ПАН і його слов'янські когнати: відоме походження, проблемна етимологія та соціолінгвістична еволюція. *Мовознавство*. 2024. № 2. С. 36-49.

6. Пономаренко В. П., Пономаренко М.В. З історії укр. товариш, або До проблеми давніх запозичень у слов'янських мовах. *Життя у слові: 36. наук. праць на пошану акад. В. М. Русанівського*. Київ: Видавн. дім Д. Бураго, 2011. С. 85-96.
7. Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. Київ: Вид-во Академії наук Української РСР, 1959. Том 3. 506 с.
8. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: <https://sum.in.ua/> (Дата звернення: 28.03.2025)
9. Словник української мови. Томи 1-15 (А-П'ЯТЬ). URL: <https://sum20ua.com> (Дата звернення: 28.03.2025)
10. Сукаленко Т. М. Концепт «ПАН» у творчості Т. Г. Шевченка. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки*. Черкаси, 2014. Вип. 27. С. 58-63.
11. Шевчук В. Птахи з невидимого острова: Роман, повісті. Київ: Радянський письменник, 1990. 470 с.
12. Shevchuk V. The meek shall inherit... Kyiv: Dnipro Publishers, 1989. 303 p.
13. Zabuzhko O. Fieldwork in Ukrainian Sex. Translated from Ukrainian: Halyna Hryn. Las Vegas: AmazonCrossing, 2011. 170 p.
14. Zemlyak V. The Swan Flock. Kyiv: Dnipro Publishers, 1982. 248 p.

М. О. Грек (м. Дніпро)

РІЗНОРІВНЕВА БАЗОВА АНГЛОМОВНА ЛЕКСИКА ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ МОВИ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛИ СЕРІЇ ПІДРУЧНИКІВ “UPSTREAM”)

Оволодіння лексичною базою для тих, хто вивчає англійську мову, є не менш важливим аспектом, ніж граматики, фонетика, письмо. Пояснюється це тим простим фактом, що набір слів, навіть не оформлених синтаксично правильно, може слугувати успішній комунікації у певному мовленнєвому середовищі. Звичайно на кожному наступному рівні вивчення англійської виникає все більше вимог до компетенцій і зростає об'єм лексичної інформації. Отже, успішність засвоєння іноземної мови у великій мірі залежить від успішності вивчення та подальшого застосування лексичних одиниць у мовленні.

Ключову роль у процесі вивчення іноземної мови відіграє навчально-методичний комплекс, зокрема підручник, який є адаптованим ресурсом для накопичення словарного запасу на відповідному рівні. Оскільки вивчення словникових одиниць – це не хаотичний процес, а свідомо діяльність, то попри усі сучасні методологічні вектори викладання мови, які відходять від використання підручників, процес запам'ятовування-засвоєння-відтворення-актуалізації нової лексики в мовленні залишається актуальним і повинен регламентуватися відповідними стандартизованими системами.

В контексті дискурсу вивчення іноземної мови необхідно сказати про лексичну компетентність, в основі якої лежить здатність користуватися набутим активним словниковим запасом. Про важливість лексичної компетентності для мовної особистості свідчать Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: «Обсяг, діапазон і контроль лексичного запасу є основними ознаками оволодіння мовою, а отже, є такими і для оцінювання учнівського рівня володіння мовою, і для планування процесів вивчення та викладання мови» [1, с. 221].

На нашу думку, серія підручників «Upstream» видавництва Express Publishing у повній мірі забезпечує лексичний мінімум відповідно рівню. Розглянемо детальніше підручник рівня Intermediate, Upper-Intermediate та Advanced з точки зору лексичного наповнення.

Кожен підручник складається з п'яти Модулів по два розділи (Unit) у кожному. Кожен розділ підручника рівня Intermediate містить секції Lead-in, Vocabulary Practice, Grammar in Use, Listening and Speaking skills, Culture clip, Writing. Рівень Upper-Intermediate представлений такими секціями: Lead-in, Reading, Language Focus, Listening and Speaking, Reading: Culture Clip, English in Use, Writing. Рівень Advanced майже не відрізняється від попереднього за структурою: Lead-in, Reading, Language Focus, Listening and Speaking, Reading, Use of English, Writing. Варто додати, що в кінці кожного підручника є розділи Appendix 1, Appendix 2, де зібрані усі найпоширеніші фразові дієслова та словосполучення типу «V/Adj/N + Prep», які зустрічаються у розділах підручника.

Оскільки нас цікавить лише лексична складова, ми зосередимо свою увагу на відповідних секціях, мета яких познайомити студентів із якомога більшою кількістю лексичних одиниць.

Розділи підручника охоплюють усі критично важливі теми, які зазвичай фігурують у всіх НМК для вивчення іноземної мови. Для кращого та всебічного опанування лексики теми на кожному рівні можуть повторюватися, але представлена лексика відрізняється за структурою, семантикою, морфологією тощо. Розглянемо тематику кожного рівня детальніше.

B2 Intermediate:

- Unit 1. My Home is my Castle (dwellings & appliances, household chores, colours & rooms, home safety);
- Unit 2. While there's life, there's hope (life events, facial features; feelings; stages in life; family relationships; work);
- Unit 3. Travel Broadens the Mind (travel, festivals, weather; types of holidays & holiday equipment; holiday resorts; holiday troubles; traveller's tips);
- Unit 4. Earth is Dearer than Gold (environment; energy, planet Earth; environmental problems; conservation; energy crisis; preservation of animals & plants);
- Unit 5. Early to Bed ... (health; daily routines, health problems; stress & relaxation; describing feelings; character adjectives);
- Unit 6. Better Safe than Sorry (technology; crime, technology at home; electrical appliances; types of offence; descriptions of objects);
- Unit 7. Penny Wise, Pound Foolish (shopping; advertising, shops & department stores; clothes; products; credit cards; shopping complaints);
- Unit 8. You Are What you Eat (healthy eating; eating habits, types of food; recipes; kitchen utensils; ways of cooking; places to eat; diners' complaints);
- Unit 9. Every Man to his Taste (sports & entertainment; types of sports; qualities; places & equipment; free-time activities; the paralympics);
- Unit 10. Spread the News (the media; the news; natural/man-made disasters; newspapers; TV Guide; cinema; types of films) [2, c.2].

B2+ Upper-Intermediate:

- Unit 1. Crossing Barriers (communication; language; gestures; mean/ways of communication; types of languages; gestures & feelings; say/tell/speak/talk);
- Unit 2. Moods and Feelings (feelings; happiness; moods and emotions; physical sensations; expressing feelings; extreme adjectives; similes);
- Unit 3. Making a Living (work/jobs; earning a living; money matters; job skills and qualities; forms of money);
- Unit 4. Make Yourself at Home (dwellings; household items; types of houses; rooms/areas of a house; appliances and furniture);

- Unit 5. Modern Living (modern trends; lifestyles; appearance and character; media; fame);
- Unit 6. Going Places (holidays; travelling; getting around; holiday objects; signs; travel; describing holiday experiences);
- Unit 7. History (history, historical figures, peace and conflict; taking control);
- Unit 8. Learning Lessons (education; education system; places in a school; types of school; exams and qualifications);
- Unit 9. Planet Issues (environmental issues; green issues);
- Unit 10. The Cycle of Life (health; eating habits; stages in life; healthy lifestyle; healthy eating; food & drinks; accidents & injuries) [4, с. 2].

C1 Advanced:

- Something to shout about (ambition, achievement, happiness, celebrations; career success);
- Escape Artists (travel, entertainment, leisure, relaxing/activities; pastimes and hobbies);
- People Power (people, families, appearances; characteristics);
- Growing Concerns (social problems, civil liberties, unemployment, poverty, international issues, environmental problems, crime and the law; punishment; charity; social issues; workers in the legal system);
- Our Changing World (computers, space travel, technology in everyday life; science and technology);
- Job Well Done (work, the workplace, business, professions, jobs);
- Fit for Life (health, fitness, medicine, sport & exercise, the human body, problems, treatments, playing areas);
- Live and Learn (school, education, university life, educational issues, college, university, study methods, subjects, learning);
- The Image Business (the fashion industry, image, the visual arts, looks, films);
- Shop Around (shopping, the economy, advertising, money) [3, с. 2].

З вище приведенного списку тем на кожному з рівнів видно, що серія підручників охоплює різні аспекти життя та комунікативні контексти. Таким чином учні отримають доступ до повної необхідної лексичної бази та збагатять свій словниковий запас відповідними лексичними одиницями відповідно до теми. Варто також зауважити, що спостерігається певна тенденція у виборі тематики для розділів на кожному наступному рівні. Компаративний аналіз тем на рівні B2, B2+ та C1 виявляє повторення або схожість тематик. Наприклад тема на рівні B2 *My Home is my Castle* логічно переходить у *Make Yourself at Home* на B2+, тема, яка стосується проблем навколишнього середовища *Earth is Dearer than Gold* (B2) доповнюється лексичними елементами на рівні B2+ *Planet Issues* та навіть пропонується для обговорення серед інших проблем на рівні C1 (*Growing Concerns*). Додамо також, що одна з найпопулярніших тем для ознайомлення та вивчення «Подорожі» також знаходить своє відображення у трьох розділах на кожному з рівнів: *Travel Broadens the Mind* (B2), *Going Places* (B2+), *Escape Artists* (C1).

На нашу думку, така стратегія організації НМК для вивчення англійської не тільки сприяє повноцінному та систематичному процесу опанування мови, але й вирішує глобальну проблему засвоєння лексичного матеріалу та підтримки його в активному стані. Загальновідомий факт, що пасивний лексичний запас так може і не стати активним за відсутності регулярного повторення та використання у мовленні. Отже, повторення ключових тем на кожному з рівнів допоможе підтримувати лексику в активному стані та нарощувати нові лексичні одиниці.

Наприклад, у темі про екологічні проблеми планети на рівні B2 учні засвоюють базову лексику, вводять у постійний вжиток такі фрази, як *fossil fuels, global warming, climate change, wind turbines, alternative sources of energy, deforestation, endangered species*. На рівні B2+ учням пропонується розширити словниковий запас, обговорюючи більш специфічні контексти, пов'язані із *biodegradable packaging, organic farming, anti-pollution warning, Millennium Seed Bank, Greenpeace demonstration* тощо.

Як вже було зазначено вище, повторення лексики повинно бути невід'ємною складовою навчального процесу, тому на вищих рівнях присутні слова, словосполучення з попереднього рівня. Змінюючи структуру лексичної одиниці за допомогою суфікса, префікса, іншої основи і таким чином створюючи морфологічний «майндмеп», учні мають змогу збагатити словниковий запас: *overpopulation* (B2) – *overpopulated* (B2+); *environment, environmental* (B2) – *environmentally (friendly)* (B2+); *bone* (B2) – *breastbone, cheekbone, collarbone* (C1); *stimulate* (B2+) – *over-stimulated, under-stimulated* (C1).

У серії підручників, які ми аналізуємо, велика увага приділяється словосполученням, ідіомам, стійким та нестійким виразам. Дослідник Дж. Хілл у своїй праці «*Collocational competence*» стверджує, що вміння належним чином використовувати словосполучення є важливим аспектом мовної компетентності. На його думку словосполучення – це «група слів, які зазвичай поєднуються разом у мовленні, несуть певне значення та є носіями певного стилю мовлення. Ми поділяємо думку дослідника про необхідність розвивати «колокаційну компетентність» [5].

На прикладі словосполучень можна спостерігати як відбувається «наращування» лексичного запасу на різних мовних рівнях. На рівні B2+ учням пропонується ряд словосполучень з іменником *control*: *under control, take control, get out of control, out of control, in control (of them), lose control of, have ... control over*. На наступному рівні Advanced передбачається, що попередні фрази опановані і учні ознайомлюються з наступними семантичними варіаціями: *get control of a situation, gain control of a situation, win control of a situation*.

Синонімія виразів, яка простежується в лексиці на кожному рівні, також сприяє розширенню лексичної компетенції. Наприклад фраза «бути в центрі уваги» представлена на усіх рівнях по-різному: *steal the show* (C1), *to be the centre of attention* (B2+), *(bring sb) into the public eye* (B2). Таким чином, учні не обмежуються лише одним словосполученням, а, накопичуючи синоніми, збагачують словниковий запас.

Серія підручників «Upstream» – це єдиний структурований базис для вивчення іноземної мови. Порівняння англomовної лексики на різних рівнях дає уявлення про необхідну лексичну компетентність для тих, хто вивчає мову. Чисельні приклади демонструють тісний лексичний зв'язок між рівнями та доводять, що володіння різнорівневою англomовною лексикою є ключовим аспектом вивчення англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
2. Evans V., Dooley J. Upstream B2 Intermediate Student's book. Newbury: Express Publishing, 2008. 222 p.
3. Evans V., Dooley J., Edwards L. Upstream C1. Newbury: Express Publishing, 2014. 256 p.

4. Evans V., Obee B. Upstream B2+ Upper intermediate Student's book. Newbury: Express Publishing, 2014. 264 p.
5. Hill J. Collocational Competence. *ETP English Teaching Professional*. 1999. No. 11. P. 162–166.

О. В. Гурко (м. Дніпро)

ПАРЕНТЕТИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ У ГАЗЕТНОМУ ТЕКСТІ «GUARDIAN» (на матеріалі онлайн-новин)

Питання, пов'язане із функціонуванням парентетичних конструкцій у сучасному англійському мовленні, є вкрай актуальним (див. праці В. Гетман [1], Н. Сердюк [2], Ю. Торговець [3] та ін.), адже нині спостерігаємо в інформаційному просторі неабияку кількість висловлень, які вможливають додаткове розкриття єдиної сутності акту комунікації. Докладне студіювання таких конструкцій дає змогу дослідити суб'єкта чи об'єкт повідомлення з експресивного погляду та представити межі впливу парентези на мову співрозмовника. Саме тому об'єктом наукової розвідки є парентетичні конструкції, репрезентовані у газетному тексті «Guardian» на матеріалі онлайн-новин [4; 5; 6; 7].

У межах нашого дослідження виокремлюємо 5 істотних функцій парентетичних конструкцій. Отже, проаналізуємо докладніше конструкції, які вживають для роз'яснення експліцитного та імпліцитного змісту речення з вербалізацією суб'єктивно-модального відтінку. До них зараховуємо:

1) уточнення у процесі подання інформації: *The 26 other EU leaders, including Orbán's ally Robert Fico, the Slovakian prime minister, "firmly supported" the statement. "There can be no negotiations on Ukraine without Ukraine," said the statement, a response to Trump's attempt to sideline Europe and Kyiv* [6]; *Arriving at the summit, Volodymyr Zelenskyy, who had originally been scheduled to join by video link, said: "We are very thankful that we are not alone"* [6];

2) пояснення представленого матеріалу: *Doctors in London have successfully restored a sense of smell and taste in patients who lost it due to long Covid with pioneering surgery that expands their nasal airways to kickstart their recovery* [4]; *Millions can benefit from open access to quality, truthful news, regardless of their ability to pay for it* [7];

3) репрезентація суб'єкта або об'єкта повідомлення: *Germany's chancellor-in-waiting, Friedrich Merz, the fiscal hawk turned defence spending advocate, met von der Leyen and Costa before the summit, although he is not yet at the table* [6]; *The reality is that Saudi Arabia is primarily a comfortable location for the Trump administration. In his first term in office, Trump's first foreign visit was to Saudi Arabia, a country with ambitions to be a major diplomatic player despite its horrific human rights record, including the kidnap and murder of the journalist Jamal Khashoggi in 2018* [7];

4) спонування до додаткових міркувань: *A decade later in 1994 Ukraine, which had the third largest nuclear arsenal in the world, relinquished its nuclear warheads as part of a complete nuclear disarmament* [5]; *With the US under Trump rapidly backsliding on democracy, drawing from an authoritarian playbook and verging on open hostility towards its former allies, the logical conclusion with regard to nuclear weapons – almost miraculously limited to just a handful of states today – doesn't take much stretch of the imagination* [5];

5) коментар щодо зазначеного зі своєрідною поправкою: *European leaders holding emergency talks in Brussels have agreed on a massive increase to defence spending, amid a drive to shore up support for Ukraine after **Donald Trump halted US military aid and intelligence sharing** [6]; For his part, Trump sees a normalisation of relations between Saudi Arabia and Israel as the key prize in his attempts to forge a region-wide peace deal after the Abraham Accords – bilateral normalisation agreements between Israel and the United Arab Emirates and Bahrain – **which he pursued during his first term but which have done little to improve security in the Middle East** [7].*

Отже, репрезентований вище матеріал засвідчує, що автор чи авторка онлайнових новин задля употужнення наочності, емотивності зображеного, різноаспектності описуваного чи роз'яснення предметного змісту речення почасти послуговується парентетичними конструкціями, що містять експресивно-емоційний семантичний зміст.

Крім того, зауважимо, що тема і мета висловлення залежить від вживання тої чи тої конструкції, а відповідно до будови викремлюють 3 види парентези, зокрема:

1) однослівні на кшталт *however, may, probably: **However**, even if in the short term France's deterrent – so wisely kept fully independent – is extended to the rest of the EU, would that be sufficient for European states under more immediate threat? [5]; Before I had the surgery on my nose, I had begun to accept that I would **probably** never be able to smell or taste things the way I used to [5];*

2) сполучення слів з прийменниками на зразок *of course, no doubt, in truth: Earlier in the day, Denmark's prime minister, Mette Frederiksen, set the tone of the meeting. "Spend, spend, spend on defence and deterrence," she said. "That is the most important message, and at the same time, **of course**, continue to support Ukraine, because we want peace in Europe" [6];*

3) речення на кшталт *I suggest, I want to believe, it seems to me: Europe's leaders seem to have understood the seriousness of this swift-moving moment. "**I want to believe** that the United States will stay by our side, but we have to be prepared for that not to be the case," said Emmanuel Macron in a broadcast to the French nation on Wednesday night [5]; "**I think** it's a bit of a myth about neutral places for negotiations. Practically, you need to find an actor or a mediator that has stake or a connection to both parties to have trust," she said [7].*

З зазначеного постає, що інформативність є основним складником будь-яких новин, і як наслідок – їхнє висвітлення здебільшого представлене експлікаторами персуазивності, евіденційності або епістемічності в межах парентези.

Отже, використання парентетичних конструкцій допомагає краще передати внутрішній та емоційний стан мовця, його ставлення до співрозмовника, а також до свого висловлення загалом, експлікуючи модальні відтінки ймовірності, припущення, впевненості щодо повідомлюваного. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у студіюванні прагматичного аспекту англомовного газетного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гетман В. Синтаксичні особливості англомовного новостійного тексту (на матеріалі онлайнових новин). *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ: Логос, 2012. С. 77-82.
URL: <https://langcenter.kiev.ua/Lingvistika%202012/Getman%2077-82.pdf>

2. Сердюк Н. Ю. Парентетичні конструкції в сучасному англійському художньому творі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. Вип. 30. 2012. С. 92-95.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_30_30
3. Торговець Ю. І. Парентичні елементи як засоби вираження суб'єктивної модальності (на матеріалі сучасного американського соціально-політичного есе). *Філологічні студії*. Вип. 8. 2017. С. 82-86.
URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19872/1/Y_Torhovets_FS_8_2017_IF.pdf
4. Patients with long Covid regain sense of smell and taste with pioneering surgery. *Guardian*, 7.03.2025. URL: <https://www.theguardian.com/society/2025/mar/07/long-covid-patients-regain-sense-smell-taste-functional-septorhinoplasty-surgery>
5. Trump dreams of a Maga empire – but he's more likely to leave us a nuclear hellscape. *Guardian*, 7.03.2025. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2025/mar/07/donald-trump-maga-empire-nuclear-president-rearm>
6. Watershed moments: EU leaders agree plan for huge rise in defence spending. *Guardian*, 7.03.2025. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/mar/06/watershed-moment-eu-leaders-close-to-agreeing-800bn-defence-plan-ukraine>
7. Saudi Arabia is hosting more Ukraine talks – but now neutral is it? *Guardian*, 7.03.2025. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/mar/07/saudi-arabia-ukraine-us-talks-analysis>

В. А. Гусєв (м. Дніпро)

ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ПЕРЕХІДНОЇ ХУДОЖНЬОЇ СВІДОМОСТІ У ЛІТЕРАТУРІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Спробуємо намітити деякі найважливіші риси перехідних періодів історії літератури, хоча, треба сказати, ситуація перехідності погано вкладається у короткі та однозначні описи. Поняття «перехідності» стосовно меж ХХ століття я вживаю з певною часткою умовності, оскільки для літературного розвитку всього століття була характерна швидка зміна цілого ряду культурних парадигм. І все ж таки саме в ці порубіжні десятиліття (кінець і початок ХІХ і ХХ ст., кінець і початок ХХ і ХХІ ст.) відбуваються потужні історичні злами, що визначили розвиток духовної культури, виникають різкі зміни в соціально-культурній сфері, пов'язані з ослабленням і руйнуванням колишніх духовних структур та інститутів, формується новий світ. У літературі стверджуються уявлення про внутрішню суперечливість людського «я», про його мінливість та рухливість. Увага митців переноситься із соціальних на онтологічні проблеми людського буття.

Художнє мислення перехідного часу, антиномічне за своєю суттю, втілюється у різноспрямованій, багатошаровій літературі. Відбувається її ускладнення, вона набуває різноспрямованої багатовимірності, мозаїчності, втрачаються звичні уявлення про «центр», провідні тенденції розвитку. Модернізм початку ХХ століття – це літературний рух, що радикально відійшов від традиційних форм, прагнучи відобразити хаотичну, фрагментовану природу сучасного життя. Кардинально змінюється і структура літературного поля, у ньому все більше місце займає масова література, яка по-своєму оперативно відповідає вимогам сучасності, виходячи на рівень читацьких очікувань.

Література перехідних періодів пронизана різноспрямованими, але такими, що взаємно переплітаються, стильовими тенденціями. Традиційні типи оповіді розвиваються до можливої межі, і водночас виникають нові оповідні стратегії, в яких здійснюється синтез попереднього художнього досвіду. Скажімо,

англійський модернізм – це не єдиний стиль, а сукупність відповідей на культурний і екзистенційний злам початку XX століття. Дж. Джойс, В. Вулф, Д. Г. Лоуренс, Т. Еліот, Е. Фостер, попри свої відмінності, об'єднані прагненням до інновацій, дослідженням суб'єктивності та спробами відобразити фрагментовану реальність. Їхні твори, від інтелектуальних мозаїк «Улісса» до чуттєвих конфліктів «Синів і коханців», ілюструють, чому модернізм залишається ключовим моментом у літературній історії.

Перебудовується жанрова система. Жанри, що знаходилися на периферії літературного розвитку, висувуються на її авансцену: наприкінці XIX століття це було оповідання, наприкінці XX – детективний роман. Разом з тим жанрова система втрачає сувору ієрархічність, стійкість, і важко виділити якийсь «провідний» жанр оповідної прози. Модернізм заклав підґрунтя для сучасної літератури, вплинувши на постмодернізм та експериментальні жанри. Техніки потоку свідомості та нелінійного наративу стали стандартами, а питання ідентичності, гендеру й культури, підняті модерністами, залишаються актуальними. Але слід відзначити також істотні відмінності.

Тож відмінності між двома перехідними етапами полягають насамперед у тому, що наприкінці XIX століття зміни відбувалися всередині літературоцентричної культури, а наприкінці XX століття змінюється сам її тип, що відобразила і література. Відбулася різка зміна форм соціального побутування мистецтва, змінюються уявлення про природу творчості та її мету, роль письменника, який із творця-деміурга перетворюється на скриптора. Пророче начало, все ще властиве літературі рубежу XIX–XX століть, наприкінці тисячоліття здається майже втраченим. Постмодерна література, що відтворює світ як хаос без причинно-наслідкових зв'язків і стійких ціннісних орієнтирів, розробила різні наративні техніки фрагментарної розповіді без організуючого її смислового центру. Щоправда, зводити постмодернізм лише до гри з мертвими сенсами, як і літературний розвиток кінця XX століття до постмодернізму, все ж таки не варто. Навіть перебуваючи в умовах екзистенційно-онтологічної кризи, література все ж таки зберігає творче начало.

Постмодернізм, будучи своєрідним результатом художнього розвитку XX століття, переломлює різні культурні традиції. Письменниками-постмодерністами переосмислюється і концепція двох видів культури, двох засад буття, «аполлонівського» раціонального та «діонісійського» ірраціонального, сформульована в роботах Ф. Шеллінга, Ф. Шлегеля, Ф. Ніцше. Постмодерна література, з властивим їй пародійним модусом оповідання, включає читача в гру метафоричного зближення, здавалося б, несумісних світобачень, смислів, стилів. У постмодернізмі ще яскравіше, ніж у модернізмі, виникла специфічна картина світу-хаосу, позбавленого причинно-наслідкових зв'язків та усталено-ціннісних орієнтирів. Дистанціюючись від класичної традиції (у тому числі й від неокласики, до якої належав Ф. Ніцше), постмодернізм не вступає з нею в конфлікт, але прагне залучити її до своєї орбіти, переосмислити на новій основі. Як же співвідносяться «аполлонівське» (раціональне, впорядковане) та «діонісійське» (ірраціональне, хаотичне) начала у постмодернізмі? Мені здається, що далеко не завжди можна говорити про явну перевагу одного з начал. До того ж домінування «аполлонівського» початку ще не означає витіснення «діонісійського». У постмодерністському тексті сусидить і співіснує раціональність та ірраціональність, упорядкованість та хаотичність, аналітичність та емоційність.

Сучасники «епохи змін» найчастіше описують літературну ситуацію у термінології кризи. Дійсно, літературі далеко не завжди вдається глибоко

осмислити ті розлами і розриви, ті кардинальні зміни, які нещодавно відбулися в суспільстві, та й новаторство форми не завжди зрозуміле й прийняте широким колом читачів. Разом з тим перехідні періоди у розвитку літератури виявляються не менш художньо продуктивними, ніж «стійкі». Діалог-дискусія з тією спадщиною, яка була напрацьована попередниками, у перехідні періоди розвитку мистецтва ведеться найбільш активно та продуктивно. Морально-духовна криза, руйнація традиційних ціннісних орієнтацій ініціюють освоєння мистецтвом тих світоглядних ідей, які могли б сприяти визначенню шляхів виходу з нього, пошук нових форм і нових смислів.

І. М. Демешко (м. Кропивницький)

СПЕЦИФІКА ЛЕКСИКО-СЛОВОТВІРНИХ ІННОВАЦІЙ ТА ДЕРИВАЦІЙНІ РЕСУРСИ УКРАЇНСЬКИХ НОВОТВОРІВ

У сучасному глобалізованому світі мова відповідає на виклики, які пов'язані з екстра- та інтралінгвальними чинниками, з інтеграцією інформаційного простору, а також зберігає структурно-семантичні та функційні типологічні вияви, автентичні (етнічні) ознаки, ідентичність, культурні традиції. Словотворення – одне з найважливіших джерел поповнення нової лексики української мови, що виникає на основі питомих та запозичених дериваційних ресурсів. Досить активно використовуються словотвірні новотвори, неосемантизми, які в період війни набули, крім денотативного, ще й конотативного значення. Формантоцентричний підхід демонструє оновлення твірної бази словотвірної номінації. Ефемеризми (слова-одноденки) ілюструють стійкість номінацій та стабільність словотвірної системи, яка витримує будь-які виклики, зберігає свою самобутність, забезпечує номінацію нових явищ.

Мета розвідки – з'ясувати тенденції розвитку сучасних номінацій, проаналізувати специфіку лексико-словотвірних інновацій та дериваційні ресурси українських новотворів. В умовах воєнного сьогодення українська мова виконує функції вербального захисту проти агресора, самобутніх традицій, колоритної культури свого народу. Носії української мови заявляють про активність та оригінальність її мовотворчості, про потужність дериваційних ресурсів національної мови, ставлення до певних об'єктів. Новотвори, зафіксовані в електронних ресурсах, у медіадискурсі, підтверджують активність і продуктивність відповідних дериваційних ресурсів, словотвірних типів, словотвірних та морфонологічних моделей.

Новотвори в словотвірному аспекті описано в працях Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, А. М. Нелюби, О. А. Стишова, С. П. Гриценко, Є. О. Редька, Ю. В. Теглівець, О. В. Гурко, О. С. Дьолог, А. М. Гладченко, О. С. Комарової, В. І. Авраменко, Г. Л. Вусик, Н. В. Павлик, К. В. Дюкар, Л. В. Кухарук, Л. В. Шевчук, Н. О. Рябокінь, Т. М. Левченко, Т. В. Чубань, Т. С. Шинкар та ін. Значна частина новотворів утворена способом телескопії, для якої характерна структурна інтерференція та усічення (утинання) самостійних компонентів, а семантичну домінуючу функцію виконує мотиватор. Телескопічні одиниці досліджували Т. Р. Тимошенко, Ю. А. Зацний, С. М. Єнікеєва, Л. Ф. Омельченко, І. І. Гамерська, О. І. Дзюбіна ін.

На розвиток лексичної системи мови впливають екстралінгвальні та інтралінгвальні чинники. Екстралінгвальні чинники – утвердження незалежності України, розбудова політичних, економічних, культурних установ та організацій,

демократизація суспільства, підвищений інтерес суспільства до мовних питань, розширення міжнародних контактів (політичних, економічних, наукових, культурних) з іншими етнічними групами, міграційні процеси, упровадження інноваційних технологій, зміна естетичних уподобань, інтелектуалізація суспільства та ін.

Інтралінгвальні чинники – ієрархічна система мови, актуалізація та збагачення питомих структурних ознак та врахування норм мови, тенденція до інтеграції елементів мови [5, с. 13], принцип економії в словотвірній номінації, черезкрокове словотворення, метаморфози зі словотвірним значенням, обмежувачі й стримувачі дериваційно-морфонологічних процесів, переваги емоційно-експресивним формам, дія аналогії в словотворі, тенденція до новизни, конотації, експресивного впливу на реципієнта. Новотвори поєднують об'єктивну (як маркер часових меж) і суб'єктивну (психологічне відчуття новизни) складові [2, с. 39]. Вияв автохтонізації сприяє відродженню питомих словотворчих засобів, словотвірних типів і моделей. Оновлення лексико-семантичної системи відбувається інтенсивно. Семантична деривація – дієвий чинник інноваційних процесів у мові, що відбиває українську національну специфіку, сприяє розширенню семантики лексем.

Спостереження над медіатекстами та текстами соціальних мереж доводять, що на сучасному етапі новотвори виникають унаслідок семантичної та словотвірної деривації і запозичення. Семантична деривація – багатогранний процес у продукуванні неолексем та розширенні їхньої семантичної структури. Тенденції в розвитку української мови класифікують із позицій націоналізації / інтернаціоналізації; інтелектуалізації / демократизації [1, с. 17].

А. М. Нелюба зазначає, що «черезкрокове словотворення ... стало нормою для словотвірних процесів» [3, с. 25]: (*Баканов* – «*баканізувати*» – *баканізація*, *Я не тряпка* – «*Янетряпка*» – *нетряпкович*), *безсенсовість*, *шапітолій*, *наарахамити*, *найекспертніший*, *нахерсонити*, *невтіковість*, *позморшкуватішати* [4]. На початку ХХІ ст. у розвитку лексичного складу української мови мають місце такі процеси, як глобалізація та автохтонізація.

У дериваційній системі глобалізація виявляється в калькуванні деяких неолексем: *новомова* (англ. new speak), *виживання* (англ. survival), *рукоборство* (англ. arm-wrestling); інтенсифікації іншомовних словотвірних ресурсів – аброморфем (основ і скорочень): *блог*, *інтернет*, *аудіо-*, *веб-*, *відео-*, *ІТ-*, *кібер-*, *крипто-*, *медіа-*, *топ-*; суфіксоїдів: *-гейт*, *-їд*, *-фоб*, *-фобій-*, *-цид*; префіксоїдів: *нано-*, *пост-*; телескопії: *арестовлення*, *чебурнет*, *путлернет*, *Змієбаївка*, *пересидент* (президент (який) пересидів), *Зелемойський*, *стефанчухамія*, *ТРАМПлін*, *ТРАМПець* [Там само, с. 94].

Досить значний за обсягом корпус суфіксальних, префіксально-суфіксальних новотворів субстантивного блоку на позначення назв осіб за родом діяльності, абстрактних, збірних понять: *антикризовик*, *фейсбуківець*, *підбóрок*, *українішання*, *підземник*, *багатопрем'єр'я*, *пересіч*.

Помітна тенденція до змішаного словотворення – гібридизації, суть якої полягає в поєднанні іншомовних та питомих дериваційних засобів: *відеозвіт*, *бутербродниця*, *йогуртниця*, *медіапідтримка*, *високоалергенний*, *тюнінгований*. Це помітно в активізації аббревіатур (*ООС*, *нацгвардієць*, *гумконвой*, *держоборонзамовлення*, *екосумка*, *юрособа*), унівєрбів (*електронка*, *гуманітарка*), складних слів (*дроновиробник*, *дроновод*, *суржикодумець*, *файлообмінник*), усічень (утинань) (*нардеп*, *контра* 'контратака', *мобік* ('мобілізований')), неосемантів (*вмирати* 'виходити з ладу', *ватник*

‘малоосвічений проросійськи налаштований громадянин’), *кікімора* ‘маскувальний костюм’, *приліт* ‘влучання ворожої ракети, бомби чи снаряда в що-небудь’, *ваньки*, *Ванька-окупант*, *кокошники*, *орки* (про загарбників), *мінусувати*: «...двосерійний документальний проєкт за мотивами особистих щоденників російських окупантів – “Пригоди **Ваньки-окупанта** на Київщині”» (<https://tsn.ua/ukrayina/do-dnia-zvihnennia-kyivshchyny-telekanal-22-pokaze-istoriyi-heroyiv-iaki-zminyly-khid-vinyu-2797372.html>).

Похідні з пейоративним та демінутивним значенням утворені за допомогою суфікса **-уськ-**, **-ат-**, **еньк-**: *вождисько*, *гнидята*, *навальнята*; *переможенька*: «**Переможеньки** підвищують самопевненість убогих, яким більше нічим похвалитися» (Fb, В. Бобиренко, 01.04.2024).

Тенденція до автохтонізації (етнізації) сприяє відродженню та збереженню національної ідентичності, самобутності рідної мови – питомих мовних трансформацій і похідних, які засвідчують неповторність, автентичність. Продуктивні такі суфікси **-ук**, **-уч**, **-ач**, **-ець (-івець)**, **-ун**, **-Ø**, **-іст**, **-ств-**, **-нн(я)**, **-уг-**, **-ість**, **-щин-**, **-ин’-**, **-к-**, **-иц’-**: *незламник*, *неначасник*, *витрачальник*, *байрактарич*, *додзвонювач*, *радівець*, *сшанець*, *знесун*, *пересіч*, *дроноводство*, *ЗСУіст*, *антисуржикізм*, *бузинізм*, *путінізм*, *українішання*, *омудлення*, *сепаратюга*, *коаліційність*, *байрактарщина*, *бакановщина*, *мажоритарщина*, *есемеска*; *блогериня*, *чоловікиня*, *ЗСУістка*, *теоретичка*, *служка* – *зневажливо-розмовне* про члена партії «Слуга народу», *потужниця*. Продуктивні запозичені форманти **-ер**, **-инг**, **-ист**, **-ізм**, **-ацій-**, **-іад-**: *спойлер*, *моніторинг*, *притулист*, *пушкінізм*, *баканізація*, *могилизація*, *трухініада* [4].

Характерно, що в українській мові продуктивні питомі і запозичені суфікси, префікси та префіксоїди: **над-**, **за-**, **зне-**, **пра-**, **пере-**, **недо-**, **напів-**, **спів-**, **після-**: *наденергія*, *надлюдина*, *заукраїнити*, *знеросійщення*, *праукраїнець*, *перепост*, *недодемократія*, *недоукраїнець*, *недоміністерка*, *недопарад*, *напівкерівник*, *співлізінг*, *післясмак*; **анти-**, **де-**, **ре-**; **гіпер-**, **екс-**, **квазі-**, **міні-**, **мега-**, **нано-**, **нео-**, **супер-**, **пара-**, **псевдо-**: *антиглобаліст*, *антикорупціонер*, *декомунізація*, *реприватизація*, *гіперзростання*, *гіпермедіа*, *ексдержсекретар*, *квазіуряд*, *мінісповідь*, *мегапропозиція*, *наносупутник*, *неофеодалізм*, *суперідея*, *супернація*, *суперлітературознавка*, *паратоталітаризм*, *псевдовибори*.

У сучасній деривації досить продуктивний спосіб основоскладання – чистого основоскладання (композиції) (*блогосфера*, *берегоукріплення*, *законотворець*, *моводемократія*, *мурзилкометр*); основоскладання із суфіксацією (*багатопрем’єр’я*, *работворець*, *рідномовність*, *громадянотворення*, *грантоїдство*, *кулевловлювач*, *шоукраїнець*); основоскладання з нульовою суфіксацією (*славолюб*, *генералопад*, *зеленопад*, *літакопад*, *мандатопад*, *катеринопад*, *портфелепад*, *пушкінопад* (‘знесення пам’ятників російським культурним діячам’), *кадротрус*. Частина реактивованих похідних виникла внаслідок посилення тенденції до пуризації: *дармовис* (‘підвіска’), *сиротинець* (‘дитбудинок’).

Помітна тенденція до творення десубстантивів (*дотолерантитися*, *заукраїнити*, *наволонтерити*, *відджавелінити*, *зхаймарсити*, *мінуснути*), денумеративів (*задвухсотити*, *затрьохсотити*), девербативів (*присвітити*) вербативного блоку. Досить продуктивні відантропонімі (*відбандерити*, *відкобзонені*, *притУлити*, *меркелювати*, *байденотерапія*, *макронити*, *закобзонити*, *опутніти*, *шойгувати*, *пошольцяти*) та відойконімі десубстантиви (*відірпініти*, *зачонгарити*, *перегостомелити*, *начорнобаїти*, *прочорнобаєний*) новотвори періоду російсько-української війни.

Таким чином, зростання корпусу похідних на позначення осіб, антропометифор свідчать про посилення антропоцентризму в сучасній лексикології та словотворі. Цей принцип сприяє пізнанню механізму когнітивного процесу, усвідомлення статусу суб'єкта в соціумі, мові та мовленні у функціональному аспекті. Лінгвальні та екстралінгвальні чинники, активність як поняття мовної практики, продуктивність як результат активності в словотворі передбачають реалізацію дериваційних ресурсів у похідних.

Лексико-семантична та словотвірна системи активно реагують і відображають зміни в національній мові. Новотвори виникають за рахунок питомих та запозичених ресурсів. Помітна тенденція до поєднання іншомовних основ із питомими формантами. Національно марковані новотвори, утворені переважно морфологічним способом.

Перспективу подальшого дослідження новотворів убачаємо у вивченні семантико-словотвірних, морфонологічних особливостей та специфіки функціонування новотворів у сучасній українській мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кислюк Л. П. Словотвірна номінація в сучасній українській мові: система – узус – ідіолект. 10.02.01: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук. Київ. 2018. 40 с.
2. Ладоня К. Ю. Неологізми в українській мові: сутність, визначення, принципи класифікації та функціонування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. Вип. 36(1). С. 38–40.
3. Нелюба А. Явища економії в словотвірній номінації української мови (системний вимір): монографія. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2014. 184 с.
4. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації. 2022–2024. Словник / Укладач А. Нелюба. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2025. 112 с.
5. Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква: Авторитет. 2019. 189 с. URL: <https://chtivo.org.ua/literature/navchalna/5669-dinamika-leksichnogo-skladu-suchasnoyi-ukrayinskoyi-movi-leksikologija-leksikografija.html> (дата звернення: 28.03 2025).

К. В. Дюкар (м. Харків)

ПОЛІМОТИВАТИ З НЕПРОЗОРИМИ СТОСУНКАМИ ПОХІДНОСТІ, ЗАФІКСОВАНІ ПРОТЯГОМ 2014–2024 РОКІВ

Конвенційна фаза російсько-української війни, що триває вже десятий рік і ставить українськомовну особистість в екстремальні умови екзистенційності буття, потребує відповідного вокабуляру, левову частку якого забезпечує саме словотвірний рівень. Реалії сьогодення через відсутність у попередньому досвіді мовців певних явищ, предметів, оцінок тощо часто спричиняють надзвичайну неогенність на власне дериваційному ґрунті. Зауважимо, що «...використання мовних одиниць як одного із засобів розпалювання соціальної напруги є помітним явищем в Україні з кінця 2013 – початку 2015 років» [3, с. 57], а отже найбільш показовими в контексті засвідчення змін у межах неогенних словотворчих процесів є період 2014–2024 рр. Ідеться про інновації воєнного дискурсу, який «...націлений не тільки відображати життя війська, але й воєнні події та повсякденні реалії, предмети та явища» [5, с. 161].

Незважаючи на високий інтерес із боку як українських, так і зарубіжних фахівців (D. L. Nedyba, B. Villena, Є. Карпіловської, Л. Кислюк, Н. Клименко та ін.) до різних аспектів феномена інноваційності в мові та мовленні, зокрема на словотвірному рівні (праці S. K. Papierkowski, К. Дюкар, Ж. Колоїз, А. Нелюби, Н. Стратулат та ін.), наразі спостерігаємо неоднозначність тлумачень окремих положень у царині неології, що внаслідок природної специфіки самого об'єкта вивчення актуалізує потребу в продовженні наукового студіювання. До того ж велика кількість розвідок, присвячених аналізу різних аспектів інновацій російсько-української війни (А. Гладченко, С. Гриценко, М. Жулінської, О. Кирилук, І. Козинець, О. Круглій, О. Комарової, О. Стишова, М. Хар, О. Щербак та ін.) не вичерпують усього масиву новотворів із погляду їхньої формально-структурної та семантичної організації, що, поза сумнівом, указує на актуальність пропонованої студії.

У контексті сказаного вище *мету роботи* вбачаємо в розгляді полімотиватів із непрозорими стосунками похідності, зафіксованих на хронологічному зрізі від 2014 р. до 2024 р. *Об'єкт* дослідження становлять похідні інновації, *предмет* – структурно-семантична специфіка одиниць. Беручи до уваги той факт, що неогенність «активізується в соціальних мережах, і далі підхоплюється офіційними сайтами української влади [1, с. 55], джерелом фактичного матеріалу нашої студії стали тексти дописів і гілок коментарів, вилучені із українськомовного сегменту медіаконтенту інстаграму, фейсбуку, твітеру, телеграму, тіктоку, ютубу, інтернет-видань.

Аналіз фактичного матеріалу дає підстави стверджувати, що творення інновацій сьогодні має кілька виразних рис. Продукуючись до оказії в конкретному комунікативному акті, інновації, значення яких часто затемнене, зберігають стійкий зв'язок на структурному, семантичному, асоціативному тощо рівні з відповідними твірними: *ГУРдень* ← *грудень*, *кзрпя* ← *кацапня*, *ТРАМПитися* ← *Трам* тощо. Водночас співвіднесеність із мотиватором, а нерідко й структурним аналогом, не сприяє однозначності в установленні способу продукування інновації. Приміром, новотвори *висератив*, *кадиловці*, *параשמандовка*, *прес-алкаше*, *усраїнці* є структурно-семантичними аналогіями до *наратив*, *кадирівці*, *праשמандовка*, *пресаташе*, *українці* відповідно. Н. Стратулат свого часу не випадково зауважила: «Тяжіння до словотвірної аналогії, функціонування словотвору як мікросистеми (у взаємодії та взаємозв'язках її елементів) – ось ті загальні внутрішні тенденції, що прослідковуються в розвитку мови, які є надзвичайно актуальними для забезпечення суспільної комунікації в добу гіперінформативності» [4, с. 208]. Водночас установити, чи постала, скажімо, інновація *кривославіє* шляхом контамінації частин словосполучення підрядного типу (*криво славити*), чи внаслідок заміни кореня *прав-* на *крив-*, не видається можливим. У цьому разі констатуємо полімотивованість новотвору, пов'язану з «різною спрямованістю семантичних зв'язків похідного слова й асиметричним дуалізмом» [2, с. 34–35]. Припускаємо, що саме непрозорість мотиваційних стосунків підсвічує асоціативний зв'язок між похідним *кривославіє* та умовно твірним *православіє*.

Полімотивованість властива одиницям, які в межах однієї оболонки одночасно містять два (подеколи й більше) сигніфікати. До того ж один із них здебільшого представлений на рівні структури, а другий – імпліцитно (*розхероко* ← *бароко+розхерачити*), хоч в окремих випадках фіксуємо й експліцитне представлення кількох сем у межах однієї форми (*Арістрелкович* ← *Арестович+Стрелков*). Підмічаємо, що в інноваціях на зразок *бульбашенко*,

дрисня, могилизація, отсосія, шлюхед та ін. рівнозначно ймовірними способами творення є як амальгамація (різновид контамінації з деформацією однієї з базем): *Мертвечук* ← *мертвий+Медведчук*, так і субституція (заміна неморфемного сегмента слова): *Ме[рт]вечук* ← *Ме[д]ведчук*. А в одиницях на кшталт *путіночет* можемо припускати як аплікацію, коли обидва твірні матеріально представлені в структурі похідного з деформаціями чи без них (*путіночет/путіночет*), так і тмезис, за якого відбувається вставка неморфемного сегмента із накладанням (*путіночет* ← *Путін+Піночет*).

Спостереження над мовним матеріалом дає підстави говорити про певну тенденційність у, на перший погляд, неструктурованому (а радше хаотичному) процесі творення інновацій, мотиваційні стосунки яких є непрозорими. Так, здебільшого можемо фіксувати полімотивованість на межі нормативних і незузальних зразків, як-от в одиниці *спецобісрація*, де з однаковим ступенем вірогідності та доведеності можна констатувати складну суфіксацію або заміну серединного сегмента (субституцію). Часто варіативність установалення напрямку похідності виникає тоді, коли за поверхневого аналізу структури фактичного матеріалу можна припустити залучення одного з різновидів контамінації. Скажімо, в одиницях *бульбашенко, дрисня, пюрер, розхероко, совкозавр, рабсія шлюхед* тощо логічно припускати амальгамацію основ, а в похідному *Арістрелкович* – аплікацію, хоча складно заперечити можливість творення інновацій через заміну або вставку морфемоподібного сегмента слова.

Таким чином, наша спроба проаналізувати структурно-семантичну специфіку полімотиватів із непрозорими стосунками похідності, зафіксованих на хронологічному зрізі від 2014 р. до 2024 р., не претендує на вичерпність та однозначність викладених позицій. Убачаємо потребу в подальшому вивченні структурно-семантичної специфіки інновацій, утворених незузальними способами. Підбиваючи підсумок, констатуємо, що словотвірні процеси сьогодні виходять на якісно новий рівень. Дедалі активніше творяться похідні, які, на перший погляд, є структурними аналогіями до загальномовних одиниць чи посталих раніше незузальних інновацій. Семантична специфіка наслідків незузальних дериваційних процесів часто спричиняється до непрозорості мотиваційних стосунків, а отже полімотивованості новотворів. Указуємо на потребу в додатковій верифікації одиниць, стосовно яких можемо припускати залучення тих чи тих незузальних словотвірних зразків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вусик Г. Л., Павлик Н. В. Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2022. Вип. 23. Т. 1. С. 52–57.
2. Іншакова І. О. Явище множинної словотвірної мотивації в мовознавстві. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Філологічні студії*. Кривий Ріг, 2009. Вип. 3. С. 30–34.
3. Кирилюк О. Л. «Вогнехреще» або неологізми як відображення військового протистояння. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету*. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: Лисенко В. Ф., 2015. Вип. 137. С. 52–57.
4. Стратулат Н. В. Інноваційна лексика як результат соціальних умов мовного існування (на матеріалі тлумачного словника української мови в 20 т.). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство)*. Київ, 2014. Вип. 6. С. 207–213.

5. Хар М. Є. Воєнний дискурс: процеси неологізації. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2022. Вип. 24. Т. 1. С. 160–166.

В. В. Зайцева (м. Дніпро)

ОКАЗІОНАЛІЗМИ МОВИ ТВОРІВ ІГОРЯ КАЛИНЦЯ

Стилістичні функції індивідуально-авторських лексем виявляються в їхній здатності бути складниками таких тропів, як епітет, порівняння, метафора, гіпербола, персоніфікація.

Епітети, наприклад, у творчості Ігоря Калинця репрезентовані переважно прикметниковими новаціями: *вогненноязыкий* – «наді мною обрання **вогненноязыкий** знак» (1, с. 791), *животворящий* – «черленої печі **животворящий** огар» (1, с. 791), *високорівні* – «Осиротіли подніпровські горби **високорівні**» (1, с. 787), *непещені* – «Купальської ночі за жеврієм вигону / спорснули з рук мені **непещені** перса» (5, с. 636), *елегійно* – «*кучері з позолітки / **елегійно** / дзвонять*» (1, с. 801), *дзвінний* – «Звідки **дзвінний**, звідки звинний / серед вітру вітрограй?» (3, с. 41), *перлистий* – «А мій Київ – / то хмара злотоchoла / і **перлистий** дощик» (3, с. 41), *злотоchoлий*: «А мій Київ – / то хмара **злотоchoла** / і **перлистий** дощик» (3, с. 41). Оказіональні лексеми можна вважати частиною метафор (художній засіб, що полягає в переносному вживанні слова або виразу на основі аналогії, схожості або порівняння, а також слово або вираз, ужиті в такий спосіб, чим підсилюють їхню виразність: «Звідкіля у злotosині / двоязыкий *стяг-прастяг?*» (3, с. 41), «ще й вечір у срібну підкову місяця *вгнув*» (1, с. 790), «Піди, доню, на оболоню, / бо вже одгріміло / по небеснім коню» (3, с. 31), «засвітила свічку на цілу світличку, світляна, пречиста свіччина вітчизна» (1, с. 700), «кучері з позолітки / *елегійно* / дзвонять» (1, с. 801), «видзвонюють / як павуки / у церкві / серцевинням кришталів» (1, с. 800), «смерек / серцевинням / ліси об / небо / дзвонять» (1, с. 794), «визираю на шлях із кубельця руги» (1, с. 790), «Була собі з мене людинка із глини» (1, с. 791), «і писанка оранжево горить / у філіграннім сплеті ліній» (5, с. 635), «А від них – / маленькі дощики, / дитячі парасольки, / гороб'ячі калабашки / і веселки в росі» (3, с. 6), «Поза ворота / яре золото, / ярії роси, / сонечко босе / колесом, колесом / як гагілочка» (3, с. 18), «Звідки дзвінний, звідки звинний / серед вітру вітрограй?» (3, с. 41), «А мій Київ – / то хмара злотоchoла / і **перлистий** дощик» (3, с. 41), «десять – аж підківки крешуть» (3, с. 43), «золоту прозірочку, / щоби нічка у дорозі / не ламала нозі», «терен / голки для грамофонів / розпродує» (1, с. 799), «підкидав / рогами / одвалював / копитом / камінь» (1, с. 798), «і двірник / як паламар / доглянцьовує / припорошене снігом / сонце» (1, с. 795), «з-під заметів / гриби дахів / ледве на світ Божий / прошились» (1, с. 794), «Осиротіли подніпровські горби **високорівні**» (1, с. 787).

За допомогою метафоризації письменник додає експресивності явищам природи та буденним речам, що оточують дитину. Завдяки поєднанню авторських неологізмів із незвичним розкриттям сутності предмета через особливості іншого, який добре знайомий читачам у буквальному сенсі, письменник стимулює уяву, змушує шукати в буденних речах приховані смисли, розвиває у дітей образність мови, адже метафора – невід'ємна частина української мови. Художньому твору такі поєднання додають яскравості та допомагають пояснити складні поняття більш звичними та простими. Метафора, у складі якої є неологізм, допомагає знайти нові конотації, виокремити незвичні

асоціації та подивитися на невеличкий дитячий вірш більш широко, під кутом майстерності та винахідливості автора.

У своїй творчості Ігор Калинець дуже часто звертається до персоніфікації – різновиду метафори, для якого характерне перенесення рис, властивостей, ознак істоти (людини, тварини) на неживі предмети та явища. В основі таких неологізмів лежать давні вірування українців та одухотворення явищ і предметів. Саме неологізми-персоніфікації наближають твори І. Калинця до фольклорного жанру, що є невід'ємною рисою індивідуальної творчості письменника: «**/ русин-довговусин, і коса-русалка** поливали Рось, аж поки не ви-рос-ла» (3, с. 21), «Надягла веселка / **стрічок-стрічок**, / як у свято» (3, с. 9), «Вийшла звідкись гарна дівка, / на ній **стрічка-семицвітка**» (3, с. 32), «Їдуть-їдуть в санях **місяченьки-браття**» (3, с. 47), «Я знайшов себе у країні колядок / на шорсткім солом'янім килимі./ Наді мною **калиноуста** Лада / схилилась вишневою калиною» (2, с. 40), «Надумав кленовий листок / **линвоходцем** прославитися – / павутинку бабиного літа / натягнув між гілками» (3, с. 14), «ще й вечір у срібну підкову місяця **вгнув**» (1, с. 790), «Хочу моєму **Дністрику** / посватати море» (3, с. 23), «терен / голки для грамофонів / **розпродує**» (1, с. 799), «золоту прозорочку, / щоби нічка у дорозі / не ламала **нозі**» (3, с. 19).

Знакові, особливо для поезії І. Калинця, індивідуально-авторські номінації рослин утворені за принципом фольклоризації. Поетичне змалювання об'єктів рослинного світу ґрунтується на фольклорних традиціях: *листя-пушок, гіркоцвіт, дуб-гілля, хміль-любіль, гірко-зілля, листя-пуплях, дивоквіти, мак-стояк* та ін.: «він притулений / до землі / як немовля / куций / з **листям-пушком**» (3, с. 27), «що і звідси **горицвіт**, / **горицвіт** і звідти, / що і звідси **гіркоцвіт**, / **гіркоцвіт** і звідти» (3, с. 24), «Герб мій носить знаменитий, / що на **дуб-гіллі** прибитий» (3, с. 27), «увійшли вони у ранковий сад./ аж у **хміль-любіль**» (3, с. 25), «Хай **гірко-зілля** їм / у неперерванець / і місяць-медовець! / в голубівнику / в тризіл процвісти» (4, с. 59), «Головокрут, / Головочадь – Мак-стояк» (1, с. 37).

Із фольклорних творів відомо, що з давніх-давен зілля застосовували в магічних цілях – на зіллі ворожили, зіллям труїли, наводили тугу та ін., що й покладено в основу авторських складених іменників *зілля-трунок, зілля-журілля*: «А я знаю таке зілля – / таке **зілля-трунок**: / воно росте в Україні, / має срібні струни» (3, с. 28), «і пішов орати метеликами / серед **зілля-журілля** / де навіть волам не під силу» (4, с. 17).

Зберігаючи символічне значення рослин, автор створює нові, свіжі образи, що допомагають увиразнити поезію, відійти від мовного стандарту. Особливе значення мають інновації, утворені на ґрунті узуальної флоролексеми *полін*. У фольклорі, передусім, виокремлено одну ознаку цієї рослини – гіркота, що лежить в основі новотворів *гірко-зілля, гіркоцвіт* [6 с. 21]: «що і звідси **горицвіт**, / **горицвіт** і звідти, / що і звідси **гіркоцвіт**, / **гіркоцвіт** і звідти» (3, с. 24)», «Хай **гірко-зілля** їм / у неперерванець / і місяць-медовець! / в голубівнику / в тризіл процвісти» (4, с. 59).

Зустрічаються у доробку письменника й випадки надання властивостей рослин іншим предметам у контексті: «Далека моя, далека, / не пиши рожевою рукою / **зіроньку-свічарницю** з блакитними пелюстками» (4, с. 104),

Творчий доробок І. Калинця вирізняється навіть з-поміж поезії шістдесятників наявністю значної кількості творів, які відзначилися такими індивідуальними рисами, що можна віднести до стилізації під фольклорні жанри – примовки та небилиці, де використання оказіоналізмів лише підсилюють ефект. У стилі прадавніх примовок написана серія віршів І. Калинця, що об'єднана

назвою «Сонце»: *«поза ворота / яре золото / ярїї роси / сонечко босе / колесом колесом / як гагілочка»* (4, с. 149), *«на городі за перелазом / соняшник лузало / прийшла пава / листя опало / бо сонечко змерзло / гори гори ясно / аби не згасло»* (4, с. 149). Традиційним ще з давньоязичницької доби вшануванням Великого Світила просякнуті ці примовки, які доповнені влучними стилістично забарвленими новотворами. Цікава словесно-асоціативна паралель зі скоромовкою спостерігається у примовлянці, зверненій до дощу: *«а в пана Дощу / ворота дощаті / пане Дощ / пане Дощ / вийдіть-но з хати»* (4, с. 149). Усі ці твори розраховані на дитяче сприйняття, зацікавлення довкіллям, а персоніфікація різних природних явищ та предметів покликана пробуджувати уяву, розвивати фантазію, де використання фольклорної символіки надає цим творам ритуально-обрядового колориту.

Досить поширені у творчості Ігоря Калинця okazіоналізми зі здрібніло-пестливим забарвленням, які підкреслюють спрямованість творів письменника до дитячої свідомості, пестливу манеру спілкування з дітьми: *«Далека моя, далека, / не пиши рожевою рукою / зіроньку-свічарницю з блакитними пелюстками»* (4, с. 104), *«то ти будеш ласувати: медок на зубок, тістечка-їстечка, маківник-смаківник, горішки-пустобрішки, шоколадки за колядки»* (4, с. 104), *«Ангеле-двокрильцю, / у хмари не крийся, / а світи свічечку»* (3, с. 10), *«— Я ж ягнятко-сиротятко, без матусі і без татка»* (3, с. 21), *«Заграйте у золоті пальці, / а я стану на листочок: / річка-млинівочка, / вечір-млиночок»* (3, с. 29), *«хочемо киселику, / киселю-медочку / з квіточки-дзвіночку»* (3, с. 47), *«Ідуть-їдуть в саях місяченьки-браття»* (3, с. 47), *«Щедрик, щедрик, щедрівонька / там, де наша дівонька / засвітила свічку / на цілу світличку»* (1, с. 700), *«Теле-теле-телики – у м'які фотелики»* (1, с. 804), *«чи не тому так успішно / ведеться плекання / худібки»* (1, с. 804), *«Була собі з мене людинка із глини»* (1, с. 791), *«Виводить мама дивним писачком / по білому яйці воскові взори»* (5, с. 635), *«Який гарний плесканчик, – / зраділа дівчинка / і в садку його посадила»* (3, с. 11), *«Бо той коваль – / Морозенко, / в нього коники / в колокільцях»* (3, с. 16), *«Поза ворота / яре золото, / ярїї роси, / сонечко босе / колесом, колесом / як гагілочка»* (3, с. 18), *«Заслухалась зірка цвіркуна, / вихилилась через віконце – / хотіла ружечку кинути / та й сама впала»* (3, с. 19), *«Хочу моєму Дністрику / посватати море»* (3, с. 23), *«А що Лев третій / на свою голівоньку / породив Королівноньку»* (3, с. 24), *«Отже, із життя. Хоч і тісненько, а все-таки ліпше існувати, аніж не існувати»* (5, с. 517) та інші.

Стилістична роль таких новотворів виявляється в наближенні мови творів до дитячої мови, що виявляє себе як особлива вікова лексична система та розкриває лінгвокреативність дитини. Деякі новотвори, що сприймаються дорослим читачем як дивні та досить незрозумілі, читачем молодшого віку усвідомлюються досить гармонічно, кумедно та запам'ятовуються швидше. Знову ж простежуємо, що подані зменшено-пестливі неологізми автора мають багато спільного із дитячими творами усної народної творчості, а саме колисковими піснями. Цей зв'язок простежується не лише в наявності характерного суфікса, але й стилістичних особливостях жанру – словесні повтори, образи небесних створінь, смаколиків, небесних світил і планет, худоби.

Отже, основна стилістична мета авторських неологізмів І. Калинця – привернути увагу читачів, стимулювати їхню уяву та змусити дешифрувати подану інформацію. Наведені новотвори допомагають письменнику встановити контакт з дитиною, зацікавити, допомогти у всебічному творчому та

мисленнєвому розвитку юного читача. Авторські неологізми засвідчують високу майстерність письменника, породжують експресію твору, допомагають автору керувати емоціями – створювати урочистість, ніжність, веселощі, або ж сум, прикрість, гумор.

Вважаємо, що okazіоналізми – це своєрідне джерело для створення стилістичних фігур і художніх засобів, що своєю чергою набуло вагомого значення для словникового збагачення мови загалом. Експресивність індивідуально-авторських образів посилює комічну чи емоційну оцінку зображуваних реалій. Серед авторських новотворів багато складних назв, компоненти яких містять виразне оцінне значення. Уживання складних слів, що є логічно змістовними заміниками словосполучень, порівняльних зворотів, тропів, зумовлене естетичними настановами того чи того автора, своєрідністю його ідіостилу, особливостями художнього мислення.

ДЖЕРЕЛА ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Антологія української поезії ХХ століття: від Тичини до Жадана / упорядник Іван Малкович. Київ: «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2018. 998 с.
2. Калинець І. Зібрання творів: У 2 т. Київ: Факт, 2004. 100 с.
3. Калинець І. «Книжечка для Дзвінки». Вірші для дітей. Київ: Веселка, 1991. 47 с.
4. Калинець І. М. Невольничча муза. 2 т. Київ: Факт, 2004. 544 с.
5. Українська література для дітей: хрестоматія / упоряд. О. О. Гарачковська. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 800 с.
6. Українське дошкілля: Збірка для читання і розповідання дітям старшого дошкільного і молодшого шкільного віку / упоряд. Н. і О. Зінкевичі; Передм. А. Погрібного. Київ: Смолоскип, 2004. 558 с.

С. Є. Ігнат'єва (м. Дніпро)

АНТРОПОНІМИ ЯК ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ МАРКЕР ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ ЛЮКО ДАШВАР

Важливим напрямком сучасної лінгвістики є вивчення ономастичної лексики, зокрема антропонімів у художньому тексті. Як наголошує М. Максимюк, «оніми художнього тексту – це особлива філологічна проблема, оскільки в літературному творі власне ім'я функціонує як важливий та органічний елемент його стилістичної системи, виконуючи активну роль у створенні загальної образності твору» [2, с. 19]. Зазвичай антропоніми, якими послуговується автор художнього тексту, не лише називають персонажів на ім'я, кодують найбільш значеннєву для реципієнта інформацію, яка розкриває його внутрішній світ, окремі риси характеру, а й містять стійкі кванти етнокультурної інформації.

Актуальність дослідження зумовлена потребою вивчення феномену антропонімійних одиниць як етнокультурних маркерів сучасного художнього дискурсу. Антропонімійне поле художнього дискурсу Люко Дашвар розлоге, що уможливлює його вивчення з погляду лінгвокультурології та прагматики.

Антропонімійна одиниця – це не тільки знак, що передає її енциклопедичне значення, а й важливий складник етнокультурної інформації. Характеристичні можливості антропонімів спостерігаємо ще у художніх текстах І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Карпенка-Карого та ін.

Антропоніми, крім номінативної, у романі Люко Дашвар виконують функцію характеротворення. Це власні імена, які уможливлюють не лише уточнення

зовнішнього викляду персонажів, а й розкривають їх внутрішній світ, а ще містять національно-культурний складник, що визначається іменем.

Найбільше характеристичних прізвищ у романі створено на основі якоїсь негативної специфічної риси (вдачі, поведінки, духовної вади тощо). Наприклад, антропонім Півник виразно підкреслює таку рису характеру як войовничість, зверхність: *«Пані Півник – реально півень: яскрава, погордлива і очі півнячі. Круглі, насторожені, агресивні»* [1, с. 143]

Можна також говорити, що через прізвище прозаїк якоюсь мірою виражає своє ставлення до персонажа, а також формує відповідне ставлення до нього і в читача. Цим пояснюється той факт, що серед великої кількості негативно-оцінних власних імен на позначення індивідуальних рис дійових осіб численними є такі, що зображають героя в сатиричному плані. Створюються такі антропоніми на основі розмовно-побутової лексики, нерідко з негативною стилістичною оцінкою.

Є в творі оніми, пов'язані з зовнішнім виглядом, розумовими здібностями, вдачею, звичками, поведінкою. Вони дають позитивну характеристику персонажу.

Часто в романі зустрічається нейтральні оніми, тоді характеристика дійової особи розкривається через текст твору. Наприклад, *«Наталя Іванівна Костомарова особисто поставила підпис під угодою...»* [1, с. 173].

Отже, проаналізувавши власні імена, які є засобом зображення індивідуальних рис персонажа, можемо умовно їх поділити на позитивно-оцінні та негативно-оцінні, що залежить від створеного автором образу. Ці характеристичні антропоніми диференціюються з огляду на те, які особливості – моральні чи фізичні – дійової особи вони розкривають і настільки повно. Зазвичай письменник намагається підкреслити якусь ваду чи чесноту свого героя, чим відтворити його глибинну сутність.

Іноді через оніми Люко Дашвар створює контраст, таким чином ніби розводячи героїв на протилежні полюси – добра і зла.

Крім створення контрасту або цілісного образу на позначення індивідуальних рис героя, Люко Дашвар уміло використовує ще й соціально значущі антропоніми, які становлять значну частину художньо-зображувальних засобів епічних творів. Надаючи ім'я персонажам, письменниця часто враховує їхній соціальний статус, сімейний стан, професію тощо.

Іноді Люко Дашвар наділяє своїх героїв такими іменами, які вказують не тільки на їх походження, а головним чином формують характер персонажа. Антропонімічна модель в українській мові складається з прізвища, імені та по батькові. Так, **Василь Іванович Реформатський** – професор-історик: *«Прийшла сказати, що за два дні принесу тобі флешку з ґрунтовною працею Василя Івановича Реформатського»* [1, с. 97] – чесна, мужня людина, що досягла всього власними силами. Таким його зробила нелегка доля, яка позначилася на дібраному авторкою відповідному соціально значущому онімі.

Соціально значущими в антропонімічному корпусі української прози ХХІ століття, окрім імен та прізвищ, є також іменування по батькові. Такими у романі номінуються:

а) представники інтелігенції:

Василь Іванович – професор-історик: *«Прийшла сказати, що за два дні принесу тобі флешку з ґрунтовною працею Василя Івановича»* [1, с. 97];

Наталя Іванівна – дружина вченого-філолога: *«Наталя Іванівна особисто поставила підпис під угодою купівлі старої Оверкової хати в конторі пишнотілої районної нотаріусихи Тасі Ягольник»* [1, с. 173];

б) персонажі, посада яких потребує такого іменування:

Герман Григорович – нотаріус: «*Читаю прізвище на папірці, на яке вказувала пані в золоті: **Герман Григорович**...*» [1, с. 32];

Інна Іванівна – бухгалтер: «*Бухгалтерка **Інна Іванівна** стямилася першою: – У тебе рівно місяць!*» [1, с. 59];

Оксана Петрівна – виконавчий директор фірми: «***Оксана Петрівна** – виконавчий директор контори “Кресало”*» [1, с. 136];

Антоніна Петрівна – завідувачка кафе: «***Антоніна Петрівна** мозок собі виїла, щоб тільки докумекати, аби потенційні клієнти не проїжджали повз її файний заклад*» [1, с. 86];

Леся Ігорівна – менеджер: «*Розслабилася, вийшла в коридор і напоролася на HR-менеджера **Лесю Ігорівну**: тримала фото симпатичного хлопчика років п’яти, рука тремтіла*» [1, с. 57];

імена по батькові діячів-патріотів:

Раїса Григорівна – волонтер: «– *А та, друга жінка, що допомагала сушити буряки... - **Раїса Григорівна?***» [1, с. 117].

Таким чином, функціональна особливість власного імені як засобу відтворення соціальної приналежності зумовлено різними чинниками. Оскільки ще за часів Київської Русі звертання й величання по батькові використовувалися серед усіх соціальних верств.

Крім соціальних особливостей, антропоніми могли умовно поділятися на «міські» та «сільські». Наприклад, «міські» власні імена мають виразне іншомовне походження чи відчутну новизну:

Блек: «***Блека** важко впізнати. Бороди нема. Чисто поголені щоки...*» [1, с. 93];

Яна: «*Чув, як жінка оповідає оптимістично так; купили хату для сім’ї, їх **Яною** звати...*» [1, с. 292];

Діна: «***Діна** – добра людина. Із іншого кінця світу відгукнеться*» [1, с. 109];

Рома-Роза: «***Я Рома-Роза!** Кохана на двісті відсотків*» [1, с. 106];

Ліна, Евеліна: «*Тато завжди називав маму **Ліною**, хоча повне ім’я її **Евеліна. Евеліна** – «життєва сила*» [1, с. 301].

Отже, антропоніми в романі є важливим засобом відображення як соціального, так і національного колориту твору.

Окрім характеристики дійових осіб щодо соціального статусу, антропоніми також можуть вказувати на національну належність носія імені. Вони за своєю внутрішньою і зовнішньою формою є типовими для тих мов, з яких походять. Так, власне українськими онімами є:

«...*в кабінет увірвався лейтенант Колесник*» [1, с. 272], «*Може, через закон Савченко*» [1, с. 274], «*Пархоменко Володимир Володимирович, стаття 185 КК...*» [1, с. 273]. На їхньому фоні різко виділяються представники інших національностей.

Крім документально значущих, Люко Дашвар у своїх творах вживає також оніми гумористичного забарвлення. Такі номінативні одиниці слугують у тексті Люко Дашвар засобом комічного. Ними іменуються такі персонажі, яких авторка представляє в іронічному або сатиричному аспекті.

Письменник для створення комічного ефекту добирає слова гумористичної семантики з яскравим експресивним забарвленням. Наприклад, *Вовік, Валєрчик*. Наприклад: «***Вовік**, не чіпай клієнта, бо звільнять! – волала жінка. – **Вовік!***» [1, с. 27]; або «*Сина **Валєрчика** скоро до армії час відряджати*» [1, с. 161];

Створені вони не тільки на основі гумористичних, експресивно-забарвлених побутових слів, які мають незмінну будову, а й таких, які мають складну фонетичну структуру, що часто призводить до деформації власних імен.

Таким чином, подібні оніми завжди виражали іронічне або різко негативне ставлення автора до зображуваного й іноді виступали показниками стосунків між героями твору.

Такі власні імена комічної семантики й найменування сатиричного характеру, покликані засуджувати, висміювати, піддавати критиці не лише різні людські вади, а й негативні явища тогочасного суспільства.

Отже, багатоплановість заголовка є відображенням суті структурно-семантичної організації роману, яка виявляється на лексико-семантичному рівні. Онім функціонує як ідентифікатор художнього цілого. Водночас забезпечує внутрішній і зовнішній зв'язок із контекстом твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дашвар Люко. Ініціація. Харків: Клуб Сімейного дозвілля. 2018. 413 с.
2. Максимюк М. Особливості постмодерністського тексту та їх вплив на онімний простір. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2016. № 1(9). С. 19–23.

І. І. Ільченко (м. Запоріжжя)

ОРНІТОЛОГІЧНІ ПРИЗВИЩА ЗАПОРІЖАН

Орнітологічні прізвища представляють значний пласт запорізьких антропонімів. У більшості ці прізвища функціонували первісно як язичницькі імена. Вшановуючи пам'ять пращурів хранителів роду, сімейного вогнища та домівок, маючи намір догодити божеству давні українці називали дітей як птахів, так з'явилися в антропонімній системі *Беркути, Гусаки, Кулики, Зозулі, Орли* та ін.

Аналізовані прізвища є свідченням багатства орнітології Запорізького краю, який в історичному, природничо-географічному, етнографічному та соціально-економічному планах є особливим, можна сказати навіть, унікальним регіоном України. Своєрідності цього регіону, без сумніву, відбилися на духовності його населення. Одним із доказів відбиття історії слугує прізвищева система, яка складалась не одне століття. Основною більшості орнітологічних прізвищ були козацькі прізвиська, а козаки влучно надавали назвиська новоприбулим за зовнішніми ознаками або за схожістю з птахами, так з'явилися *Журавель, Чапля, Качур, Гусак* та багато інших.

Значна кількість прізвищ орнітологічних прізвищ запоріжан утворена лексико-семантичним способом. Так від назв птахів шляхом трансонімізації утворились такі прізвища: *Беркут, Бусел, Горобець, Журавель, Орел, Снігур, Сокіл, Соловей, Черногуз, Ворона, Зозуля, Ластівка, Синиця, Сова, Сойка, Сорока, Тетірка, Чайка, Чапля, Шуліка, Галка, Гоголь, Голуб, Грак, Деркач, Дрозд (Дрізд), Когут, Крук, Кулик, Лебідь, Одуд, Орел, Пугач, Сич, Стриж, Тетеря, Шуляк, Шпак, Чиж, Черногуз, Ястріб (Яструб), Гусь, Гусак, Індик, Качка, Качур, Куропатка, Перепелиця, Півень*.

У цій групі можемо виокремити прізвища, утворені від назв диких та домашніх птахів. Так, першу групу становлять прізвища, утворені від назв диких птахів: *баклан* → *Баклан*; *ворона* → *Ворона, Воронко, Воронін, Воронюк*; *голуб* → *Голуб, Голубенко*; *горобець* → *Горобець*; *деркач* → *Деркач*; *дрізд* → *Дрізд*;

зозуля → Зозуля; кулик → Кулик, Куликов; лебідь → Лебідь, Лебедь, Лебедев; куріпка → Куріпка; орел → Орел, Орлюк, Орлов; пелікан → Пелікан; перепелиця → Перепелиця; пугач → Пугач; стриж → Стриж, Стрижак; сич → Сич; сова → Сова; соловей → Соловей; сокіл → Сокіл, Сокол, Соколюк, Соколов; сорока → Сорока; шуляк → Шуляк; чайка → Чайка; шпак → Шпак, Шпаченко. Ця група є більшою, оскільки в ній відображений весь спектр птахів нашого краю.

Другу групу становлять прізвища, вмотивовані назвами свійських птахів: гусак → Гусак, Гусь, Гуска, Гусятін; індик → Індик; качка → Качка, Качинський; качур → Качур; когут → Когут, Когутовський; курка → Курка, Курков, Курочка; квочка → Квочка; перепілка → Перепілка; півень → Півень.

Від деяких основ утворюються прізвищеві парадигми: ворона → Ворона, Воронко, Воронін, Воронюк; голуб → Голуб, Голубенко; кулик → Кулик, Куликов; лебідь → Лебідь, Лебедь, Лебедев; орел → Орел, Орлюк, Орлов, Орловський; стриж → Стриж, Стрижак; соловей → Соловей, Соловенко, Соловчук; сокіл → Сокіл, Сокол, Соколюк, Соколов; шпак → Шпак, Шпаченко; гусак → Гусак, Гусь, Гуска, Гусятін; качка → Качка, Качинський; когут → Когут, Когутовський; курка → Курка, Курков, Курочка та ін.

Крім того, значна кількість орнітологічних прізвищ запоріжан утворена морфологічним способом, а саме суфіксальним. Одні з суфіксів виявились продуктивними (за допомогою їх утворено декілька прізвищ), інші – непродуктивні, що послужили для утворення одного-двох прізвищ. Орнітологічні прізвища представлені такими моделями:

-енко: Вороненко < ворон-+-енко, Голубенко < голуб-+-енко, Куличенко < кулик-+-енко, Лебеде́нко < лебед-+-енко, Орленко < орл-+-енко, Соколенко < сокол-+-енко, Тетеренко < тетер-+-енко;

-ов: Бакланов < баклан-+-ов, Воронов < ворон-+-ов, Деркачов < деркач-+-ов, Дроздов < дрозд-+-ов, Журавльов < журавел-+-ов, Качков < качк-+-ов, Куликов < кулик-+-ов, Курков < курк-+-ов, Орлов < орл-+-ов, Соколов < сокол-+-ов;

-ев: Гусев < гус-+-ев, Голубев < голуб-+-ев, Лебедев < лебед-+-ев;

-ін: Воронін < ворон-+-ін, Зозулін < зозул-+-ін, Сорокін < сорок-+-ін;

-чук: Ворончук < ворон-+-чук, Горобчук < гороб-+-чук; Сокольчук < сокол-+-чук;

-ук/-юк: Воронюк < ворон-+-юк, Орлюк < орл-+-юк, Пташук < птах-+-ук, Соколюк < сокол-+-юк;

-чик: Соловейчик < соловей-+-чик.

-ик: Лебедик < лебед-+-ик, Орлик < орл-+-ик;

-ка: Гуска < гус-+-ка;

-ко: Воронко < ворон-+-ко.

-ок: Крячок < кряк-+-ок;

-ськ: Соکیلський < сокіл-+-ськ(ий).

Невелика кількість орнітологічних прізвищ, утворена за допомогою декількох суфіксів:

-ят-+-нік-+-ов: Гусятніков < гус-+-ят-+-нік-+-ов;

-ин-+-ськ(ий): Качинський < кач-+-ин-+-ськ(ий); Лебідинський / Лебединський < лебідь-/лебедь-+-ин-+-ськ(ий);

-ов-+-ськ(ий): Голубовський < голуб-+-ов-+-ськ(ий), Качуровський < качур-+-ов-+-ськ(ий), Когутовський < когут-+-ов-+-ськ(ий), Соколовський < сокол-+-ов-+-ськ(ий); Шпаковський < шпак-+-ов-+-ськ(ий);

-ят-+-ін: *Гусятін* <гус-+ят-+-ін.

Найпродуктивнішим є суфікси -енко-, -ук-/юк/, -чук, -ов/-ев за допомогою яких утворилась низка прізвищ, а найменш продуктивним є суфікси -ик, -ка, -ко, -ок

Аналіз фактичного матеріалу показав, що орнітологічні прізвища становлять значний пласт в антропонімній системі запорізького краю. Це прізвища, що виникли, подібно утвореним за особистими ознаками, з колишніх прізвиськ (вуличних кличок), але причини утворення цих кличок для нас невідомі. В основах прізвищ запоріжан, похідних від назв птахів, найяскравіше відобразилися лексеми, утворені від назв диких птахів. Кількісно меншу групу становлять прізвища, що постали від назв свійських тварин. Оними, що вказують на назви птахів, первісно функціонували як дохристиянські імена і, закріпившись у пізніших родових прізвиськах, залишили свій слід у семантиці прізвищ. Хоча можлива і безпосередня поява цих прізвищ від прізвиськ різноманітної мотивації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільченко І. Антропонімія Нижньої Наддніпряни: навчально-методичний посібник. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. 84 с.
2. Редько Ю. Сучасні українські прізвища. Київ: Наукова думка, 1966. 214 с.

Г. О. Кардаш (м. Ужгород)

СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЄСЛІВ МОВЛЕННЯ У СЛОВАЦЬКІЙ МОВІ

Дієслова мовлення (*verba dicendi*) виділяються як окрема група ще з початку мовознавчих досліджень. Це мовні елементи, що описують мовленнєву ситуацію. Водночас вони безпосередньо беруть участь у мовній комунікації, що проявляється на синтаксичному, семантичному та стилістичному рівнях. Ця подвійна пов'язаність пов'язана з комунікативною функцією мови, а точніше – з акцентуванням комунікативного аспекту в мовних дослідженнях. Тенденція зосереджувати увагу на комунікативній функції мови сьогодні впливає не лише з ситуації в словацькій лексичній семантиці, а й із лінгвістичних досліджень у зарубіжній мовознавчій науці. Вона відображає орієнтацію теоретичних розвідок на такі знання про мову, які є актуальними й для суспільної практики.

Мета даної статті – систематизувати семантико-прагматичні параметри цих дієслів, зокрема:

- класифікація за типами мовленнєвого впливу,
- аналіз зв'язку між семантикою та соціолінгвістичними конвенціями,
- виокремлення унікальних рис словацької системи *verba dicendi*.

Методологія. Аналіз проводився на основі:

- 150 одиниць із Словника словацької мови (SAV, 1959-1968),
- Корпусу сучасних текстів (художня література, ЗМІ),
- Теорії мовленнєвих актів (Остін, 1962).

Виходячи з теорії поля в лінгвістиці, аналізований корпус ми розуміємо в структурному плані як лексико-семантичну парадигму – частину семантичного континууму, що складається з дискретних елементів, взаємопов'язаних синтагматичними, парадигматичними та прагматичними відношеннями. Саме так характеризує семантичне поле Е. Косеріу [2, с. 93].

Передумовою для виокремлення семантичного поля є виділення таких елементарних значеннєвих одиниць – семантичних дистинктивних ознак (СДО), – які є релевантними для семантики кожного досліджуваного дієслова та

об'єднують аналізовані дієслова в певну цілісність. Після виокремлення семантичного поля можна досліджувати його структуру та окремі елементи, а також проводити внутрішню диференціацію поля.

З первинної функції *verba dicendi* у мовній комунікації впливає побудова їх значення, яка відповідає типам складення словесного значення на прагматичному рівні Л. А. Кисельової [4, с. 158]. Її класифікація, що ґрунтується на ступені представленості прагматичного та інформативного компонентів у значеннях слів, становить основу для розподілу *verba dicendi* на:

- 1) семантичну групу незалежно-інформативних дієслів,
- 2) семантичну групу залежно-інформативних дієслів,
- 3) семантичну групу інформативно-прагматичних дієслів,
- 4) семантичну групу прагматично-інформативних дієслів,
- 5) семантичну групу прагматичних дієслів.

П'яту семантичну групу *verba dicendi* ми органічно приєднали до чотирьох основних типів Л.А. Кисельової, оскільки потребували відокремити периферійні дієслова мовлення, які не виражають передачу інформації, а лише відносини між учасниками мовної комунікації, що зумовлені соціальними конвенціями.

Те, що йдеться не лише про семантичний, а про семантико-прагматичний компонентний аналіз *verba dicendi*, впливає з характеру денотативної ситуації. У кожному дієслові мовлення імпліцитно присутній прагматичний компонент, який актуалізується в мовленнєвому акті. Кожне висловлювання інформації, спрямоване до адресата, одночасно є впливом на адресата.

Коли наголошується інформаційний зміст, прагматичний компонент у лексичному значенні *verba dicendi* відходить на другий план. Якщо ж агенс мовленнєвою дією лише впливає на адресата, прагматичний компонент стає домінуючим у семантиці *verba dicendi*, оскільки інформаційний зміст у висловлюванні не є суттєвим.

Ступінь впливу на адресата залежить від переосмислення актуального мовленнєвого акту в значеннях *verba dicendi*. Коли у значеннях дієслів мовлення позначається прямий вплив на адресата у момент висловлювання, виражений дієслівною формою в 1-й особі однини теперішнього часу індикатива, йдеться про перформативні дієслова (Остін [1]).

У семантичній групі *залежно-інформативних дієслів* диференційну функцію виконують семантичні ознаки параметра "Відношення до пропозиційної інформації", які виражають ступінь конкретизації окремих *verba dicendi*. До цієї семантичної групи належать полісемічні дієслова мовлення, у значеннях яких, окрім семантичних ознак, що виділяють залежно-інформативні дієслова, імпліцитно присутні також семантичні ознаки, що характеризують звукову маніфестацію денотативної ситуації (за інтенсивністю або способом артикуляції агенса). Наприклад:

blábolit', -í, -ia, rozk. -*bol'* nedok. nezrozumiteľne, zmätene rozprávať (najmä v horúčke, agónii), blúzniť, blábotat': *Blábolí a nedá si jazyku pokoja.* (Tim.) (SSJ I, 97); *blábotat'*, -oce, -ocú, -otajúc nedok. expr. 1. nezrozumiteľne, nesúvisle hovoriť: *chlap ako buk a bláboce ako dieťa.* (Kuk.) 2. pejor. hovoriť, tárať nezmysly; veľa, zbytočne hovoriť: b. do sveta; v horúčke blábotala (Fig.); *Marek nemlčí, ustavične bláboce.* (Heč.) (SSJ I, 98);

brblat', -e, -ú, -ajúci, rozk. -i nedok. 1. (čo i bezpredm.) chybne, nezrozumiteľne hovoriť, brblat': *Brblal nečujné slová.* (Fig.) *Škôldozorca brblal čosi, ale tomu nikto nerozumel.* (Taj.) 2. expr. nadávať, šomrat', frflať: *Brblal ďalej: Mám už po uši toho smradu vo vašej kolibe.* (Chrob.) (SSJ I, 128);

chrchlať, -la, -lú, rozk. –i nedok. expr. vydávať chrchlavý, chriplavý zvuk, hlas: v prsiach mu chrchlalo (Vaj.); Vo fajočke chrchle a vrie. (Kuk.) Chodil po nociach a teraz chrchle (Ráz.) je zachrípnutý; dok. zachrchlať (SSJ I, 573);

chripieť, -í, -ia nedok. vydávať zachrípnutý, chraplavý zvuk, hlas; hovoriť zachrípnutým hlasom: Chripel od kriku (Taj.); prechladla som, kašeľ mám a chripím. (Ondr.) (SSJ I, 573);

mrnčať, -í, -ia rozk. Mrnčí / mrnč nedok. expr. 1. plakať, fňukať (obyč. o dieťaťu): dieťa mrnčí; 2. (čo) mrmlať, hundrať si: Iní len mrnčali nezrozumiteľné slová. (Hor.); dok. zamrnčať (SSJ II, 192).

Семантичну групу інформативно-прагматичних дієслів внутрішньо диференціюють семантичні ознаки параметра "Ставлення агенса", що відображають ступінь узагальненості переосмислення явищ і процесів об'єктивної реальності у висловлюванні відправника інформації, вираженого в семантиці *verba dicendi*.

До цієї групи належать передусім дієслова мовлення, в яких вияв ставлення агенса передбачає:

- зацікавленість адресата,
- його особисту заангажованість,
- або принаймні пасивне сприйняття явищ об'єктивної реальності агенса адресатом. Наприклад:

nahovoríť, -í, -ia dok. 1.(koho na čo)ovplivniť niekoho,aby niečo urobil,naviesť,zviesť rečami: /nahovoril ju ,aby odišla s ním(Jegé.)n. Niekoho na zlý skutok; 2.(komu čo)nanútiť, niekomu nejaku mienku,presvedčiť niekoho rečou,navravieť:Vam tu chcú nahovoríť,že ruský národ chcel dakoho napadnúť(Tat.).

У четвертій семантичній групі *прагматично-інформативних дієслів* розрізнювальну функцію виконують семантичні ознаки параметра "Намір агенса", які вказують на ступінь прямого впливу відправника на адресата при передачі інформації (Е. Немцова [5]).

У межах семантико-прагматичного аналізу виділяється базовий прагматичний компонент. Прямий вплив агенса на адресата через мовленнєву діяльність виступає як стимул, функція якого виражається через апелятив (заклик), або реакцію. Апелятив є прямим, навмисним впливом на адресата, що реалізується через:

- різні форми імперативу або
- питальні конструкції.

Наприклад: *Verba dicendi* з позитивним ставленням: *lákať*, *nabádať*, *núkať*, *podnecovať*, *povzbudzovať*, *privolávať*, *vábiť*, *zvádzať*.

Verba dicendi з негативним ставленням: *dohúdať*, *durkať*, *huckať*, *nahovárať*, *navádzať*, *podpichvať*, *popudzovať*, *prehovárať*, *provokovať*.

Verba dicendi з офіційним ставленням: *komandovať*, *nariaďovať*, *nakazovať*, *porúčať*, *požadovať*, *prikázať*, *vdiktovať*, *veliť*, *žiadať*, *agitovať*, *alarmovať*, *vyzývať*.

Перша семантична група *незалежно-інформативних дієслів* та п'ята група *прагматичних дієслів* є периферійними в семантичному полі *verba dicendi*, оскільки їх семантика виражає лише вузько визначений сегмент мовної комунікації, що нейтралізує відносини між компонентами комунікації (агенси, адресатом та інформацією). У семантиці дієслів цих груп релевантними є лише супутні семантичні параметри, чиї ознаки семантично диференціюють елементи, згруповані на периферії семантичного поля.

Ці дієслова своїми значеннями, завдяки яким належать до даної семантичної групи, виражають існування чи тривалість кваліфікованого стану або властивості (Докуліл, [3]).

Прагматичні дієслова також розташовані на периферії семантичного поля. Вони позначають:

1. Потенційні початки мовної комунікації, зумовлені:
 - соціальним статусом комунікантів,
 - соціальними конвенціями;
2. Вибір мовних засобів, якими учасники комунікації виражають взаємні соціальні відносини.

Передумовою для таких *verba dicendi* є подія, що:

- викликає мовленнєву діяльність
- обумовлена соціальними конвенціями.

Наприклад: *blahopriať, blahoželať, gratulovať, kondolovať, popriať, pozdraviť, vinšovať, uvítať, ďakovať, ponuknúť, pozvať*.

Соціальна конвенція настільки обумовлює релевантність цих дієслів, що не всі з них однозначно виражають використання мовних засобів.

У людських спільнотах, де соціальна комунікація (встановлення контакту або вираження ситуативно зумовленого ставлення) не пов'язана з явним мовленнєвим вираженням, дієслова цієї семантичної групи можуть взагалі не мати представництва в семантичному полі дієслів мовлення.

На основі аналізу можна зробити такі ключові спостереження:

Verba dicendi утворюють ієрархічно організоване поле з чіткою внутрішньою диференціацією:

- ядро (наприклад, нейтральні дієслова на кшталт *hovoriť, povedať*),
- периферія (специфічні групи: прагматичні, офіційні, емотивно-заряджені дієслова).

Кожне дієслово мовлення поєднує: семантичний компонент (передача інформації) а прагматичний компонент (вплив на адресата, соціальні відносини)

Робота пропонує основи для порівняльного аналізу між мовами (наприклад, чи є аналогічні групи в українській, чеській мовах), а також корпусних досліджень (які дієслова переважають в офіційній та неформальній комунікації).

Дослідження цих дієслів демонструє, що навіть "прості" дієслова мовлення – це складні семіотичні конструкції, які кодують не лише інформацію, а й соціальні відносини. Вони вимагають багаторівневого аналізу (від семантики до прагматики).

ЛІТЕРАТУРА

1. Austin, J. L. *How to Do Things with Words* / J. L. Austin; edited by J. O. Urmson. London: Oxford University Press, 1962. 166 p.
2. Coseriu, E. *Leksičeskije solidárnosti. Voprosy učebnoj leksikografii*. Moskva, 1969. P. 93–104.
3. Dokulil, M. Slovenský príspevok k sémantice slovesa. *Slovo a slovesnost*. 1949. Vol. 11. P. 68–78.
4. Kiseleva, L. A. *Voprosy teorii rečevogo vozdejstvija*. Leningrad: Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta, 1978. 158 p.
5. Nemcová, E. *Sémantická analýza verb dicendi*. Bratislava: Veda, 1990. 134 p.
6. *Slovník slovenského jazyka* / zost. Š. Peciar [et al.]. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1959–1968. 6 zv.
7. *Synonymický slovník slovenského jazyka* / zost. M. Pisárčiková [et al.]. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1995. 311 p.

КУЛЬТУРНЕ СПРИЙНЯТТЯ КАТЕГОРІЇ ЧАСУ СЛОВ'ЯН ТА СХІДНОЄВРОПЕЙЦІВ

Культурне сприйняття чи відбиття часу соціумом має якісний і кількісний аспекти. Перший – характерніший для найдавніших суспільних утворень, другий – для сучасніших: раціональній гомогенності часу протиставлено його архаїчну гетерогенність. У зв'язку із цим виділено дві базові моделі часу – циклічну та лінійну. Архаїчні суспільства мали антиісторичну свідомість: колективна пам'ять поступово перетворювалася на міф. Протягом варварської епохи не було чіткої відмінності між минулим та майбутнім, час сприймався як циклічне явище. У найдавніших соціумах засобом упорядкування часу був ритуал. Ритуал цілком співвіднесено із циклічним часом, повертаючи його щоразу на вихідну позицію. Ритуал потрібен для збереження стабільності. Стабільність є характеристикою циклічного часу. Циклічна модель часу обмежує часову перспективу, їй не властиві поняття історії та прогресу. У ній послаблено «відчуття нового», але підсилено «відчуття тотожності». Дії людини залежать від зміни циклів і природних потреб, що ритмічно відновлюються [2, с. 65].

Християнська модель майбутнього – це друге пришестя Ісуса Христа. Перехід від язичництва до християнства супроводжувався істотною перебудовою всієї структури уявлень про час у середньовічній Європі. Футуралізація свідомості триває разом з розвитком мануфактури й урбанізацією. Людина більше не пов'язує свою діяльність із природними циклами, вона віддаляється від природи. Що більше людина концентрується на собі, то більше уваги приділяється розвитку людства, то історичнішою стає модель часу і чіткіше окреслюється майбутнє. Свідомість людини набуває більше типологічних рис і властивостей майбутнього. Людина починає усвідомлювати, що вона сама здатна керувати своєю долею і, як наслідок цього, вона вільніше оперує поняттям майбутнього. Для нової (історичної) людини характернішим є сприйняття часу як лінійного. Такий час є здебільшого кількісним. Отже, його можна виміряти. З винаходом механічного годинника у XIII ст. час остаточно стає лінійним: від минулого до майбутнього через теперішнє. У ранньому середньовіччі, у XII–XIII ст., почався процес, який називають «парадигматизацією футурума»: «У культурологічному аспекті особливо важливим є те, що лінійно-трифазове сприйняття часу екстраполювалося з індивідуального буття на буття народів, а потім усього людства. Це є важливим для виникнення історичного мислення та об'єктивно-наукового осмислення майбутнього [2, с. 65].

Сучасні дослідники виокремлюють дві моделі шляху людини: традиційну – час і покоління людей постають з майбутнього і йдуть у минуле, старіючи; і нову, згідно з якою час ніби рушає разом з людиною в майбутнє. Тут постає суперечність: старий час перебуває на боці минулого, а старість очікує на людину в майбутньому. Ці суперечності відбито й у мові, що можна унаочнити в табл. 1.1 (с. 58).

Категорії часу притаманні елементи суб'єктивізму та психологізму. Через це ступінь вияву такого суб'єктивізму в різних мовах є різним. Від такого індивідуального психологічного сприйняття подій залежить не лише оцінка їхньої

тривалості, але й діапазон теперішнього часу, що визначає межу між теперішнім і минулим та між теперішнім і майбутнім.

Таблиця 1.1

Мовна репрезентація моделі часу у французькій, українській та російській мовах

ultérieur (фр.)	= майбутнє	précédent (фр.)	= минуле
прийдешній (укр.)		минулий (укр.)	
пред-стоящий (рос.)		пред-ыдущий (рос.)	

Мовлення має дві основні властивості – лінійність та незворотність, що обумовлені його протіканням у часі. Обидві властивості істотно впливають на формування в мові системних відношень.

Час виявляє себе через матеріальне наповнення світу, без якого він не міг би увійти до поля спостереження. Саме тому темпоральні компоненти притаманні не лише позначенням дій та станів, але й семантиці багатьох імен та атрибутів. Мови мають так само спеціальні «слова часу» – прислівники та прикметники, що вказують на відрізки часу, їх тривалість, а також на суб'єктивні конотації.

Уявлення про універсум, безкінечний у часі і просторі, було впроваджене ідеями Дж. Бруно і остаточно затвердилось в епоху Просвітництва та відобразилось на граматичному моделюванні системи дієслова в слов'янських та західноєвропейських мовах. Якщо в граматиках, що наслідували латинську традицію, за вихідну приймали форму 1-ї особи теперішнього часу, а мови, починаючи з XVII ст. ця функція перейшла до інфінітива, що несе в собі ідею безкінечності, то в слов'янських мовах цей принцип був запроваджений у систему дієслова з німецької мови.

Психологічне сприйняття майбутнього часу має національні особливості, які щільно перетинаються з культурологічними. Наявна пряма залежність між лінгвістичними, філософськими категоріями і психологічним чинником сприйняття цих категорій індивідуумом, який поєднує свій внутрішній стан із суспільно-історичними фактами. Він інтегрує чуттєве пізнання дійсності та реакцію на світоглядні, ідеологічні моменти, змінюючись залежно від суспільних виявів. У франкофонів простежується схильність до вживання форми теперішнього часу, що пов'язана із національною психологією. Слов'янські ж народності більше тяжіють до міркування поняттями минулого та майбутнього. Мова зреагувала також на цю особливість психіки: дієслова доконаного виду в російській мові не мають форми теперішнього часу, функцію виду виконує майбутній час [1, с. 26-27]. Так поступово випрацьовується звичка уникати теперішнього часу навіть там, де це потрібно, наприклад, в українській мові: *Два та три утворюють п'ять*.

Отже, минулий час «заповнений» вже зниклими станами, а майбутнє – станами предметів та процесів, які ще не виникли. Минуле і майбутнє – це два види небуття, але водночас їх неможливо дорівняти до абсолютного ніщо. Процеси та події, що мали місце в минулому, продовжують своє існування як «віртуально-реальне буття». Натомість процеси та події, що лише формуються в теперішньому часі і з плином часу з усієї множини потенційно можливих подій виокремлюються найвірогідніші, закономірно зумовлені конкретною системою умов, причин і чинників, які зреалізовано в майбутньому як явище теперішнього часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кіркowska І. С. Мовна об'єктивація категорії футуральності у сучасній французькій мові: монографія. Дніпро, 2020. 480 с.
2. Романова А. К. Філософські, культурологічні та лінгвістичні засади вивчення категорії часу. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Київ, 2007. Серія № 9 : Сучасні тенденції розвитку мов. Вип. 1. С. 64–67.

В. О. Корсунський, Н. В. Дьячок (м. Дніпро)

НОМІНАТИВНА ОДИНИЦЯ ДИЗАЙНУ СЕРЕДОВИЩА

Проблема визначення номінативної одиниці взагалі та ролі й практичного значення номінативної одиниці в галузі дизайну зокрема залишається суперечною й тому невирішеною. Традиційним є витлумачення поняття візуалізації як «створення та репрезентації графічного образу текстової чи цифрової інформації, що робить її доступною зоровому сприйняттю, а отже, зручнішою для аналізу та узагальнення. Тобто візуалізація постає методом, здатним передавати інформацію замість, наприклад, тексту» [2]. В процесі візуалізації середовища не потрібно применшувати внесок мови, вербальних одиниць, звісно, у разі їх доцільного й релевантного ситуації вжитку. Це є підставою вважати, що такі тематичні студії постають своєчасними й актуальними.

Автори праці «Основи. Графічний дизайн. 01. Підхід і мова» Гевін Емброуз та Найджел Оно-Біллсон зауважують на значенні розуміння назв і формулювань категорій, понять, явищ, процесів дизайну, яке може надати лише мова через її одиниці: «Усі культури, соціальні групи та галузі мають власні словники, і графічні дизайнери – не виняток. Розуміючи мову дизайну й володіючи нею, ви зможете правильно комунікувати й інтерпретувати специфічні підходи до вирішення проблем дизайну» [3, с. 100].

Метою дослідження є визначення сутності й ролі номінативної одиниці в її прикладному аспекті – в галузі дизайну. **Завдання**, які регламентують шлях дослідження: 1) визначити номінативну одиницю у термінологічному та семіотичному полі; 2) означити інструментарій можливих номінацій у дизайні середовища; 3) описати особливості номінативних знаків, а саме структуру номінацій, їх візуалізацію (шрифти тощо).

Методи й прийоми дослідження. Описовий, або дескриптивний, що уможливорює адекватний опис досліджуваного матеріалу. Структурний, що дозволяє визначити структуру номінативних одиниць, спрямованих на вербальну візуалізацію. Методика порівняльного аналізу, яка дозволяє шляхом порівняння виокремити потрібні одиниці залежно від ситуації, контексту та мети створення візуалізації.

Інструментарій номінацій у дизайні середовища.

Як і слово, словосполучення можна вважати реальною номінативною одиницею в царині дизайну середовища. Воно передає такі додаткові значення, які не завжди може передати синтетична синтагматична одиниця – слово. Певні особливості морфемної структури твірного слова, яке одночасно може бути похідним, провокує оприявлення похідного значення лише за допомогою словосполучення. До речі, це одна з причин розвитку словотвірної квазісловосполучуваності, що демонструє актуальну або потенційну квазіунівербацію, внаслідок чого структура еквівалентних похідних у різних мовах може бути різною – як синтетичною, так і аналітичною.

Лінгвісти небезпідставно вважали, що слово не є єдиним номінативним засобом. Ми ж наголошуємо на наявності різних за структурою номінативних одиниць, називаючи кожна з цих одиниць номеном / номеною та вважаємо, що «кожна мовна номінативна синтагма є репрезентацією її мовного еквівалента, що нивелює відмінності між мовною та мовленнєвою номінаціями» [1, с. 46]. Хоча відмінності між мовленнєвою номінацією та мовною стерти майже неможливо – вони різні. По-перше, різниця полягає у типі вмотивованості однієї одиниці іншою. По-друге, за мовленнєвої номінації відбувається фактично акт формотворення, за мовної – словотворення. Утім науковці зазначили про внутрішні мотивувальні зв'язки між словом і словосполученням як про природний приклад у цій ситуації; у контексті цих відношень слово і словосполучення розглядалися як еквівалентні, будучи рівноправними з точки зору їх мовленнєвої / текстової реалізації.

Вищезазначене свідчить, що матеріальними реалізаціями одиниць мовної номінації є семантично тотожні їм одиниці мовленнєвої номінації – синтетичні та / або аналітичні модифікації конкретних номенів, лексем, складних лексем, тобто інваріантів, здатних матеріалізуватися в різних їхніх структурних різновидах.

Особливості номінативних знаків та їхня візуалізація.

Саме віртуальним знаком потрібно вважати те, що традиційна лінгвістика кваліфікує як мовний лексичний інваріант номінації, який і фіксує віртуальний знак, а актуальним / актуалізованим – синтагму, у якій оприявлено конкретний акт номінації, що визначається потенціалом мовного лексичного інваріанта.

Візуалізація загалом є створенням та репрезентацією графічного образу текстової чи цифрової інформації, що робить її доступною зоровому сприйняттю і тому зручнішою для запам'ятовування та осмислення. Текстова інформація зі свого боку доповнює й уточнює графічні образи.

Приклади синтетичних одиниць, тобто номінативних знаків візуалізації, які є еквівалентами слова:

Приклади синтетичних і аналітичних одиниць, тобто номінативних знаків візуалізації, які є еквівалентами і слова, і словосполучення:

Отже, саме вербальна візуалізація постає доцільною в організації простору в межах проєктів візуальної комунікації. Використання номінативних одиниць синтетичної й елементарної аналітичної структури є оптимальним засобом організації супроводу графічної візуалізації.

Синтетичними номінативними одиницями вважаємо прості чи складні слова (виняток становлять юкстапозити). Номінативними одиницями з елементарною аналітичною структурою вважаємо двокomпонентні словосполучення певного ступеня сталості. Рідше у створенні візуальної комунікації використовують складні аналітичні одиниці. У будь-якому разі фахівці послуговуються мовними знаками – синтетичними чи аналітичними, такими, які мають план змісту і план його відбиття – графічну форму. Графічна форма, як і зміст знаку, має бути релевантною ситуації, меті створення візуального середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дьячок Н. В. Основи теорії мовленнєвої номінації (на матеріалі номем з домінантою-словосполученням): монографія. Дніпро: Ліра. 2023. 226 с.
2. Дьячок Н. В., Корсунський В.О. Вербальна візуалізація навколишнього середовища: український та європейський досвід. *Людина і право в мові сучасних засобів масової інформації*. Колективна монографія. "Izdevnieciba "Baltija Publishing" (м. Рига, Латвія). 2025.
3. Емброуз Г. Оно-Біллсон Н. Основи. Графічний дизайн 01: Підхід і мова; пер. з англ. Л. Базь, Р. Дзюба, Т. Кривов'яз. Київ: ArtHuss. 2019. 288 с.

О. К. Куварова (м. Дніпро)

ПРО ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Процес поповнення мови новими одиницями нерозривно пов'язаний з іншим, протилежним процесом – старінням слів, переходом їх до пасивного словникового складу, а потім виходом із ужитку. Зв'язок між цими процесами полягає не лише в тому, що мовні інновації заступають інші, архаїзовані лексеми, а й у тому, що старіння слів створює певні лакуни в системі номінативних засобів, і це, в свою чергу, стимулює пошук мовцями нових елементів плану вираження. Крім того, неологізми можуть витискати окремі значення наявних лексем і таким чином змінювати їх семантичну структуру. Тому важливим видається вивчення динаміки мовної системи в аспекті переходу лексем до периферійних груп лексики, до яких належать архаїзми та історизми, аналіз зовнішніх і внутрішніх чинників цього процесу.

Як відомо, зміни у мові в багатьох випадках відбуваються через процеси варіювання, що забезпечує еволюційний і поступовий характер мовних змін і збереження цілісності та єдності мовної системи. Н. С. Жмаєва розглядає мовну варіативність як найбільш значущий чинник розвитку мови, «як об'єктивну іманентну властивість мовної системи, що зачіпає всі виділені в мові підсистеми й одиниці у плані форми та змісту, у синхронії та діахронії» [2, с. 80]. Л. Струганець і О. Бігун зазначають, що «варіантність мовних засобів виявляється у певному використанні в мовній системі однозначних елементів, які співіснують у певний період» [4, с. 183]. У сучасному мовознавстві сформувалися різні концепції щодо засад теорії варіантності, унаслідок чого, як показала О. І. Васецька, існує широке й вузьке розуміння самого поняття *варіантності* [1, с. 70–73]. У вузькому розумінні варіантність лексичних одиниць – це видозміни слова, що відрізняються

фонемним складом, відмінностями вимови та написання, формотворчими або словотворчими афіксами. У широкому розумінні варіантами визнають всі номінації, які належать до одного поняття, що дозволяє, зокрема, розглядати синонімію як один із проявів варіантності мовної норми. Такий підхід до аналізу варіантності знаходимо у М. А. Жовтобрюха, який писав: «Питання норми пов'язується з існуванням у мові не одного, а кількох однозначних або синонімічних елементів, що перебувають в опозиції до інших однорідних елементів її системи. Варіантність норми дозволяє кожному мовцеві добирати саме ті її засоби, за допомогою яких він може якнайкраще висловити свої думки і почуття» [3, с. 56]. Цього, широкого розуміння варіантності будемо дотримуватися у цій розвідці.

Метою нашого дослідження був аналіз динаміки варіантності плану вираження лексико-номінативних засобів польської мови, що вийшли з ужитку протягом XIX–XX ст. Матеріал для аналізу був відібраний зі Словника польської мови Польської Академії наук, виданого в 1958–1969 рр. під редакцією Вітольда Дорошевського в 11 томах [5]. Це одна з найвизначніших праць польської лексикографії. Словник охоплює два століття розвитку польської мови – від середини XVIII до середини XX століття, тому вже під час створення цей словник відтворював не лише лексику сучасної польської мови, а й був словником історичним. Іншим лексикографічним джерелом, на яке ми орієнтувалися для аналізу сучасного стану лексики, був Великий словник польської мови – електронне видання, що створюється мовознавцями Інституту польської мови Польської Академії наук від 2007 року до сьогодні та охоплює лексику, зафіксовану в письмових текстах після 1945 року [6].

У парах словотвірних варіантів, поданих Словником польської мови В. Дорошевського (далі – СД) як хронологічні варіанти, один із них помічено авторами як застарілий (*daw.* – *dawniej* ‘раніше’, *przestarz.* – *przestarzały* ‘застарілий’), що в подальшому остаточно вийшов із ужитку й не зафіксований Великим словником польської мови (далі – ВСПМ). Наведемо приклади таких пар, у кожній з яких перший варіант вийшов із ужитку, а другий залишається в активному словнику польської мови: *anonimalny* – *anonimowy*, *alfabeta* – *analfabeta*, *bawidło* – *zabawka*, *butwa* – *zbutwienie*, *doprawa* – *doprawianie*, *dopominek* – *dopomnienie się*, *dobrota* – *dobroć*, *drzewiany* – *drzewny*, *doświtek* – *przedświt*, *dwuwykładny* – *dwuznaczny*, *gadatywus* – *gadula*, *gadacz* – *gadula*, *flirtaż* – *flirtowanie*, *fines* – *finezyjność*, *innoziemski* – *cudzoziemski* та ін. Можна помітити, що частіше залишається в ужитку варіант, побудований за продуктивними словотвірними моделями мови, як, наприклад, віддієслівні іменники з суфіксами *-enij(e)*, *-nij(e)*: *zbutwienie*, *dopomnienie się*, *doprawianie*, *flirtowanie*; відприкметникові іменники зі значенням абстрактної ознаки з суфіксами *-ość*, *-ość*: *dobroć*, *finezyjność*; відіменниковий прикметник з одним із найбільш продуктивних у творенні прикметників суфіксів *-ow-*: *anonimowy*. Варіант *gadatywus* із уявно латинським формантом, що створює іронічний прагматичний компонент значення слова, поступається формі *gadula* зі слов'янським експресивним суфіксом *-ul(a)*.

Суттєвим чинником, що сприяє вибору одного з варіантів, вважаємо вмотивованість похідної лексики твірною основою та значеннями словотвірних формантів. Наприклад, із-поміж варіантів *alfabeta* – *analfabeta* зі спільним значенням ‘майже неписьменна людина, що знає лише алфавіт’, перевагу отримує лексема з префіксом *an-*, що виражає заперечення – семантичний компонент, репрезентований у словниковій дефініції часткою *nie*: «**nie** umiejący

czytać ani pisać» (СД). Завдяки префіксу словотвірна мотивація виявляється більш прозорою та логічною, ніж у застарілому *alfabeta*.

Підтримують існування та активне вживання слова у мові також словотвірні зв'язки з іншими словами, наявність групи лексем, що утворюють словотвірне гніздо. Так, лексема *cudzoziemski* має споріднені слова, зафіксовані СД: *cudzoziemczeć*, *cudzoziemczenie*, *cudzoziemczy*, *cudzoziemczyzna*, *cudzoziemiec*, *cudzoziemka*, *cudzoziemskość*, *cudzoziemstwo*, *cudzoziemszczyzna*. Серед них наявне твірне слово *cudzoziemiec*, словотвірний варіант прикметника *cudzoziemski* – *cudzoziemczy*, похідне *cudzoziemskość*, а також слова, що належать до однієї словотвірної парадигми з аналізованим прикметником: *cudzoziemstwo*, *cudzoziemka*. Натомість лексема *innoziemski*, позбавлена такого опертя на словотвірні зв'язки, вийшла з ужитку.

Якщо розглядати синоніми як варіантні засоби вираження того самого змісту, то провідною для польської мови тенденцією є відмова від уживання запозичених лексем, їх перехід до пасивного складу лексики та перевага у використанні тих синонімів, що мають корінне походження. Наведемо приклади, де виділяємо напівжирним шрифтом застарілі слова, дібрані з СД, але не зафіксовані ВСПМ: ***ausztuk*** (нім. Auszug) – *wyciąg*, *wykaz*; ***ambaje*** (лат. ambages) – *brednie*, *niedorzeczności*; ***blawy*** (нім. blau) – *bladoniebieski*, *modrawy*; ***deferować*** (лат. defero) – *przedstawiać*, *naznaczać*; ***dank*** (нім. Dank) – *nagroda*, *podziękowanie*; ***deprekacja*** (лат. deprecatio) – *przeprasiny*; ***delator*** (лат. delator) – *donosiciel*, *oskarżyciel*; ***dekonfitura*** (фр. déconfiture) – *zakłopotanie*, *zmieszanie*, *porażka*; ***debitor*** (лат. debitor) – *dłużnik*; ***dubitować*** (лат. dubito) – *rozmyślać*, *zastanawiać się*; ***dygestia*** (лат. digestio) – *trawienie*; ***dymensja*** (лат. dimensio) – *wymiar*, *wielkość*; ***dyscypuł*** (лат. discipulus) – *uczeń*; ***dysgust*** (італ. disgusto) – *niechęć*; ***egzul*** (лат. exsul) – *wygnaniec*; ***egzagerować*** (лат. exagero) – *zmyślać*, *przesadzać*; ***ewent*** (лат. eventus) – *wypadek*, *zdarzenie*; ***fidelis*** (лат. fidelis) – *powiernik*; ***frekwentować*** (лат. frequento) – *uczęszczać*; ***hezytacja*** (лат. haesitatio) – *wahanie się*; ***hebes*** (лат. hebes) – *głupiec*; ***habenda*** (лат. habeo) – *majątek*, *mienie*; ***indemnizacja*** (фр. indemnisation) – *odszkodowanie*; ***impostor*** (лат. impostor) – *oszust*; ***impedymenta*** (лат. impedimentum) – *przeszkody*; ***industria*** (лат. industria) – *przemysł*; ***inkulpować*** (лат. inculpo) – *oskarżać*; ***interpozycja*** (лат. interpositio) – *wstawienictwo* тощо. Як бачимо, велика кількість лексем, запозичених із латинської мови, а також із німецької, італійської та французької мов, поступилися своїм місцем корінним польським словам із тими самими значеннями: якщо, наприклад, СД ще фіксував дві лексеми з тотожним значенням 'велосипед з причіпним мотором невеликої сили' – *autocykl*, запозичену з французької мови, і *motorower*, утворену за допомогою інтернаціонального словотвірного елемента *moto-* від запозиченого з англійської слова *rower*, то ВСПМ відтворює сучасне вживання лише другої лексеми, створеної на ґрунті польської мови.

Протилежні приклади, коли більш конкурентоспроможною виявляється лексема іншомовного походження, у зібраному матеріалі нечисленні: корінне *bogomędrzec* поступилося місцем запозиченому з грецької мови *teolog*; *dostrzegalnia* – слову латинського походження *obserwatorium*; корінне *abecadlnik* – слову *elementarz* (від лат. *elementarius*). Заміна корінної лексеми словом іншомовного походження відбувається, як правило, у тих випадках, коли це слово є інтернаціоналізмом або вмотивоване інтернаціональною лексемою.

Конкуренція лексем, різних за походженням, відбувається постійно. Протягом останніх десятиліть, наприклад, на позначення комп'ютерних програм

для перегляду веб-сайтів, комп'ютерних файлів і веб-документів у польській мові вживаються корінна лексема *przeglądarka* і запозичена з англійської *browser* (*web browser*). Це слово англومовного походження ввійшло до лексичного складу німецької, нідерландської, датської, естонської, шотландської, сербської, болгарської, української, киргизької та інших мов, тобто воно є інтернаціоналізмом. Національний корпус польської мови фіксує 31 випадок вживання слова *browser* і 625 контекстів зі словом *przeglądarka*. Аналіз контекстів, у яких ужито лексему *browser*, свідчить про те, що вона може функціонувати без додаткових пояснень як у спеціальних, так і в художніх польськомовних текстах, наприклад: *Napisał i teraz. Zapisał **browser**. Plik został znaleziony na udostępnionej zewnętrznym użytkownikom części pewnej Hamaby, za wiedeńską gwiazdą* (J. Dukaj. *Czarne oceany*). Але значна частина контекстів корпусу демонструє вживання запозиченого слова у складі англومовних цитат і гіперпосилань, а також як еквіваленту чи пояснення до корінного *przeglądarka*. Отже, за умов співіснування цих варіантів плану вираження єдиного змісту, носії мови віддають перевагу лексемі *przeglądarka*.

До чинників, які впливають на вибір однієї з синонімічних лексем як актуальної та відмову від альтернативного варіанту плану вираження, належимо ті, які було виокремлено раніше стосовно словотвірних варіантів. Насамперед активному функціонуванню лексеми сприяє прозора словотвірна мотивація. Так, згідно СД, у польській мові значення 'ставати дурним; поводитися, як дурень' [5] могло бути вираженим синонімічними дієсловами *capieć* і *baranieć*, мотивованими відповідно іменниками *cap* і *baran*. Лише іменник *baran* має вторинне значення 'дурна, нерозумна людина', яке безпосередньо мотивує похідне дієслово *baranieć*. Іменник *cap*, основне номінативне значення якого 'цап, козел', теж має вторинні значення, пов'язані з якостями людини, і може позначати а) чоловіка, який непристойно виявляє увагу до жінок, або б) бородача [6], але жодне з цих значень не мотивує подане вище лексичне значення похідного дієслова *capieć*, і зараз це дієслово вийшло з ужитку. Так само в польській мові залишився іменник *czarownik*, мотивований твірним дієсловом *czarować*, але вийшов із ужитку його синонім *charakternik*.

Другим чинником, що підтримує перевагу одного з варіантних засобів вираження змісту, є приналежність слова до певного словотвірного гнізда, наявність словотвірних зв'язків з іншими словами. Активне функціонування розглянутого вище іменника *czarownik* підкріплене не лише вмотивованістю, а й приналежністю його до словотвірної парадигми: *czarowanie*, *czarowstwo*, *czarownie*, – і зв'язками з утвореними на базі цього слова похідними: *czarowniczy*, *czarownica*, *czarownictwo*. Ще один приклад: із двох синонімів: *brzechun* і *szczekacz* – перший вийшов із ужитку, а зберігся в активному складі лексики другий, пов'язаний зі спільнокореновими словами: *szczek*, *szczekać*, *szczeknąć*.

Таким чином, провідною тенденцією динаміки розвитку лексики польської мови є залишення в активному її складі корінних лексем і відмова від запозичених слів, їх архаїзація та припинення функціонування. Перевазі одного з варіантних засобів вираження змісту сприяють такі чинники, як побудова слова за продуктивною словотвірною моделлю, вмотивованість похідної лексеми твірною основою та значеннями словотвірних формантів, приналежність до певного словотвірного гнізда.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васецька О. І. Метаодиниці опису варіантності термінів української мови *Система і структура східнослов'янських мов*. Вип. 8. 2015. С. 70–79.
2. Жмаєва Н. С. Мовна норма й варіативність. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*. 2012. № 15. С. 74–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpupu_2012_15_12.
3. Жовтобрюх М. А. Про один теоретичний аспект культури української мови. *Мовознавство*. 1967. № 3. С. 55–64.
4. Струганець Л., Бігун О. Варіантність мовних засобів у сучасній українській літературній мові (соціолінгвістичний аспект). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Мовознавство*. 2014. Вип. 1 (23). С. 182–187.
5. Słownik języka polskiego / red. W. Doroszewski, t. I–XI. Warszawa, 1958–1969. Wersja elektroniczna. URL: <https://doroszewski.pwn.pl/> (дата звернення: 30.03.2025 р.).
6. Wielki słownik języka polskiego PAN. URL: <https://wsjp.pl/> (дата звернення: 30.03.2025 р.).

Г. Кузь (м. Пряшів, Словацька Республіка)

УКРАЇНСЬКІ НЕОЛОГІЗМИ-ФРАЗЕОРЕПЛІКИ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ТА РОЗМОВНОМУ ДИСКУРСАХ¹

Незважаючи на бурхливий розвиток фразеології та пареміології в другій половині ХХ ст. та в першій чверті ХХІ ст., залишається чимало недосліджених або малодосліджених елементів. Іноді йде мова про явища чи одиниці, котрі знаходяться на периферії фразеології, або навіть фразеологічний статус яких є дискусійним. До таких можемо віднести фразеорепліки – стійкі висловлювання (найчастіше це репліки-відповіді), що використовуються в розмовному спілкуванні в певних типових ситуаціях і виконують відповідну комунікативну функцію. Попри те, що такий тип паремій був помічений фразеологами ще в 60-ті рр. ХХ ст., в українській фразеологічній науці їм присвячені нечисленні розвідки.

Причини малодослідженості фразеореплік криються також і в самій їх природі як одиниць розмовного неформального спілкування. Як зазначають словенські дослідники М. Метерц та Й. Паллай, «неконвенційні репліки поширені в розмовній мові повсякденного неформального спілкування. У письмових джерелах вони зустрічаються рідко. Саме через таку непомітність вони рідко ставали предметом систематичного збирання й об'єктом зацікавлення лінгвістичних чи фольклористичних досліджень» (переклад наш – Г.К.) [3].

Більшість дослідників пареміології, фольклору, синтаксису, в поле зору яких потрапляв названий різновид усталених висловів, акцентують увагу на їхній комунікативній природі, що, власне, підкреслюють терміни, які вони використовують: *стійкі фрази* (В. Архангельський), *мовленнєві формули* (А. Баранов, Д. Добровольський), *фразеорепліки-відповіді* (Г. Аркушин, Г. Кузь, Г. Мандрікова), *неконвенційні репліки* (М. Метерц, Й. Паллай), *фразеорефлекси* (напр., М. Личук). Отож можемо стверджувати, що саме комунікативна природа

¹ Роботу виконано в рамках наукового проекту VEGA 1/0368/24 Міжмовні фразеологічні паралелі в західнослов'янському та східнослов'янському контексті.

фразеореплік є основою їх виокремлення в окрему групу. Разом з тим ця функційна природа фразеореплік наближає їх до вигуків фразеології.

На сучасному етапі дослідження фразеореплік теоретичними проблемами залишаються питання ширшого чи вужчого розуміння обсягу цього типу фразем, вивчення їх функційної природи, збору, систематизації та лексикографічного опису. **Об'єктом** нашого дослідження стали неологізми-фразеорепліки, дібрані із текстів суспільно-політичної тематики та з інтернет-джерел. У цій розвідці маємо **на меті** проаналізувати фразеорепліки-неологізми з погляду походження та мовленнєвих функцій.

Неофразеологізмами на сьогодні в мовознавстві прийнято вважати не зареєстровані тлумачними словниками сучасних літературних мов стійкі словесні експресивні звороти, які або створені заново, або актуалізовані в нових соціальних умовах, або створені трансформацією відомих раніше паремій, крилатих слів і фразем, а також сполучення, запозичені з інших мов.

За походженням можемо виокремити в дібраному матеріалі фраземи **запозичені і власне українського походження**. Запозичені інтернаціональні фраземи, які поширилися в українській мові внаслідок полімовності інтернет-комунікації, можуть бути кальками із англomовних, іноді російськомовних мемів:

Окей, Гугле... – одна з команд голосового пошуку, використовується з іронією; використовується як фраза-згода (напр., *Нема жодного посібника про те, як говорити про закони. О'кей, Гугле, виправимо /Економічна правда/*).

Карл!!! / Василь!!! – креолізований мем пов'язаний із героєм серіалу «Ходячі мерці». Використовують для емоційного акцентування уваги на якихсь фактах (*Їх було 30... тридцять, Карл!!!! /yabl.ua/; Я в дитинстві знаходив палку і бив кропиву. Палку, Василь!!! І мені було весело /konivjab.net/*).

Зупиніть Землю – я зійду! (англ. *Stop the world – I want to get off*) – цією фразою супроводжують картинки з зображенням чогось потворного, неприйняттого. В інших контекстах може виражати значення 'бажання перервати якусь діяльність' (напр., *«Зупиніть землю, я зійду» - сказала б добра частина мандрівників, але ми все їхали і їхали /livejournal.com/*).

Як тобі таке, Ілон Маску? (рос. *Как тебе такое, Илон Маск?*) – мем як реакція на недолугі спроби копіювати технічні досягнення Заходу, фраза супроводжує зображення «дивних» винаходів (напр., *Як тобі таке, Ілон Маск: шукати антибіотики приладом для визначення солі? /Фейсбук/*).

Незапозичені неологізми-фразеорепліки можуть мати авторство українських політиків, суспільних та культурних діячів, лідерів думок:

Маємо те, що маємо (Л. Кравчук) – вживається як констатація невтішної ситуації (напр., *Маємо те, що маємо: Голова Верховної Ради визнає, що грошей для фінансування медицини в бюджеті-2021 виділено недостатньо /1+1/*).

"Астанавітєсь!" (В. Янукович) – цитата з відеозвернення В. Януковича після його втечі до Росії; іронічно про істеричну і перелякану реакцію на події (напр., *Ця фраза універсальна. Не встигаєш на маршрутку? АСТАНАВІТЕСЬ!!!, на лекції викладач дуже швидко диктує? АСТАНАВІТЕСЬ!! /Вконтакті/*).

Батя, я стараюсь – цитата з розповіді Л. Янукович про привітання з днем народження її чоловіка. Вживається як іронічне запевнення в старанності (напр., *Батя, я стараюсь, – депутат Беленюк про те, як встигає поєднувати спорт і політику /24 tv/*).

Стадіон, так стадіон (П. Порошенко) – фраза-відповідь на запрошення В. Зеленського провести дебати на стадіоні; використовується у значенні згоди

(напр., *"Стадіон так стадіон": Порошенко прийняв виклик Зеленського* /<https://www.holosameryky.com/>).

Це ж було вже (Л. Кучма) – фраза-мем сказана у 2003 році президентом Кучмою на адресу прем'єр-міністра В. Януковича; використовується як репліка на повторювані аргументи чи дії (напр., *«Це ж було вже!» Нотатки про хайп, паблік-арт і Львівський тиждень скульптури* / <https://lb.ua/>).

Пропало все (Ю. Тимошенко) – сказані про текст на суфлері слова Ю. Тимошенко отримали куди більш символічний сенс; використовується як іронічна оцінка загрозливої ситуації (напр., *«Пропало всьо. У меня не то на суфльоре»*. Фраза Юлії Тимошенко стала новим трендом в TikTok /<https://nv.ua/>).

Такого типу фразеорепліки не завжди відповідають літературній нормі, завдяки своїй емоційності, грі слів, парадоксальності стають живим елементом розмовної мови. С. Чемеркін, аналізуючи мовні особливості інтернет-дискурсу, а саме текстових мемів, відзначає: «Українська мова, якою послуговуються в Інтернеті, має низку диференційних ознак поряд із літературним стандартом – зокрема високий рівень розмовності, жаргонності (зростання кількості обценної лексики) та частотне використання засобів креолізації (тобто перемишування тексту елементами інших семіотичних систем) тощо» [2, с. 113]. Це спостереження підтверджується також і нашим матеріалом:

Нім – діалектне слово, що означає заперечення. Використовується як експресивний синонім до слова «ні» (напр., *Тут міг би бути мем про 3-тє вересня, але нім (Твітер)*).

Йой, най буде! – фраза з креолізованого інтернет-мему, використовується як репліка згоди. (напр., *«Йой, най буде», – думає чиновник, підписуючи акт виконаних робіт на пандус біля ЦНАПу з нахилом у 30% (при нормі до 8%)* (Доступно.UA).

Нахіба? – евфемізм для лайливого вислову «На х*я?», означає «чому? з якої причини?» (напр., *«Нахіба» або для чого сайту логотип?* /<https://tart.com.ua/>).

Що по русні? – фраза-мем, запитання про стан справ на фронті (напр., *І прийде час, коли один скаже «Що по русні?» а мільйони відповідатимуть "Русні п...зда!"* / www.meme-arsenal.com/).

Фразеорепліки-неологізми у контексті суспільно-політичного чи розмовного дискурсів можуть виконувати функції мовної гри (напр., *Маємо те, що маємо; Нахіба?*), фатичну функцію (напр., *Карл!!!/Василь!!!; Як тобі таке, Ілоне Маску?*), функцію заміни табуєваних елементів (напр., *Нахіба?*), абсолютна більшість з них є експресивнішими (напр., *Нім; Це ж було вже*), іронічними (напр., *Пропало все; Йой, най буде!; Батя, я стараюсь*), зниженими (напр., *Що по русні?*) варіантами стилістично нейтральних синонімічних одиниць. Наші спостереження підтверджують тезу Ю. Маркітантова про те, що «якщо лексика в основному поповнюється і розширюється за рахунок номінацій нових понять, предметів, явищ та подій, які з'являються у житті мовної спільноти та потребують позначення, то фразеологія, основним призначенням якої, як відомо, є не стільки найменування нових реалій (хоча заперечувати це не можна), як їх характеристика, оцінка всього новоствореного у навколишній дійсності, поповнюється саме на цій основі» [1, с. 26].

Попри тенденцію до універсалізації сфери комунікації в українському середовищі виникає та функціонує щораз більше клішованих фраз, пов'язаних із власне українськими персонажами та подіями, що кардинально виділяє фразеологічну неологіку останніх десятиліть від попередніх періодів.

Фразеорепліки на сьогодні малодосліджені в українському мовознавстві та майже не представлені у фразеологічних словниках з огляду на свою комунікативну природу. З цього випливає необхідність опрацювання методик їх збору та лексикографування. Перспективними можуть бути дослідження активності використання фразеореплік у сучасному мовленні за допомогою соціолінгвістичних методик: анкетування впізнаваності та використовуваності українських фразеореплік.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маркітантов Ю. Фразеологічна неологіка: стан та перспективи. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Випуск 18. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. С. 26-29.
2. Чемеркін С. Інтернет-мем – що це? *Культура слова*. № 82. 2015. С.113–116.
3. Meterc, Matej, Pallyay, Jozef. *Nekonvenčné replíky ako osobitný typ frazém a paremiologický žáner*. Definícia a pilotný anketový výskum. 2020. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/NEKONVENCNE_REPLIKY_AKO_OSOBITNY_TYP_FRA-1.pdf (дата звернення 14.03.2025)

П. І. Лем (м. Ужгород)

СЛОВАЦЬКІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ ТЕРМІНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Сучасна термінологія – досить складний і неоднорідний лексичний пласт. Попри твердження про однозначність, конкретність, чіткість і ясність термінів, багато з них не можуть вважатися такими, оскільки вони є багатозначними і мають синоніми. Межі між термінологічною і не-термінологічною лексикою часто розмиті. Водночас стрімкий розвиток термінологічних сфер практично всіх наук призводить до того, що в сучасній термінології з'являється велика кількість нових лексичних одиниць. Подібні терміни починають широко використовуватися, проте їхня фіксація в словниках дещо спізнюється, що створює необхідність знання та вмілого застосування перекладацьких прийомів під час їхнього перекладу.

Працюючи зі спеціальними текстами, перекладач зобов'язаний правильно зрозуміти й адекватно передати мовою перекладу всю інформацію, закладену в оригіналі. Щоб вичерпно передати зміст, необхідно правильно зрозуміти сенс термінологічної одиниці, підібрати відповідний еквівалент у мові перекладу. Перешкодою для розуміння може стати як форма терміна, так і зміст укладеного в зовнішньо зрозумілій формі поняття. Нерідко підбір відповідного еквівалента в мові перекладу також є нелегким завданням для перекладача.

Під час перекладу термінів важливо враховувати багато факторів, однак якщо правильно виділено той елемент, який допомагає встановити послідовність між відомим і новим, це можна вважати першим кроком до правильного розуміння.

Усі види аналізу терміна: компонентний, словотвірний, морфологічний, контекстуальний – полегшують розуміння терміна. Щодо термінів, що належать до перших двох груп, грамотно проведений аналіз форми терміна в цьому разі найчастіше призводить до його розуміння і правильного перекладу [3, с. 38]. На жаль, зовнішня форма не завжди допомагає зрозуміти термін, а іноді навіть є джерелом помилок. Бувають випадки, коли аналіз форми терміна, його структурної організації не тільки не сприяв, а, навпаки, ускладнював розуміння, призводив до неправильної інтерпретації.

У більшості випадків українське слово збігається зі словацьким не у всіх значеннях, а лише в одному-двох. «Зазвичай це відбувається, коли словацьке слово було запозичене в українській мові лише в частині своїх значень» [1, с. 82].

Нерідко схожість форми українського та словацького терміна має випадковий характер і може обмежуватися збігом фонетичної чи графічної форми. Існує також фонетико-графічна омонімія, за зовнішньою формою і звучанням вони нагадують лексичні одиниці української мови, що мають зовсім інше значення.

У результаті взаємовпливу мов, рідше через випадкові зовнішні збіги, терміни, «будучи елементами відповідної терміносистеми, мають водночас досить “прозору” внутрішню форму, щоб ввести перекладача в оману», тому що «“прозора внутрішня форма” має мало спільного з їхнім дійсним значенням» [2, с. 55].

Переклад науково-технічних термінів зі словацької українською базується на таких основних принципах:

Збереження термінологічної точності – переклад має відповідати змісту терміна в оригіналі.

Використання усталених термінів – якщо термін вже існує в українській мові, слід використовувати саме його.

Системність і узгодженість – терміни в одній галузі науки чи техніки повинні утворювати узгоджену систему.

Морфологічна відповідність – структури словацьких термінів часто схожі на українські, але можуть мати певні відмінності у словотворенні.

Синтаксична відповідність – збереження логічних зв'язків між складовими терміна.

Основні моделі термінів та їх переклад:

а) Прикметник + іменник:

словац. *elektronický obvod* → укр. *електронне коло*
solárna energia → *сонячна енергія*
kvantová mechanika → *квантова механіка*
robotická technológia → *робототехнічна технологія*
počítačová sieť → *комп'ютерна мережа*
jadrová fyzika → *ядерна фізика*
optický kábel → *оптичний кабель*
chemická analýza → *хімічний аналіз*
tepelný motor → *тепловий двигун*
umelecká inteligencia → *штучний інтелект*

б) Іменник + іменник:

словац. *dátový súbor* → укр. *дані файл / файл даних*
energetická účinnosť → *енергетична ефективність*
teplotný senzor → *датчик температури*
výpočtový výkon → *обчислювальна потужність*
programovací jazyk → *мова програмування*
magnetické pole → *магнітне поле*
vesmírna stanica → *космічна станція*
informačný systém → *інформаційна система*
mechanická pevnosť → *механічна міцність*
letecký motor → *авіаційний двигун*

в) Іменник + прикметник (зворотний порядок)

словац. *motor elektrický* → укр. *електродвигун*

stroj parný → парова машина
prúd jednosmerný → постійний струм
prúd striedavý → змінний струм
pohon hybridný → гібридний привід
systém informačný → інформаційна система
systém ekologický → екологічна система
mechanizmus regulačný → регулюючий механізм
výkon výpočtový → обчислювальна потужність
stroj obrábací → металообробний верстат

Описовий переклад застосовується тоді, коли точний відповідник у мові перекладу відсутній або коли термін потребує пояснення для кращого розуміння: *Bezúdržbová batéria* → акумулятор, який не потребує технічного обслуговування (оскільки калька українською буде граматично некоректна "необслуговуваний акумулятор"). Такі терміни часто пов'язані з новими технологіями, будівельними та інженерними рішеннями (напр., *samonivelačný podlahový poter* → рідка будівельна суміш, яка самостійно розподіляється по поверхні, створюючи рівний шар).

Трапляється, що при перекладі необхідно застосувати і компресію, яка дозволяє уникати зайвої деталізації:

Protipožiarna prestupová manžeta → протипожежна манжета (захисний елемент, що перешкоджає поширенню вогню через проходи для труб або кабелів у будівельних конструкціях);

Samoregulačný vykurovací kábel → саморегулюючий кабель (нагрівальний кабель, який автоматично змінює потужність залежно від температури навколишнього середовища).

Переклад науково-технічних термінів зі словацької мови українською вимагає врахування морфологічних, синтаксичних та семантичних особливостей обох мов. Основними стратегіями перекладу є:

1) прямий еквівалентний переклад, коли в українській мові вже існує усталений відповідник (напр., *elektronický obvod* → електронне коло);

2) калькування, коли структура словацького терміна без змін переноситься в українську (напр., *solárna energia* → сонячна енергія);

3) граматичні трансформації, які включають зміну порядку слів, заміну частини мови, усунення або додавання допоміжних слів тощо;

4) описовий переклад, що застосовується у випадках, коли неможливо знайти точний відповідник, і потрібне пояснення значення терміна (напр., *bezúdržbová batéria* → акумулятор, який не потребує технічного обслуговування).

Таким чином, вибір способу перекладу залежить від рівня усталеності терміна в українській мові, контексту та необхідності забезпечення точності переданого значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар Л. А. Механізми перекладу англійських термінів-новоутворень українською мовою. Філологічні студії. 2011. Вип. 6. С. 81–87.
2. Казимира З., Казимира І. Англійська мова та комп'ютерні системи: взаємна мотивація до вивчення. Проблеми лінгвістики науково-технічного і художнього текстів та питання лінгвометодики. Вісник ДУ «ЛП». Львів, 1998. № 355. С. 55–61.
3. Корбут О. Г. До проблеми труднощів перекладу технічних термінів у студентів машинобудівних спеціальностей. *Advanced Education*. 2014. Вип. 1. С. 36–41.

РІДКІСНІ ЧОЛОВІЧІ ТА ЖІНОЧІ ІМЕНА М. ЗАПОРІЖЖЯ 2020–2024 рр.

Різноманітну й найбільшу за кількістю групу становлять рідкісні жіночі та чоловічі особові імена. За складом репертуар імен, у порівнянні з іншими групами, великий та різноманітний. Однією з особливостей рідкісних імен є використання великої кількості гіпокористичних антропонімів, утворених від різних за походженням пропріативів (грецької, латинської, давньоєврейської, із західнослов'янських, західноєвропейських та інших мов).

Як зазначає Ю. Карпенко, що другий антропонімний бум з початку ХХІ ст. має фактично ту саму причину – зміну суспільного ладу, але тепер маємо, на щастя, не диктатуру, а свободу слова. Результати падіння залізної стіни виявилися в антропонімній сфері досить дивними, хоча й доволі закономірними. Якщо колись не можна було нічого, то тепер можна – в антропонімії – все. Складно собі уявити, щоб ще 30–40 років тому могли з'явитися в Україні антропоніми Атлантида, Черешня, Мадонна, Русалка, Есмеральда, Кармен, Мадагаскар, Космос (з кіномила, а не з неба!) Кеннеді, Гамлет, Таймер, Лимон, Сервер, Жуйжуй, Шахід, Маршал. Усі ці імена зареєстровані в РАГСх... [1, с. 9].

Часто ім'я залежить від національності носіїв або екстралінгвальних факторів, які безпосередньо впливали на вибір особового імені мешканців міста (мовна політика, демографічні зміни, модні тенденції).

Так протягом 2020–2024 рр. зафіксовано понад 90 рідкісних чоловічих та жіночих імен, які були названі новонароджені запоріжжани. Більшу групу становлять рідкісні жіночі імена.

Серед чоловічих імен фіксуємо 30 рідкісних. Помітним є збільшення називання хлопчаків іменами слов'янського походження (6 імен): *Богодар, Дамір, Дан, Добриня, Мілан, Милослав, Рожден*. Серед рідкісних (християнських, слов'янських, запозичених, нових та імен з непрозорою семантикою) необхідно звернути увагу на різні форми антропонімів: гіпокористичні та демінутивні, які продиктовані модою. Так зафіксовано одне гіпокористичне ім'я *Жора*. Крім того, є пропріативи, на творення яких вплинув білінгвізм: *Філіп – Пилип*.

Тепер у практичному вжитку українців генетично слов'янських імен мало. Переважають грецькі, латинські, давньоєврейські [1, с. 10]. До групи рідкісних цього періоду потрапило 12 християнських імен: *Адам, Акім, Гедеон, Гордій, Демид, Дем'ян, Єлисей, Лука, Мартін, Савелій, Серафим, Трофим*.

Серед рідкісних імен є й запозичення з арабської: *Ахмед, Мансур*, вірменської: *Армен, Тигран*; поодинокі фіксації з тюркських мов *Тамерлан*. Крім того, незначна група антропонімів запозичених з німецької мови: *Арнольд, Еміль, Оскар*; з французької *Марат*, а також з англійської *Едгар*, італійської *Матео* та скандинавської *Аскольд*. До речі, італійське ім'я *Матео* можна вважати відповідником традиційного антропоніма *Матвій* давньоєврейського походження.

Протягом 2020–2024 рр. зафіксовано понад 60 рідкісних жіночих особових імен, якими були названі новонароджені запоріжанки. У цей період використано 23 християнських антропоніма: грецьких пропріативів 12 (*Аглая, Акінія, Алла, Алевтина, Аполлінарія, Аріадна, Арсенія, Варвара, Василіса, Глафіра, Дора, Стефана*), латинських – 6 (*Венера, Веста, Еліта, Павлина, Патриція, Регіна*), давньоєврейських – 5 (*Ада, Аніта, Даниїла, Євангеліна, Мікаела*).

Також до рідкісних пропріативів потрапили запозичення із західноєвропейських та інших мов, серед яких найбільше антропонімів з німецької мови: *Кароліна, Інеса, Ліана, Ліліана, Амалия, Ельза, Магда*. Так,

задокументоване жіноче гіпокористичне ім'я *Магда* утворилося під впливом апокопи від повного імені *Магда(лена)*.

Зміни в національному складі містян не могли не позначитися на етимологічній належності антропоодиниць. Антропонімікон поповнюється значною кількістю арабських та тюркських за походженням імен. Крім того, є запозичення з вірменської (*Анаїт, Ануш, Аревік, Наріне*) арабської (*Айнур, Джана, Санія*), французької (*Адель, Еліна, Марсела*), італійської (*Анабелла, Джемма, Росіна*), скандинавської (*Еріка, Герта, Мія*), польської (*Ванда, Яніта*), чеської (*Власта*) та перської (*Ясміна*) мов.

Використано 7 слов'янських пропріативів для народжених: *Дана, Єсенія, Ведана, Зоряна, Квітослава, Мілослава, Радмила*. Залучення такого об'ємного фонду рідкісних виразних іншомовних жіночих імен до української мови не заважає існуванню традиційних календарних антропонімів, а їх наявність в антропоніміконі асимілюється іменними моделями нашої мови.

Крім того, функціонують 3 імені-новотвори: *Снежана, Анна-Марія* та *Марія-Богдана*, серед яких 2 антропоніма утворилося поєднанням двох імен, а пропріатив *Снежана* – це графічний русизм. До групи рідкісних імен потрапили імена-композиції, які утворено шляхом контамінації, схрещення двох онімів: *Розаліна, Лінаїда, Сольвіта*.

Отже, рідкісні чоловічі та жіночі імена, утворені від різних за походженням пропріативів (грецької, латинської, давньоєврейської, а також із західнослов'янських, західноєвропейських та інших мов). Основними причинами появи рідкісних імен можна вважати екстралінгвальні фактори, які безпосередньо впливали на вибір особового імені новонародженого, а саме зміни в демографії міста, модні тенденції та мовна політика.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко Ю. Традиції та новаторство в розвитку українського іменника. *Мовознавство*, 2009. № 3–4. С.5–11.

N. M. Matorina (Slowiansk – Dnipro)

TEORETYCZNE PROBLEMY ANTROPOLOGICZNEJ POETYKI DOŚWIADCZENIA: DROGA DO SYNTEZY

Końcowi XX wieku właściwy podział nauk humanistycznych. Istniejące już europejskie metodologie straciły na aktualności, pobudziwszy naukowców do przemyslenia gałęzi humanizmu. Poszukiwania naukowe nie ograniczały się tylko do metod – reinterpreterowały sam przedmiot, jego status. Humanistyka została zmuszona do przekroczenia ustalonych granic, żeby z innej perspektywy spojrzeć na koncepcję humanizmu popieraną od czasów Oświecenia. Inaczej mówiąc, chodzi o podejściu ekscentrycznym, które różni się od tradycyjnych metod badawczych.

Niemiecki filolog-anglista, literaturoznawca Wolfgang Iser, jeden z twórców estetyki receptywnej lub estetyki odbiorcy, uważa antropologię literacką za nową perspektywę w literaturoznawstwie, podkreślając, że ta ostatnia nie powinna zamieniać się w naukę społeczną: zamiast tego ważne jest, aby analizować tekst literacki jako unikalny sposób badania ludzkiego doświadczenia [1]. Czytelnik ze swoim doświadczeniem czytelniczym, wykształceniem, wiekiem, wartościami moralnymi itp., przepuszcza przez siebie tekst artystyczny, stając się rodzajem filtra, a dzieło, przechodząc przez czytelnika (filtr), wypełnia się własnym sensem.

Clifford Geertz bada również interakcje między literaturą a antropologią: znany amerykański antropolog i socjolog podkreśla narracyjny zwrot w antropologii, który jest realizowany w określonym typie poetyki. Naukowiec wyraża opinię na temat roli antropologa jako badacza kultur i ludzkich sposobów bytu. Zauważa, że uzyskanie dostępu do różnych stylów życia innych ludzi nie ogranicza się tylko do wrażliwości antropologa, ponieważ wymaga uświadomienia sobie, jak bardzo ta wrażliwość wyraża się w przygotowaniu metodologicznym. Badacz zaznacza, że spotkanie antropologa z innymi nie tylko pomaga w zrozumieniu, ale także generuje zbiór różnych ocen i przekonań. C. Geertz wyraża opinię na temat „niebezpiecznej nauki”, która może powodować niepewność i różne oceny, co jest bardziej powszechne w literaturze niż w naukach ścisłych. Podkreśla, że pozbawienie podmiotu autonomii w antropologii jest nieuzasadnione, ponieważ każda interpretacja jest tłumaczeniem; na tej podstawie interpretacji tekstu istnieją czynniki kulturowe. Antropolog uważa, że badanie różnych kultur i tradycji literackich jest ważne dla poszukiwania nowych perspektyw i zrozumienia własnych uprzedzeń [2].

Hans Ulrich Gumbrecht, filozof, literaturoznawca, uczeń i zwolennik idei Isera, akcentuje czytanie i wyobraźnię jako priorytetowe czynniki w kształtowaniu osobowości. Jego poglądy uzupełniają wspomniane wcześniej koncepcje, w szczególności o niezwykle znaczeniu literatury dla rozwoju człowieka. Niemiecko-amerykański badacz porusza pytanie, dlaczego właśnie ludzka egzystencja potrzebuje fikcji dla swojego samorozwoju. Poglądy te sugerują, że literatura nie tylko bawi lub uczy, ale także wpływa na proces samowiedzy i samodoskonalenia. W swoich rozważaniach naukowiec porównuje literaturę ze źródłem, które pozwala osobie otworzyć nowe perspektywy, wyobrazić sobie i doświadczyć różnych scenariuszy i sytuacji, co sprzyja rozwojowi jednostki i powiększeniu jej wyobrażenia kulturowego [3].

W dyskusjach z amerykańskim slawistą, tłumaczem, teoretykiem literatury Kevinem Platterem Gumbrecht krytykował ideę „socjalizacji” literaturoznawstwa, która miała wszystkie cechy naukowości. Zamiast tego uzasadniał znaczenie wyobraźni, która wykracza poza zwykłe metody myślenia i jest akceptowana przez literaturę: według niemieckiego literaturoznawcy i filozofa takie myślenie nie ma ogólnych cech i należy je umieścić w kontekście kultury.

Badacz podkreślił również, że ryzyko pojawia się, gdy osoba nie tylko staje w obliczu nowego, ale także czuje się zmuszona do tej sytuacji. Wymaga to własnej decyzji i może prowadzić do zmian w postrzeganiu świata i kultury. Takie podejścia poszerzają rozumienie literatury i antropologii, wprowadzając nowe koncepcje i pomagając w odkrywaniu elastyczności i złożoności ludzkiej świadomości. Niemiecki pisarz, krytyk, teoretyk literatury (a także słynny architekt) Peter Behrens i francuski artysta Emile Galle podkreślają wagę znaczenia takich cech umysłowych, jak wyobraźnia, odczucia, pamięć itp., które prowadzą do przemyślenia modelu człowieka. W pewien sposób to także podkreśla różnicę hipotez filozoficznych oraz znaczenie doświadczenia i doznań dla zrozumienia człowieka i kultury.

Opisane poglądy pomagają uwzględnić unikalne aspekty literatury i kultury ludzkiej, niezależnie od ogólnych modeli lub konstrukcji, które mogłyby zaliczać je do ogólnych teorii lub koncepcji antropologicznych. W. Iser, używając metafory literatury jako lustra, zauważył, że to, co obserwujemy, może się zmienić nawet z powodu samej obserwacji. Przyczyniło się to do analizy przez naukowca roli literatury w kształtowaniu osobowości: niemiecki badacz zrezygnował z idei wychowania poprzez gromadzenie wiedzy encyklopedycznej, proponując koncepcję samokształcenia opartą na

wewnętrznej autorefleksji mającej na celu poszerzenie rozumienia świata poza naszymi codziennymi granicami.

Znany polski teoretyk literatury, tłumacz, eseista, autor dokładnych prac naukowych o najnowszej filozofii i literaturze Michał Paweł Markowski postrzega antropologię nie jako konfrontację z humanistyką, ale jako kontynuację i przemyslenie tradycji humanistycznej po zakończeniu epoki modernizmu. Naukowiec wskazuje, że antropologia wprowadza nowe sposoby czytania tekstów literackich i postrzegania świata. Należy zauważyć, że antropologia od dawna była odbierana jako nauka o „innym” w czasie i przestrzeni, jednak ostatnie dziesięciolecia wykazały znaczącą zmianę w postrzeganiu tej dyscypliny [4].

Antropologiczny wymiar poetyki pozwala w specjalnych praktykach literackich poznać siebie, własną tożsamość, dzięki interpretacji formy uświadomić sobie twórczą aktywność artysty i czytelnika, rozpoznać punkty przecięcia ich świadomości. Świat tekstu jest interpretowany z punktu widzenia osobistych przekonań, które wpływają na poetykę postaci, recepcję czytelnika i rodzaj fantazji. Szczególną wagę nabiera semantyczna trójjedność „autor-bohater-czytelnik”, dzięki której dzieło można zanalizować w kontekście dialogu zobiektywizowanego przez autora świata artystycznego i prawdziwej, konkretnie historycznej rzeczywistości. Równie ważna jest interakcja tekstu z przestrzenią pozatekstową, tradycją kulturową, dynamiką świadomości. Na tym dialog świadomości z perspektywy epok ujawnia ontologiczne uniwersalne znaczenia, historyczną pamięć zbiorową. W ramach antropologii literackiej można również prześledzić dynamikę poetyki od archaiki, tradycjonalizmu do indywidualnych i twórczych olśnień. Wszystko to otwiera nowe znaczenia i perspektywy antropologii analitycznej w literaturoznawstwie, demonstrując jej elastyczność w rozwiązywaniu zarówno pytań formatywnych, jak i głębokich uniwersalnych problemów „humanocentrycznych”.

PRZYPISY

1. Wolfgang Iser, *Prospecting: from Reader Response to Literary Anthropology*, The Johns Hopkins University Press Baltimore and London, Baltimore and London 1989.
2. Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures*, Publisher: Basic Books; Third edition; London 2017.
3. Hans Ulrich Gumbrecht, *Production of Presence. What Meaning Cannot Convey*, Stanford University Press, Stanford, California 2004.
4. Michał Paweł Markowski, *Rola humanistyki we współczesnym społeczeństwie*, [Wykład uniwersytecki]. Powst. przed 2007. Przekł. ukr.: Rol' humanistyky v sučasnomu suspil'stvі. L'viv: Centr humanitarnih dostižen'; Kii: Smoloskip 2007, 64 s. Universitets'ki dialogi, 2.

Poza tekstem publicznego wykładu, wygłoszonego 11 grudnia 2006 we Lwowie, na Uniwersytecie im. I. Franki, zawiera także fragm. dyskusji.

I. Л. Мацегора (м. Запоріжжя)

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ У СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Складне слово є особливим феноменом у системі лексики й словотвору. У сучасній лінгвістиці давно точаться дискусії стосовно до необхідності виокремлення особливого розділу словотвору – композитології, тобто вчення про утворення похідних складних слів [цит за: 6, с. 133].

Проблема дослідження складених слів відображена в працях багатьох лінгвістів. Мовознавці досліджують різні аспекти проблеми складених слів: вивчається семантика словоскладання, його стилістичні можливості та дистрибутивно-валентні особливості, структурно-семантична класифікація і моделі [6]. Словоскладання розглядається в аспекті неології, а також з огляду на фонетику й орфографію, учені аналізують складні слова в порівнянні зі словосполученнями, а також досліджують комбінації різної структури.

Мета цього дослідження – на матеріалі даних двомовної лексикографії [3; 7] простежити специфіку перекладу складних іменників, з'ясувавши основні способи їх передачі в українській та польській мовах.

На словотвірному рівні спостерігається значна кількість типологічних рис, які є загальними для всіх слов'янських мов. Це пояснюється, з одного боку, значною стійкістю словотворчих засобів та прийомів, що сягають праслов'янської мови та зберігаються протягом тривалого часу; з іншого боку, тим, що в інтенсивному міжслов'янському процесі запозичення слів і калькування слова запозичуються з мови в мову або калькуються всі властиві відповідним лексемам словотворчі особливості.

Компоненти складених слів у польській та українській мовах поєднуються за допомогою сурядного або підрядного зв'язку. При сурядному способі зв'язку основи, з яких утворюються складні слова, з'єднуються як рівноправні, і між ними можна поставити сполучник *і*: (укр.: *фізико-математичний*; польськ.: *fizyczny i matematyczny*) [7, с. 541].

При підрядному зв'язку одна основа синтаксично залежить від іншої: *електрозварка* (зварювання електрикою), *короткочасний* (короткий час), *красномовний* (красно мовити), *рукописний* (писати рукою).

Словоскладання є одним із найпродуктивніших способів словотворення в польській та українській мовах, і найчастіше складні слова у цих мовах представлені іменниками. Це відбувається не в останню чергу через появу нових понять у різних галузях знання, які найчастіше виражаються саме складними іменниками. Тому особливий інтерес становлять можливі способи перекладу нових понять, які виникають у різних галузях науки.

Складні іменники широко представлені в академічній перекладній лексикографії [3; 7], яка є джерельною базою для цього дослідження.

Перш ніж проаналізувати специфіку перекладу складених іменників, розглянемо особливості їх формування. Складне слово складається мінімум із двох частин і може утворюватися шляхом: з'єднання вільних основ, які можуть зустрічатися й поза цим складним словом як слово або група слів; з'єднанням основи й напівафікса; з'єднанням напівафіксів [2, с. 87].

Напівафіксація є таким способом словотвору, при якому до кореня приєднується напівзнаменна морфема. Для такого способу словотворення характерне використання морфем, котрі частково (а іноді й значною мірою) втратили вихідне речовинне значення, десемантизувалися, отже, знайшли певний ступінь граматикалізації. Що стосується фонетичних змін, то напівафіксальні морфemi здебільшого частково нейтралізують тон, не редукуючи звучання. Напівафікс, будучи дериватом первинної кореневої морфemi, перебуває з останньою у генетично споріднених взаємозв'язках і зберігає з нею значеннєвий зв'язок. У такий спосіб напівафікс і корінь утворюють етимологічно співвідносну, корелятивну пару словотворчих морфем [4, с. 92].

Напівафікси зазвичай відносять похідні слова до певної частини мови. Рідше трапляються напівафікси, які створюють слова з різною категоріальною

належністю. Однак спірним залишається питання, чи відносити слова з напівфіксами до складних або похідних. О. В. Біленька так само підрозділяє складні слова на три типи за типом зв'язку між їхніми компонентами, а саме складні іменники з означальним зв'язком між компонентами. До означальних комбінацій належать ті, у яких перший компонент підпорядкований останньому, як у словосполученні залежний член підпорядкований головному підрядним зв'язком або сурядним зв'язком [4, с. 25].

Комбінації сурядного типу складаються із семантично рівноправних компонентів. Залежно від наведених вище типів зв'язку, в складному іменнику добирається й спосіб перекладу. Ми виокремили такі основні різновиди перекладу:

- Переклад за допомогою складного або односкладного іменника, наприклад: *автомагістраль* – *autostrada*, *автофігура* – *avtofigura*, *біомаса* – *biomasa*, *биоритми* – *biorytmy* [7, с. 41]. Варто відзначити, що такий спосіб перекладу не є продуктивним у польській мові при передачі відповідних значень.
- Переклад словосполученням з родовим безприйменниковим відмінком, наприклад: *авіаконструктор* – *projektant samolotów* [7, с. 32]; *автомобільний завод* – *fabryka aut* [7, с. 48]; *автомобільна інспекція* – *inspekcja samochodów* [3, с. 54]; *автомобільобудівник* – *producent samochodów* [3, с. 58]; *агропромисловість* – *przemysł rolniczy* [с. 63]; *землетрус* – *trzęsienie ziemi* [7, с. 210].
- Переклад словосполученням, що складаються із прикметника, як правило, відносного, та іменника. іноді замість прикметника може використовуватися дієприкметник. Зв'язок між компонентами такого іменника, як правило, означальний, наприклад, *автовокзал* – *stacja autobusowa* [3, с. 45]; *авіалінія* – *linia lotnicza* [7, с. 38]; *авіапромисловість* – *przemysł lotniczy* [7, с. 44]; *авіаметеостанція* – *powietrzna stacja pogodowa* [3, с. 52], *кінофестиваль* – *festiwal filmowy* [7, с. 175]. Таким способом найчастіше перекладаються іменники із сурядним зв'язком між компонентами.
- Еквівалентний переклад – це «переклад, здійснюваний на рівні, необхідному й достатньому для передачі незмінного плану змісту при дотриманні норм перекладної мови, є перекладом еквівалентним» [5, с. 186]. На думку дослідників, перекладом може вважатися тільки такий текст, який еквівалентно або адекватно передає на ПМ (в усному або письмовому виді) ту інформацію (зміст), які були виражені у вихідному тексті на ВМ [4, с. 110]. Як підстави для принципової можливості еквівалентного перекладу перекладознавці наводять такі чинники. По-перше, об'єктивне існування міжмовних перекладацьких відповідностей. Значення мовних одиниць у різних мовах не збігаються, як і умови життя мовних колективів та їх досвід. Однак у чомусь дійсність для всіх залишається загальною так само, як і базові значення. По-друге, будь-яка природня мова містить у собі потенціал до опису нових, незнайомих ситуацій, тому що кожна мова має здатність бути знаряддям пізнання. По-третє, відмінності між мовами в семантичному й структурному плані можуть бути компенсовані в тексті. Здійснити еквівалентний переклад також допомагає розуміння перекладачем необхідної в конкретній ситуації черговості передачі значень, а саме того, які зі значень є пріоритетними, а якими можна «жертвувати», щоб звести втрати до мінімуму. Даний різновид перекладу зафіксовано як найбільш частотний у лексикографічних виданнях, які слугували джерельною базою. Наприклад: *серцебиття* – *palpitacja* [7, с. 458] *холоднокровність* – *orpanowanie* [7, с. 758],

хмарочос–drapacz [3, с. 410]; *нафтопровід–ropociąg* [3, с. 452]; *гуртожиток–internat* [3, с. 562].

Отже, здійснивши аналіз специфіки перекладу складних іменників, зафіксованих у сучасній польсько-українській лексикографії, дійшли висновків про те, що одним із найбільш продуктивних способів словотвору в сучасних польській і українській мовах є морфологічний. Спосіб перекладу безпосередньо залежить від типу зв'язку між компонентами складного іменника. Найбільш продуктивним способом перекладу складних іменників є еквівалентний переклад. Поширеним способом перекладу є також переклад складних слів словосполученнями.

Результати нашого дослідження мають подальшу перспективу в контексті зіставного вивчення морфологічних систем слов'янських мов, що може стати базою для створення новітніх перекладних лексикографічних посібників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецька О. В. Способи перекладу складних слів з німецької мови на українську (на матеріалі роману Е. М. Ремарка "Три товариші" та двох його перекладів). *Типологія мовних значень у діяхронічному та зіставному аспектах*. 2016. Вип. 31-32. С. 514.
2. Горпинич В.О. Сучасна українська мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. Київ: Вища школа, 2005. 206 с.
3. Домагальські С. Великий словник польсько-український, українсько-польський. Київ: Навчальна книга – Богдан, 2014. 1800 с.
4. Кіщенко Ю. В. Вступ до перекладу. Херсон: Вид-во ХДУ, 2017. 98 с.
5. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ: Академія, 2019. 280 с.
6. Тагільцева Я. М., Матвієнко Л. Г. Особливості перекладу складних слів з англійської на українську мову в економічній терміносистемі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. № 1. 2022. С.133–137.
7. Українсько-польський та польсько-український словник / О. С. Бобкова, Н. І. Богомолів, О. В. Троян. Чернівці: Букрек, 2018. 320 с.

О. Г. Межов (м. Луцьк)

ОДНОРІДНІ ТА ВІДОКРЕМЛЕНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ ЯК ЗАСОБИ СИНТАКСИЧНОГО УСКЛАДНЕННЯ МЕДІАЗАГОЛОВКІВ

Сучасному медійному заголовкові властива синтаксична компресія, тобто ущільнення, стиснення, конденсація реченневих конструкцій. Водночас, за спостереженнями мовознавців, останнім часом обсяг заголовка медіатексту суттєво збільшився, адже «інтернет-журналістика покликана давати чітке розуміння своїм реципієнтам, про що йтиметься в тексті» [3, с. 372]. Тож, крім основної інформації, закладеної у предикативному центрі, речення-заголовки може містити розширену або додаткову, експліковану відповідно сурядними рядами та напівпредикативними зворотами. Ускладнені прості речення з такими одиницями у мовознавстві здебільшого кваліфікують, як перехідні утворення між монопредикативними й поліпредикативними конструкціями: з одного боку, у них одна граматична основа, з іншого – у їхньому змісті сконденсовано два і більше повідомлень, що засвідчують відповідні реченнєві трансформації [1, с. 33–34, 53–56; 2, с. 532–542; 4, с. 317–327], пор.: **Україна призупинила експорт м'яса, гречки, цукру...** (Українська правда, 06.03.2022) → **Україна призупинила експорт м'яса + Україна призупинила експорт гречки + Україна призупинила експорт цукру**; **ППО України збила три російські ракети, запущені з Чорного**

моря (Українська правда, 05.07.2022) → *ППО України збила три російські ракети, які запущено з Чорного моря*. Такі синтаксичні форми дають змогу журналістам вмістити в заголовок більший обсяг інформації, ніж просте елементарне речення, водночас дотримуватися закону мовної економії, уникаючи розлогих складних речень. Проте важливо, щоб ускладнювальні компоненти було вжито в реченні-заголовку доречно, тобто не створювали невиправданого багатослів'я, надмірної деталізації, не усували інтриги, а все ж таки спонукали реципієнта до прочитання тексту.

Сурядні ряди не повинні бути надто розлогими, даючи перелік найсуттєвіших предметів, явищ, ознак, подій чи обставин. При цьому журналіст має не допускати логічних і фактичних девіацій, зокрема спотворення інформації внаслідок випущення з однорідного ряду семантично значущого компонента, наприклад назви країни, міста, особи у конструкціях з однорідними підметами на зразок: **Польща, Словенія, Чехія розробили план дій, щоб зупинити війну в Україні** (Високий замок, 25.03.2023); **Чернігів, Харків, Буча, Овруч, Коростень зазнали найбільше руйнувань за добу** (Українська правда, 06.03.2022); **Ірпінь, Буча і Ворзель захоплені, окупанти морять людей голодом** (Українська правда, 08.03.2022); **Вексельберг, Зюганов та Володін потрапили під нові санкції США** (Українська правда, 11.03.2022). Часто трапляються у медіазаголовках ампліфіковані сурядні ряди номінативних односкладних речень, лексично наповнені як власними, так і загальними назвами: **Бердянськ, Нова Каховка, Таєрійськ і Куп'янськ: що відбувається в тимчасово окупованих містах** (Українська правда, 02.03.2022); **Гуманітарні коридори, біженці, батальйони захисту: ситуація на Львівщині** (Високий замок, 28.02.2022); **Пікапи, автомобілі підвищеної прохідності, кросовери: «Богдан» передав авто техніки на 100 млн грн** (Високий замок, 08.03.2022). Такі однорідні номінативи потребують пояснення, що вербалізовано відповідною безсполучниковою конструкцією і пунктуаційно позначено двокрапкою.

Нинішня ситуація в Україні: воєнний стан, окупація, обстріли, руйнування будівель, загибель військових та цивільних, гуманітарна допомога країн-партнерів, волонтерська діяльність тощо – вимагає конкретності, чіткості, об'єктивності в журналістських інформаційних повідомленнях, зокрема і в заголовках, які однорідними рядами (переліком предметів, явищ, ознак, подій, обставин) першочергово привертають увагу читача, викликаючи в нього певні думки, асоціації та емоційну оцінку. Особливий психоемоційний вплив на реципієнта мають сурядні ряди з кількісними (цифровими) показниками: **Втрати окупанта: близько 9 тисяч солдатів, 217 танків, 900 ББМ** (Українська правда, 03.03.2022).

Для формування заголовків з однорідністю, журналісти послуговуються усіма структурно-семантичними типами присудків: простими дієслівними: **Це ті, хто буде труїти колодязі, їжу, колоти навіть вилами** (Високий замок, 25.03.2022); складеними дієслівними: **Ворог продовжує знищувати інфраструктуру, грабувати та брати у заручники цивільне населення** (Високий замок, 21.03.2024); складеними іменними: **Армія – це початок, базис, основа** (Високий замок, 21.03.2022); **Подоляк заявив, що мета РФ – масова паніка, жертви серед цивільного населення та руйнування інфраструктури** (Високий замок, 01.03.2022), які вербалізують перелік дій, процесів, станів.

Перелік предметів (здебільшого об'єктів інфраструктури, найнеобхідніших в умовах війни продуктів харчування, ліків, грошових одиниць, техніки, зброї) передають однорідні ряди другорядних членів речення – прямих або непрямих

додатків у різних відмінкових формах: *Максим Козицький закликав підприємців відкрити **магазини, кафе, ресторани**...* (Високий замок, 10.03.2023); *Україна призупинила експорт **м'яса, гречки, цукру та інших продуктів*** (Українська правда, 06.03.2022); *СБУ перехопила розмову окупантів: командири **тікають, солдати без їжі, зброї, грошей і меддопомоги*** (Високий замок, 17.03.2022). Специфічним засобом активізації уваги читачів є однорідні додатки – номінації інформаційних ресурсів, соціальних мереж, графічно оформлені латинськими літерами, які посилюють виразність медіазаголовків: *Федоров просить відключити росіян від **Facebook, Instagram та Twitter*** (Українська правда, 27.02.2022). Із другорядних членів речення ширше вживаними є однорідні додатки, що виражені відмінковою формою іменника. Вони допомагають поширювати контекст об'єкними характеристиками предметів, явищ чи процесів, посилюють виразність речень.

Рідше трапляються у заголовках однорідні обставини (переважно поширювачі локативного чи темпорального типу): *Оперативна інформація ДСНС з **Київщини, Миколаївщини та Харківщини*** (Високий замок, 01.03.2024); *Наш глянець застряг у **глазурі нульових, у естетиці сауни і зросійщеного гламуру*** (Високий замок, 28.07.2022) та неузгоджені означення (здебільшого посесивної семантики): *БОРОТЬБА ЗА САНКЦІЇ. Дії **США, Європи та світу** у день нападу на Київ* (Українська правда, 25.02.2022). Основна сфера їх активного функціонування в різних формальних і семантичних виявах – це журналістські тексти, які вичерпно повинні розкривати всі обставини подій, явищ, процесів (їх просторові й часові координати, причини, умови, наслідки, цілі, призначення тощо), а також повною мірою віддзеркалювати характерні ознаки, властивості предметів навколишньої дійсності.

Це стосується й відокремлених (як напівпредикативних, так і пояснювально-уточнювальних) зворотів, основне призначення яких – надати додаткову інформацію до основного повідомлення (сконцентованого в граматичній основі речення) для кращого розуміння змісту тексту або конкретизувати, пояснити, уточнити зміст попереднього слова, словосполучення, текстового фрагменту [2, с. 538–548]. Попри те що великий обсяг заголовків небажаний, сучасні журналісти все ж таки вдаються до їх синтаксичного ускладнення різними типами відокремлених зворотів: а) дієприкметникових означень: *Росія задіяла майже **100% бойової потужності, накопиченої на кордонах України** – Пентагон* (Українська правда, 07.03.2023); *Вірменія і Туреччина частково відкриють кордон, **закритий 1993 року*** (Українська правда, 02.07.2022); *ППО України збила **три російські ракети, запущені з Чорного моря*** (Українська правда, 05.07.2022); *У Харкові біля метро відкопали **останки двох російських військових, знищених при наступі на місто*** (Українська правда, 05.07.2022); б) прикметникових означень: *Качинський: В Білорусі немає **внутрішніх сил, спроможних скинути Лукашенка*** (Українська правда, 04.07.2022); в) дієприслівникових обставин: *Терористи у Бучі **розстріляли дев'ятьох чоловіків – один вижив, прикинувшись мертвим*** (Газета по-українськи, 18.06.2022).

Отже, основна лінгвопрагматична мета синтаксичного ускладнення медійних заголовків – посилити їх інформативність шляхом доповнення додатковими відомостями, обґрунтуваннями, міркуваннями, поясненнями чи уточненнями, а також надати їм більшої оригінальності, експресивності задля привернення уваги до тексту ширшого кола читачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Городенська К. Г. Дери́вація синтаксичних одиниць: монографія. Київ: Наук. думка, 1991. 192 с.
2. Кульбабська О. В. Вторинна предикація у простому реченні: монографія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. 672 с.
3. Мариненко І., Михайленко В. Граматична структура заголовка сучасних українських медіа. *Наукові записки. Серія Філологічні науки*, 2020. Вип. 187. С. 367–375.
4. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання: навч. посіб. Київ: Вища шк., 1994. 670 с.

І. Нагула (м. Запоріжжя)

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОРІЗЬКИХ ЕРГОНІМІВ 2022–2024 рр.

Ергоніми є важливою складовою урбаноніміки – це розділ мовознавства, що вивчає урбаноніми (вид топоніма, назва будь-якого внутріміського об'єкта [2, с. 184]), оскільки вони відіграють значну роль у формуванні культурної та комерційної ідентичності міста. Ергонім – це власна назва певного об'єднання людей (організації, партії, установи, закладу, магазину, перукарні, ресторану та ін.) [2, с. 85]. У Запоріжжі ергоніми відображають як локальні особливості, так і загальні тенденції в українському суспільстві, що вплинули на назви установ, закладів, магазинів, кав'ярень, ресторанів тощо. Починаючи з 2022 року, ергонімний простір міста почав суттєво змінюватися під впливом суспільно-політичних подій, зокрема війни та процесів декомунізації. Водночас вплив глобалізації та відкритості до західних ринків призвів до поширення іншомовних елементів у назвах підприємств, особливо у сфері торгівлі, громадського харчування та індустрії розваг. Прикладами таких назв є «Coffee Hub», «Street Food», «Relax Studio» та «Urban Grill», що демонструють вплив західної культури на міський простір [3, с. 56]. Власні спостереження свідчать про те, що англійські назви стали своєрідним маркером престижності та орієнтації на сучасні ринкові тренди. Це відповідає загальносвітовій практиці, коли використання англійських слів асоціюється з високою якістю обслуговування та міжнародними стандартами [4, с. 90].

Останнім часом у Запоріжжі спостерігається зростання кількості ергонімів із яскраво вираженим національно-патріотичним забарвленням, що стало відображенням національної ідентичності та підтримки Збройних сил України. Назви на кшталт «Звитяга», «Сила народу», «Козацька ферма» підкреслюють історичний зв'язок із козацькою спадщиною та символізують відвагу й боротьбу за свободу [1, с. 12]. Наприклад, назва «Козацька Сила» апелює до козацького минулого Запорізького краю, викликаючи асоціації зі свободою та силою духу. Власні спостереження показують, що національно орієнтовані ергоніми викликають позитивний відгук у суспільстві, оскільки підкреслюють локальну ідентичність та належність до української культури. Під час аналізу назв закладів було зафіксовано, що значна частина нових ергонімів містить елементи, пов'язані з козацькою символікою (шаблі, тризуби, прапори). Це свідчить про прагнення бізнесу підкреслити зв'язок із історією та традиціями регіону.

Важливим аспектом стало також перейменування установ та підприємств, що мали назви, пов'язані з культурою та історією країни-агресора. Цей процес, відомий як деколонізація, передбачає очищення міського простору від символів, що асоціюються з радянським чи російським минулим. У 2022–2023 рр.

у Запоріжжі відбулося перейменування близько 30 комерційних закладів. Наприклад, ресторан «Гастрономъ» отримав нову назву «Крамниця смаків», а кафе «Капіталістъ» було перейменовано на «Капіталіст». Магазин побутових товарів «Магазин СССР», відмовився від радянщини, змінивши літеру на емоджі. Аналіз ергонімного простору показує, що перейменування має не лише політичне, а й економічне значення: нові назви частіше асоціюються з позитивним сприйняттям і зростанням довіри серед споживачів.

Паралельно із процесом деколонізації відбувається активне проникнення англійських запозичень у ергонімний простір Запоріжжя. Особливо це помітно у сфері громадського харчування, розваг і торгівлі. Такі назви, як «Coffee Hub», «Street Food», «Relax Studio», демонструють вплив глобалізації та бажання інтегруватися у міжнародний бізнес-простір. Часто використовується змішування української та англійської мов у назвах закладів, наприклад «Український Style», «Майстерня Coffee», що створює ефект модерності та відкритості до західної культури [3, с. 56]. У сучасному ергонімному просторі міста простежується тенденція до використання транслітерації та комбінування елементів різних мов у межах однієї назви, наприклад «STVOL», «UkrArmor», «PUNISHER». Власні спостереження підтверджують, що англійські ергоніми мають вищий рівень сприйняття серед молоді, оскільки асоціюються із західними стандартами якості та модними трендами.

Особливу групу ергонімів у Запоріжжі становлять відойконімні ергоніми – назви, утворені від ойконімів (власних назв населених пунктів). Відойконімні ергоніми підкреслюють регіональну приналежність та історичний зв'язок закладу з місцевістю. У Запоріжжі поширені назви на кшталт «Токмацький двір» (від Токмак), «Гуляйпільська садиба» (від Гуляйполе), «Молочанське кафе» (від Молочанськ), «Запорізький гостинець» (від Запоріжжя) та «Василівська крамниця» (від Василівка). Власні спостереження показують, що відойконімні ергоніми часто використовуються для підкреслення місцевої автентичності та залучення клієнтів через знайомі географічні референції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей О. О. Сучасна українська ергонімія (на матеріалі власних назв підприємств Закарпатської області): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 2000. 12 с.
2. Бучко Д. Г. Словник української ономастичної термінології. Харків: Ранок-НТ, 2012. 256 с.
3. Вербич С. Сучасна українська онімна лексика: функціональний аспект. Вісник НАН України, 2008. № 5. С. 54–60.
4. Дідур Ю. І. Лінгвістична природа ергонімів (на матеріалі української, англійської та російської мов). *Записки з ономастики*, 2017. Вип. 20. С. 84–102.
5. Ільченко І. І. Відонімні ергоніми м. Запоріжжя. *Лексико-граматичні інновації у сучасних слов'янських мовах*: матеріали IV Міжнар. наук. конф. Дніпропетровськ, 9–10 квітня 2009 р. Дніпропетровськ: Пороги, 2009. С. 197–199.

USING THE BRAINSTORMING METHOD IN TEACHING ENGLISH TO THE STUDENTS OF THE FACULTY OF APPLIED MATHEMATICS AND INFORMATION TECHNOLOGY

The brainstorming method is a widely used pedagogical technique that encourages creative thinking, collaboration, and problem-solving. For students of Applied Mathematics and Information Technology, brainstorming serves as a valuable tool to bridge the gap between technical knowledge and language proficiency.

Brainstorming is a technique where individuals or groups generate a variety of ideas on a specific topic without immediate judgment or criticism. It allows students to explore different perspectives, develop their language skills, and improve their ability to communicate complex ideas effectively.

Benefits of Brainstorming in Teaching English to IT Students:

a) Improves Technical Communication

For students in the fields of mathematics and IT, it is essential to articulate their thoughts clearly in English. Brainstorming provides opportunities to practice explaining technical concepts, such as algorithms, programming principles, and data structures, in a structured manner.

b) Enhances Critical Thinking and Problem-Solving Skills

Mathematics and IT require logical reasoning and problem-solving abilities. By engaging in brainstorming sessions, students learn to think critically, evaluate different viewpoints, and propose innovative solutions – skills that are vital in both programming and research.

c) Encourages Active Learning

Traditional learning methods may not always engage students effectively. Brainstorming creates an interactive learning environment where students actively contribute ideas, discuss challenges, and participate in discussions, making the learning process more engaging and student-centered [1].

d) Develops Teamwork and Collaboration

IT professionals and mathematicians often work in teams to solve complex problems. Group brainstorming sessions help students develop teamwork skills, as they must listen to others, express their thoughts clearly, and refine their ideas based on peer feedback.

e) Expands Vocabulary and Language Fluency

Brainstorming exposes students to new technical and academic vocabulary. By discussing IT-related topics in English, they enhance their language proficiency while becoming familiar with terminology commonly used in international workplaces.

f) Reduces Speaking Anxiety

Many students hesitate to speak English due to fear of making mistakes. Brainstorming creates a low-pressure environment where students can express their thoughts freely, boosting their confidence in speaking and writing.

Brainstorming fosters analytical and problem-solving skills essential for IT and mathematics students. It helps students generate diverse ideas, expanding their vocabulary and fluency. Collaborative brainstorming improves communication and teamwork, vital for IT professionals. Brainstorming sessions can integrate technical terminology and real-world IT scenarios. It allows students to practice English in a stress-free environment, boosting oral proficiency. It encourages students to discuss coding challenges, mathematical theories, or software development in English [2].

This useful method engages students actively, making lessons dynamic and student-centered and helps students articulate complex technical concepts in English, preparing them for international collaboration. It helps non-native speakers feel more comfortable using English in professional and academic contexts. Brainstorming sessions can involve discussing real-world IT problems and their solutions in English.

Ideas generated through brainstorming can be used for essays, reports, and technical documentation. Students learn from each other's perspectives and explanations, reinforcing both language and technical knowledge. It helps students organize thoughts effectively, which is crucial for coding, algorithm design, and academic writing. This method can be used for grammar exercises, technical debates, creative writing, and vocabulary expansion. Students can brainstorm about emerging technologies, AI, cybersecurity, and their implications in English [3].

Mathematics and IT require logical reasoning and problem-solving abilities. By engaging in brainstorming sessions, students learn to think critically, evaluate different viewpoints, and propose innovative solutions – skills that are vital in both programming and research.

Traditional learning methods may not always engage students effectively. Brainstorming creates an interactive learning environment where students actively contribute ideas, discuss challenges, and participate in discussions, making the learning process more engaging and student-centered.

IT professionals and mathematicians often work in teams to solve complex problems. Group brainstorming sessions help students develop teamwork skills, as they must listen to others, express their thoughts clearly, and refine their ideas based on peer feedback.

Brainstorming exposes students to new technical and academic vocabulary. By discussing IT-related topics in English, they enhance their language proficiency while becoming familiar with terminology commonly used in international workplaces.

Many students hesitate to speak English due to fear of making mistakes. Brainstorming creates a low-pressure environment where students can express their thoughts freely, boosting their confidence in speaking and writing.

The brainstorming method is an effective way to integrate language learning with technical education. It helps IT and mathematics students improve their communication, critical thinking, and problem-solving skills while gaining confidence in English. By applying brainstorming techniques in the classroom, educators can create an engaging and interactive learning environment that prepares students for international careers in technology.

REFERENCES

1. Brown H. D. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy (3rd ed.). Pearson Education, 2007. 560 p.
2. Harmer J. The Practice of English Language Teaching (5th ed.). Pearson, 2015. 446 p.
3. Osborn A. F. Applied Imagination: Principles and Procedures of Creative Thinking. Scribner, 1953. 317 p.

I. I. Олійник (м. Ужгород)

НЕОЛОГІЗАЦІЯ ТА ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ДЕТЕКТИВНОГО РОМАНУ

Українська література останніх десятиліть демонструє динамічний розвиток жанрової системи, зокрема спостерігається активне формування й осмислення

детективного роману як важливого сегмента сучасної белетристики. Попри довгий період домінування історичних, соціально-психологічних і філософських романів, саме детективний жанр набув популярності серед читачів, відображаючи запит на напружений сюжет, інтелектуальну гру та розслідування злочинів у контексті українських реалій. Відродження і трансформація детективного роману в Україні відбувається на перетині традиційних жанрових канонів і сучасних тенденцій, що спричинює цікаві зміни у стильовій і мовній площинах. Одним із визначальних чинників цього процесу є активна неологізація – збагачення мови текстів новими словами та виразами, які відображають як розвиток суспільства, так і еволюцію самого жанру.

Неологізми в сучасному українському детективі виконують важливі функції: вони сприяють адаптації жанру до сучасних реалій, створюють колоритність мови персонажів, підсилюють експресію, а також допомагають точно відтворювати криміналістичну, юридичну, технічну й медійну лексику. Крім того, нові слова можуть бути частиною авторської стилістики, відображати соціальні зміни та тенденції цифрової епохи. Жанрово-стильові особливості українського детективу також визначаються поєднанням класичних структурних схем (злочин – розслідування – розв'язка) з елементами трилера, соціальної драми, містики та навіть постмодерністської гри. У зв'язку з цим аналіз неологізації в сучасному детективному романі дозволяє не лише окреслити мовні новації, а й виявити особливості стилістики та жанрової еволюції цього напрямку української літератури.

Актуальність теми зумовлена активним розвитком українського детективного роману як популярного жанру, що реагує на зміни в суспільстві, технологіях та мовній свідомості. Неологізація є важливим індикатором цих процесів, адже саме через нові слова та вирази відбувається оновлення стилістики, формування унікальної атмосфери та реалістичного мовного середовища в текстах. Окрім того, жанрово-стильові особливості українського детективу ще недостатньо досліджені у вітчизняному літературознавстві, що робить вивчення цієї теми важливим кроком до розуміння сучасних тенденцій української прози та її інтеграції в європейський літературний контекст.

Метою цієї розвідки є дослідити процеси неологізації в сучасному українському детективному романі, визначити основні джерела й типи неологізмів, їхні функції в художньому тексті, а також проаналізувати жанрово-стильові особливості детективної прози в контексті її розвитку та адаптації до сучасних літературних і соціокультурних тенденцій.

Сучасний український детективний роман зазнав значних жанрово-стильових трансформацій, що відображають як глобальні літературні тенденції, так і специфічні національні особливості. Одним із ключових аспектів цієї еволюції є активне використання неологізмів, які не лише оновлюють мовну палітру жанру, а й віддзеркалюють соціальні зміни, технологічний прогрес і культурні трансформації.

Неологізми, що з'являються в сучасному українському детективному романі, можна поділити на кілька категорій:

1. Технічні та цифрові терміни – відображають вплив інформаційних технологій на розслідування злочинів, наприклад, *кібердетектив*, *цифровий слід*, *блокчейн-злочин* тощо.

2. Соціолекти та сленг – мовлення персонажів дедалі частіше містить новітні жаргонізми, що підкреслюють їхню соціальну ідентичність, зокрема кримінальний чи молодіжний сленг.

3. Культурні та іронічні неологізми – виникають у відповідь на сучасні реалії, часто несучи гумористичне або сатиричне забарвлення (наприклад, *інфлуенсер-детектив*, *корупцієквест* тощо).

Використання неологізмів у детективній прозі виконує кілька функцій:

- створення ефекту реалістичності та сучасності твору;
- вираження національної специфіки, відмінної від англомовного чи європейського детективу;
- підсилення інтертекстуальності та метамодерністських тенденцій у жанрі.

Український детективний роман зберігає класичні елементи жанру (розслідування, загадковий злочин, несподівані сюжетні повороти), проте він також відзначається певними унікальними рисами:

1. Поєднання детективного сюжету з іншими жанрами – елементи трилеру, психологічного роману, соціальної драми чи навіть містики інтегруються в основну фабулу.

2. Наявність національного колориту – багато творів акцентують на локальному контексті, залучають історичні або етнографічні мотиви.

3. Постмодерністська гра з читачем – автори часто застосовують метатекстуальні прийоми, іронію, пародіювання класичних жанрових схем.

Окремо виділяємо стильові характеристики українського детективного роману:

- глибока психологізація персонажів – розкриття внутрішніх конфліктів, моральних дилем, що виходять за межі звичайного кримінального сюжету;
- натуралістичність описів – увага до деталей злочинів, криміналістики, судової медицини;
- динамічний діалог – мова персонажів часто насичена розмовними конструкціями, що додає текстам живої автентичності;
- темний колорит та нуарні мотиви – в багатьох сучасних українських детективах атмосфера відчаю та фатальності стає визначальною. У науковій розвідці А. Кокотюхи «Антологія українського детективу. Український нуар» автор наводить цікаву думку: «Нуар – скоріше забарвлення, атмосфера, стилістика і відчуття» [2].

Таким чином, сучасний український детективний роман поєднує жанрові традиції та новітні літературні практики, що робить його унікальним феноменом у світовій літературі.

Наприклад, у романі Ілларіона Павлюка «Білий попіл» [3] спостерігається використання неологізмів, пов'язаних із сучасними технологіями та медіа, що підкреслює актуальність тематики та занурює читача в реалії сьогодення. Дослідження жанрово-стильових особливостей цього твору підкреслює взаємодію трилера та стилю «нуар», що створює унікальну атмосферу напруженості та загадковості [1].

Використання неологізмів також сприяє відображенню соціальних та культурних змін. У сучасних детективних романах часто зустрічаються слова та вирази, що відображають нові реалії, такі як цифровізація, глобалізація та зміни в суспільних відносинах. Це дозволяє авторам не лише створювати правдоподібні сюжети, а й відображати динаміку сучасного світу.

Сучасний український детективний роман характеризується поєднанням традиційних елементів жанру з інноваційними підходами до стилю та структури. Авторі експериментують із наративними техніками, змішуючи детектив з іншими жанрами, такими як трилер, містика, соціальна драма та навіть наукова

фантастика. Це сприяє створенню багатшарових текстів, що апелюють до широкої аудиторії.

Роман І. Павлюка «Білий попіл» є яскравою ілюстрацією постмодерної гри й трансформації детективного жанру загалом. В анотації до твору сам автор визначає жанрову специфіку роману, модифікуючи його як «динамічний трилер у стилі нуар. У ньому повно загадок, що їх до останнього кортить розкрити. Згідно із законами жанру, найменша деталь свого часу неодмінно отримує блискавичне пояснення. Але особливість роману в тому, що кожна таємниця врешті-решт матиме не одне, а відразу два трактування – логічне і містичне. Тому, залежно від світосприйняття читача, роман стає чи то детективним трилером, чи то містичним. А втім, саме про це і хочеться поміркувати наприкінці книжки» [1, с. 184].

Крім того, сучасні українські детективи часто звертаються до тем, що виходять за межі суто кримінальних історій, порушуючи питання моралі, етики, соціальної справедливості та ідентичності. Це збагачує жанр та робить його більш привабливим для читачів, які шукають не лише розваги, а й глибшого осмислення сучасних проблем.

Таким чином, неологізація та жанрово-стильові особливості є невід’ємними компонентами сучасного українського детективного роману, що відображають динаміку мовних процесів та еволюцію літературних форм у контексті сучасної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гонюк О.В., Шаф О.В. Жанрово-стильові особливості роману І. Павлюка «Білий попіл». *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 24. Т. 1. С. 183–189.
2. Кокотюха А. Антологія українського детективу. Український нуар. URL: <http://www.bukvoid.com.ua/criminal/2009/08/25/071807.html>
3. Павлюк І. Білий Попіл. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. 352 с.

Г. С. Онуфрієнко (м. Запоріжжя)

НЕОЛОГІЗМИ ГІБРИДНОЇ МОВНОЇ ПРИРОДИ З МІЖНАРОДНИМИ КОМПОНЕНТАМИ ЯК АКТУАЛЬНИЙ ОБ’ЄКТ ДИДАКТИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Міжнародні й національні мови як універсальний інструментарій постійного й пришвидшеного вербального обміну інформацією в усіх дискурсах та на всіх локаціях турбулентного у XX–XXI ст. світу постають стабільно актуальним об’єктом досліджень загального і слов’янського мовознавства, комунікативної та компаративної, прикладної і дидактичної лінгвістики. Однак ракурси й аспекти дослідницьких спостережень цього об’єкту щоразу доповнюються, коригуються й урізноманітнюються. Втім в умовах динамічних та взаємопов’язаних процесів інформатизації й глобалізації такі процеси є цілком умотивованими мовною комунікацією (МК), бо ж природно збільшуваний і змінюваний діапазон цілей та завдань лінгвістичних досліджень дозволяє адресантові якнайточніше інтерпретувати для трансляції адресатові обраний предмет аналітичного опису.

Неологізми є тією мовною категорією, яка щільно пов’язана з концептом *час* і набуває ідентифікації й верифікації у розгалуженій парадигмі, утвореній з множини опозицій, зокрема *нове* і *старе*, *початок* і *кінець*, *традиційне* й *інноваційне*, *своє* і *чуже*. Лексичний ресурс мови в цій парадигмі з базовим концептом *час*, функціонуючи й еволюціонуючи, мігрує не тільки різними векторами, а й з різною швидкістю, безперервно або переривчасто, з паузами або

ж на певний, короткий чи надто тривалий, час зникає з активного вжитку в МК, адже потрапляє в коло архаїчної, історичної лексики, а пізніше під впливом екстралінгвальних чинників відновлює свою активність тощо.

З позицій мовного походження дослідники традиційно диференціюють неологізми на питомі (незапозичені, споконвічні, корінні, автохтонні) й запозичені з інших мов. Серед нових запозичень українською мовою (УМ) з інших мов чималу частку складають інтернаціоналізми іншомовного походження, до яких у контексті пріоритетної ще з початку вісімдесятих років ХХ ст. концепції інтернаціоналізації лексики в мовній картині, запропонованої професором, доктором філологічних наук Валерієм Акуленком, відносимо семантично й фонетико-граматично спільну або максимально схожу в різних мовах, втім не менше як у трьох, що не є близькоспорідненими мовами, та відкрити для поповнення лексику. Вчений на прикладі порівнюваних між собою європейських мов обґрунтовано довів, що інтернаціоналізація лексики аж ніяк не протистоїть національному, а навпаки втілюється в ньому [1, с. 42]. Тож постійної й посиленої уваги лінгвістів потребує передусім саме цей масив неологічної лексики (НЛ), зокрема її функційний репертуар у всіх стилях мови та різних дискурсах на тлі інтенсивних процесів інформатизації й глобалізації як провідних чинників інтернаціоналізації лексичного ресурсу УМ у ХХ–ХХІ ст. При цьому в рамках цивілізаційної парадигми людства вкрай важливими є компаративні дослідження результатів інтенсивності міжмовних контактів на різних локаціях і напрямках їхньої взаємодії у царинах науки, техніки, культури. У попередніх публікаціях нами висвітлено словотвірний потенціал запозичень та інтернаціоналізмів в УМ [3], окреслено спільнокореневі номінанти іншомовного походження в синонімічній парадигмі [4], зафіксовано й розтлумачено інтернаціональну лексику в теорії МК [2] тощо. Цілком умотивованим в контексті сучасної дидактичної лінгвістики постає обґрунтування актуальності наукового дослідження міжнародної / інтернаціональної лексики (ІЛ) та вивчення її функцій у ЗВО відповідно до завдань виконуваної кафедральної НДР 06214 «Інтернаціональний лексичний ресурс у сучасній комунікації українською мовою в соціумі та професійній сфері» (керівник НДР 06214 – доцент Г.С. Онуфрієнко, 2024-2027 рр.).

Наявність і щорічне в ХХ–ХХІ ст. квантитативне збільшення інтернаціональної лексики в результаті практично безперервних міжмовних контактів у різних сферах і дискурсах у сучасних умовах інтенсифікації процесу глобалізації – актуальний об'єкт дослідження на порубіжжі різних лінгвістичних наук. Нові візії для розуміння дериваційних функцій інтернаціоналізмів в УМ пов'язані з гібридними лексемами (loan-blends), зокрема з гібридними термінами (ГТ), які унаочнюють потужність національної дериваційної системи УМ, придатної залучати засвоєну ІЛ в активні дериваційні процеси за різними національними моделями творення похідних у межах розгалуженого за видами морфологічного способу творення термінів (*гіперзвук, законопроєкт, кулуарність, неконституційність, підсистема, самофінансування, фаворитство*).

Свідченням адаптації ІЛ в УМ та продуктивності процесу творення ГТ слугують прості й композитні за формою неологізми-деривати від інтернаціоналізмів іншомовного походження за допомогою питомих афіксів чи коренів/слів (напр., *безпілотник, бусифікований, бюджетник, відминусувати, грантоїд, депресняк, документознавець, дрон-перехоплювач, дрон-розвідник, задонатити, кіберрозмова, кнопкодав, контрактник, кредитоспроможність*,

наволонтерити, переатестація, протидронний, соросята, софістка, стресняк, термоточка, чіпування).

У групі найбільш цікавих за лексико-семантичним значенням ілюстрацій подібних ГТ такі, зокрема, як *постправада*, *задонатити*, *дистанційка*. Так, у морфемній структурі гібридного іменника *постправада* префіксоїд має латинське походження (*post* - "за", "після") і виконує функції інтернаціонального компонента в значенні "наступність" у багатьох неблизькоспоріднених і споріднених мовах індоєвропейської сім'ї, тоді як коренева морфема є етимологічно питомою. У різних контекстах МК засобами української ця лексема набуває одне з двох своїх значень, номінуючи: 1) умови чи обставини, за яких переконання індивіда, його враження, погляд, у т.ч. навіть його емоції, впливають на громадську думку, думку певної спільноти значно більше за об'єктивні факти; 2) емоційну оцінку [5] індивіда, його враження або переконання, що транслюється в МК як таке, що є важливішим за наявний факт чи навіть досягнення цілої епохи, великого сучасного проміжку часу.

Такий новотвір, як *задонатити*, маючи гібридну мовну природу, набув миттєвого й масштабного поширення в українському соціумі з часу введення правового режиму воєнного стану. У морфемній структурі цього неологізму коренева морфема є інтернаціональною іншомовного походження (від англ. *donation* – дар, пожертва, що походить від лат. *donare* - давати), а префіксальна морфема *за-* є питомою. Лексичне значення цього неологізму вочевидь є прозорим, позначаючи добровільну пожертву на допомогу. У морфемній структурі популярного в соціумі новотвору гібридної мовної природи *дистанційка* корінь має латинське походження (лат. *distantia* - відстань) і є міжнародним, а суфікс *-к-* за ґенезою є питомим. Як неологічне скорочення від словосполук «дистанційне навчання» або «дистанційна робота», цей іменниковий новотвір позначає викликану через поширення коронавірусу необхідність невідкладної безпеки і праці, і навчання за допомогою ресурсу інтернету та спеціальних програм в умовах тривалих й важких за своїми наслідками і пандемії, і воєнного стану.

Отже, неологізми гібридної мовної природи з міжнародними коренями в УМ завдяки питомому «афіксальному вбранню», яке є упізнаваним, рідним, національним, суттєво полегшують й оптимізують МК. Опанований здобувачами вищої освіти ресурс міжнародної лексики та міжнародних службових морфем в УМ суттєво полегшуватиме і пришвидшуватиме розуміння неологізмів з ними у своєму складі. Тож у контексті дидактичної лінгвістики доцільно в сучасних ЗВО для всіх здобувачів вищої освіти запровадити на 1-му курсі бакалаврату такі практично актуальні навчальні дисципліни за вибором: «Міжнародні елементи й терміноелементи в сучасній українській мові», "Неологізми гібридної мовної природи", опанування яких сприятиме формуванню достатнього запасу ІЛ і для обраного фаху, і для різних локацій МК у соціумі. Доречним є й розроблення навчальних словників ІЛ до змістових модулів нормативної (обов'язкової) дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням».

Ґрунтовне знання англійської мови, яка з 2024 р. в Україні набула функцій мови міжнародного спілкування у сферах освіти, науки, техніки, публічного управління, юриспруденції тощо, і вправне користування міжнародними / інтернаціональними термінами та терміноелементами в УМ розглядаємо як лексичну основу досконалої мовнокомунікативної компетентності індивіда в епоху пріоритету таких процесів, як інтенсивна інформатизація, глобалізація й інтернаціоналізація лексики на тлі активної та постійної взаємодії різних національних мов і культур. Умотивоване об'єктивними чинниками зростання

масиву ІЛ у складі різних європейських мов у ХХІ столітті супроводжується збільшенням її функційного навантаження в МК та розширенням діапазону контекстів її використання як потужного й універсального для багатьох мов спільного ресурсу, що вельми актуальне для досягнення найближчих і далеких перспектив МК в освітній і науковій сферах, професійних дискурсах та міжнародній практиці.

Серед головних чинників зростання ролі і практичної цінності ІЛ у формуванні мовнокомунікативної компетентності індивіда в освітній і науковій царинах, подальшій професійній та міжнародній комунікації – незворотні процеси глобалізації й інформатизації, які є каталізатором взаємодії національних ресурсів з інтернаціональними ресурсами іншомовного походження, сприяючи ефективності й оптимальності МК.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інтернаціональні елементи в лексиці і термінології /За заг. ред. проф. В. В. Акуленка. Харків: ХНУ імені В. Каразіна, 1980. 208 с.
2. Онуфрієнко Г. С. Навчальний тлумачний словник термінологіки теорії мовної комунікації. Запоріжжя: ЗНТУ, 2009. 70 с.
3. Онуфрієнко Г. С. Словотвірний потенціал запозичень у національній термінології. *Актуальні проблеми українського словотвору*: зб. наук. праць. Івано-Франківськ, 2002. С. 501–512.
4. Онуфрієнко Г. С. Синонімічні номінанти зі спільним коренем іншомовного походження у сфері національної термінології. *Мовознавство: науково-теоретичний журнал*. 2000. N 2–3. С. 73–76.
5. Приходько Г. І. Функція оцінки в процесах номінації. *Записки з романо-германської філології*. 2023. Том 1. N 50. С. 226–237.

В. Ю. Осипенко, Н. В. Дьячок (м. Дніпро)

ПРИНЦИПИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЙ ДИСКУРСУ

Студіювання підходів до визначення дискурсу є досі актуальним. Термін *дискурс* має цілу низку витлумачень, які охоплюють розмаїття функційних, структурних, змістових та ін. особливостей цього поняття.

Зазвичай у наукових працях, присвячених дослідженню дискурсу, зустрічаємо такі термінологічні одиниці, як-от: *поняття дискурсу, категорія дискурсу, явище дискурсу* тощо. Тобто *дискурс* визначають у таких різнорівневих дефініціях, як категорія, явище, поняття, слово, лексема, термін. Вважаємо за потрібне диференціювати такі визначення і продемонструвати доцільність їхнього вжитку в контексті дослідження дискурсу.

Актуальність запропонованого питання зумовлена недостатнім висвітленням основних характеристик дискурсу в лінгвістиці, а також наявністю численних дискусійних аспектів, що потребують подальшого аналізу. Водночас визначення ключових характеристик досліджуваного поняття має вагоме теоретичне та прикладне значення, сприяючи як поглибленню наукового розуміння цієї мовної категорії, так і вдосконаленню практичних підходів до її вивчення.

Отже, нашим завданням постає сортування зазначених оприявнень дискурсу за рівнями розуміння й вжитку та / або за функційними площинами цього глобального явища.

1. Дискурс як явище. Дискурс є комплексним комунікативним явищем, яке охоплює адресата й адресанта повідомлення, процес породження чи відтворення

мовленнєвої ситуації та мовленнєвого акту в усній чи писемній формі, екстралінгвальні умови і чинники комунікації, соціальне та культурне підґрунтя.

2. Дискурс як поняття. Діскурс (від фр. *Discours* – промова, розмова на тему чогось) постає єдністю мовлення та ситуації, в якій воно відбувається, тобто мовленнєвої ситуації. Це комплекс таких чинників, як перебіг мовлення, його передумови, обмеження та результати, позамовний контекст і невисловлені цілі й наміри – інтенції, які супроводжують мовленнєвий акт. Поняття дискурсу безпосередньо пов'язане з явищем, узагальнюючи його.

3. Дискурс як категорія постає класифікувальним, узагальнювальним елементом серед низки інших, рівних за значенням, феноменів. Категорія дискурсу сортує види дискурсів, групуючи їх за певними принципами; об'єднує типові компоненти, з яких складається дискурс того чи того виду; відбиває як універсальні, так і індивідуальні властивості компонентів; відображає загальні закономірності функціонування власних компонентів.

4. Слово, лексема дискурс є мовною – номінативною – одиницею, що матеріалізує (імплементує, оприявнює) загальнозрозумілу сутність явища / поняття. Може бути багатозначною і вживатися в різних стильових контекстах.

5. Термін дискурс також номінує відповідне поняття, але в науковому просторі (дискурсі). Є словниковою одиницею, яка втілює наукову сутність явища / поняття, не може бути полісемантом через власну термінологічну специфіку. Її можна уналежнити до розряду наукової лексики, тобто тієї, що функціонує в межах наукового стилю.

Співвідношення зазначених вище феноменів оприявлено на схемі.

Отже, можемо висновкувати, що

1) дискурс є міждисциплінарним феноменом, що об'єднує різні галузі гуманітарних наук, зокрема лінгвістику, соціологію, антропологію та когнітивну психологію;

2) історичний аналіз поглядів на дискурс у XX–XXI ст. дає змогу виявити еволюцію наукових підходів до його вивчення;

3) методологія когнітивної лінгвістики, включаючи концептуальні метафори та фрейми, дає змогу дослідити глибинні ментальні структури, які формують комунікативні практики;

4) розвиток дискурсивного аналізу значною мірою зумовлений міждисциплінарними підходами, які інтегрують досягнення когнітивної психології, соціології, культурології та антропології;

5) критичний дискурсивний аналіз акцентує увагу на ідеологічних та соціальних аспектах комунікації, демонструючи значення мови як інструменту впливу;

6) подальший розвиток дискурсивного аналізу пов'язаний з поглибленням досліджень когнітивних, прагматичних та соціокультурних аспектів мови, що дає змогу розглядати дискурс як багатовимірне явище, яке впливає на формування соціальної реальності.

О. І. Панченко, А. Ратомська (м. Дніпро)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТВОРУ Т. ПРЕТЧЕТТА «МІСТ ТРОЛЛІВ» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Роман «Міст троллів» Террі Претчетта належить до жанру фантастики, який вдало поєднує елементи гумору, сатири та алегорії. Твір вирізняється багат шаровою структурою, де основна сюжетна лінія гармонійно доповнена численними алюзіями на сучасні соціальні, культурні та політичні явища. Однією з ключових особливостей роману є його здатність створювати універсальний комічний контекст, що звертається до широкої аудиторії, незалежно від її культурного походження.

Террі Претчетту притаманно поєднання сатири, іронії, алегорій, гри слів і абсурдних ситуацій. Автор активно послуговується алюзіями на сучасну культуру, міфологічні образи та соціальні стереотипи, що робить текст багат шаровим і насиченим. Це створює значні виклики для перекладача, адже необхідно передати не лише зміст, а й стилістичну єдність твору. Розуміння цих особливостей є критично важливим для якісного перекладу.

Гумористичні компоненти роману Террі Претчетта часто базуються на каламбурах, іронічних висловах і коментарях, які мають культурні алюзії. З метою аналізу таких компонентів розглянуто оригінальний текст, контекст, адаптований переклад і коментар щодо особливостей перекладу. Основна мета – зберегти гумористичний ефект і дотепність оригіналу, які є ключовими елементами твору.

There's been trolls under this bridge for nigh on five hundred years. Фраза відбиває довговічність традиції тролів, які охороняють міст, створюючи культурний і гумористичний контекст. У перекладі *Під цим мостом тролі жили понад п'ятсот років* збережено культурну алюзію, гумористичний підтекст і традиційну роль тролів в англійській лінгвокультурі.

Because I'm good at it», said the old man. Ця репліка використовує короткий і впевнений тон, який підкреслює саркастичний комізм ситуації. *Бо я добре це вмію»,* сказав старий. Перекладачем збережено іронію та мінімалістичність вислову, які посилюють гумористичний ефект.

Billy goats? I have no knowledge whatsoever about billy goats. Спостерігаємо гру слів між реальними козами та їх міфологічним зображенням. *Кози? Я взагалі нічого не знаю про кіз.* Прямий переклад зберігає комічний ефект і абсурдність висловлювання.

Don't you hang about talking to your no-good friends! Гумор базується на повсякденному побутовому жарті дружини троля. *Не затримуйся, базікаючи зі*

своїми нікчемними друзями! У перекладі збережено саркастичний тон та побутовий контекст.

He bestrides the world like a colossus. Наявне жартівливе перебільшення образу героя. *Він стоїть над світом, як велетень.* Адаптовано алюзію зі збереженням певного перебільшення.

He's crept up on more people than you've had frightened dinners. Репліка іронізує над кількістю страхітливих зустрічей троля. *Він підкрадався до людей частіше, ніж ти мав наляканих споживачів обідів.* Передано гру слів та підсилено комічність через акцент на ситуації.

He's just a little old man. He don't look very heroic to me. Жарт із контрастом між очікуванням героя і виглядом Коена. *Він просто старенький чоловік. На героя зовсім не схожий.* Передано іронічний підхід до стереотипів, але не передано граматичну помилку.

I thought your brother-in-law had a bridge? Гумор пов'язаний зі стереотипом щодо професії тролів у сучасному світі. *Я думав, твій шурина має міст?* Легка іронія збережена.

What's the good of killing a troll? What've you got when you've killed a troll? Риторичне питання, що висвітлює двоїсту природу тролів – не лише як персонажів, але і як символічних фігур, що пов'язані з мостами і традиціями *Навіщо вбивати троля? Що ти матимеш після того, як його вб'єш?* Передано гумористичний і самоіронічний підтекст через використання риторичного питання.

But there's something I've always been meaning to do. Ever since I was a lad. Комічний натяк на тривале відкладення важливої справи. *Але є дещо, що я завжди збирався зробити. Ще з дитинства.* Передано гумор через природний стиль автора, членування думки збережено.

My bloody brother-in-law's always swanking about his huge bloody wooden bridge, that's all my wife ever talks about. Троль порівнює свій міст із мостом свого шурина, додаючи жартівливу нотку про сімейне суперництво. *Мій клятий шурина завжди вихваляється своїм величезним клятим дерев'яним мостом.* Гумористичний підтекст і натяк на сімейне суперництво передано за допомогою зниженої лексики.

My lad Scree, a real chip off the old block. Жарт про схожість батька й сина серед тролів. *Мій син Скри – як відбиток його батька.* Передано гру слів через адаптацію ідіоми до природи тролля, які складаються з каменя.

Spiders? There ain't no spiders now. Just stumps. Контраст між небезпекою минулого і теперішнім станом. *Павуки? Зараз немає павуків. Лише пні.* Передано гумористичний контраст, також збережено алітерацію.

You want darksome? He's replanting with spruce. Саркастичне зауваження щодо сучасного підходу до відновлення природи, який, на думку персонажа, є поверхневим і не відповідає ідеї справжнього лісу. *Тобі потрібен темний ліс? Він засаджує його ялинами.* Збережено іронічний тон і сарказм щодо сучасного підходу до природи. Лексема *Spruce* є саркастичним вигуком, що висміює вибір дерев для відновлення лісу *Ялини*? Збережено саркастичний тон без додавання зайвих слів.

That stuff can kill you. «Yes. But not today». Іронічний обмін репліками про сигарети. *Це може тебе вбити. Так. Але не сьогодні.* Лаконічність і комічність збережені через точний переклад.

He just pays some dwarf to take the money. And he calls himself a troll Саркастичне зауваження про те, як тролі, котрі колись охороняли мости, тепер використовують найманих працівників для збору плати. *Він просто платить*

якому-небудь гному, щоб той збирав гроші. А сам називає себе тролем! Сарказм досягнуто через опис нібито «професійної» діяльності троля.

The horse looked like a shrink-wrapped toast rack. Опис коня через абсурдне порівняння. *Кінь виглядав, ніби зморщена решітка для тостів.* Збережено візуальний і комічний ефект.

What's wrong with being a troll under a bridge? Риторичне питання троля про свою традиційну роль. *Що не так із тим, щоб бути тролем під мостом?* Лаконічність і гумор збережені.

You must be mad. Простий, але іронічний коментар про поведінку персонажа. *Ти точно з глузду з'їхав.* Передано прямолінійний гумор персонажа.

You've got to have trolls under bridges. Otherwise, what's it all about? Комічне риторичне запитання про традиції тролів. *Під мостами мають бути тролі. Інакше в чому сенс?* Збережено іронічний тон і філософський підтекст.

Отже, з метою висвітлення засобів перекладу гумору Террі Претчетта було проаналізовано різні прийоми, які застосовано для передавання гумористичних компонентів у художньому тексті. До таких засобів належать адаптація, компенсація, трансформація, буквальний переклад із подальшою компенсацією та творче переосмислення. Кожен з них має свої переваги та недоліки, і вибір способу перекладу залежить від типу гумору та контексту. Наприклад, адаптація ефективна для передавання культурних алюзій, тоді як компенсація дає змогу зберегти гумор навіть у разі втрати конкретної фрази. Адекватний переклад гумору передбачає використання комбінованого підходу. Вдалі переклади гумористичних компонентів твору. Аналіз успішних прикладів перекладу продемонстрував, що застосування адаптації, креативного підходу та уваги до контексту дозволяють зберегти гумористичний ефект оригіналу. Наприклад, ефективно відтворені каламбури, іронічні висловлювання та культурні алюзії свідчать про можливість досягнення високої точності. Ці переклади показують, що творчий підхід і розуміння стилю автора є ключовими чинниками успіху.

Було виявлено типові проблеми, серед яких втрата гумористичного ефекту через буквальний переклад, невідповідність стилістики оригіналу та труднощі з передачею культурних алюзій. Пропозиції щодо вдосконалення перекладів базувалися на використанні креативного підходу, збереженні гри слів, адаптації до культурного контексту та дотриманні стилістики оригіналу. Це дає змогу не лише відновити гумор, а й зробити текст більш зрозумілим і привабливим для аудиторії. У результаті дослідження було встановлено, що переклад гумору потребує комплексного підходу, що охоплює як глибоке розуміння тексту, так і здатність творчо адаптувати його для іншої культури. Аналіз твору «Міст троллів» підтвердив, що грамотне використання перекладацьких стратегій дає змогу ефективно відтворювати гумор і зберігати авторський стиль.

ЛІТЕРАТУРА

1. Претчетт Т. Міст троллів. <https://4read.org/2026-pratchett-terry-myst-trolya.html>
2. Pratchett T. *After the King*, ed. Martin H. Greenberg, Tor, 1992.

В. В. Петріца (м. Ужгород)

СЛОВАЦЬКІ ЕКОНОМІЧНІ ТЕРМІНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Інтенсифікація міжнародних зв'язків на зламі XX–XXI століть пожвавили співпрацю слов'ян у політичній, економічній галузі, у сфері науки, культури, туризму. На теренах сучасної Славії дедалі активніше укладаються двосторонні

міжурядові угоди, підписуються торгові договори, оформляються інші документи юридичного характеру, здійснюються переклади наукової, публіцистичної, художньої літератури. Усі ці документи містять значну кількість термінологічної лексики, котра потребує особливої уваги при транспозиції з мови-реципієнта до цільової мови.

Термінологічна лексика (економічна та юридична) – особливий пласт лексики кожної мови. Він формується в мовах упродовж десятиліть під впливом мовних та позамовних факторів, набуває в кожного народу специфічних національних рис. Історія формування української та словацької економічної термінології є окремою частиною історії розвитку всієї лексичної системи мови. Після падіння комуністичного режиму в Україні та Словаччині розпочався період стихійного термінотворення, коли накопичувався достатній арсенал тематично об'єднаних слів для позначення системи спеціальних понять. Вихідною базою будь-якої галузевої термінології є поняття природної (загальноновживаної) мови та її лексичні одиниці (лексеми). З цього часу розпочинається і найпродуктивніший період як для української так і для словацької наукової термінології. Економічна термінологія поширюється та розвивається з великою інтенсивністю в контексті української наукової термінології, формування якої пов'язано з позамовними і власне мовними чинниками. Відбувається так званий «термінологічний вибух», який зумовлює запровадження великої кількості нових термінологічних одиниць та іншомовних запозичень.

Різниця між українською та словацькою економічною термінологією посилилася після вступу Словаччини до Європейського Союзу (2004 р) та максимального наближення словацького економічного законодавства до норм ЄС. Термінологічна лексика у процесі перекладу становить особливу групу, яка в контексті міжкультурної комунікації потребує дотримання особливих принципів транспозиції.

Однією з причин непослідовного відтворення термінологічної лексики у процесі міжкультурної взаємодії дослідники називають невпорядкованість принципів та методів міжмовної передачі лексики. Це призводить на практиці до відсутності «строгих критеріїв еквівалентності ономастичних відповідностей і, отже, до суб'єктивізму та стихійності». Термінологічну лексику не вводять у двомовні словники, автори підручників з перекладознавства, як правило, не торкаються складних питань передачі економічної лексики, також відсутні й двомовні перекладні словники економічної термінології.

Варто зауважити, що в Україні науковий інтерес дослідників змістився здебільшого в площину вивчення питання транспозиції термінів з неслов'янських мов українською та навпаки. Саме тому в епоху інтенсифікації міжкультурної комунікації слов'ян системна розробка теоретичних засад, принципів та методів транспозиції економічних термінів зі словацької мови українською та навпаки є необхідною та на часі.

Оскільки серед економічних термінів переважають терміни-словосполучення, то вони і є основною проблемою при перекладі економічного тексту.

Розглянемо проблемні питання при перекладі термінів-словосполучень із словацької мови українською мовою.

В обох мовах терміни-словосполучення можна поділити за типом синтаксичної будови словосполучення на такі граматичні моделі:

прикметник + іменник: *peňažný kapitál* – грошовий капітал;

іменник + іменник: *poistenie osôb* – страхування осіб;

дієслово + іменник: *poskytovať služby* – надавати послуги.

У словацькій мові найпоширенішою є модель **прикметник + іменник**, яка українською мовою перекладається здебільшого подібною моделлю, наприклад, *daňová sadzba* – податковий тариф, *daňový úrad* – податкова інспекція, *úverová banka* – кредитний банк, *bankové spojenie* – банківський реквізит, *cenová politika* – цінова політика.

Труднощі при перекладі українською мовою виникають при термінах-словосполученнях із компонентом **obchodný**: *obchodný register*, *obchodná spoločnosť*, *obchodné meno*, *obchodný zákonník*. Наприклад, термін *obchodný register* більшість перекладних словників у минулому перекладали як *торговий реєстр*. Уже в «Slovensko-ukrajinskom právnicko-ekonomickom a politologickom slovníku», автором якого є Штефан Ураз, *obchodný register* перекладається як *комерційний реєстр*, *єдиний державний реєстр*, що уже більш точно передає суть терміну [Uraz 2015, 149]. На нашу думку, цей термін краще замінити українським терміном *реєстр суб'єктів господарювання*, оскільки він більш зрозумілий для українського користувача. Подібна ситуація є із терміном *obchodná spoločnosť*, який часто перекладають переклада як *торгове товариство*, що не повністю відображає зміст терміну. Значно вдалішим, на нашу думку, є запропонований еквівалент у «Slovensko-ukrajinskom právnicko-ekonomickom a politologickom slovníku» [Uraz 2015, 149], як *комерційне товариство*, *господарське товариство*. Ми вважаємо, що все-таки необхідно перекладати цей термін як *господарське товариство*, оскільки в українській мові такий термін закріплено на законодавчому рівні. Закон України «Про господарські товариства» наводить таку дефініцію товариств: «Господарським товариством є юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками. Господарськими товариствами цим Законом визнаються підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. До господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства» [<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>]. Подібний виклад поняття господарського товариства знаходимо і в Господарському кодексі Словаччини: «Obchodná spoločnosť (ďalej len „spoločnosť“) je právnickou osobou založenou za účelom podnikania. Spoločnosťami sú verejná obchodná spoločnosť, komanditná spoločnosť, spoločnosť s ručením obmedzeným, akciová spoločnosť a jednoduchá spoločnosť на акcie» [http://www.szk.sk/content/szk/_files/legislativa/513_1991_zz_20170101.pdf]. Наведені дефініції підтверджують, що йдеться про одне і те ж поняття, тому термін *obchodná spoločnosť* краще передавати українським терміном *господарське товариство*.

Неоднозначною є передача українською мовою терміну *obchodné meno*. «Slovensko-ukrajinský právnicko-ekonomický a politologický slovník» [Uraz 2015, 149] пропонується передавати як *скорочене комерційне, фірмове найменування*. Однак термін *obchodné meno* краще перекладати як *комерційне найменування*, оскільки за даними «Вікіпедії» в Україні «комерційне найменування – засіб індивідуалізації, що дозволяє відрізнити одну особу з-поміж інших. "Світоч", "Славутич" або "Оболонь" – все це комерційні найменування підприємств, які виробляють певну продукцію або надають послуги» [https://uk.wikipedia.org/wiki/Комерційне_найменування]. У Словаччині поняттю

комерційне найменування відповідає поняття «obchodné meno (staršie firma) je názov, pod ktorým podnikateľ vykonáva právne úkony pri svojej podnikateľskej činnosti» [https://sk.wikipedia.org/wiki/Obchodné_meno].

Залежно від контексту *obchodné meno* можна перекладати і як *найменування підприємства*. Такий переклад є доречним при перекладі договорів, наприклад, *obchodné meno a sídlo spoločnosti – найменування підприємства та місцезнаходження*. Згідно Закону України «Про господарські товариства» найменування товариства повинно містити відомості про його організаційно-правову форму (вид товариства), назву, а також інші відомості, передбачені законом [<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>].

По-різному можемо перекладати і термін *obchodný zákonník*. У «Slovensko-ukrajinském právnicko-ekonomickom a politologickom slovníku» [Uraz 2015, 149] *obchodný zákonník* перекладено як *комерційний кодекс, господарський кодекс*. Враховуючи те, що у Словаччині до 1991 *obchodný zákonník* мав назву *hospodársky zákonník*, українською мовою цей термін краще передавати як словосполученням *господарський кодекс* як такий, що нині активно використовується в Україні. За даними «Вікіпедії» в Україні замість комерційного кодексу було прийнято Господарський кодекс, що поєднує регулювання комерційної та некомерційної господарської (професійної економічної) діяльності. Від початку розробки кодексу він мав комплексну назву Господарський (комерційний) кодекс. На стадії ухвалення кодексу його подвійна назва була визнана недоцільною.

Часто терміни-словосполучення, які представлені моделлю **прикметник + іменник** у словацькій мові, українською мовою можуть перекладатися терміном з іншою структурою, найчастіше це є **іменник + іменник**, наприклад, *senové pasmo – пояс цін, senové rozpätie – інтервал цін, senová relácia – співвідношення цін, poisťné druhy – види страхування, poisťné podmienky – умови страхування, rozpočtový deficit – дефіцит бюджету, predajná cena – ціна продажу*.

Друга модель **іменник + іменник** серед економічних термінів-словосполучень у словацькій мові представлена у меншій мірі, ніж модель **прикметник + іменник**. Терміни переважно перекладаються подібною моделлю в українській мові, наприклад, *akumulácia kapitálu – накопичення капіталу, držiteľ licencie – власник ліцензії, kataster nehnuteľnosti – кадастр нерухомості, likvidácia podniku – ліквідація підприємства, deľba práce – поділ праці, základ dane – основа податку*. Але уже терміни як *majiteľ šeku, majiteľ zmenky* українською мовою перекладаються композитом *чекоотримувач, векселедержатель* [Kredátusová 2011, 154].

Третя модель **дієслово + іменник** у словацькій та українській економічній термінології представлена мало. Наявні терміни як *poskytovať služby – надавати послуги, poskytovať zľavy – надавати знижки, nadobúdať majetok – наживати майно, obchodovať s akciami – торгувати акціями, obnoviť rokovania – відновити переговори*, переважно перекладаються однаковою моделлю.

Отже, при перекладі економічних термінів треба брати до уваги значення самого поняття, звертати увагу на сферу вживання конкретного терміну, підбирати відповідник таким чином, щоб було зрозуміло для носія мови, якою перекладається відповідний текст

ЛІТЕРАТУРА

1. Krátky slovník slovenského jazyka. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2003. 985 s.
2. Kredátusová J. Odborný preklad v praxi. Učebnica s cvičeniami pre ukrajínistov. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2011. 171 s.

3. Uraz Š. Slovensko-ukrajinský právnicko-ekonomický a politologický slovník. Bratislava, 2015. 324 s.

Н. М. Петріца (м. Ужгород)

УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКА МІЖМОВНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ

Пропонована студія описує українсько-чеську міжмовну інтерференцію, що проявляється у процесі вивчення чеської мови українськими студентами (на рівні фонетики, морфології, лексики, синтаксису).

Спорідненість української та чеської мов, з одного боку, сприяє швидкому вивченню українцями чеської мови, а з іншого – ускладнює її засвоєння, що проявляється у значній кількості помилок на всіх рівнях лінгвістичної системи цільової мови. Мовознавці здебільшого сходяться на думці, що «процес засвоєння близької мови супроводжується не лише полегшенням, а й специфічними проблемами» [3, с. 246]. З одного боку, подібність полегшує сприйняття чеської мови; здобувачам не потрібно запам'ятовувати ряд винятків, напр. при творенні форм минулого часу (чесь. *jít – šel, šla, šlo...* подібні до укр. *йти – йшов, йшла, йшло*). З іншого боку, через вплив рідної мови в усних і письмових висловлюваннях українців виникає багато помилок, оскільки близькість мов провокує спробу ототожнювати «своє» і «чуже», що призводить до міжмовної інтерференції [9, с. 37-38].

Термін «інтерференція» виник у Празькому лінгвістичному гуртку, де його визначали як відхилення від норм контактних мов. Але цей термін отримав широке поширення одразу після публікації роботи Вайнрайха [10, с. 114].

Мовна інтерференція – (від лат. *interferre* = вводити щось, перетинати) – взаємне змішування різних мовних явищ, напр. проникнення нелітературних форм у літературні вислови, елементів діалекту в літературні вислови. Деструктивним елементом в оволодінні іноземною може бути також інтерференція мовної системи (фонетичної, морфологічної, синтаксичної) рідної мови (*Sociologická encyklopedie*). Тому розрізняють внутрішньомовну інтерференцію, міжмовну інтерференцію та комбіновану інтерференцію.

На думку І. Богочової, «міжмовна інтерференція – це взаємодія двох або більше мов. Вона проявляється у використанні правил іншої мовної системи чи підсистеми» [1, с.18]. За Вайнрайхом, порушення норми проявляється на всіх мовних рівнях, але найбільш сильно інтерференція проявляється на лексико-семантичному та морфологічному рівнях, а також на синтаксичному [10, с.125].

Основною передумовою інтерференції є те, що людина часто використовує навички носія мови під час навчання цільової мови. Інтерференція частіше виникає між мовами, які належать до одного типу мови. Й. Веселий говорить про позитивні аспекти впливу рідної мови при оволодінні спорідненою мовою, оскільки практичні та теоретичні знання рідної мови допомагають у процесі оволодіння другою мовою, а також у її використанні як засобу спілкування [9, с.16]. З іншого боку, інтерференція рідної мови чи іншої іноземної мови також негативно впливає на вивчення спорідненої цільової мови. На думку Е. Крейчової, під час навчання споріднених мов необхідно використовувати порівняльний та конфронтаційний аналіз, щоб підкреслити відмінності, які можуть бути причиною потенційних помилок і деформацій, які автор назвав так званими інтерферемами [3, с. 248]. Тому Е. Крейчова вважає «дослідження помилок інтерференції однією

з найважливіших частин дидактики іноземної мови та способом досягнення кращих результатів (як з боку вчителя, так і з боку учня)» [4, с.145].

Нижче подаємо перелік найпоширеніших помилок і труднощів, з якими стикаються українські студенти під час вивчення чеської мови.

I. Фонетичний рівень. Фонетичний рівень включає відмінності у вимові звуків. На думку лінгводидактиків, довгота голосних «у чеській мові не підпорядкована жодним правилам дистрибуції, не прив'язана до наголосу, може зустрічатися необмежена кількість довгих голосних підряд тощо» [2, с. 30]. На відміну від чеської, українська мова має лише короткі голосні, що призводить до проблем з їх розрізненням у чеській мові (*být-byt, ráda-rada*). Довгота голосних у чеській мові створює проблеми для українських студентів не лише у вимові, але і в писемному мовленні. Вони часто сприймають довготу голосних як формальність.

Також у чеській мові більш систематично розрізняються тверді та м'які приголосні, що може спричинити помилки у вимові та написанні. Наприклад, тверде [e] на початку слів *Eva, Evropa* [Eva, Evropa] вимовляють як українські [Jeva, Jevropa]. На думку фахівців, це часта помилка, яку допускають студенти східнослов'янських країн [8, с. 61].

Літературна вимова чеського приголосного [ř] передбачає «акустичне поєднання шуму разом із його вібрацією» [5, с. 53]. Зазвичай цей приголосний українці вимовляють або як поєднання двох приголосних (сонорного голосного [r] і задньоальвеолярного фрикативного [ʒ]), або як задньоальвеолярного фрикативного [š]. При цьому варто сказати, що в позиції дзвінкого [ř] (тобто на початку слів і між голосними) здобувачі вимовляють [ř] як два приголосні [ržeka], [dverže], а на місці глухого [ř] – або як задньоальвеолярний фрикативний [š] ([tši], [skši:ň], [kšeslo]), або як два приголосні [rž] ([trži]), [prži:tel]). Є очевидним, що труднощі у вимові чеського [ř] також залежать від екстралінгвальних факторів, насамперед від індивідуальних здібностей здобувача, а також від рівня оволодіння мовою.

Студенти часто плутають вимову звуків [h] та [ch], вимовляючи чеський фрикативний ларингальний приголосний [h] як глухий фрикативний веляр [ch]: [vchodny:] замість vhodný, [pochybuje] (сумнівається) замість pochybuje (пухає), [chezky:] замість hezký, [chudba] замість hudba. Хоча у словах Praha, hodina, nařoře, duha, ohromný відхилення від орфоепічних норм не проявляються.

Вимова буквосполучення mě є частою помилкою українців. Згідно з чеськими орфоепічними нормами склад, написаний mě, вимовляється як три звуки [mhe]. Проте в усному мовленні українці часто вимовляють поєднання цих звуків [mje], тобто як у чеських складах bě, pě, vě, fě: [mjesto], [mjesíc], [mjekký]. У цих випадках можна говорити про внутрішньомовну інтерференцію, оскільки помилки учнів зумовлені «впливом явищ іноземної мови» [7, с. 92].

II. Морфологічний рівень. Причиною помилок на морфологічному рівні, окрім міжмовної інтерференції, є насамперед недостатні практичні навички студентів та об'єктивна складність деяких чеських граматичних категорій і явищ.

1. Відмінювання іменних частин мови. У цьому контексті інтерференція проявляється в категоріях роду, відмінка та числа. Чеська система відмінювання іменних частин мови є досить архаїчною. Менше труднощів виникає з відмінюванням іменників твердої групи типу žena, město, hrad, předseda, оскільки в обох мовах у більшості відмінках флексії співпадають. напр. Gen. sg. bez ženy, města, domu/ без жінки, міста, дому. Значно складнішим для вивчення є м'які групи іменників, типу muž, stroj, soudce, moře, růže, píseň, kost, відмінювання

числівників *dva, dvě* (що є фактично залишками т. зв. двоїни), відмінювання присвійних прикметників та відносних займенників. Здебільшого інтерференція проявляється у вживанні українських закінчень в чеських іменних частинах мови. Українці важко звикають до закінчень орудного відмінка іменників чоловічого та середнього роду, оскільки на місці чеського закінчення *yli* (*s pány, muži, městy*), в українській мові є флексія *-ами* (з *панами, чоловіками, містами*); відмінювання числівника *dva* в родовому, давальному орудному та місцевому відмінках.

2. Рід іменників. Іншою проблемою є розбіжність у родах українських і чеських запозичених іменників: кажуть *ta data* замість *to datum* (укр. *дата* ж.р.), *ta téma* замість *to téma* (укр. *тема* ж.р.), *ta drama* замість *to drama* (укр. *драма* ж.р.), *ta panoráma* замість *to panoráma* (укр. *панорама* ж.р.), *ta schéma* замість *to schéma* (укр. *схема* ж.р.), *ta syntagma* замість *to syntagma* (укр. *синтагма* ж.р.), *ta paradigma* замість *to paradigma* (укр. *парадигма* ж.р.).

Інтерференція помітна також у чеських іменниках середнього роду *aroma, klima, muzeum, lyceum, akvárium, kritérium, pódium, vakuum, sanatorium, album, centrum, jubileum*, які українці відмінюють як у рідній мові за парадигмою чоловічого роду.

Під впливом норм української мови здобувачі часто плутають чоловічий і жіночий рід чеських іменників, неправильно узгоджуючи їх в роді з прикметниками та вказівними займенниками: *bez vážné problému* (укр. *проблема* – ж.р.) замість *bez vážného problému* (чес. *problém* – ч.р.); *dobrý úroveň* (укр. *рівень* – ч.р.) замість *dobrá úroveň* (чес. *úroveň* – ж.р.), *v desátém řadě* (укр. *ряд* – ч.р.) замість *v desáté řadě* (чес. *řada* – ж.р.), *jdu do banku* (укр. *банк* – ч.р.) замість *do banky* (чес. *banka* – ж.р.), *ten nový tramvaj* (укр. *трамвай* – ч.р.) замість *ta nová tramvaj* (чес. *tramvaj* – ж.р.), *nový garáž* (укр. *гараж* – ч.р.) замість *nová garáž* (чес. *garáž* – ж.р.), *dobré snídane* (укр. *сніданок* – ч.р.) замість *dobrá snídane* (чес. *snídane* – ж.р.).

III. Синтаксичний рівень.

1. Валентність дієслів. На синтаксичному рівні явищем граматичної інтерференції є невідповідність валентності чеських і українських дієслів. Категорія семантико-синтаксичної валентності є однією з найскладніших граматичних категорій в мові. Хоча в обох мовах валентні властивості конкретних дієслів є досить схожими, однак існуючі відмінності спричиняють ряд інтерферентних явищ. Наприклад, чеське дієслово *rozumět* сполучається з іменником у давальному відмінку (*rozumět komu? čemu?*), на відміну від українського, котре утворює словосполучення з субстантивом у знахідному відмінку. Граматична інтерференція у словосполученнях з цим дієсловом проявляється заміною давального відмінка знахідним: *rozumím babičku* замість *rozumím babičce*; *vážím si ten čin* (укр. *цінувати кого? що?*) замість *vážím si toho činu* (чес. *vážím si koho? čeho?*); *ráda pracovala v naprostém tichu* (кому? čemu?) замість *pracovala v naprostem tichu* (ком? čem?); *vždycky je lepší se domluvit po dobrému* (кому? čemu?) замість *domluvit po dobrém* (ком? čem?).

IV. Лексичний рівень. Інтерференція на лексичному рівні вважається однією з найчастіших [4, с. 112]. Лексика чеської та української мов має індоєвропейську та слов'янську основу. Значний вплив на словниковий склад кожної з мов мали також латинська та німецька мови. Спорідненість чеської та української мов, спільний лексичний фонд полегшують українцям вивчення чеської мови. Однак саме у носіїв споріднених мов чи не найчастіше доходить до лексичної інтерференції, що проявляється перенесенням слів з рідної мови до іноземної, шляхом калькування чи дослівного перекладу. У фаховій літературі досить проаналізована типологія помилок, викликаних лексичною

інтерференцією. Ґрунтовну класифікацію та аналіз емпіричного матеріалу на лексичному рівні розробила Е. Крейчова [6, с. 105] й І. Богочова [1, с. 165]). До найчастіших помилок належать: а) використане слово не існує у словнику цільової мови, але існує в лексиконі іншого коду; б) використане слово існує в мові перекладу, але має інше значення – це випадки міжмовної синонімії та паронімії; в) вжите слово є словотвірним семантичним неологізмом і утворилося (як правило) контамінацією морфем мови перекладу та морфем інших слов'янських мов або змішуванням словотвірних процесів – тут можна говорити про так звану прикордонну зону інтерференційних впливів на морфологічному та лексичному рівнях мови або про семантичне та формально-словотвірне перенесення [4, с. 113-114].

Зазначений вище перелік найпоширеніших явищ українсько-чеської інтерференції допомагає попередити помилки, мінімалізувати їх кількість на етапі вивчення чеської мови, полегшити процес навчання, сприяє ефективному формуванню вторинної мовної особистості майбутніх філологів-богемістів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bogoczová I. *Typologicky relevantní rozdíl mezi polštinou a češtinou jako zdroj jazykové interference*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2006, 264 s.
2. Hedbávná B., Janoušková J., Veroňková J. *Výslovnost češtiny u cizinců – poznámky k metodám výuky*. In: Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2007–2009. Praha: Akropolis, 2009. s. 30.
3. Krejčová E. *Některé otázky mezijazykové interference při výuce dvou blízkých jazyků (některých problémech při výuce bulharštiny spolu s dalším jihoslovanským jazykem v rámci oboru Balkanistika na Masarykově univerzitě v Brně)*. In: OPERA SLAVICA, XXIII, 2013, 4, s.246-251.
4. Krejčová E. *Problematika osvojování druhého jazyka – teorie a praxe (na základě výuky bulharštiny jako cizího jazyka v slovanském kontextu)*. Habilitační práce. Brno, 2018, 186 s.
5. *Mluvnice češtiny*. Díl 1. Fonetika, Fonologie, Morfonologie a morfemika, Tvoření slov. Ed. Miloš Dokulil. Praha: Academia, 1986, s.566.
6. Muryc J. *Obecné a specifické rysy polsko-české jazykové interference na českém Těšínsku*, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2010, 168 s.
7. Svobodová J. *K otázkám bilingvismu a interference v ruštině*. In: Bilingvismus a interference – slovanské jazyky. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2014, s. 88-93.
8. Šindelářová J., Škodová S. *Metodika práce s žáky-cizinci v základní škole*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2012, 132 s.
9. Veselý J. *Problematika vyučování ruštině jako blízce příbuznému jazyku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, 179 s.
10. Weinreich U. *On the semantic structure of language*. In: Universals of language, vyd. J. H. Greenberg, Cambridge, Mass. 1963, s. 114-171.

Б. М. Поліщук (м. Харків)

ПЕРФОРМАТИВИ У ВОЄННОМУ МЕДІАДИСКУРСІ ЯК КОМУНІКАТИВНА МАКРОСТРАТЕГІЯ

Воєнний медіадискурс, з огляду на своє значення в сучасному світі, посідає важливе місце у формуванні суспільної думки та міжнародної політики. Він втілює в собі не лише обмін фактами, а й певні форми впливу на аудиторію, зокрема й використання перформативів – мовних одиниць, що не лише інформують, але й

виконують дію. Цій проблематиці сьогодні приділяють увагу такі українські науковці, як О. Білик [1], І. Демешко [2], Л. Пашинська, Г. Школа [4], С. Романюк [3], О. Семенюк [5], В. Супрун [6], М. Навальна [7], Н. Кондратенко [8], О. Гудошник [9] та ін.

Перформативи є важливим складником мовного впливу в умовах війни, коли важливою метою є мобілізація підтримки, формування ідеологічних уявлень, а також маніпуляція емоціями та переконаннями. Вивчення перформативів у воєнному медіадискурсі дозволяє глибше зрозуміти, як через мову створюються дії, що виходять за межі простої комунікації.

Мета цієї наукової розвідки – аналіз перформативів воєнного медіадискурсу як комунікативної макростратегії, зокрема їхню роль у формуванні громадської думки, мобілізації підтримки, створенні національної ідентичності та маніпулюванні емоціями та уявленнями аудиторії в умовах воєнного конфлікту. Реалізація мети передбачає виконання таких **завдань**: охарактеризувати теоретичні основи перформативів та їх роль у комунікації; проаналізувати специфіку використання перформативів у воєнному медіадискурсі, зокрема в контексті мобілізації та маніпуляції; визначити функції перформативів у створенні образу ворога та моральної легітимізації війни; виявити вплив новітніх медіа та цифрових платформ на поширення перформативів у воєнному дискурсі; оцінити значення перформативів як інструменту комунікаційної стратегії у воєнному контексті.

Перформативи у воєнному медіадискурсі виконують важливу роль у формуванні громадської думки, мобілізації підтримки та маніпуляції емоціями. Сучасні цифрові платформи дозволяють перформативам швидко досягати широкої аудиторії, впливаючи на емоції та ставлення до конфлікту.

Термін «перформатив» був введений британським філософом Джоном Остіном, який визначав їх як мовленнєві акти, що не тільки передають інформацію, а й створюють реальність. За словами Остіна, перформативи – це мовні одиниці, що здійснюють дію в момент виголошення, порівн.: *«The term 'performative' will be used in a variety of cognate ways and constructions, much as the term 'imperative' is. The name is derived, of course, from 'perform', the usual verb with the noun 'action': it indicates that the issuing of the utterance is the performing of an action – it is not normally thought of as just saying something»* [10, с. 6].

Класифікація перформативів належить американському філософу Дж. Серлу, який розрізняв **директиви** (накази, заклики), **комісиви** (обіцянки, зобов'язання), **декларативи** (офіційні заяви, укази) та **експресиви** (висловлення підтримки, співчуття), порівн.: *«We tell people how things are (Assertives), we try to get them to do things (Directives), we commit ourselves to doing things (Commissives), we express our feelings and attitudes (Expressives), and we bring about changes in the world through our utterances (Declarations)»* [11, с. 8].

У воєнному медіадискурсі ці категорії перформативів набувають особливого значення, оскільки вони використовуються як засоби стратегічної комунікації, спрямованої на досягнення політичних, військових та соціальних цілей.

Воєнний медіадискурс характеризується не лише передачею фактів і новин про події на фронті, але й виконанням ряду стратегічних функцій, таких як створення образу ворога, мобілізації населення та підтримки морального духу армії та цивільного населення. У цьому контексті перформативи набувають особливої ваги, оскільки вони можуть змінювати соціальну реальність, відображати соціальні ролі, вбудовувати уявлення про силу і слабкість, добро і

зло, справедливість і несправедливість. Зокрема такі висловлення, як *Ми переможемо, тому що ми сильна нація* [19], *Допомогайте Силам оборони. Зараз це дуже важливо* [20], *Ворог підступний, але ми – сильніші!* [21], *Ворог підступний, безжальний та хитрий* [12] являють собою перформативи, що не просто інформують, а й сприяють створенню реальності перемоги або боротьби за певні ідеали. Такий тип мовлення допомагає формувати колективні переживання і є основою для мобілізації ресурсів для продовження війни.

Окрім того, важливою частиною воєнного медіадискурсу є маніпуляція через використання негативних перформативів щодо ворога, таких як *агресор, терорист* або *вбивця*, порівн.: *Росія держава-терорист* [13], *Росія – агресор* [17], *Росія вбиває та завдає поранень українським дітям* [22]. Ці висловлювання здатні змінити уявлення аудиторії про того, кого позначають ці слова, перетворюючи його не лише на об'єкт ненависті, а й на об'єкт боротьби за справедливість і моральну чистоту.

Однією з важливих рис воєнного медіадискурсу є його стратегічний характер, який включає як короткострокові, так і довгострокові цілі комунікації. Перформативи у цьому контексті послуговуються як інструментарій для реалізації таких стратегій, зокрема: (1) **мобілізацію підтримки та ресурсів** – використовуючи перформативи, що апелюють до патріотизму, гідності та честі, медіадискурс може мобілізувати громадян для активного включення у підтримку воєнних зусиль, зокрема через призов, фінансову підтримку або моральну підтримку армії, порівн.: *47 бригада «Магура» нищить ворога на мільйони!* [14], *Українська армія і весь український народ нещадно б'ють окупантів* [23], *Україна вже досягла значного прогресу: наша армія звільнила 50% територій* [24]; (2) **створення колективної ідентичності** – перформативи можуть допомагати формувати національну або групову ідентичність. У воєнних умовах важливо не лише зберегти існуючий національний образ, а й зміцнити його через постійну повторюваність певних перформативних висловлювань. Це створює відчуття єдності в умовах глобального чи локального конфлікту, порівн.: *Зчепити зуби та об'єднатися!!!* [15], *Коли ми об'єднані — ми сильні* [25], *Більшість країни зараз – ніби як один організм* [26]; **демонізація ворога** – перформативи, що використовуються для створення негативного образу ворога (наприклад, через називання його агресором, терористом або злочинцем), допомагають формувати стійке уявлення у громадськості про безжальність ворога та необхідність боротьби з ним до кінця, порівн.: *Закінчені мразоти і терористи* [18], *Підступні атаки ворога – це його передсмертна агонія* [27], *Країна-терорист завдала масованого ракетного удару* [27]; визначення моральних меж і справедливості – важливим аспектом воєнного медіадискурсу є постійне визначення, що є морально правильним і справедливим у конфлікті. Перформативи, які використовуються для обґрунтування своїх дій, а також для засудження дій противника, допомагають створювати моральний контекст для війни, порівн.: *Бо ми знаємо, за що воюємо* [16], *Мораль російських військ в Україні низька* [28], *Все станеться так, як має статися, все буде справедливо, бо єдина справедливість – сила* [29].

Сучасні технології, зокрема соціальні мережі й новітні медіа, впливають на структуру та характер воєнного медіадискурсу. Вони не лише забезпечують нові платформи для комунікації, а й створюють нові можливості для використання перформативів. Засоби Інтернету, зокрема дописи в соцмережах, блоги, відео та меми мови війни можуть поширюватися швидко, здійснюючи потужний вплив на громадську думку. Цифрові платформи дозволяють кожному бути учасником

медіадискурсу, що дає можливість для більш широкого використання перформативів. Міфи, меми, гасла, лозунги, що розповсюджуються в соціальних мережах, можуть мати такий самий вплив, як традиційні медіа, і навіть більший, оскільки вони набагато швидше досягають численної аудиторії, порівн.: *Доброго вечора, ми з України!* [30], *Покладіть у кишеню насіння* [31], *Це Конотоп. Тут кожна друга жінка – це відьма!* [31].

Перформативи у воєнному медіадискурсі виступають як важливий інструмент впливу та комунікації, адже завдяки своїй здатності не лише інформувати, а й здійснювати дії, перформативи є ключовими елементами комунікативної стратегії у воєнних конфліктах, допомагаючи не тільки передавати інформацію, а й формувати соціальну й політичну реальність.

Висновки. Таким чином, перформативи у воєнному медіадискурсі є важливим складником, що забезпечує не лише комунікацію, але й здійснення змін у колективних уявленнях, емоціях та поведінці, що, крім того, може впливати на хід конфлікту та його результати.

Подальші дослідження можуть бути зосереджені на порівнянні використання перформативів у медіадискурсах різних країн, а також на вивченні ефективності таких комунікативних стратегій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білик О., Ганзін В. Медіадискурс та його вплив на зображення російсько-української війни: критичний аналіз дискурсивних стратегій і маніпулятивних технік. *Folium. Спецвипуск*. 2023. С. 33–39.
2. Демешко І. Лексико-словотвірні інновації в медіадискурсі періоду війни. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 2023. Вип. 2 (205). С. 58–63. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-205-8>.
3. Досвід війни. Медійно-дискурсивний простір сучасної України. За ред. С. Романюк. Wyd-wo Uniwersytetu Warszawskiego. 2024. 243 с. URL: https://wuw.pl/data/include/cms/Doswiadczenie_wojny_Romaniuk_Svitlana_2024.pdf
4. Пашинська Л. М., Школа Г. М. Лінгвостилістичні засоби відображення воєнних реалій у медіадискурсі. *Матеріали IX Міжнародної наукової конференції «Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасних університетів»* 27 квітня 2023 року, м. Київ. С. 122–124.
5. Семенюк О. А. Мас-медіа воєнного часу: проблеми лінгвістичного інструментарію. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Теорія та історія журналістики*. Том 33 (72). № 5. Ч. 2. 2022. С. 259–264.
6. Супрун В. М. «Мова перемоги» в інформаційному дискурсі війни. *Обрії друкарства: науковий журнал*. 2022. 1(11). С. 131–142. URL: [https://doi.org/10.20535/2522-1078.2022.1\(11\).261720](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2022.1(11).261720)
7. Лексика українських масмедіа: монографія / за ред. М. Навальної. Переяслав-Хмельницький: Вид-во КСВ, 2019. 188 с.
8. Кондратенко Н. Комунікативні стратегії взаємодії з адресатом у медіадискурсі (на матеріалі заголовків чорногорських та українських електронних періодичних видань). *LINGUA MONTENEGRINA*, god. XIII/2, br. 26, Cetinje, *Fakultet za crnogorski jezik i književnost*. 2020. С. 34–41.
9. Гудошник О. Виклики та перспективи медіадискурсу воєнного часу (на основі інтерв'ю з іноземними військовими кореспондентами). *Сучасний масмедійний простір: реалії та перспективи розвитку*: збірник тез. Тернопіль, 2024. С. 57–60.
10. Austin J. L. How to Do Things with Words. *Oxford University Press*, Oxford, 1962. Pp. 6–10. URL: <https://archive.org/details/HowToDoThingsWithWordsAUSTIN/page/n9/mode/2up>

11. Searle John R. EXPRESSION AND MEANING. *Cambridge University Press*, New York, 1979. Pp. 8–9. URL: https://altexploit.wordpress.com/wp-content/uploads/2019/10/john-r.-searle-expression-and-meaning_-_studies-in-the-theory-of-speech-acts-1979.pdf

ДЖЕРЕЛА

12. ЄРадар. Телеграм канал. URL: <https://t.me/eRadarrua/26331> (дата звернення 15.03.2025)
13. Росія — держава-терорист. Чому Україна просить світ надати РФ такий статус і що він змінить. *Суспільне новини*. URL: <https://suspilne.media/295828-rosia-derzava-terrorist-comu-ukraina-prosit-svit-nadati-rf-takij-status-i-so-vin-zminiti/> (дата звернення 13.03.2025)
14. 47 окрема механізована бригада. Facebook. URL: https://www.facebook.com/permalink.php/?story_fbid=475751392257138&id=100094668439085 (дата звернення 13.03.2025)
15. Ого. Телеграм канал. URL: <https://t.me/OGMono/2028> (дата звернення 14.03.2025)
16. Ми знаємо, за що воюємо – Олена Зеленська в інтерв'ю BBC. *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/mi-znayemo-za-sho-voyuuyemo-olena-zelenska-v-intervyu-vvs-79477> (дата звернення 13.03.2025)
17. «Росія – агресор»: Мішель каже, що головування Угорщини в ЄС не дає Орбану мандат на контакти з Москвою. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-michel-pro-vizyt-orbana-do-rosii/33022255.html> (дата звернення 15.03.2025)
18. Стерненко. Телеграм канал. URL: <https://t.me/sssternenko/29072> (дата звернення 14.03.2025)
19. "Ми переможемо, тому що ми сильна нація". Історія закарпатського прикордонника-аеророзвідника. *Суспільне Ужгород*. URL: <https://suspilne.media/uzhhorod/320134-mi-peremozemo-tomu-so-mi-silna-nacia-istoria-zakarpatskogo-prikordonnika-aerorozvidnika/> (дата звернення 13.03.2025)
20. Стерненко. Телеграм канал. URL: <https://t.me/sssternenko/23480> (дата звернення 15.03.2025)
21. In Factum. Телеграм канал. URL: https://t.me/in_factum/26281 (дата звернення 15.03.2025)
22. Росія вбиває та завдає поранень українським дітям, життя і долі дітей порушені або зруйновані – Дар'я Герасимчук. *Президент України*. URL: <https://president.gov.ua/news/rosiya-vbivaye-ta-zavdaye-poranen-ukrayinskim-dityam-zhittya-83273> (дата звернення 15.03.2025)
23. Українська армія і весь український народ нещадно б'ють окупантів — подальша історія Москви під сумнівом. *Армія інформ*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/03/05/ukrayinska-armiya-i-ves-ukrayinskyj-narod-neshhadno-byut-okupantiv-podalsha-istoriya-moskvy-pid-sumnivom/> (дата звернення 15.03.2025)
24. Україна вже досягла значного прогресу: наша армія звільнила 50% територій, захоплених рф з 2022 року – Президент. *Армія інформ*. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/12/13/ukrayina-vzhe-dosyagla-znachnogo-progresu-nasha-armiya-zvilnyla-50-terytorij-zahoplenyh-rf-z-2022-roku-prezydent/> (дата звернення 15.03.2025)
25. Лачен пише. Телеграм канал. URL: <https://t.me/lachentyt/48613> (дата звернення 15.03.2025)
26. Єдність під час війни: результати соціологічного дослідження. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/blog/cedos/561919_jednist_pid_chas_viyini_rezultati.html (дата звернення 15.03.2025)

27. Костянтин Бондарєв: Підступні атаки ворога – це його передсмертна агонія. *Батьківщина*. URL: <https://ba.org.ua/kostyantyn-bondaryev-pidstupni-ataki-voroga-ce-yogo-peredsmerтна-agoniya/> (дата звернення 15.03.2025)
28. Мораль російських військ в Україні низька, – Міллі. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/society/2023/04/21/552751_moral_rosiyskih_viysk_ukraini.html (дата звернення 15.03.2025)
29. Говорять снайпер. Телеграм канал. URL: https://t.me/stanislav_osman/8270 (дата звернення 15.03.2025)
30. Меми війни. *Міністерство внутрішніх справ України*. URL: <https://mvs.gov.ua/news/memi-viini> (дата звернення 15.03.2025)
31. Гасла війни. Як виникли найпопулярніші фрази російсько-українського конфлікту. *Chat News*. URL: <https://chas.news/current/gasla-viini-yak-vinikli-naipopulyarnishi-frazi-rosiisko-ukrainskogo-konfliktu> (дата звернення 15.03.2025)

І. С. Попова (м. Дніпро)

«...ЛИСТИ, ЛИСТИ, БЕЗ ЯКИХ Я НЕ МОЖУ ЖИТИ»: ПРО СИНТАКСИЧНУ ОРГАНІЗАЦІЮ СТРУКТУР З ЛЕКСЕМОЮ «ЛИСТ»

Епістолярна комунікація, без якої, як виявилось, важко (або й неможливо) уявити світ, людське життя, після опублікування певних текстових масивів привертає пильну увагу дослідників. Листування перебуває, «як і письмо, з-посеред тих феноменів, які підкорюють простір і час, точно і повно документують світ» [1, с. 5]. На сьогодні листовні тексти постають цікавим й оригінальним матеріалом для різноаспектних мовознавчих досліджень.

Мета запропонованої наукової розвідки – простежити деякі особливості синтаксичної організації епістол книги «Листи до Олеся Гончара», зокрема виявити певні специфічні ознаки використовуваних структур з лексемою **лист**.

У книзі «Листи до Олеся Гончара» (2016) за упорядкуванням М. Степаненка оприлюднена кореспонденція від багатьох адресантів до одного адресата – всесвітньо відомого письменника Олеся Гончара. Зрозуміло, що автори листів з особливою пошаною, повагою ставилися до свого співрозмовника. З одного боку, вони щиро вдячні за листи до них від Олеся Гончара (*Дякую за зворушливого листа*. Від Івана Максимовича Шаповала) [2, с. 243]. З іншого – висловлюють бажання та обґрунтовують потребу йому писати: *Чому пишу я листа саме Вам? Бо, розраховував я, автор «Собору» не лишиться байдужим до питання, яке я тут підняв* (від Анатолія Олексійовича Дородніцина) [2, с. 123]. Ці комунікативні наміри авторів нерідко зокрема вербалізовані структурами із ключовою лексемою **лист**.

З огляду на стандартизований характер структури листа, що певною мірою обмежує комунікативний потенціал спілкувальників, на спорідненість приватного епістолярію з розмовно-побутовим та художнім мовленням, що «зумовлює лаконізм у висловленні думки» [3, с. 6], у побудовах з лексемою **лист** специфічною серед інших виражальних засобів є їхня синтаксична організація.

У простих реченнях, як двоскладних, так і односкладних, максимально сконденсовано зміст думки, яку хочуть автори донести адресатові. Уживані прості речення переважно поширені, напр.: *Ваш лист залишить глибокий слід в моєму осягненні «Тронки»* (від Марії Олександрівни Зобенко) [2, с. 360]; *Я Вас замучу своїми листами* (від Віталія Кириловича Коваля) [2, с. 132]; *Не кожний день доля дарує такі листи!* (від Івана Павловича Іова) [2, с. 306]. *Після одержання Вашого вельми важливого для мене листа в зв'язку з моїм нарисом про нашого*

спільного друга Миколу Петровича Киценка я знову взявся за перо (від Степана Марковича Кириченка) [2, с. 419]; *Я Вас «одолел» своїми **листами** цього року* (від Олександра Олександровича Сизоненка) [1, с. 102]; *Ваш **лист** мене надзвичайно порадував* (від Михайла Ілліча Мольнара) [1, с. 201].

Серед простих односкладних речень превалюють означено-особові, головні члени яких виражені дієсловом першої особи однини дійсного способу і в яких на першому плані перебуває не особа (вона й так відома адресатові), а дія чи стан, напр.: *З надією **чекаю** Вашого доброго **листа*** (від Валентина Лукича Чемериса) [1, с. 159]; *Сердечно **дякую** за **листа*** (від Олеся Степановича Юренка) [1, с. 78]; ***Буду** з радістю **чекати** Вашого хоч маленького **листа*** (від Григорія Івановича Кулеби) [1, с. 144]; *Аж тут **отримую** **листа** від Вас* (від Федора Трохимовича Моргуна) [2, с. 59]; ***Дякую** за зворушливого **листа*** (від Івана Максимовича Шаповала) [2, с. 243]; *Годину тому **отримав** Вашого **листа**!* (від Миколи Никаноровича Магері) [2, с. 245]; *Щиро **дякую** за **листа**. Вашого **листа** залишу онукам* (від Афанасія Миколайовича Коляновського) [1, с. 337].

Одиничними є випадки вживання інших типів речень, зокрема безособових та номінативних, напр.: *Мені, просто, **тепло** на душі від твоїх **листів*** (від Платона Микитовича Воронька) [1, с. 38]; *Велика Вам **дяка** за Вашого **листа*** (від Сергія Івановича Білоконя) [2, с. 164].

Окремішнє місце в аналізованих мовних текстах посідають так звані «комунікати етикету» [4, с. 294], у цьому конкретному випадку – подяки – з лексемою **спасибі**, напр.: *Велике **спасибі** за Вашого **листа**, теплого, підбадьорливого* (від Івана Максимовича Шаповала) [2, с. 289]; *Сердечне **спасибі** Вам за добре, щире слово-**лист** про мою анкету в «Л[ітературній] Укр[аїні]* (від Василя Івановича Захарченка) [2, с. 349]; ***Спасибі** Вам за такого щирого, доброзичливого **листа**, високу оцінку моєї поетичної і пісенної творчості* (від Дмитра Омеляновича Луценка) [1, с. 497]. Такі етикетні формули, як й інші, є обов'язковим, невід'ємним структурним компонентом епістоли.

В аналізованому матеріалі зафіксовані прості ускладнені речення, що дають змогу увиразнити текст листа різними позитивними конотаціями, з усіма елементами ускладнення:

– однорідними членами речення, напр.: *Оце **відклав** усе на світі і **вирішив** **написати** **листа*** (від Сергія Олексійовича Завгороднього) [1, с. 93]; *До глибини душі **схвилював**, **розтривожив** мене Ваш **лист** у дні мого невтомного смутку* (від Миколи Яковича Зарудного) [1, с. 420]; ***В** написаному за нагоди **листі** Ви знову і знову **поласкали** мене, **підтримали** й **обігріли** своїм високолюдяним словом* (від Івана Михайловича Чендея) [2, с. 307]; *Ваш нещодавній виступ у «Літературній Україні» покликав мене **сісти** за стіл і **написати** Вам **лист*** (від Юрія Семеновича Бурляя) [2, с. 368]; *То мій **лист** почекає, не зачерствіє...* (від Петра Павловича Ребра) [1, с. 195];

– звертанням, напр.: ***Дорогий Олесю Терентійовичу**, довго не наважувався на цей **лист*** (від Миколи Григоровича Жулинського) [1, с. 456]; *Дуже прошу Вас, **Олесю Терентійовичу**, обізватися до редакції бодай коротеньким **листом*** (від Миколи Яковича Олійника) [2, с. 218];

– відокремленими другорядними членами, напр.: ***Переді мною Ваш лист, прочитаний безліч разів...*** (від Миколи Яковича Зарудного) [1, с. 420]; *Ось нарешті трапилася нагода **відправити** Вам цього **листа**, **довжиною з Петриків місяць*** (від Віктора Гавриловича Батюка) [2, с. 49]; *Одержав «Далекі вогнища» і **листа** – **ніжного, щирого, доброго*** (від Сергія Лукича Носаня) [2,

с. 157]; *Твої листи – юнацькі – це не тільки ти* (від Олеся Степановича Юренка) [2, с. 186-187];

– вставними компонентами, напр.: *До речі, так і не наважилась зізнатися про свої листи до Вас* (від Світлани Сергіївни Завгородньої) [2, с. 383]; *Звертаюсь до Вас з листом, можливо, на Ваш погляд незвичайним* (від Бориса Наумовича Левіна) [1, с. 517].

Деякі структури поєднують різні компоненти ускладнення, напр.: *Ось як багато думок породжує Ваш лист, дорогий Олесю Терентійовичу, думок і снаги* (від Миколи Олександровича Рябого) [2, с. 97]; *Олесю Терентійовичу, вибачте мені категорично-хвалькуватий і розхристаний тон листа* (від Юрія Васильовича Пархоменка) [2, с. 424]; *Щиро і сердечно дякую за Вашого, як завжди, теплого й зворушливого листа* (від Івана Максимовича Шаповала) [2, с. 387].

У системі складних речень, що вербалізують більший обсяг інформації, об'єднані різні типи:

– **складносурядні**, напр.: *Я давно не маю особистого листування («чиню документи» – графічні, текстові!), а от за цього листа взявся одразу ж, прочитавши Ваше запальне звернення* (від Олеся Опанасовича Силина) [2, с. 202]; *Надійшов Ваш лист – і в мене як гора з плечей* (від Петра Павловича Ребра) [2, с. 416]; *Десять років тому, перебираючи в Києві старі архівні папери, розкрив я течку із найдорожчими документами, а серед них же ще з далеких шістдесятих лежить кілька Ваших коротких, по-батьківськи теплих листів* (від Леоніда Никифоровича Горлача) [2, с. 397];

– **складнопідрядні елементарні речення**, напр.: *Мене глибоко зворушив твій лист, в якому ти висловлюєш мені співчуття в зв'язку зі смертю мого тата* (від Сергія Олексійовича Завгороднього) [1, с. 200]; *Відверто кажучи, злякався Вашого листа, коли побачив* (від Івана Максимовича Шаповала) [2, с. 9]; *Дуже прошу Вас не ображатися на мене за тон і за те, що я насмілюся потурбувати Вас цим листом* (від Юрія Васильовича Шкробинця) [2, с. 82]; *Спасибі Вам сердечне за ту велику радість, яку Ви принесли мені своїм, таким теплим, таким бажаним для мене листом; Для мене той день, коли я отримую від Вас листа, стає святковим* (від Василя Івановича Кравчука) [2, с. 313]; *Твій лист мене обрадував, навіть, коли хочеш, омолодив* (від Сергія Завгороднього) [2, с. 350];

– **складнопідрядні багатокомпонентні речення**, що «становлять центральний тип у системі складних багатокомпонентних речень сучасної української мови» [5, с. 303], передусім з послідовною підрядністю та неоднорідною супідрядністю, напр.: *Мабуть, Ви не здивуєтесь цьому листу, бо таких листів за ті тридцять з лишнім років, відколи було видано «Прапороносці», прийшло до Вас чимало* (від Ярослава Олеговича Черногуза) [1, с. 444]; *А ще хочу повідомити, що Ваш лист – перший(!), який я отримав з позначкою – вулиця Незалежності* (від Василя Івановича Кравчука) [2, с. 313]; *Оце набрався сміливості, щоб написати Вам цього листа, бо ж здавна почуваю в собі Вас як духовного вчителя* (від Сергія Романовича Бурлакова) [2, с. 418]; *Мій лист – це, насамперед, слово вдячності Вам, славному лицарю України, який несе людям добро, тільки добро та мудрі судження – розмірковування про сучасність; та ще застереження тим, хто вчинив нерозважно, зробив необачні кроки...* (від Юрія Семеновича Бурляя) [2, с. 368];

– **безсполучникові**, напр.: *До глибини серця схвилював мене Ваш лист: найавторитетніша на Україні людина так високо оцінила сповідь мого брата*

і наші з Євгеном братерські стосунки (від Романа Івановича Іваничука) [2, с. 245]; Зворушив мене Ваш теплий **лист**, не часто доводиться одержувати від колег такі відгуки на свою книжку, отож і глибоко зворушує кожне щиросердне слово (від Миколи Тодосійовича Негоди) [2, с. 414].

В епістолах наявні також утворення (багатокомпонентні речення) з різними типами зв'язку, переважно в таких комбінаціях:

– із **сурядністю і підрядністю**, напр.: *Мій лист або загубився, або у Вас зібрався такий стос різних листів, що у Вас просто немає ні часу, ні сил та здоров'я, щоб усім відповісти* (від Василя Івановича Мартинова) [2, с. 239]; *Читаю і перечитую Вашого листа, і згадується все те, що душа назавжди бере з собою у життєву мандрівку* (від Наталії Петрівни Нікуліної) [2, с. 402];

– із **сурядністю і безсполучниковістю**, напр.: *Розумію, йде красне літечко, Вам відпочити давно час, а тут я зі своїм листом* (від Петра Павловича Ребра) [1, с. 195]; *Не хотів турбувати Вас новим листом, але повірте: Ваш виступ у Ленінграді (і в сьогоднішній «Л.У.» [«Літературній Україні»]) схвилював мене до глибини душі* (від Олександра Володимировича Шугая) [2, с. 139];

– з **підрядністю і безсполучниковістю**, напр.: *Щире Вам спасибі за лист і вітання «Борисфену» – його дано в №4, котрий Вам неодмінно надішлемо* (від Валентина Лукича Чемериса) [2, с. 290];

– із **сурядністю, підрядністю та безсполучниковістю**, напр.: *Я був дуже зворушений Вашим листом, словами підтримки, емоцій ніколи не буває забагато, особливо, коли ти повернувся з того світу і намагаєшся звійти в життєву колію, й тебе ще намагаються відштовхнути від неї* (від Ростислава Андрійовича Братуня) [2, с. 353].

Перспективою подальших досліджень особливостей листовного тексту можуть стати засоби емоційного синтаксису.

ЛІТЕРАТУРА

1. Листи до Олеса Гончара: у 2 кн. Кн. 1 (1946–1982) / упоряд., передм., прим., комент. Миколи Степаненка. Київ: Сакцент Плюс, 2016. 736 с.
2. Листи до Олеса Гончара: у 2 кн. Кн. 2 (1983–1995) / упоряд., передм., прим., комент. Миколи Степаненка. Київ: Сакцент Плюс, 2016. 736 с.
3. Найрулін А.О. Епістолярій Михайла Коцюбинського в історії української літературної мови (особливості конотації епістолярію письменника): автор. дис. ... канд. філол. наук. Луганськ, 2005. 21 с.
4. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. Київ: Вища шк., 1994. 670 с.
5. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.

Т. В. Радзієвська (м. Київ)

ДО ПИТАННЯ ПРО СИНХРОННО-ДІАХРОННИЙ МЕТОД ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ МОВНОЇ ДИНАМІКИ

1. Вивчення активних процесів у сучасних слов'янських мовах отримало нові перспективи завдяки можливості використовувати корпусні дані, які здатні забезпечити більшу повноту й точність результатів дослідження та їх інтерпретацію в світлі еволюції мовної картини світу. Описуючи матеріал, який відображає різноманітні інноваційні процеси в лексиці, синтаксисі, словотворі,

фразеології тощо, дослідник стикається з необхідністю, крім констатації певних нових явищ та їх класифікації, виявляти ті зміни в семантиці та мовній свідомості, які стоять за поширенням тих чи інших слововживань.

Для дослідження мовної динаміки, яка спостерігається в рамках обмеженого часового періоду, нами була запропонована методика опису змін у точковому сегменті мовної картини світу, утворюваному функціонуванням двох лексичних одиниць [2]. З них одна перебуває на стадії функціональної активності, якій властива динаміка зростання, а друга, навпаки, – на стадії втрати своєї активності як засобу номінації, внаслідок чого вона пересувається на функціональну периферію. Завдяки співвідношенню між такими одиницями з подібними функціонально-семантичними характеристиками в певний часовий період у загальному просторі мови формується ділянка функціональної нестабільності з ознаками турбулентності, яка привертає увагу як об'єкт аналізу. Цей підхід в роботі з сучасним матеріалом ми розглядаємо як одну з методик аналізу в рамках розроблення засад синхронно-діахронного методу, призначеного для поглибленого дослідження мовної динаміки.

Корпусні дані та їх аналіз у цьому випадку створюють передумови для відстежування того, які семантичні ознаки нейтралізуються в досліджуваному сегменті, а які з'являються, виникають або прирощуються, що дає підстави для висвітлення процесів переорганізації семантичного мікропростору на цій ділянці мовної картини світу. Тому базу для відображення загальної картини семантичних зрушень становитиме порівняльно-зіставний аналіз двох таких одиниць. Звичайно, у складних процесах розвитку мови такі актуальні для дослідження сегменти (чи ділянки) можуть формуватися не лише за бінарною конфігурацією; очевидно, що тут у співвідношенні мовних одиниць можливі і тринарні, і більші конфігурації.

Наступним кроком такого дослідження бачиться виявлення основного стрижня семантичних зсувів, які впливають на істотну зміну в концептуалізації певного явища, яке завдяки зміні номінації можуть розглядатися під новим кутом зору. Цей етап дослідження природно пов'язувати з пошуком більш загальних моделей інтерпретації явищ (часто з аксіологічним компонентом) як одного з механізмів мовної свідомості.

2. Звернення до сегмента сучасної мовної картини світу, утворюваного функціонуванням трьох одиниць – лексем *захід*, *акція* та *івент*, які пристосовані для позначення різноманітних подій суспільної сфери, та корпусних даних щодо їх сучасного функціонування показує, що лексема *захід* втрачає активність як засіб номінації соціальної події, а лексеми *акція* та *івент*, навпаки, стають дедалі активнішими. Так, слово *акція* широко вживається в контекстах, традиційних для інших позначень подій (*вчинок, подія, захід*): *Тільки торік під час акцій у джунглях від рук наркоторговців загинули близько 200 колумбійських спецназівців* («Висок. замок», 2023). *У Польщі цю акцію називають «волинською різаниною», але старанно замовчують причини, які призвели до трагедії* («Україна мол.», 2019). *Ми проведемо з ними бесіду: вони не зможуть більше робити таких акцій* («Zaxid.net», 2007).

Аналіз семантико-синтаксичних характеристик слова *захід* демонструє чіткий зв'язок цієї номінативної одиниці з поняттям норми у соціальному житті, його організованістю, планованістю, регульованістю та контрольованістю з боку людини і загалом певним порядком соціального життєустрою, що створює не лише очікуваний, усталений стандарт, а й зону комфорту. Так, типовим тут є вживання слова з такими одиницями, як *розпорядок, графік, план, розклад*. Його

основною сферою референції виступають соціальні події офіційної сфери, події за участю офіційних осіб, що супроводжуються усталеними процедурами чи церемоніалами: *Минулої п'ятниці в Палаці «Україна» відбувся головний державний святковий захід...* («День», 2000); *...про високий рівень цього заходу говорить уже те, що туди з'їхалися керівники європейського футболу звідусіль...* («День», 2000). У цих контекстах слову захід властива сполучуваність з атрибутивами *офіційний, святковий, представницький, парадний, загальнодержавний, публічний, коштовний, помпезний*.

Конкретна сфера реалізації події розкривається, зокрема, у сполучуваності слова з такими атрибутивами, як *природоохоронні, лікувальні, спортивні, розважальні, слідчі, музичні, культурно-просвітницькі*: *Через те, що 8 травня в Україні не є вихідним днем, урочисті і культурно-просвітницькі заходи переважно проходять 9 травня* («UNIAN.NET», 2019). Захід як засіб на позначення соціальної події тяжіє до поля конкретності й визначеності, з чим пов'язано функціонування слова в позиції повторної номінації, тобто коли його вживанню передують повідомлення, у якому сама подія позначається одиницею більш конкретного значення (*фестиваль квітів, виставка дитячих малюнків, зустріч з дієтологом, концерт для ветеранів*). Відповідно, словоформа множини *заходи*, як правило, відсилає до конкретного списку подій, які можуть бути подані в експліцитній формі, наприклад, шляхом перерахування в реченні, або в імпліцитній формі, коли підвищується роль загального контексту повідомлюваного: *Тільки за останній рік у місті зросла кількість гідних уваги заходів: зустрічі з відомими письменниками і презентації книжок, кінопокази, цікаві вистави* («День», 2016).

За даними корпусу ГРАК, активізація лексеми *акція* та її вживання як «субституту» слова *захід* припадає на період 2008–2010рр. і в наступні роки ця тенденція зберігається, лексема починає активно вживатися на позначення дій і подій, витісняючи і лексему *захід*, і конкретніші номінації подій (*кампанія, дія, аукціон, парад, подія, церемонія, демонстрація, мітинг, операція, голодування, форум, страйк* та ін.). Її семантична подібність до лексеми *захід* зумовлена зв'язком обох одиниць з полем цілеспрямованої діяльності та концептом мети. Так, у СУМ-20 у тлумаченні слова *акція* як центральний компонент значення подається саме зв'язок з поняттям мети: «Дія, спрямована на досягнення певної мети» [3]. Водночас слово *акція*, як показує аналіз, стає засобом на позначення нової соціальної реалії – події-артефакту, що «народжується» завдяки креативній діяльності суб'єкта: *акції придумують, готують, режисують, планують, організують, запускають*. Напр.: *У Києві запустили акцію з вертикального озеленення будинків* («Хмарочос», 2020). *Хто стоїть за спланованою акцією наразі невідомо* («Європ. правда», 2016). *Маргарита – публічна особа, відома не лише своєю професійною діяльністю, а й тим, що весь час придумує та проводить різноманітні акції...* («Вис. замок», 2007).

На відміну від слова *захід*, лексема *акція* тяжіє до поля нестандартності, неочікуваності, креативності. «Рукотворний» характер події виявляється в розвитку кола номінацій для тих, хто створює акцію: це *організатори, співорганізатори, куратори, режисери, партнери, координатори, виконавці, спонсори, керівники, ініціатори, автори*. Пор. *Організатори акції закликають долучитись до її проведення всіх активних жителів міста* («Прочерк. інфо», 2016). *Ініціатором акції виступив Рух за свободу Північної Кореї* («Гром. телебачення», 2016). *Резонанс щодо авторів цієї акції – нападу на наш офіс – надзвичайно негативний* («Zaxid.net», 2007). Одиниці, що розкривають

функціональні статуси осіб чи груп осіб, які беруть участь у створенні акції, відображають різні стадії її виникнення – від ідеї, плану, проекту, підготовки, режисури, координації зусиль до виконання певних дій та остаточного втілення задуманого.

Театралізований характер акції підкреслюється завдяки створенню для кожної окремої події своєї назви, унаслідок чого вона сприймається як унікальна, особлива, неординарна, підвищується її статус та атрактивність: *«Допомогти так легко», «Наша медова Україна», «За чесні вибори без Луценка», «Прочитай дитині казку», «Зупинимо СНІД разом», «Наш герой – Мазепа», «Подорожуй з ПриватБанком»* та ін. Разом з тим театралізований характер акції, який часто притемнює сутнісні риси позначуваного об'єкта, може викликати негативні реакції з боку носіїв мови: *...на цій акції робив собі додатковий піар («Вис. замок», 2007). Деякі перехожі вважали цю акцію «показухою» («Репортер», 2016). Вона зазначила, що акції є проплаченими («Прочерк. інфо», 2016). «Те, що я бачу – це крок у деструктив, якась популістська акція», – прокоментував Валентин Ющенко («Житомир.info», 2020).*

Сателітом лексеми *акція* в сучасному мовленні виступає запозичення останнього часу *івент*, яке в «Словнику новітніх англізмів» [1] отримує роз'яснення: «Публічний захід розважального і/або рекламного характеру». Однак важливіше наголосити на тому, що та семантика, яка неявно, неасертивно присутня в слові *акція*, у лексемі *івент* виходить на перший план. Це семантика зв'язку з торгівельною діяльністю, ринковими відносинами, якій відповідає концептуалізація соціальної події як товару, що створюється для продажу: *Надалі команда зосередиться на розробці концепції онлайн і офлайн івентів та їхньої подальшої реалізації на різних майданчиках і територіях; розробці маркетингової стратегії...* («UNIAN.NET», 2022). Саме у цих складах родина зберігала інвентар і декорації для власного бізнесу – організації *івентів* («Укр. правда», 2023). Нам доведеться працювати в умовах оптимізації бюджетів і, можливо, зміни бізнес-моделей – ми бачимо, як масово скасовуються *івенти*... («UNIAN.NET», 2020).

Цілком прозоро ця семантика виступає у низці запозичень, що набули поширення в медіа-текстах та відображають належність *івенту* сфері комерції та торгівельно-фінансовій діяльності: *івент-індустрія, івент-маркетинг, івент-менеджерка (івенторка), івент-агенція, івент-хол*. Симптоматичним є розкриття поняття *івент-маркетинг*: «Комплекс заходів, спрямованих на просування товару чи послуги шляхом організації спеціальних заходів: концертів, фестивалів, презентацій тощо» [1, с. 121], де есплікується комерційна мета діяльності. Тому повідомлення про івенти супроводжуються обговоренням теми з фінансовою домінантою – теми доходів, збитків, фінансового програшу, заробітку, надання фінансових преференцій тощо. Пор. *А на початку карантину організатори культурних подій оцінювали збитки для івент-індустрії у 500 млн. гривень* («Укр. правда», 2020).

Типовою для слова *івент* так само, як і для інших номінацій соціальних подій (*розважальний, мистецький, спортивний івент*), є сполучуваність з атрибутивами, які розкривають конкретику соціальної події і можуть пов'язуватися в мовній свідомості з метою діяльності організаторів. Однак завдяки самій семантиці слова висловлення з ним у цьому випадку імплікують розуміння й тлумачення в аспекті нетотожності цілей організаторів і цілей учасників івенту. Так, у повідомленні *Навчально-мотиваційний івент «SIMKA», присвячений подорожам, відбудеться 24 червня...* («Версії», 2017) заявлена

характеристика заходу *навчально-мотиваційний* буде пов'язуватися учасниками з отриманням нових знань, досвіду, навчанням, в той час як для організаторів захід виступає засобом отримання прибутку.

Таким чином, вектор у концептуалізації соціальної події, який можна спостерігати в триаді «захід – акція – івент», зсувається в бік площини фінансово-економічних відносин і пов'язаний з розглядом соціальної події як товару або засобу для просування товару. Якщо захід як засіб на позначення соціальної події корелює з моделлю, що привносить у соціальний простір порядок, організованість, стабілізує його, то *акція* й *івент* представляють подію під кутом зору економічної моделі, що загалом відображає характер динаміки в мовній картині світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей Л., Гончаренко А., Ківу М., Олександрук І. Словник новітніх англізмів. Київ: Наукова думка, 2022. 319 с.
2. Радзієвська Т. В. Точкові функціонально-семантичні зсуви в контексті вивчення динаміки мовно-національної картини світу (на матеріалі українських медіа-ресурсів). *Мовознавство*. 2023. № 4. С. 26–40.
3. Словник української мови : в 20 т. Київ: Наук. думка, 2010. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0> (дата звернення: 25.02.2025)

О. В. Родний (м. Дніпро)

ФОТОГРАФІЧНИЙ СТИЛЬ В ТВОРЧОСТІ БРУНО ШУЛЬЦА

Фотографія – особливий вид мистецтва, який зупиняє час у просторі. Моментальність і монументальність, всупереч полярній співвідносності, синтетично зливаються. Фотографія відкрила нове уявлення про світ, форму руху, наділила свідомість людини думати фотографічно, навчила звертати увагу на деталі, знаходити красу в буденних речах та неповторності кожного моменту. Фотографія розвинулася в спосіб мислення, який перевернув весь порядок сприйняття, відносини й відтворення.

Отже, на початку ХХ століття в літературі з'являється певний тип погляду, який називають «фотографічним». Такий стилістичний засіб можна кваліфікувати як когнітивний.

Фотографічне мислення – це особливий спосіб мислення митця, що базується на методах фотографії. Його ознаки:

- об'єктивна фіксація реальності в найдрібніших деталях, документальність;
- поєднання вірогідності зображення з власним баченням цього образу;
- візуалізація змісту, композиції твору;
- акцентуація на схожості описів з фотографіями;
- використання крупного плану, кадрування, фрагментарності, фотоколажу;
- поєднання часу і простору на лінійній площині;
- акцентуація на «моментальності», дискретності й нерухомості образу;
- прагнення вловити мить;
- використання символічного значення світла, тіні, кольору.

Фотографічність у художній літературі – це спосіб оповіді, де текст працює наче об'єктив фотокамери, передаючи сцену виразно, з подробицями та візуально. Вона допомагає викликати відчуття присутності, посилити атмосферу та надати тексту кінематографічності.

Бруно Шульц (1892–1942) – один із найзагадковіших персонажів польської літератури XX століття. Його творчість, представлена переважно двома збірками оповідань «Цинамонові крамниці» (1933) та «Санаторій під Клепсидрою» (1935), вражає незвичною образністю та мальовничістю.

Однією з ключових рис стилю Шульца є його фотографічність – здатність «знімати» мить, фіксувати деталі навколишнього світу з точністю фото. Проте ця фотографічність у Шульца не є звичайною репрезентацією реальності – вона трансформується, стаючи гротескною, метафоричною та глибоко суб'єктивною.

Фотографічність стилю Б. Шульца виявляється передусім у його майстерності деталізувати простір і предмети. Письменник наділяє кожен річ особливим значенням, змушуючи її «жити». Наприклад, у «Цинамонових крамницях» ми зустрічаємо описи вулиць, будинків і крамниць, які ніби завмерли миттєво, як на старих світлинах, але водночас містять таємницю, тривогу та магію. Його образи не статичні – вони тремтять, змінюються, стають примарними, немовби експоновані у неправильному світлі.

Сюжет «Цинамонових крамниць» розмитий. Замість цього фрагменти-кадри з життя. З самого початку і до кінця збірки ми ніби гортаємо знімки: «Серпень. Черешні. Абрикоси. Кімната. Спекотний день. Ринок. Купка обідранців. Ріг Стрийської. Хатки. Соняшник. Сад. Тлуя. Тітка. Дядько...».

Ностальгія та епоха, що минає, – центральна тема творчості Б. Шульца, передана через старі книжкові крамниці, вуличні ліхтарі, трамваї, будинки. Бруно Шульц всі події, образи розглядає через призму часу, ловить мить, і врешті-решт зупиняє її.

Весь сюжет «Санаторію під Клепсидрою» сконцентрований на спогадах, які нагадують ожилі фотокартки. Батько головного героя опиняється у місці між буттям та небуттям, а його образи то зникають, то з'являються, наче він – постать на фото, яка оживає в уяві. Цей ефект співзвучний з ідеєю фото як засобу зафіксувати минуле, але у світі Шульца таке фіксування хистке – воно спотворене, переінакшене, наповнене фантазіями.

Головним аспектом фотографічності в прозі Шульца є гра зі світлом і тінню. Він витворює особливі ефекти освітлення, які дають тексту кінематографічну виразність. Сонячні промені, що проникають крізь віконниці, відблиски на поверхні давніх дзеркал, густа темрява провулків – усе це нагадує гру світла у фотографії, де настрій кадру залежить від освітлення. У поєднанні з цим письменник віртуозно використовує палітру кольорів, насичуючи свої описи відтінками, що передають не лише зовнішню картину, а й внутрішній стан персонажів. Наприклад, барви в його текстах можуть бути тривожними, тривожно-яскравими або ж, навпаки, розмитими й хитливими, немов старі пожовклі знімки. Хоча фотографії традиційно чорно-білі, у прозі Шульца колір відіграє важливу роль, посилюючи фотографічний ефект. Його кольори незвичайні, іноді тривожні, як вицвілі знімки з минулого. «Тіні були густими й синіми, як розлите чорнило, а повітря переливалося перламутровим саявом». Ці образи нагадують розфарбовані вручну старовинні фотографії, де кольори стають неприродними, майже гіпнотичними.

Привертає увагу гра автора з колірною гамою і світлом: сепія, теплі коричневі та бурштинові відтінки – все це створює відчуття спогаду або старої фотографії. Розмите, розсіяне світло імітує ефект сну, а також спогадів, що з часом втрачають чіткість. Глибокі тіні, контрасти світла й темряви, як у картинах експресіоністів, підкреслюють тривожну атмосферу. Шульц також використовує метод оптичного збільшення – спосіб, що нагадує макрозйомку. Він детально

розглядає найдрібніші елементи, такі як тріщини в штукатурці, химерні візерунки шпалер чи гра відблисків на склі вітрини. Така деталізація робить світ його творів зримим, відчутним, майже фізично відчутним.

Однак, на відміну від світлин, його описи мають гіперреалістичний, а деколи навіть сюрреалістичний характер. Вони перебільшені, наче пропущені крізь криве дзеркало свідомості оповідача, що створює особливу атмосферу тривожної казковості. Для стилю творів Б. Шульца характерні ексцентричність та гротеск, люди в кадрі можуть виглядати трохи перебільшено, карикатурно: довгі пальці, трохи витягнуті обличчя, дивні пози. Стара мода – вінтажні костюми, кристалі капелюхи, довгі пальта – натякають на епоху Шульца і створюють відчуття тимчасового розриву. Неживі об'єкти, що оживають у кадрі – ляльки, манекени, тіні, які нагадують фантастичних істот.

Для творчості Бруно Шульца характерні експерименти з перспективою (спотворені ракурси, незвичні точки зйомки) створюють ефект нереальності. Наприклад, вулиці можуть мати вузький та витягнутий вигляд, будівлі – трохи перекошені. Акцент на деталях: старі книжкові полиці, завитки дерев'яних меблів, потріскані стіни – зйомка додає відчуття гротеску та зміненої реальності.

Фотографічний стиль, натхненний естетикою «Цинамонових крамниць» і «Санаторієм під Клепсидрою» Бруно Шульца, можна схарактеризувати як суміш сюрреалізму та експресіонізму. У його художніх та графічних роботах присутні елементи містики, хисткості сприйняття та суб'єктивного спогаду про дитинство.

Таким чином, фотографічність стилю Бруно Шульца полягає не тільки в деталізованій передачі зовнішнього світу, але й у його трансформації, грі зі світлом, тінями та кольорами, а також в оптичному збільшенні деталей. Бруно Шульц формує враження зупиненого часу, хоча його всесвіт продовжує бути динамічним, мов старі фотографії, що неочікувано оживають перед нами. Його проза так саме нагадує старі, вицвілі фотографії, на яких відображена не лише об'єктивна реальність, а й таємні рухи душі, приховані страхи та надії. Саме ця унікальна здатність бачити світ інакше робить творчість Бруно Шульца такою неповторною та магічною.

О. В. Самойленко (м. Луман)

ВИКОРИСТАННЯ СУФІКСОЇДУ -ТЕРАПІЯ ДЛЯ УТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ ПСИХОЛОГІЇ

Кожного дня вчені та дослідники роблять нові відкриття, які вимагають назв, які б точно відображали їх сутність. Для досягнення цієї мети прекрасно підходить словоскладання, бо саме композити дають нам змогу віднести назву до певного класу, а потім уточнити або деталізувати, саме тому актуальність роботи обумовлена важливістю словоскладання для творення нових термінів. Окрім власне словоскладання у медичній термінології поширеним стає метод квазікомпозиції, коли нові слова утворюються за допомогою афіксоїдів.

Афіксоїд – це морфема, яка має ознаки як афіксів, так і коренів. Отже, під терміном *афіксоїд* розуміємо словотвірний елемент маргінального типу з високою частотністю використання, який фонетично та етимологічно співпадає з морфемою, яка самостійно функціонує як корінь і відрізняється від цієї морфеми певним абстрагуванням значення та набуттям відтінку категоризації. Можна визначити такі ознаки цих словотвірних конструктів:

а) позначення певної словотвірної категорії;

b) висока продуктивність;

c) функціональна наближеність до справжніх афіксів, зокрема набуття нового узагальненого значення. До цих характеристик потрібно додати наявність власної семантики, тобто афіксоїди мають певне матеріальне значення, конкретне, предметне. Багато лінгвістичних праць присвячено проблемі аналізу інтернаціональних терміноелементів, які також набувають статусу афіксоїдів. Особливо вони є розповсюдженими у медичній термінології, де продуктивними є терміноелементи грецького та латинського походження. Саме такі інтернаціональні конструкти стають базою для формування уніфікованого медичного термінологічного апарату.

До одного з найпродуктивніших суфіксоїдів медичної термінології можна віднести термінологічний конструкт **-терапія**, який має значення «лікування». Найчастіше лексеми утворюються за ономасіологічною моделлю «медіатив+процедура», тобто уточнюється, як або чим лікують. Можна навести багато поширених прикладів: **хіміотерапія, фізіотерапія, імунотерапія, гормонотерапія, гідротерапія, гемотерапія, вітамінотерапія, геліотерапія, фармакотерапія, електротерапія, парафіотерапія, бальнеотерапія, термотерапія, кріотерапія, таласотерапія, гідротерапія**. Цікаво, що за такою моделлю утворюються лексеми на позначення альтернативних методів лікування: **уринотерапія, апітерапія, гірудотерапія**.

Як бачимо, елементом у препозиції може виступати як і афіксоїд грецького або латинського походження (**таласотерапія, електротерапія**), так і незапозичені основи: **маскотерапія** (маскотерапія – метод психологічної роботи, заснований на визволенні внутрішнього глибокого стану людини на поверхню за допомогою маски), **музикотерапія** (метод музикотерапії допомагає збудувати такий асоціативний ряд: мистецтво – творчість – переживання – творчість. А творча людина завжди знайде вихід із будь-якої складної ситуації).

Останні два приклади ілюструють методи роботи у психології, де останнім часом широкого використання набули методи арт-терапії: **ізотерапія, кольоротерапія, казкотерапія, ігротерапія, лялько-терапія, драматерапія, кінезіотерапія**.

Лексема **арт-терапія** є досить нетиповою, бо її перша частина – це запозичення з англійської мови, тобто можемо констатувати поєднання запозиченої англійської основи із запозиченим грецьким суфіксоїдом. Можна знайти й інші приклади комбінування конструктів, запозичених з інших мов: наприклад, **фуд-арт-терпія**.

Ще одним цікавим випадком є слово **фелт-терапія**. **Фелт-терапія** (англ. *felt* – вовна, валяти) – напрям в арттерапії, який полягає у використанні вовни як стимульного матеріалу для самовираження і творчості клієнта. Вовна є унікальним матеріалом для застосування в арт-терапії, оскільки взята з живої істоти [2, с. 32]. Досить часто носії української мови помилково пов'язують цей термін з почуттями (від англ *felt* – 2-га форма дієслова *feel*).

У якості прикладів використання поєднання української основи та конструкту терапія можна назвати слова казкотерапія та глинотерапія: **Казкотерапія** – це метод, що використовує казкову форму для корекції емоційних порушень і вдосконалення взаємостосунків з навколишнім світом [2, с. 8].

До найвідоміших методів роботи у психології, які містять конструкт – терапія, можна віднести **драматерапію, мандалотерапію та ізотерапію**.

До слів, які утворилися шляхом поєднання двох конструктів грецького та латинського походження можна віднести також **фототерапію**: У фототерапії терапевтичний ефект досягається через цілеспрямовані дії психолога і клієнта, а в терапевтичній фотографії – за допомогою спонтанних відкриттів [2, с. 36].

Іноді можна констатувати, що власне конструкт *-терапія* зникає, а його функцію починає виконувати елемент *-арт- флюїд-арт*: Основними техніками **флюїд-арт** є «Заливка калюжами» (Puddle Pour), «Брудна заливка» (Dirty Pour) та «Перевернутий стакан» (Flip Cup). Специфіка використання кольорів та кожної із технік допомагає створити неповторну абстрактну картину [2, с. 31].

Можна виділити три основні моделі творення видів лікування у психології: запозичення з англійської мови + суфіксоїд *терапія*, словотвірний елемент українського походження + суфіксоїд *терапія*, префіксоїд грецького або латинського походження + суфіксоїд *терапія*. З точки хору ономазіології, основною ономазіологічною моделлю є медіатив + процес (захід), де конструкт *-терапія* виступає у ролі ономазіологічного базису, а префіксоїд виконує функцію ономазіологічної ознаки, бо уточнює як саме відбувається процес лікування. Існують й інші моделі творення термінів з конструктом *-терапія*, але на сьогоднішній день вони не є такими поширеними.

Перспективи подальших розвідок полягають у розробці структурних та ономазіологічних моделей медичних термінів, що може бути використане при підготовці методичного матеріалу для занять з медичної термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литвиненко Н. П., Місник Н. В. Тлумачний словник медичних термінів: російською, латинською та українською мовами: для лікарів, науковців, студентів медичних навчальних закладів. Київ; Ірпінь: ВТФ Перун, 2010. 848 с.
2. Практикум з арт-терапії: навчально-методичний посібник. Ч. 2. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 148 с.
3. Самойленко О. В. Особливості української медичної термінології. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 13. Том 1. 2020. С. 108–111.

О. А. Семенюк (м. Київ)

НАЗВИ МАГАЗИНІВ У МОВНОМУ ПРОСТОРІ МІСТА: ФУНКЦІОНУВАННЯ Й АДАПТАЦІЯ

У сучасному суспільстві, яке часто характеризують як «суспільство споживання», підприємства торгівлі є важливими складовими соціальної сфери, а їх назви – помітними елементами мовної картини світу. Разом із залученням до глобальної економічної системи Україна зробила вибір у напрямку до відповідного способу життя, й одним із наслідків цього процесу стало зростання кількості мовних одиниць, що позначають товари, торгові марки, заклади торгівлі, називають професії та сфери, які з ними пов'язані, тощо. Аналіз одиниць цієї тематичної групи є актуальним із декількох позицій – як із суто лінгвістичних (ономастичних), так і екстралінгвістичних (як віддзеркалення лінгвокультурної ситуації, рухливості смаків, рекламних потенцій тощо).

Доволі вивченим є суто мовний аспект назв підприємств торгівлі. Аналізовані одиниці відносяться до власних назв, більш точно – до прагматонімів. Як відомо, це збірний термін для позначення груп власних назв предметів, які

були створені та реалізовані людиною, тобто за денотатно-номінативною класифікацією онімів вони є об'єктами, пов'язаними з матеріальною діяльністю людини.

В українському мовознавстві прагматоніми розглянуто у працях Д. Г. Бучка, М. А. Курушиної, С. І. Лехніцької, В. В. Лучика, С. А. Омельчука, О. В. Пеліної, Н. В. Ткачової, М. М. Торчинського та інших. Певні аспекти проблеми розглядалися і нами [2].

У дослідженні спираємося на класифікацію, виходячи з якої *прагматоніми* – це власні назви рукотворних предметів, до яких можна записати всі назви, що належать до архітектуронімів, зокрема й комерціоніми. Таким чином *прагматоніми* – це власні назви рукотворних предметів, до яких можна записати всі назви, що належать до архітектуронімів, зокрема й комерціоніми – *магазиноніми, кіосконіми, базароніми*. Ці поняття є прагматонімами, коли йдеться про саме приміщення, а коли мова йде про організацію чи установу всередині нього – це ергонім [3].

Дослідники часто акцентують увагу на тому, що створення і функціонування прагматонімів, як і будь яких власних назв, завжди відчуває на собі помітний тиск екстралінгвістичних факторів. Серед них: природна онімізація апелювативів, запозичення готових найменувань або іменних основ з інших мов, використання штучноствореної лексики своєї мови та перетворення власних назв своєї мови [1]. Ми поділяємо думку деяких науковців, зокрема М. М. Дзюби, що в межах самої лінгвістики проблему становлення прагмонімів треба зараховувати до соціолінгвістики, бо на цей процес значно впливають соціальні чинники, під якими треба розуміти екстралінгвістичні зв'язки суспільного характеру, що знаходять відображення у значеннях слів і виступають як дещо зовнішнє стосовно внутрішніх процесів і понять мови.

Мета пропонованого дослідження – аналіз назв магазинів для унаочнення певних актуальних тенденцій, що впливають на їх створення і функціонування. Прикладом слугують магазиноніми міст Києва та Кропивницького (столиці та обласного центру).

На розвиток закладів торгівлі вплинули процеси урбанізації. Магазины відіграють важливу функцію в містах, особливо мегаполісах, мешканці яких не мають змоги ніяким іншим способом, окрім купівлі, забезпечити свої потреби в їжі, напоях, необхідних для життя товарах. Саме тому назви цих закладів є помітними елементами мовного портрету міста, лексику містянина.

Назви закладів торгівлі, як і більшість власних назв загалом, виявляють певні особливості залежно від впливу різноманітних соціокультурних чинників. Назвемо найбільш помітні з них.

Вплив інтернаціоналізації. Назви крамниць зазнали характерного для сучасної української мови і культури тиску іншомовних елементів. Реалією є магазини з іноземними назвами, переважно – англійськими, хоча глобалізація сприяє використанню й інших мов у неймінгу (французької, італійської, японської тощо). Наприклад: магазин комп'ютерної техніки «Brain», магазин пива «Beer-market», торгівельний центр «Real», магазини одягу «MyBrend», «Shelfi», магазин побутової електроніки «Excellent», магазин товарів для моделювання «Modelend», магазин квітів «El flora», магазин товарів із Японії «Miniso» тощо. Поширеними є українські назви, написані латиницею: «Veresen», «Modna Tochka», «Modna-hata» та ін. Сам сучасний синонімічний ряд *магазин, крамниця* доповнився іншомовними словами *shop, market / маркет*. Активним і звичним уже є використання позначень магазинів за площею: *мінімаркет, супермаркет*,

гіпермаркет, мол. Як приклад дещо «екзотичних» для України номінацій – назви торгівельно-розважальних центрів «*Lavina Mall*», «*SKYMALL*» у Києві.

Вплив російської мови. Мовна (і політична) ситуація в Україні навіть після набуття незалежності сприяла тому, що заклади торгівлі мали як українські, так і російські назви. Помітно ця тенденція почала змінюватися на користь українських назв під впливом різноманітних чинників із початку XXI століття. Суттєвим поштовхом до змін стала російсько-українська війна. Із 2014 року більш динамічними є тенденції найменування закладів торгівлі державною мовою. Магазини, які мали назви російською мовою, почали або змінювати їх на українські, або вдаватися до транслітерації (наприклад: магазини «*Мойдодир*», «*Prostor*»). Повномасштабне вторгнення 2022 року значно пришвидшило цей процес, змінивши політичні та психологічні засади неймінгу, перш за все на тлі ставлення суспільства до росії та російської мови. Не останню роль у цьому процесі відіграли й правові та адміністративні акти – від «Закону про функціонування української мови як державної» до рішень міських рад стосовно правил розміщення і створення зовнішньої реклами.

Урахування маркетингових трендів. Назви магазинів останнім часом ілюструють процеси швидкого пристосування бізнес-сфери до динамічної зміни пріоритетів і смаків суспільства. Це не тільки іншомовні назви та домінанта української мови, про які ми говорили вище, а ще й реакція на україноцентричні настрої суспільства в останні роки, результатом яких є назви магазинів: «*Газда*» (господарчі товари), «*Вишиваночка*» (одяг і аксесуари), «*Наші*», «*Всі. Свої*» (магазин українських брендів) тощо. Поряд з «англомовною» назвою може бути присутній український варіант, наприклад, торгівельний центр «*Manhattan*» / «*Манхетен*». Таке дублювання є вже звичним для інтернет-магазинів.

Ще один приклад урахування впливу актуальних позамовних чинників – використання евфемізованих назв. Так, коли термін «секонд-хенд» набув певного негативного сприйняття у споживачів, магазини, які продають його, почали називати: «*Другі руки*», «*Товари з Європи*», «*Одяг із Європи*» тощо. Популярними у Києві є магазини під вивіскою «*Конфіскаст*». Ця назва актуалізує уяву про їх товар як такий, що був конфіскований на кордоні або деінде, і тому продається дешевше, хоча є якісним. Ілюзія спрацьовує, а сама мережа магазинів, особливо її «інтернет-представництво», наголошує, що «*Конфіскаст* це унікальна можливість, купити недорого чоловічий, жіночий, дитячий одяг та взуття. Магазин для всієї родини...».

Конкурентна боротьба, особливо на рівні невеликих роздрібних магазинів, призводить до розуміння ефективності прозорих семантичних назв. Це робить популярною формулу «Все для / по...»: «*Все для риболовлі та полювання*», «*Все для школи*», «*Все для дому*», «*Все для ремонту*», «*Все по п'ять*» тощо.

Зробимо певні висновки. У мовно-культурному просторі міста рекламні вивіски магазинів реалізують свої функції у взаємодії з іншими семіотичними елементами: візуальними (шрифти, кольори тексту та фону, графічні символи, малюнки, світлини тощо), звуковими. Окрім того, назви підприємств торгівлі часто присутні й за межами «об'єкту реклами» – на лайт-боксах, сіті-лайтах, біг-бордах, що збільшує присутність магазинів у просторі міста. Цей комплекс сприймається містянами автоматично, підсвідомо, але результативно засвоюється і може як віддзеркалювати певну лінгвокультурну ситуацію і мовні смаки часового періоду та громади, так і впливати на їх формування. Правила і закони маркетингу все більше регламентують вибір назви магазину, відтісняючи естетичні пріоритети власника на другий план. Окремо зазначимо, що поява

інтернет-магазинів надає нової динаміки магазинонам, які починають функціонувати в середовищі з доволі умовним, вільним розумінням норм і правил.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пеліна О. В. Особливості перекладу українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою: автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.16. Одеса, 2014. 20 с.
2. Семенюк О. А., Семенюк Д. Ю. Назви магазинів міста Кропивницького в лінгвістичному та екстралінгвістичному аспектах. *Південний архів (філологічні науки)*, № 94 (2023). С. 35-44.
3. Торчинський М. М. Структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови: дис. ...докт. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2010. 502 с.

I. P. Suima (Dnipro)

MULTIMODAL TRANSLATION: HOW GRAMMAR ADAPTS TO NEW COMMUNICATION FORMATS

Modern communication is increasingly shifting away from traditional written texts toward multimodal forms that combine text, audio, video, graphics, emojis, and other visual or interactive elements. As a result, the demand for multimodal translation is growing, requiring adaptations beyond textual transformations to ensure that meaning is conveyed effectively across different media.

The key question for translators is: How does grammar change in multimodal communication, and how does this impact accuracy, conciseness, and naturalness in translation? Multimodal translation refers to the process of adapting messages that are presented not only in text but also through other communicative modalities, considering their specific characteristics [1].

Multimodal translation is an evolving field that goes beyond traditional text-based translation. It involves adapting meaning across multiple modes of communication, such as text, images, gestures, audio, and video. One of the key challenges in multimodal translation is ensuring grammatical accuracy while maintaining coherence across different modes [2]. This article explores the role of grammar in multimodal translation, its challenges, and strategies for effective adaptation.

Multimodal translation refers to the process of transferring meaning across different semiotic resources, including:

Verbal (spoken and written language) – dialogues, subtitles, written texts;

Visual (images, gestures, layout, colors, typography) – comics, advertisements, film subtitles;

Auditory (sound effects, tone, intonation) – podcasts, dubbing, voiceovers;

Spatial and kinetic (body movement, facial expressions, gestures) – sign language, stage performances [3].

Each mode interacts with the others to create meaning. However, grammatical structures can differ significantly when shifting between modes, requiring translators to adapt linguistic elements carefully.

Grammar plays a crucial role in structuring meaning, but its application varies across different modes. Some key areas where grammar affects multimodal translation include:

Syntactic Adaptation – Sentence structures in written texts may not directly map onto subtitles or dubbing scripts, requiring reordering or simplification for clarity.

Morphological Considerations – Grammatical elements such as verb tense, pluralization, and case markings might be omitted or modified in multimodal formats like captions or voiceovers.

Pragmatic Adjustments – Formal and informal grammatical structures need to align with the mode of delivery (e.g., casual speech in social media posts vs. formal writing in legal documents).

Ellipsis and Cohesion – In audiovisual translation, such as subtitling, grammar is often condensed, and cohesive devices (e.g., pronouns, conjunctions) must be strategically used to maintain coherence.

Challenges in Maintaining Grammar in Multimodal Translation

1. Subtitling and Syntactic Compression

Subtitles have space and time constraints, leading to grammatical adjustments like omission of articles or auxiliary verbs. For example, spoken English's "I have been waiting for you" might become "Been waiting for you" in subtitles.

2. Dubbing and Grammatical Synchronization

When translating for dubbing, grammatical structures must be adjusted to match lip movements and natural speech patterns. For instance, English subject-verb-object (SVO) sentences may require reordering in languages with different syntax, such as Japanese (SOV).

3. Sign Language Translation and Grammar Differences

Sign languages have unique grammar rules, such as spatial indexing and classifier constructions, which do not directly correspond to spoken or written grammar. Translators must adapt structures while ensuring clarity and natural flow.

4. Social Media and Digital Translation

Memes, tweets, and emojis introduce non-traditional grammar structures. Translators need to balance grammatical accuracy with the informal, multimodal nature of digital communication.

Strategies for Effective Multimodal Translation

Prioritize Semantic and Pragmatic Accuracy – Instead of rigid grammatical adherence, focus on conveying meaning effectively in the target mode.

Use Adaptive Grammar Techniques – Simplify, condense, or restructure sentences while maintaining coherence.

Leverage Multimodal Cues – Use visuals, gestures, and audio elements to complement or replace grammatical markers.

Follow Mode-Specific Conventions – Each mode has unique norms (e.g., brevity in subtitles, natural intonation in dubbing) that influence grammatical choices.

Engage in Collaborative Translation – Work with professionals from different fields (e.g., linguists, filmmakers, graphic designers) to ensure grammatically sound yet mode-appropriate translations.

Grammar in multimodal translation is dynamic and adaptable. While grammatical accuracy remains important, translators must balance it with the constraints and affordances of different communication modes. By applying flexible strategies and considering multimodal interactions, translators can ensure that meaning is effectively conveyed across linguistic and semiotic boundaries.

Key areas of multimodal translation:

Audiovisual translation (AVT) – subtitling, dubbing, voice-over, and audio description.

Translation in digital environments – adaptation of texts for video games, mobile applications, and websites.

Translation for social media – slogans, posts, tweets, memes, and advertising campaigns.

Translation of infographics and multimedia materials – combining text and images in brochures, presentations, and posters.

Since many multimedia formats have character or time constraints, translations must be as concise as possible:

Subtitling: shortening long sentences while preserving meaning.

Original: "I'm not entirely sure if this is the right decision, but I guess we'll find out soon."

Translation: "Not sure, but we'll find out soon."

Chatbots and UI (User Interfaces): minimizing text.

Original: "Please select the preferred option from the list below."

Translation: "Select an option."

Complex sentences are often transformed into shorter ones to improve readability:

Original: "Given the current circumstances, we should probably consider alternative solutions that might help us overcome this challenge."

Translation: "Considering the circumstances, we should explore alternatives. They might help us overcome the challenge."

In dialogue-driven multimedia formats, syntax is simplified to reflect spoken language:

Dubbing and voice-over: maintaining natural intonation.

Original: "Would you mind if I asked you a question?"

Translation: "Can I ask?"

Translation for social media: using short structures, exclamations, and emojis.

Original: "This is the most amazing experience I've ever had!"

Translation: "Incredible experience!"

Grammar adapts to accompanying visual elements:

Infographics: imperative structures are often used to create a dynamic effect.

Original: "In order to achieve better results, it is recommended to follow these steps."

Translation: "Follow these steps – and improve your results!"

Video game translation: concise dialogue adapted to player interaction.

Original: "You need to find the hidden key before proceeding."

Translation: "Find the key to continue!"

Memes and humor: require cultural adaptation rather than direct translation.

Original: "Hold my beer!" (internet meme)

Translation: "Watch this!"

Gender-neutral grammar: in languages such as French or Spanish, grammatical gender can pose challenges.

Subtitles must convey meaning within a limited time frame (max. 37 characters per line). Social media platforms impose character limits (e.g., Twitter – 280 characters).

Issues with machine translation: most systems (Google Translate, DeepL) do not account for multimodal context, often producing literal translations. Need for post-editing: correcting grammar, adapting style, and ensuring proper format. Advancements in neural networks capable of understanding visual, audio, and video context. Automatic subtitle generation and adaptation of texts for gameplay.

Virtual and augmented reality (VR/AR) will require even greater grammatical flexibility.

Simplification of structures, integration of non-verbal elements, and the rise of emoji grammar.

Multimodal translation significantly transforms grammatical structures as they adapt to new communication environments. Simplified syntax, shortened phrases, conciseness, and integration of non-verbal elements are key characteristics of this process. As digital technologies and artificial intelligence continue to evolve, they will further influence grammatical changes in translation, presenting new challenges and opportunities for translators in the realm of multimodal communication.

REFERENCES

1. Мережко Н. Роль культурних референцій у перекладі англomовних фільмів на українську мову. *Мовознавство*. 2018. Вип. 3 (95). С. 99-105.
2. Франко М. Технічні аспекти кіноперекладу: особливості та виклики. *Мова і культура*. 2019. Вип. 14. С. 89-96.
3. Стилистичні аспекти кінотексту: теорія та практика перекладу / за ред. М. Шаламова, О. Чернівця. Київ: К.I.C., 2019. 236 с.

Ю. М. Суховець (м. Київ)

АНТОНІМІЙНІ ВІДНОШЕННЯ В МІКРОСИСТЕМІ ПРИСЛІВНИКОВИХ ЕКВІВАЛЕНТІВ СЛОВА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Системність одиниць природної мови передбачає їхні різноманітні зв'язки, що зокрема виявляється в явищах синонімії та антонімії майже на всіх мовних рівнях. Притаманні ці явища й прислівниковим еквівалентам слова – перехідним нарізнооформленим сполученням передусім прийменниково-іменникового походження, які за виконуваними функціями наближаються до прислівникового лексико-граматичного класу слів.

Зважаючи на те, що синоніміїмним відношенням прислівникових еквівалентів слова ми вже присвячували досить багато уваги [див. 5; 4, с. 199–202, 270–280], у цій розвідці зосередимося на представленні виявлених на зібраному нами матеріалі антоніміїмних відношень між прислівниковими еквівалентами слова сучасної української мови.

Найпоширенішими є антоніміїмні відношення прислівникових еквівалентів слова з початковими прийменниковими елементами *без* та *з* (*із*, *зі*), до прикладу: *без апетиту* – *з (із) апетитом*, *без гонору* – *з (із) гонором*, *без ентузіазму* – *з (із) ентузіазмом*, *без запалу* – *з (із) запалом*, *без крику* – *з (із) криком*, *без обурення* – *з (із) обуренням*, *без остороги* – *з (із) осторогою*, *без осуду* – *з (із) осудом*, *без поваги* – *з (із) повагою*, *без презирства* – *з (із) презирством*, *без пригод* – *з (із) пригодами*, *без розмаху* – *з (із) розмаху*, *без страху* – *з (із, зі) страхом*, *без труднощів* – *з (із) труднощами*, *без цікавості* – *з (із) цікавістю*. Порівняймо реалізацію деяких із цих одиниць у контексті: *Раді-радесенькі, що переліт відбувся без надзвичайних пригод², делегати мерщій вибралися з аероступи й огледілися* (В. Кобзар) – *До Гринпойнту доїхали з пригодами, вийшовши на станції Лорімер* (В. Махно); *Він [Бистряков] відпустив Степанову свитку, витер руки об штани, і несподівано без розмаху, коротко ударив у щелепу* (Брати Капранови) – *Шнейдер якраз збив з ніг свого супротивника і, вишкірившись у посмішці, кіпав його з розмаху, від душі* (В. Арєнев). Такі зв'язки

² Згідно з нашим поглядом, прислівникові еквіваленти слова можуть «розриватися» атрибутивними й указівними елементами [див. 4, с. 145–153].

ґрунтуються на антонімії власне-прийменників без та з (із, зі) у функції супровідності, присутності й суміжності [1, с. 118].

Крім того, антоніміїні відношення можуть бути виражені за допомогою префікса не-, що його містить один повнозначний (іменниковий) елемент у спільнокоренових антоніміїних парах прислівникових еквівалентів слова, наприклад: з (із) довірою – з (із) недовірою, з (із) розумінням – з (із) нерозумінням, з (із, зі) спокоєм – з (із) неспокоєм. Порівняймо в реченнях: *Він глянув на неї з розумінням* (К. Генна, пер. А. Дудченко) – *Толік вперше за час війни вийшов у місто і дивився на людей із якимось нерозумінням: ні в кого з них немає вдома родичів із розваленими хатами, ніхто не боїться заглядати в телефон* (Є. Кузнєцова).

Особливою в мікросистемі прислівникових еквівалентів слова є взаємодія початкового прийменникового елемента без із початковим елементом прислівникового еквівалента слова, яким є прийменниковий еквівалент слова не без [див. 3, с. 106], порівняймо: *без зусиль – не без зусиль, без причини – не без причини*. Простежмо, як ці одиниці реалізовані контекстуально: *Яга знайшла Гната просто і без зусиль – через Костя* (В. Арєнєв) – *Не без зусиль я зачинила двері* (Дж. Кауфманн, пер. В. Калини); *Часом посеред ночі Маргарита прокидалася без причини й довго не могла заснути* (К. Нестлінґер, пер. О. Сидор) – *Як у птаха є причина сполошитись і в ластівки полетіти, так і прокляття приходить не без причини* (Прислів'я 26:2).

Принагідно зауважимо, що початковий елемент не без разом із початковим прийменниковим елементом з (із, зі) формують синоніміїні відношення, як-от у прислівникових еквівалентах слова: *не без гіркоти ↔³ з (із) гіркотою, не без гордості ↔ з (із) гордістю, не без співчуття ↔ з (із, зі) співчуттям*. Порівняймо зазначене в кількох реченнях: *Я потай збирала всі новини про Джоан і сприймала їх не без гіркоти, хоч і вдавала, буцім радю за неї* (С. Плат, пер. О. Любарської) – *В Ольчиному голосі забриніла добре знайома зневага, і Буба з гіркотою усвідомила, що сестра анітрохи не змінилася* (Б. Космовська, пер. Б. Антоняк); *Тося поглянула не мене не без співчуття, а потім підняла кришку* (К. Ґрохоля, пер. А. Бондаря) – *Жінка зі співчуттям глянула на Ельзу* (К. Генна, пер. А. Дудченко).

На думку А. Колодяжного, прийменник без, сполучаючись із заперечною часткою не, виражає неповне, обмежене твердження [1, с. 117–118]. Таке значення прийменникового елемента підкреслює своєрідність антоніміїних (часткова протилежність) і синоніміїних (відтінкова подібність) зв'язків представлених одиниць.

Усі ці три початкові прийменникові елементи прислівникових еквівалентів слова, а саме без, не без і з (із, зі) можуть одночасно формувати антоніміїно-синоніміїні відношення⁴. На нашому матеріалі ми простежили такі ряди: *без страху – {не без страху ↔ з (із) страхом}, без проблем – {не без проблем ↔ з (із) проблемами}, без сумніву – {не без сумніву ↔ з (із) сумнівом}, без успіху – {не без успіху ↔ з (із) успіхом}*. Представимо таку взаємодію на прикладі речень: *Катруся без великого успіху намагається послатися на приказку «про чоловіка*

³ Синоніміїні відношення для зручності сприйняття умовно позначаємо знаком «↔», тоді як тире вказує на антоніміїні відношення між одиницями. Фігурні дужки використовуємо для групування одиниць, що перебувають у синоніміїних або антоніміїних відношеннях. У контекстуальних прикладах між реченнями в усіх випадках послуговуємося тире.

⁴ На тісну взаємодію антонімії й синонімії, зокрема у зв'язку з полісемією, вказувала ще Л. Лисиченко [2, с. 100, 109].

і цигана», але її невправні спроби висміюють хлопці (І. Борисюк) – Двері на той час уже зачинили, обманку витягли з шухляди. Лебідь намагався її розправити – **не без успіху** (В. Арєнєв) – Свідок брехливий загине, а людина, яка уважно слухає, свідчитиме з **успіхом** (Прислів'я 21:28).

Менш очевидними є антонімії відношення, утворювані початковими прийменниковими елементами без та у (в), до прикладу, в таких парах: без боротьби – у (в) боротьбі, без міри – у (в) міру, без потреби – у (в) потребі, без роздумів – у (в) роздумах, без смутку – у (в) смутку. Порівняймо в контекстах: **Без роздумів** кидаєш своє тіло на стіни й двері, дереш їх (Д. Жук) – **Отак у роздумах** я й не зчувся, як дістався пасіки, і полегшено перевів подих... (В. Кобзар); **Ріки виповнюють її звички і рухи, Зігрівають її піском, сіллю та очеретом, Течуть повз неї на Південь без смутку** й [без] напруги, і повітря над ними гирчить листям і теплим медом (С. Жадан) – **І лише зорі Літають над нами в смутку** й [у] тривозі (С. Жадан)⁵.

Водночас так само є можливою синонімія взаємодія прислівникових еквівалентів слова з початковими прийменниковими елементами з (із, зі) та у (в), наприклад: з (із) очікуванням ↔ у (в) очікуванні, з (із) погордою ↔ у (в) погорді, з (із) подробицями ↔ у (в) подробицях, з (із) рішучістю ↔ у (в) рішучості, з (із) розпачем ↔ у (в) розпачі, з (із) ясністю ↔ у (в) ясності. Порівняймо реалізацію деяких одиниць у контекстах: **Решта жінок захоплено бурмочуть і тягнуться до вагітної, яка з погордою** оглядає їхні пласкі животи (Г. Френсіс, пер. О. Стукала) – **Лев кошари всі облапав й ходить у погорді** – Призабув щось мою лапу Він [Косолапий] на своїй морді (В. Паранюк); **Чепурин мовчав із якоюсь приреченою рішучістю**, було ясно, що він першим не заговорить, хоч стріляй (В. Арєнєв) – **Зійшлись на світанку у полі, В рішучості** небо й земля (Т. Лемешко).

Доволі складну синонімію-антонімію взаємодію спостерігаємо, коли до одиниць із вищевказаними початковими прийменниковими елементами долучаються прислівникові еквіваленти слова з початковим прийменниковим елементом без, як-от: {без поспіху ↔ з (із) неспіхом} – {з (із) поспіхом ↔ у (в) поспіху}, {без надії ↔ у (в) безнадії} – {з (із) надією ↔ у (в) надії}. Порівняймо це на прикладі речень: **Ельза звелася на ноги й спокійно, без поспіху** рушила до дверей (К. Генна, пер. А. Дудченко) – **Він [Махорка] уже певний час крутив у руках пачку з тютюном, а тепер розгорнув і заходився із підкресленим неспіхом** згортати цигарку (В. Арєнєв) – **Звісно (додав він [Віктор] з поспіхом)**, звісно, я розумію, такий собі аргумент, тут легко можна до чого завгодно домовитися [...] (В. Арєнєв) – **Паралельно, з номера в номер, [Марко Вовчок] у поспіху** перекладає «Таємничий острів» Жуля Верна для журналу [«Магазин іноземної літератури»] (В. Агеєва).

Отже, мікросистема прислівникових еквівалентів слова багата на різноманітні внутрішні зв'язки на парадигматичній осі, що свідчить про становлення та входження цих одиниць у загальну систему сучасної української мови, підпорядкованість її закономірним процесам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колодяжний А. С. Прийменник: матеріали до лекцій з курсу сучасної української літературної мови. Харків: Вид-во Харківського держ. ун-ту ім. О. М. Горького, 1960. 165 с.

⁵ Цікаво зауважити, що такі антонімії зв'язки простежено у творчості одного автора.

2. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української літературної мови. Семантична структура слова. Харків: Вища школа, 1977. 109 с.
3. Лучик А. Словник еквівалентів слова української мови. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 176 с.
4. Суховець Ю. М. Прислівникові еквіваленти слова сучасної української мови в різностильових текстах початку ХХІ ст.: дис. ... д-ра філософії / Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ, 2024. 414 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/29554>
5. Суховець Ю. Міжстильові синонімічні відношення між прислівниковими еквівалентами слова. *Український світ у наукових парадигмах*. 2023. Вип. 10. С. 186–192. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/33595>

ДЖЕРЕЛА ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

6. Агеєва В. Марко Вовчок: вибороти місце в каноні. *Бунтарки: нові жінки і модерна нація* : есеї / упоряд. В. Агеєва. Київ: Смолоскип, 2020. С. 27–55.
7. Арєнев В. Бісова душа, або Заклятий скарб : повість-фантазія. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 220 с.
8. Арєнев В. Дитя песиголовців. Колекційне вид. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2018. 308 с.
9. Арєнев В. Душниця. Вид. 2-ге, виправ. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 152 с.
10. Біблія. Переклад нового світу. Нью-Йорк : Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc., 2014. 1796 с.
11. Борисюк І. Краса, контроль і праця у прозі Наталі Кобринської. *Бунтарки: нові жінки і модерна нація* : есеї / упоряд. В. Агеєва. Київ : Смолоскип, 2020. С. 81–119.
12. Брати Капранови. Забудь-річка. Київ : Нора-Друк, 2016. 544 с.
13. Генна К. Чотири вітри / пер. з англ. А. Дудченко. Київ : РМ, 2023. 598 с. (Великий роман).
14. Грохоля К. Я вам покажу! / пер. з пол. А. Бондаря. Київ : Інформаційно-аналітична агенція «Наш час», 2010. 392 с. (Сучасна європейська проза).
15. Жадан С. Вогнепальні й ножові. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2012. 160 с.
16. Кауфманн Дж. Кравчиня з Парижа / пер. з англ. В. Калини. Київ : Книголав, 2022. 432 с. (Полиця бестселер).
17. Кобзар В. Буваличі : повість-казка про дітей і батьків. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 60 с.
18. Кобзар В. Запах фіалки. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2017. 143 с.
19. Космовська Б. Буба: мертвий сезон / пер. з пол. Б. Антоняк. Львів : Урбіно, 2011. 224 с. (Прикольна книжка).
20. Кузнєцова Є. Драбина. Львів : Вид-во Старого Лева, 2023. 280 с.
21. Лемешко Т. Полиновий сон : поезії. Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 2012. 136 с.
22. Махно В. Дім у Бейтінґ Голлов : оповідання. Львів : Вид-во Старого Лева, 2015. 176 с.
23. Нестлінґер К. Маргаритко, моя квітко / пер. з нім. О. Сидор. Львів : Урбіно, 2013. 416 с. (Прикольна книжка).
24. Паранюк В. Перли оцапіння : гумористична поема-байка. Львів : Сполом, 2014. 43 с.
25. Плат С. Під скляним ковпаком / пер. з англ. О. Любарської. Львів : Вид-во Старого Лева, 2018. 360 с.
26. Френсіс Ґ. Метаморфози. Нотатки лікаря про медицину та зміни людського тіла / пер. з англ. О. Стукала. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2020. 320 с.

К. В. Тарасенко (м. Запоріжжя)

СУЧАСНА ПОЛЬСЬКА ПІСЕННА ТВОРЧІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Використання автентичних пісенних матеріалів в процесі викладання польської мови є одним із ефективних інструментів формування необхідних компетенцій, зокрема лінгвокультурної. Одним із репрезентативних прикладів такого матеріалу є сучасна польська пісня, яка є не лише джерелом поповнення лексичного складу польської мови, але й відображає ментальні, соціокультурні та історичні аспекти життя польського народу. Лінгвокультурна компетенція, як інтегрована складова міжкультурної комунікативної компетентності, передбачає не лише знання мовних одиниць, але й також розуміння явних та імпліцитних культурних смислів, аксіологічних орієнтирів, моделей поведінки.

Польські пісні є доволі вдалою культурною практикою, яка репрезентує автентичне мовне середовище, і стимулюючи розвиток мовних та мовленнєвих навичок, і сприяючи зануренню в культурний контекст. В процесі вивчення тексту пісень відбуваються взаємодія та взаємозбагачення в аспекті мови, а також міжкультурна комунікація, яка розширює горизонт знань реципієнтів.

Специфіку такого виду комунікації доволі слушно описав відомий музикознавець О. Злотник: «навіть найпасивніший реципієнт відчуває художній вплив, що проявляється у комунікативному полі мистецтва. Слід, залишений в душі особистості виставою або концертом, зберігається, свідомо чи несвідомо запам'ятовується уявлення, музика або слова, переживання або почуття» [1, с. 83].

Ще одним важливим чинником ефективного засвоєння іноземної мови в аспекті міжкультурної комунікації та розвитку лінгвокультурної компетентності є візуалізація навчального матеріалу. Серед найпоширеніших джерел візуального контенту варто відзначити такі платформи як **YouTube**, **Facebook** та **Instagram**, які особливо актуалізувалися в умовах дистанційного навчання. Саме ці ресурси активно інтегруються в освітній процес, оскільки посилання на них дедалі частіше використовуються на різних освітніх платформах для демонстрації та ілюстрації мовних явищ, сприяючи кращому розумінню й запам'ятовуванню інформації здобувачами вищої освіти.

Бажано, щоб текст пісні, який використовується як дидактичний матеріал у процесі вивчення польської мови, відповідав наступним критеріям. Насамперед пісенний текст може містити мовні конструкції, які притаманні мові сучасного поляка. Цей фактор забезпечує автентичність навчального матеріалу та сприяє долученню здобувачів вищої освіти до автентичного мовного простору.

Важливим критерієм відбору є відповідність тексту вже вивченому граматичному та лексичному матеріалу. Проте допустима наявність певного відсотка нових слів, які можуть бути частиною потенційного словника. Такий підхід стимулює самостійну роботу зі словником та розширює мовленнєві горизонти.

Окрім того, пісенний текст може відображати польські культурологічні реалії, слугуючи джерелом лінгвокраїнознавчої інформації. Назви міст,

історичних подій, соціальних явищ чи національних символів слугують маркерами польської культури та формують лінгвокультурну компетентність. Йдеться також і про етнічні характеристики, побут та звички поляків, а також про ментальні або інші стереотипи.

Пісенний текст має бути логічно побудованим і структурованим: наявність слів-зв'язків, завершених думок, причинно-наслідкових конструкцій уможлиблюють його аналіз та подальше використання в мовленні. Не менш важливо, щоб зміст тексту був проблемним – тобто містив теми або мотиви, які провокують дискусію, стимулюють висловлення власної позиції та розвиток критичного мислення. Емоційне забарвлення тексту пісні є ще одним мотиваційним фактором: воно формує емоційне ставлення до теми, підсилює інтерес до обговорення та сприяє глибшому зануренню у зміст.

Одним із таких прикладів формування лінгвокультурної компетенції є використання пісні польсько-української групи *Enej* під назвою «*Brać*», яка містить низку культурних стереотипів, що відображають етнічні характеристики різних народів. Іншим прикладом є пісня групи «*After Party*», яка має назву «*Nie dał życia się*» і яка віддзеркалює ментальні умонастрої типового поляка⁶.

Аналіз сучасних польськомовних пісенних текстів дозволяє краще зрозуміти мовну структуру, інтерпретувати фразеологізми, сленгові конструкції, стилістичні фігури та аналізувати інші лінгвістичні засоби. Це сприяє не лише розширенню словникового запасу, але й поглибленню знань про польські культурні реалії. Крім того, прослуховування пісень активізує емоційне сприйняття, покращує навички аудіювання, розвиває пам'ять і критичне мислення.

Слід підкреслити, що пісня виконує роль культурного посередника, допомагаючи подолати міжмовні бар'єри, (ре)конструювати стереотипи та сприяє вихованню толерантного ставлення до іншої культури. Інтеграція польської пісенної творчості в навчальний процес відкриває можливості для реалізації комунікативного й когнітивного підходів до вивчення мови, роблячи її живою, актуальною та емоційно забарвленою.

Таким чином, сучасна польська пісня – це не лише елемент культури, а й ефективний інструмент у формуванні ключових компетентностей майбутнього полоніста. Вона сприяє розвитку лінгвокультурної компетентності здобувачів вищої освіти, а систематичне використання пісенного матеріалу на заняттях із польської мови забезпечує цілісне становлення мовної особистості та сприяє формуванню європейського культурного світогляду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Злотник О. Й. Комунікативний простір музичного мистецтва України кінця ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01 – теорія та історія культури. Київ, 2019. 253 с.
2. Тарасенко К. В. Сучасна польсько-українська пісенна взаємодія: парадокси рецепції крізь призму новітніх методологій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». 2024. Вип. 65. С. 122–127.

⁶Детальніше про ці та інші приклади див. у статті Тарасенка К. В. «Сучасна польсько-українська пісенна взаємодія: парадигма рецепції крізь призму новітніх дослідницьких методологій» [2].

ВИКОРИСТАННЯ КОМІКСІВ У НАВЧАННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У ХХІ столітті перед викладачем іноземної мови постають нові виклики. Візуальна культура, що представлена білбордами, рекламою, плакатами як у друкованому, так і в цифровому форматі (особливо в соціальних мережах та інтернеті), трансформує методи навчання. Сучасні студенти потребують нових підходів, що відрізняються від тих, які застосовувалися ще кілька десятиліть тому.

У процесі впровадження літературного контенту на заняттях дедалі частіше застосовується візуальний супровід: плакати, меми, аудіовізуальні засоби (екранізації, серіали, кліпи). Таким чином відбувається звернення до популярної культури, яка водночас впливає на традиційний канон і створює нові культурні феномени. Одним із таких матеріалів є комікс, що поєднує візуальний і текстовий рівні.

Комікс як навчальний інструмент має низку переваг. Поєднання зображення з текстом робить його ефективним засобом для розвитку навичок письма та мовлення: опису, переказу подій, ведення діалогу, збагачення лексики. Крім того, він дозволяє реалізовувати граматичні завдання в контексті.

Освітній потенціал графічних історій тривалий час недооцінювався через їх приналежність до масової культури. Хоча спочатку лунала критика такого підходу [3, с. 93], сьогодні ставлення до коміксів як дидактичного інструменту змінилося. З'явився термін «освітній комікс», основне завдання якого – передача знань у сучасній формі. Однією з ключових його переваг є здатність передавати складну інформацію в доступній формі завдяки поєднанню слова й зображення. Наявність діалогів утримує увагу, а послідовність подій сприяє розвитку наративу. Читання коміксів стимулює уяву й формує причинно-наслідкові зв'язки.

П. Каяк у передмові до книги «Популярна культура у навчанні польської мови як іноземної» звертає увагу на транскультурний потенціал популярної культури як універсальної мови між представниками різних націй [1]. У такому контексті комікс виступає як повноцінний дидактичний матеріал, потенціал якого активно використовують польські глотодидактики. Поєднання тексту і зображення робить процес навчання більш захоплюючим і ефективним. Комікс не лише активізує інтелектуальну діяльність, а й впливає на емоційне сприйняття, задаючи певну інтерпретаційну рамку.

Й. Завадка підкреслює дидактичну цінність графічних історій у розвитку навичок читання, письма та мовлення. Проте комікси рідко зустрічаються в підручниках з польської мови як іноземної. У дослідженні 14-ти підручників вона виявила комікси лише у трьох – «Krok po kroku», «Hurra po polsku», «Polnisch entdecken» [5, с. 61]. Часто замість коміксів у підручниках використовуються малюнки з хмарками, які не передають динаміку подій. За словами дослідниці, автори підручників значно охочіше використовують короткі форми, що включають одну-дві ілюстрації, які демонструють лише фрагмент розмови або конкретний момент комунікативної ситуації, пов'язаний із темою даного заняття. Комікс же, завдяки своїй послідовній структурі, формує цілісне уявлення про подію. Це вимагає від читача розуміння зв'язку між кадрами, а не лише окремих сцен. Отже, комікс може виступати не як допоміжний, а як основний навчальний матеріал. Викладач має можливість адаптувати його відповідно до мовного рівня студентів. Основні переваги коміксів у навчанні мови:

– мовний рівень: природне мовне середовище в діалогах;

- графічний рівень: можливість створення діалогів на основі ілюстрацій;
- культурний рівень: джерело знань про історію, культуру й традиції країни.

Комікс приваблює як сюжетом, так і формою подання матеріалу. Він стимулює осмислення зображеного й сприяє розвитку критичного мислення.

Прикладом коміксу як дидактичного матеріалу може слугувати комікс «Гекса» авторства К. Вітершейм і М. Сурми [4], події якого відбуваються у Верхній Сілезії, в районі міста Нікішовець. Під час читання коміксу можна спрямувати роботу студентів на опис таких тем, як місце дії, традиції, обряди, особливості мови, характеристика персонажів тощо.

Аналізуючи візуальний шар коміксу з використанням ілюстрацій, одним із завдань може бути опис інтер'єру квартири, яка належить героїні Пелагії. Студенти мають визначити ключові елементи інтер'єру (ліжко, подушки, комод, вази або назви окремого кухонного посуду тощо) й пов'язати їх із особистістю власниці, що сприятиме повторенню відповідної лексики.

Подальше обговорення може стосуватися обрядів Верхньої Сілезії, графічно представлених у «Гексі»: *barburka* (шахтарське свято), *szkubki* (скування пір'я), *polterabend* (розбиття скла перед весіллям). Ці обряди були зафіксовані як сталі елементи сілезької культури в 20-х роках ХХ століття. Сьогодні лише деякі з них святкують (наприклад, *барбурку*), інші майже зникли (*шкубки*).

Т. Геншина зазначає, що елементи сілезької традиції були описані авторами «Гекси» у формі окремих графічних зображень, які, прочитані в хронологічному порядку, створюють цілісне представлення певного обряду. Тут немає ні діалогів, ні коментарів оповідача [2]. Завдання студентів – описати кожен кадр у послідовності, яка врешті складається в одну історію. Така робота активізує описові навички та розуміння наративної структури.

Додаткове завдання – додати до зображень репліки персонажів (дописати висловлювання або звуконаслідування, що супроводжують обряд). Це дасть змогу студентам практикувати короткі, інформативні висловлювання.

Підсумкове завдання – розподілити розрізані кадри коміксу в правильному порядку та на основі цього переказати сюжет, що розвиває у студентів навички логічного мислення й монологічного мовлення.

Варто звернути увагу й на мовний шар коміксу – сілезький діалект, представлений в репліках персонажів. Наприкінці «Гекси» розміщено глосарій, який разом з ілюстраціями може стати цікавим дидактичним матеріалом для вивчення мовної різноманітності Польщі.

Доцільним є використання автентичних висловлювань, що трапляються в коміксі «Гекса». На цьому етапі навчальної діяльності студенти виконують завдання перекладацького характеру: їхнім основним завданням є переклад реплік персонажів із сілезької мови. Враховуючи специфіку коміксу як мультимодального тексту, де вербальний компонент тісно взаємодіє з візуальним, студенти отримують додаткове завдання – встановити відповідність між оригінальними сілезькими репліками та ілюстраціями, до яких вони належать. З цією метою викладач заздалегідь модифікує зображення: вилучає текст із діалогових хмарок і роздає студентам окремі, позбавлені слів, кадри. Основною метою такої вправи є формування вміння співвідносити мовні одиниці з відповідним ситуаційним контекстом, тобто встановлювати зв'язок між візуальним і вербальним компонентами коміксу.

Отже, комікси подають стилізований і перебільшений світ, розкриваючи приховані сенси. Вони можуть бути джерелом знань про культуру, історію, мовне розмаїття Польщі та її регіонів, мотивувати іноземного студента до глибшого

занурення в нову реальність. Працюючи з коміксом (зокрема з «Гексою») студенти розвивають навички усного та писемного мовлення, збагачують лексику й поглиблюють знання про культурну специфіку Польщі, навчаються самостійно «видобувати з текстових шахт» цікаві для них факти про країну.

Комікси як навчальний інструмент у викладанні польської мови як іноземної поєднують у собі естетичні та когнітивні ресурси, що сприяє підвищенню ефективності засвоєння мовного матеріалу. Їх використання сприяє розвитку мовленнєвих компетенцій, критичного мислення, інтерпретаційних навичок, а також міжкультурної обізнаності студентів. Графічні історії активізують навчальний процес, роблячи його емоційно насиченим і мотивуючим. У контексті сучасної освітньої парадигми, що вимагає інтеграції різних форматів подачі інформації, комікс виступає як універсальний засіб, здатний не лише ілюструвати мовні явища, але й ініціювати глибокі дискусії про культурні, соціальні й регіональні особливості Польщі. Отже, комікс набуває функцій не лише дидактичного матеріалу, а й культурного посередника, що забезпечує якісну інтеграцію іноземного студента в мовне середовище.

ЛІТЕРАТУРА

1. Garncark P., Kajak P. *Kultura popularna w nauczaniu języka polskiego jako obcego*. Warszawa, 2012. 249 s.
2. Gęsina T. Górny Śląsk i popkultura. Komiks «Heksa» w nauczaniu języka polskiego jako obcego. *Międzynarodowej konferencja naukowa «Obecność kultury polskiej w procesie nauczania języka polskiego jako obcego, odziedziczonego i drugiego»*. Bydgoszcz. 10.12.2024. URL: <https://www.youtube.com/live/g1fKPY-WUE8?si=Ls8H8W7Bu5dfPgF3>
3. Suchańska A. Komiks w perspektywie edukacyjnej, czyli o formalnej budowie komiksu. *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*. 2021. (16). S. 93-106.
4. Wittersheim K., Surma M. Heksa. Centrum Komiksu i Narracji Interaktywnej. 2024. 119 s.
5. Zawadka J. Komiks prymarny jako pomoc w nauce języka polskiego jako obcego. *Bogactwo językowe i kulturowe Europy w oczach Polaków i cudzoziemców*. Łódź, 2014. S. 60-67.

А. В. Толкачова (м. Дніпро)

XX СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ Ф. НІЦШЕ

Однією з найбільш значущих та відомих філософських праць в історії філософії є книга «Так казав Заратустра» Ф. Ніцше, яка з самого початку свого існування була не дуже популярною серед читачів, чому сприяла відсутність реклами цієї праці видавцем. В якомусь сенсі ця книга є життєтворчою роботою у доробку німецького філософа, відображенням його власних позицій, ідей, поглядів, що часами були на межі з божевіллям. Вона складається з чотирьох частин, які були опубліковані відповідно: перша у 1883 р., друга і третя – у 1884 р., четверта – у 1885 р. У 1886 році автор опублікував перші три частини, об'єднані назвою «Так казав Заратустра. Книга для всіх і ні для кого. У трьох частинах». Автор початково замислював тільки три частини, але з часом, розвивав думку про розширення до шести частин, але написав додатково тільки одну, яка стала певною ланкою серед перших трьох. А вже в 1892 році читач побачив усі чотири трактати в одному виданні. Ф. Ніцше у своїй книзі описав життя, або навіть життє, давноіранського мислителя та пророка Затарустри. Автор

підкреслював, що його твір є духовно досконалим та бажав читачам прислухатись до тону цього роману-трактату, щоб не вчинити несправедливості зі змістом. Тобто прочитання книги вимагало від читача певної уважності, налаштованості, можливо, мудрості. Але Ф. Ніцше не очікував від читача розуміння, «коректного» сприйняття чи визнання. Коли робота була написана, автор звернувся до свого видавця із пропозицією скористатися шансом видати «поезію або п'яте Євангеліє», щось найвдаліше з його доробку, що буде прийнятне «для всіх і ні для кого». Ідея опису життя пророка Заратустри з'явилася у філософа ще у 1871–1872 роках під час перебування у Базелі, а пізніше, у 1881 році в Зільс-Марії, під час написання «Веселої науки», Ф. Ніцше розвинув ідею «вічного повернення» – усе повторюється знову й знову до безкінечності на безкінечному відрізку часу з кінцевим числом подій. Повторюється, але як подібне, а не ідентичне, людина повертається щоразу «як небезпека, як міст над прірвою, як сходження, як перехід, як самовизначення» [8, с. 19]. Пізніше, у книзі «Ессе homo», філософ писав, що гуляв лісом біля озера в Сільваплані і зупинився біля могутнього валуна у формі піраміди, тоді спала на думку ця ідея. Ф. Ніцше записав її як «6000 футів поза людиною і часом» [4]. Книга написана афоризмами або короткими реченнями, що є моментом відображення життя самого автора: Ф. Ніцше був людиною хворобливою, через постійні головні болі та перемінні стани він викладав свої думки у коротких і лаконічних формах. Такий стиль, вимушено використаний, прийшовся до смаку читачеві, і до сьогодні філософ залишається одним з найбільш цитованих авторів. Ключовою ідеєю книги є «надлюдина» – певна трансформація людини у щось «більше», розвивається думка про самоперевершення всього, що розвивається, а людина може повертатись до свого тваринного стану. Аби пройти натягнутий канат між людиною та надлюддю, необхідно зневіритись у божественних силах, «вбити Бога» та звернутись до внутрішньої, природної сили, завдяки якій можна розвиватись. Ф. Ніцше через афоризми та притчі розкриває багато важливих тем: лицемірність, лжєвірування, культи, служіння державі, воля, свобода, жадання влади, слабкості та сильні сторони людини, руйнування задля становлення, егоїзм, ілюзорність добра й зла тощо. Автор шукає серед людей тих, хто може претендувати на звання «надлюдини» або хоча б спробувати пройти її шлях. Для «надлюдини» мусить бути характерна жорстокість, в певному сенсі, адже пройти цей шлях може той, хто знищує та зневажає слабких, але «слабкий» теж мусить бути достойним противником. Ключовими умовами існування «надлюдини» є, по-перше, її свобода від штучних ідей, що відкриває можливості здорового протистояння всьому штучному та випадковому, а по-друге, тільки природній шлях самопізнання та самоперевершення дає змогу досягти стану «надлюдини». У «Так казав Заратустра» зібрані настановлення та «відповіді» автора на багато філософських, культурних, моральних, релігійних, політичних, освітніх питань. Одним із кроків до надлюдини є спроба «випустити тварину з себе», тобто вилікуватись, стати здоровим, адже: «Проблема, що я ставлю, не в тому, хто змінить людину в ланцюгу живих створінь (людина – кінець), а в тому, який тип людини належить плекати <...> Такий тип у минулому нерідко існував на землі – але як щасливий, винятковий випадок і ніколи – із власної волі. Навпаки, його боялись, він вселяв жах, і острах змушував бажати, плекати та створювати зворотне – домашню, свійську тварину, хвору людську тварину – християнина» [2, с. 8]. Водночас, відношення Ф. Ніцше до християнства у його книзі «Шопенгауер як вихователь» звучить наступним чином: «Християнство це, безсумнівно, один із найчистіших проявів описаного прагнення до культури і саме до безперервного

творення святого; але оскільки його використовували тисячі разів для того, щоб крутити млин державної влади, то поступово воно до мозку кісток стало хворим, лицемірним і брехливим і виродилося до суперечності зі своєю початковою метою» [7, с. 54–55]. Тобто філософ протистоїть саме тій «версії» християнства, яка є панівною у його часи; «версії», що була використана задля досягнення інших, не чистих і святих ідей. Його завданням та пропозицією є перевідкриття усіх європейських цінностей, аксіом, констант, законів, відхід від бюрократичного церковного апарату: «Бог помер від християнства тою мірою, якою воно секуляризувало священне» [1, с. 171].

Християнин отримує змогу на одужання, адже Бог помер, а разом з ним старий світ та мораль, що дає можливість людині стати богом для самої себе. Мартин Гайдеґґер у своїй збірці есеїв «Holzwege» підкреслював, що «смерть Бога», яка є одним з найбільш узнаних наративів Ф. Ніцше, є також «ключом до його філософії» [10]. М. Гайдеґґер «прагнув розкрити у процесі аналізу людського буття» [9, с. 379] смисл існування людини; розглядав питання буття, мистецтва та метафізики, і в цьому випадку не міг не звернутись до праць Ф. Ніцше. Це підкреслює також Марта Соневицька - польська дослідниця, юрист та філософ, яка у своїй книзі «Utrata Boga. Filozofia woli Fryderyka Nietzschego» аналізує ключові ідеї філософії Фрідріха Ніцше. Вона підкреслює, що Gott ist tot («Бог помер») зустрічається у Ф. Ніцше декілька разів ще до того, як він напише «Так казав Заратустра». Смерть бога зустрічається у книзі «Весела наука» (1882): «Хіба ви не чули про того божевільного, який запалив ліхтар у сонячний день, опівдні, вийшов на ринок і знай горланив: "Я шукаю Бога! Я шукаю Бога!" <...> Божевільний вбіг у юрму, пропикаючи збитошників очима. "Де Бог? – заволав він. – Я скажу вам! Ми вбили його, ви і я!"» [3, с. 123-124; 12, с. 34]. Фраза Gott ist tot, на яку звертає увагу М. Соневицька, в перекладі з німецької на польську найчастіше звучить як «Bóg umarł», так само, як і на українську («Цей святий старець ще не почув у своєму лісі, що Бог помер!» [6, с. 10]), але дослівний переклад фрази мусив би звучати «Bóg jest martwy» («Бог мертвий») [12, с. 35]. Цю фразу «oszałego człowieka» (божевільного) у Ф. Ніцше дослідниця порівнює зі словами навіженого з 14 псалму, який говорив, що немає Бога, але з цього контексту виникає наступне: Бог не помер, а був вбитий. І тоді слова Ф. Ніцше нав'язують до вбивства Бога людьми, тобто смерть не є тільки фактом, але й в певному сенсі відкриттям для усіх – Бога вбили, або ж Бог вбив себе людськими руками від любові до людей [12, с. 36]. Тут власне настає момент, коли Ф. Ніцше момент вбивства Бога виправдовує, прив'язуючи його до свідомого вибору людини [13, с. 229; 12, с. 36]. Філософ наголошує на смерті християнського Бога – бога морального, а також бога метафізики, як зазначає М. Гайдеґґер [11, с. 319]. «Чи є людина просто помилкою Бога? Чи Бог просто помилкою людини?» [2], - підкреслює Ф. Ніцше, кажучи про те, що саме людська свідомість створила ідею Бога. Але на думку Альбера Камю Ніцше «віднайшов його мертвого в душі своєї епохи» [1, с. 170], і для того щоб віднайти в собі сили рухатись вперед попри смерть Бога, необхідно вміти керувати теперішнім станом.

Важливою умовою Ф. Ніцше розширення власних кордонів та сприйняття смерті Бога є вихід за поняття «добро» і «зло», адже філософом є той, хто може стати над мораллю, перейти через неї. Одним з прикладів цього є «надлюдина» діонісійського типу, яка існувала до Сократа. Тобто греки, які жили діонісійською думкою й відчуттям та практикували містерії. А початок аполонічного світосприйняття є для Ф. Ніцше помилковим, є тим, що людина мусить подолати. Він називає такі цінності – *décadence* – які сучасна йому людина бажає для себе

під назвами «доброчесність» та «божественність». Подібні форми самообману, анестезії та пошуку підтримки у Бога для філософа є знаком слабкості духу, «платонізмом для народу». Альбер Камю підкреслював цю ідею Ніцше: «Той, хто хоче бути творцем у добрі та злі, спочатку повинен стати руйнівником та знищити колишні цінності» [1, с. 169], а також Сібе Шаап розвиває цю думку, аналізуючи «діалог» між Камю та Ніцше: «Обидва філософи звертаються до образу людини в період, який був наступним після зникнення великих ілюзій, період втрати надій та очікувань, які традиційно даруються вірою, а в подальшому – ідеологією. Ніцше вважає, що людина мусить подолати саму потребу в подібних ілюзіях, якщо хоче придати сенс існуванню. Старі ілюзії не можуть стати підґрунтям у пошуках нового сенсу» [8, с. 7]. Ф.Ніцше не погоджується з християнським світобаченням, яке виникає із відчуття ресентименту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Камю А. Міф про Сізіфа. Бунтівна людина. Фоліо, 2025. 448 с.
2. Ніцше Ф. Антихрист. Культурна революція, 2009.
3. Ніцше Ф. Весела наука. Харків: Фоліо, 2020. 284 с.
4. Ніцше Ф. Ессе homo. Як стають собою. Культурна революція, 2009.
5. Ніцше Ф. Людське, надто людське. Книга для вільних умів. Львів: Астролябія, 2012. 408 с.
6. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади. Київ: Основи, Дніпро, 1993. 416 с.
7. Ніцше Ф. Шопенгауер як вихователь. Сутінки ідолів. Харків: Фоліо, 2020. 192 с.
8. Шаап С. Людина як міра: Вчення Ніцше про ресентимент. Київ: Видавництво Жупанського, 2008. 205 с.
9. Тофтул М. Сучасний словник з етики. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.
10. Heidegger M. Drogi lasu. Warszawa: Fundacja Aletheia, 1997.
11. Heidegger M. Nietzsche, t. 1. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998.
12. Soniewicka M. Utrata Boga. Filozofia woli Fryderyka Nietzschego. Copernicus Center Press, 2021. 390 s.
13. Voegelin E. Od oświecenia do rewolucji. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2011. 414 s.

Anna Khodorenko

(University of Valladolid, University of Rioja, Spain)

SPACE AND TIME IN VISUAL NARRATIVE: THE CHRONOTOPE AND PARATRANSLATION

The graphic novel, as a narrative medium that fuses visual and textual elements, offers a unique platform for representing space and movement in a graphic, narrative, and linguistic way. By combining illustrations and text, the graphic novel not only constructs stories but also recreates physical and symbolic spaces, as well as the movements of the characters. In this context, the graphic novel can be considered a form of paratranslation of space, using graphic and linguistic conventions to represent how characters interact with their surroundings, while employing a multimodal approach that integrates different communicative codes to convey more complex meanings. This approach allows for an exploration of how physical and symbolic borders, cultural displacements, and both internal and external movements of characters are represented. Like maps or travel guides, the graphic novel presents space not only in geographical terms but also as a social and cultural construct.

Through the interaction between images and texts, authors create real or imaginary worlds that explore transitions between different spaces – urban, rural, fictional, or historical. In translation and interpreting studies, the graphic novel allows for an analysis of how graphic and linguistic conventions function as forms of "translation" of space. In this context, the concept of paratranslation helps us understand how the graphic novel not only translates physical space but also the experiences of those who inhabit and traverse it, through graphic and textual representation. In the present work, based on the research of Yuste Frías (2023) as well as the studies of scholars such as Kaindl (1999), Ferreiro Vázquez (2015), and Forceville (2005), we aim to provide some observations on the relationship between image and text in the translation of graphic novels. Space is a complex and multifaceted concept that varies depending on the context in which it is analyzed. Generally speaking, it can be defined as the extent in which objects and events exist and occur. From a physical perspective, space is the three-dimensional medium in which bodies are distributed and can move. However, in fields such as philosophy, literature, translation, and artistic representation, space is not merely a physical framework, but also a symbolic, cultural, and social construct. In narrative and in the graphic novel, space is both a setting and an active element in the construction of meaning. It not only delimits the action but also reflects emotions, identities, and power relations. In paratranslation, space becomes a system of signs that must be interpreted and reformulated according to the cultural and communicative context. Thus, space is never static or fixed; it is in constant transformation, shaped by the interaction between characters, the reader, and the conventions of the medium in which it is represented.

The notion of space in the graphic novel is essential for the construction of meaning. According to Groensteen (2007), the iconic-verbal system of the graphic novel allows for the spatial distribution of panels and frames to actively participate in the narration, creating a visual rhythm and specific narrative progression. In this sense, space in the graphic novel is not simply a static background but a dynamic element that influences the interpretation of the story. By integrating different levels of representation, from character positioning to the layout of space on the page, the graphic novel captures environments with a semantic depth that enriches the reader's experience. The methodology used is qualitative in nature, following a hermeneutic and descriptive approach (Flick, 2014; Creswell & Poth, 2018), allowing for the interpretation of the interaction between image and text in the construction of meaning. This hermeneutic approach focuses on a deep understanding of the cultural and narrative context in which the selected works develop, considering not only their formal structure but also the symbolic and emotional implications that emerge from them. Similarly, the descriptive analysis enables a detailed examination of how visual and textual elements collaborate in the creation of narrative meaning, highlighting the subtleties of multimodal communication. An interdisciplinary approach has been adopted, combining translation studies (Yuste Frías, 2012), literary theory (Groensteen, 2013), and visual analysis (McCloud, 1993), in order to explore the paratranslation of space in the graphic novel. This interdisciplinary perspective allows for contextualizing the graphic novel not only as a specific narrative medium but also as a field of convergence between visual language, text, and cultural codes in interaction. The analysis of paratranslation focuses on how visual elements (panels, compositions, framing) are symbolically translated into emotional, ideological, and cultural meanings, and how this process contributes to the construction of narrative space. The correspondence between a moment in space and a moment in time is known as the *chronotope*. This term refers to the interrelationship between time and

space within a narrative, where both elements are jointly configured to structure the story and give meaning to the actions of the characters. In the graphic novel and other narrative media, the chronotope is fundamental in representing how characters experience time within a given space. Through panel layout, visual sequencing, and language use, dynamic relationships between space and time are established, allowing readers to perceive the narrative flow both visually and textually.

Since space is a changing and constantly transforming entity, and time is also not static, the mathematical formulation of the chronotope should reflect this dynamic relationship. In general terms, we can express it as: $C = f(E, T)$. Where

C represents the chronotope, E is space (variable and transformable), T is time (which flows and structures the narrative), $f(E, T)$ is the function indicating that the chronotope emerges from the interaction between space and time.

Since both space and time are subject to variation, we may assume that function f is nonlinear and depends on multiple factors, such as character perception, narrative structure, and reader interpretation. To emphasize the transformation of space over time, this relationship can be expressed in differential terms:

$$dE / dT = \psi(C)$$

which can be interpreted as the rate of change of space or experience with respect to time. $\psi(C)$ is a function that depends on a parameter C, which could be something like character perception, narrative structure, or any factor influencing how space transforms over time. This equation suggests that the change in space as a function of time depends on the chronotope, that is the interaction between time and space influences the perception and configuration of both within the narrative. In the graphic novel, this concept is manifested in how panel layout, framing, and transitions affect the experience of time passing and the evolution of the depicted space. The formulas, inspired by models of space-time representation in literature and physics, combine concepts from various disciplines, the relationship between space and time in narrative, and the applied approaches to these concepts.

Conclusions. The concept of paratranslation allows us to understand how chronotopes in the graphic novel go beyond mere visual representation of spaces and movements, acting as a symbolic and emotional translation of the characters' experiences. Paratranslation, in this context, not only implies converting visual elements into words or vice versa, but also establishes a deep dialogue between the explicit and the implicit. This dual layer of translation, visual and textual, enriches the understanding of space and time in the narrative, turning the graphic novel into a powerful tool for exploring the complex interactions between individuals and their environments. Paratranslation thus becomes an essential mechanism for portraying the various dimensions of human experience, from the physical to the emotional, the collective to the individual. From a critical perspective, the graphic novel offers a new way of understanding the narrative world, providing the reader with an immersive and multifaceted experience. This way of storytelling not only allows for visualizing the subjective experience of the characters but also offers a reflection on society and historical context. The internal emotional movements of characters, through chronotopes and paratranslation, enrich our understanding of how individuals are shaped by their environment and how, in turn, they transform that environment through their experiences. The intersection of the visual and the textual in the graphic novel not only offers a representation of reality but recreates it, inviting the reader to actively participate in interpreting the implicit meanings within the narrative space-time.

REFERENCES

1. Bhabha, H. K. (1994). *The Location of Culture*. Routledge.
2. Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches* (4th ed.). Sage Publications.
3. Derrida, J. (1967). *Of Grammatology* (trans. G. C. Spivak). Johns Hopkins University Press.
4. Denzin, N. K. (2017). *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods* (5th ed.). Routledge.
5. Derrida, J. (1997). *Monolingualism of the Other: Or, the Prosthesis of Origin*. Stanford University Press.
6. Einstein, A. (1920). *Relativity: The Special and General Theory* (trans. R. W. Lawson). Methuen & Co.
7. Ferreiro Vázquez, Ó. (Ed.). (2022). *Advances in Translation Realities: Technology, Leisure and Society through Text and Paratext*. Peter Lang.
8. Ferreiro Vázquez, Ó. (2015). *Translating and Interpreting the Public Sphere*. Editorial Comares.
9. Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. Routledge.
10. Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). Sage Publications.
11. Derrida, J. (1967). *De la Grammatologie* (G. C. Spivak, Trad.). Johns Hopkins University Press.
12. Denzin, N. K. (2017). *The research act: A theoretical introduction to sociological methods* (5th ed.). Routledge.
13. Derrida, J. (1997). *Monolingualism of the Other: Or, the Prosthesis of Origin*. (Traducción al español: *Monolingüismo del otro: o la prótesis de origen*). Stanford University Press.
14. Einstein, A. (1920). *Relativity: The Special and General Theory* (R. W. Lawson, Trans.). Methuen & Co.
15. Ferreiro Vázquez, Ó. (Ed.). (2022). *Avances en las realidades traductológicas: tecnología, ocio y sociedad a través del texto y del paratexto*. Peter Lang.
16. Ferreiro Vázquez, Ó. (2015). *Traducir e interpretar lo público*. Editorial Comares.

А. О. Шустко (м. Дніпро)

ОСНОВИ СИНТАКСИЧНОЇ КОМПРЕСІЇ

Процеси компресії охоплюють сьогодні майже всі рівні мовної системи, зреалізовуючись у писемному та усному мовленні. Системний рівень синтаксису з його одиницями не є винятком. Особливістю синтаксичної компресії вважаємо принцип ієрархії: скорочення, стиснення мовленнєвого матеріалу на рівні лексичному неодмінно відбивається на рівні синтаксичному або навпаки. Напрямок процесу можуть фіксувати конкретні приклади.

Отже, до синтаксичної компресії (її ще називають синтаксичною редукцією) уналежнюємо такі процеси.

1. Поділ складного речення з кількома підрядними на два або більше речення простішої структури. Це унаочнено матеріалом двомовних перекладів. Складні речення відповідної структури мови оригіналу перекладач розбиває на смислові відрізки (синтагми) і трансформує (модифікує) їх, отримуючи в мові перекладу речення простішої структури із збереженням змісту. Наприклад: нім. *Zum Beispiel könnten wir die Leute bitten, ihre Zustimmung zu äußern oder Nichtübereinstimmung mit einer Reihe von Aussagen wie: "Diejenigen, die Wahlen unterstützen, schaden dem Land;*

укр. *Вільне волевиявлення поліпшить становище справ в країні, навіть якщо воно загрожує соціальними вибухами?*

2. Заміна складного / складнопідрядного речення простим. Часто процесу компресії саме такого зразка сприяє належне володіння усталеними граматичними конструкціями мови оригіналу й мови перекладу. Наприклад: укр. *На зараз цей співробітник зайнятий тим, що становить звіт за минулий місяць* – нім. *Im Moment ist dieser Mitarbeiter damit beschäftigt, einen monatlichen Bericht zu erstellen*; укр. *Ми спостерігали за тим, як розвантажували товар* – нім. *Wir haben gesehen, wie die Ware entladen wurde*; укр. *На складі лежать двигуни, які необхідно доставити в порт* – нім. *Im Lager gibt es Motoren, die zum Hafen geliefert werden*.

3. Заміна підрядного речення дієприкметниковим зворотом. Наприклад: укр. *Тепер, коли ми візьмемо до уваги все, що було сказано раніше, можна зробити висновок, що ...* нім. *Das heißt, wir können daraus schließen...*

4. Заміна залежного речення або займенникового звороту прийменниковим зворотом. Наприклад: нім. *Aufgrund der Tatsache, dass wir mit den Umständen konfrontiert wurden, können wir mit einer Verzögerung bei der Lieferung von Waren rechnen*; укр. *Через непередбачені обставин можлива затримка з доставкою товару*.

Синтаксичну редукцію, або синтаксичну компресію, вважають продуктивним засобом синтаксичної конденсації. Її сутність полягає у випадінні з логічно розгорнутих конструкцій надлишкових словесних компонентів, а також синтаксичному об'єднанні елементів, що залишилися, за умови повного збереженні семантико-синтаксичного значення первинних синтаксичних структур.

Матеріал перекладів свідчить про те, що доцільно здійснювати переклад компресивних структур повними, розгорнутими структурами. Наприклад: англ. *If this is the first time you have connected to this PC using Bluetooth, you must complete the Bluetooth wizard on the phone and set up a Bluetooth partnership with the PC before synchronizing.* – укр. *Якщо ви вперше підключаєтесь до цього комп'ютера за допомогою Bluetooth, ви повинні завершити установку Bluetooth майстра на телефон та налаштувати Bluetooth зв'язок з ПК перед синхронізацією*.

Засоби синтаксичної конденсації мають низку особливостей, які полягають у тому, що ці засоби не є закономірними, а зумовлені контекстом або певними екстралінгвістичними чинниками. Конденсовані або неконденсовані синтаксичні конструкції завжди постають зрозумілими й загальнозживаними через те, що носії інформації у межах конкретної мови або у межах конкретних мов здатні передавати потрібну однозначну інформацію у певному соціальному просторі, а також на певних рівнях спілкування.

Синтаксична компресія також полягає у стисненні знакової структури через еліipsis, граматичну неповноту, асиндетон, синтаксичну асиметрію (відкидання логічних ланок висловлювання). Тут і виникає питання про те, яка компресія є первинною, а яка – вторинною: лексична чи синтаксична. Відповідаючи на нього, згадаємо факти лексичної, номінаційної, компресії, а також одиниці, що імплементують результати зазначеного процесу.

1. Вербальний репрезентант номена виникає внаслідок еліipsisу:

а) еліipsis головного слова (укр. *приречена жінка* – *приречена, молода дівчина* – *молода*; польськ. *młoda dziewczyna* – *młoda*; англ. *anonymous person* – *anonymous*; нім. *anomal Person* – *anomal*) або еліipsis залежного слова (укр. *шкільний майданчик* – *майданчик*, *футбольне поле* – *поле*; польськ. *plac*

zabaw – plac, klatka schodowa – klatka; англ. *football field – field, school playground – playground*);

б) еліптична універбація, внаслідок дії якої з'являються іменники (укр. *жінка-декан – деканеса*, польськ. *telefon komórkowy – komórka*, чеськ. *film s agentem 007 Jamesem Bondem – bondovka*, англ. *personal property – personalty*), прикметники (укр. *найбільш сильний – найсильніший*, англ. *more wide – wider*), дієслова (укр. *побути зіркою – позіркувати*, англ. *to make a contribution – to contribute, stayed overnight – overnigheted*), дієприкметники та дієприслівники (укр. *зробивши чорним – вичерпивши*), прислівники (укр. *дуже гостро – найгостріше*; нім. *unglaublich schwierig – das Schwierigste*; англ. *very hard – hardest*).

2. Вербальний репрезентант номена виникає внаслідок композитної компресії словосполучення:

а) аббревіація (укр. *медична сесмра – медсесмра*; англ. *British National Corpus – BNC*, нім. *Deutscher Akademischer Austauschdienst – DAAD*, франц. *de deutsch et English – denglish*);

б) формальна компресія (укр. *швидко плинний – швидкоплинний*; англ. *long playing – long-playing*, нім. *wahn sinnig – wahnsinnig*);

в) композитна універбація (укр. *учень п'ятого класу – п'ятикласник*, англ. *with dark hair – dark-haired*, нім. *mit dunklen Haaren – dunkelhaarig*) [1, с. 24].

Всі ці результативні одиниці належать до класу номінативних одиниць – номенів – другого типу, які представлені всіма семантично тотожними одиницями, виявленими на рівні словосполучень, а саме:

а) сполучення слів (зокрема зі службовим словом), яке за ступенем сполучуваності наближається до фразеологізму, але ще не є фразеологізмом (укр. *залізнична станція, трамвайна зупинка, жувальна гумка*; польськ. *guma do żucia, Kolej żelazna, kasa teatralna*; англ. *station square, chewing gum, central park*; нім. *zentraler Platz, Kleidungs Fabrik*; франц. *chewing-gum, eau pétillante, gare ferroviaire*);

б) фразеологізм (зокрема зі службовим словом у складі) (укр. *побути горщики, Адамове ребро, аршин у плечах*; польськ. *robić z igły widły, rogata dusza, mieć węża w kieszeni*; англ. ***when pigs fly, wolf in sheep's clothing, broken heart***; нім. *Auf der Bärenhaut liegen, Berliner Luft, Auf der Bärenhaut liegen*; франц. *la moutarde me/lui monte au nez, c'est la fin des haricots, en faire un fromage*);

в) «універбалізований (вербальний) еквівалент» словосполучення – слово, утворене внаслідок вербальної модифікації словосполучення, тотожне словосполученню в лексико-граматичному аспекті, тобто демонструє тотожність лексико-граматичних значень і синтаксичної функції» [1, с. 24-25].

З огляду на те, що всі результативні одиниці тут формально утворені від синтаксичних одиниць – словосполучень, точніше – постають їхніми еквівалентами за умови збереження лексичного значення (в чому й полягає сутність компресії), можна було б уважати синтаксичну компресію первинною. Але в цьому разі наявний певний синкретизм, адже словосполучення, здатні до компресії, мають певний ступінь злиття компонентів і стало значення. Такі словосполучення за своєю суттю «наближаються» до фразеологізмів, хоча залишаються, в принципі, структурно вільними. Їхню аналітичну структуру об'єднує спільне значення, яке і відносить такі словосполучення – колокації – до розряду номінативних одиниць, наближаючи цією рисою їх до слів. А отже, лише розчленована аналітична форма уналежнює їх до синтаксичних конструкцій.

Отже, синтаксична компресія передбачає системне скорочення структури тексту через еліпсис, граматичну неповноту, асиндетон, синтаксичну асиметрію,

тобто опущенням логічних ланок висловлювання. Модифікації компресії інформації зазвичай зумовлені жанровими особливостями й вимогами того чи того усного чи писемного дискурсу. Не можна висновкувати про первинність чи вторинність синтаксичної компресії порівняно з лексичною: по-перше, сутність їхня однакова; по-друге, причини появи й функціонування компресивних одиниць ідентичні; по-третє, різниця полягає лише в наявності / відсутності статусу номінативності компресивних одиниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дьячок Н. В. Основи теорії мовленнєвої номінації (на матеріалі номем з домінантою-словосполученням): монографія. Дніпро: Ліра, 2023. 226 с.

О. С. Шлапаков (м. Дніпро)

КОМПРЕСІЯ ЯК МЕХАНІЗМ НОМІНАЦІЇ В ЧЕСЬКІЙ МОВІ

Комунікативна ефективність мови значною мірою залежить від принципу економії мовних засобів і зусиль, що втілено у прагненні до максимальної виразності при мінімальних витратах мовленнєвих ресурсів. Одним із ключових механізмів, що забезпечує цю економію, є компресія, яка передбачає скорочення мовних / мовленнєвих одиниць без втрати їхнього значення та їхньої номінативної функції.

У чеській мові компресія відіграє важливу роль у процесах словотворення, синтаксичної організації висловлювань та навіть фонетичних змін. Вона постає основою формування нових лексичних одиниць, спрощення синтаксичних конструкцій та адаптації іншомовних запозичень. Аналіз цього явища є важливим для розуміння загальних закономірностей мовної динаміки та механізмів мовної економії.

Метою цієї розвідки є комплексне дослідження компресії як механізму номінації в чеській мові, зокрема аналіз її структурних, морфологічних, синтаксичних та семантичних особливостей. Основну увагу приділено функційним аспектам компресії, її ролі у збагаченні лексики та впливу на мовну економію.

Компресія є універсальним механізмом мовного розвитку, що реалізується у різних мовах, проте її особливості залежать від граматичної та фонетичної системи конкретної мови. У широкому розумінні компресія охоплює всі процеси, які сприяють скороченню мовних одиниць, зокрема:

- **аббревіацію** (утворення скорочених слів і виразів);
- **еліпсис** (пропуск певних елементів у синтаксичних конструкціях);
- **лексичну редукцію** (усічення складних слів або фраз).

З погляду номінації компресія дозволяє створювати нові одиниці на основі вже існуючих, зберігаючи при цьому їхній змістовий потенціал. Це забезпечує ефективну адаптацію мови до сучасних потреб комунікації.

Лексико-морфологічні особливості компресованих номінацій.

У чеській мові компресія широко використовується у словотворенні. До найпоширеніших способів уналежнюють такі.

Абревіацію, яку імплементовано у скорочених формах, що часто з'являються на основі складних слів або словосполучень, що містять кілька компонентів. Наприклад:

- **ініціальні абревіатури**: ČR (*Česká republika*), OSN (*Organizace spojených národů*);

- **комбіновані аббревіатури:** ČEZ (*České energetické závody*), VUT (*Vysoké učení technické*);
- **фонетичні скорочення:** Unik (*Univerzita Karlova*), komp (*komputer*).

Абревіація дозволяє значно скоротити складні номінації, зберігаючи їхню пізнаваність у мовленні.

Усічення слів (апокопа та афerezис – у фонетичній площині). Усічення може відбуватися на початку або в кінці слова:

- **афerezис** (відкидання початкового складу): *bus* (< *autobus*), *net* (< *internet*).
- **апокопа** (відкидання кінцевого складу): *prof* (< *profesor*), *gympl* (< *gymnázium*).

Такі форми широко використовують у розмовному та писемному мовленні та поступово закріплюються в офіційній лексиці.

Конденсація складних слів.

У складних номінаціях скорочення відбувається через усічення одного з компонентів: *rychlodráha* (*rychlá dráha*), *zdravotnictví* (*zdravotní politika*).

Це дозволяє створювати компактні й зручні для вживання терміни.

Синтаксичні аспекти компресії. Компресія в синтаксисі чеської мови проявляється у спрощенні конструкцій через еліпсис та гіперонімізацію.

Еліпсис передбачає пропуск певних елементів речення, що зрозумілі з контексту. Наприклад: *Jdu na (zápas) Sparta-Slavía* (пропуск іменника *zápas*).

Гіперонімізація полягає у тому, що замість складних конструкцій використовуються загальні терміни, що охоплюють ширше значення: *auto* замість *osobní automobil*; *doktor* замість *všeobecný lékař*. Цей процес сприяє ефективності сприйняття мовлення.

Компресія відіграє важливу функційну роль у сучасній мовній практиці, сприяючи комунікативній ефективності, коли скорочені форми забезпечують швидке сприйняття інформації та економію мовленнєвих ресурсів; адаптивності мови, коли компресія дозволяє мові швидко реагувати на зміни, створюючи нові лексичні одиниці, що відповідають сучасним комунікативним потребам; уніфікації термінології, коли багато скорочених форм стають стандартними у професійній лексиці, що спрощує комунікацію у спеціалізованих сферах.

Отже, компресія є важливим механізмом номінації у чеській мові, що охоплює широкий спектр процесів, зокрема аббревіацію, еліпсис, усічення слів та конденсацію складних конструкцій. Вона сприяє мовній економії, комунікативній ефективності та адаптивності мови до сучасних умов. Тому основними перевагами компресії постають:

а) комунікативна зручність (скорочені форми полегшують розуміння та економлять мовленнєвий ресурс);

б) стилістична адаптивність (можливість використання у різних стилях: офіційному (напр. OSN) і розмовному (gympl);

в) динамічність мови (компресія сприяє її розвитку та пристосуванню до сучасних комунікативних потреб).

Подальші дослідження можуть зосередитися на прагматичних аспектах компресії, зокрема її впливові на динаміку професійної та медійної комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дьячок Н. В. Основи теорії мовленнєвої номінації (на матеріалі номем з домінантою-словосполученням): монографія. Дніпро: Ліра, 2023. 226 с.
2. Szczepańska E. *Uniwerbizacja w języku czeskim i polskim*. Kraków, 1994. 104 s.

СЛОВАЦЬКА НЕОЛОГІЯ: ДОСВІД ТИПОЛОГІЇ НЕОЛОГІЗМІВ

Нові одиниці лексико-семантичної системи здавна були предметом уваги лінгвістів, вони не лише досліджувалися, а й лексикографічно опрацьовувалися. Потреба в систематичному науковому вивченні лексико-семантичних інновацій почала поступово матеріалізуватися у виокремленні спеціальної й самостійної лінгвістичної науки – *неології*, яка виникла в другій половині XX столітті.

Сучасна слов'янська неологія – це результат тривалих наукових досліджень мовознавців у різні періоди розвитку й функціонування слов'янських мов, це постійне фіксування нових слів і нових значень, роздуми й дискусії щодо інноваційних одиниць, як власне мовних, так і запозичених, термінів на позначення їх, наукове осмислення теоретичних питань тощо.

Метою дослідження є подати короткий огляд розвитку словацької *неології* та представити наукові доробки словацьких лінгвістів щодо типології неологізмів.

У сучасному словацькому мовознавстві *неологію* розуміють як лексикологічну субдисципліну, яка досліджує нові найменування (неологізми) в широкому значенні, тобто всі типи номінативних одиниць: неолексеми й неосемантизми, однослівні й багатослівні найменування, питомі й запозичені назви, аббревіатури, апелятиви й пропріативи, стилістично нейтральні та стилістично марковані інноваційні одиниці. Особливу групу становлять okazionalizmi й т. зв. функційні неологізми [13, с. 6].

Центральним поняттям неології є термін *неологізм*. За даними *Короткого етимологічного словника словацької мови*, він має французьке походження, а час його входження до наукового стилю словацької мови – XIX століття [7, с. 385].

У словацькому мовознавстві поняття *неологізму* протягом історії вивчення цього явища зазнавало змін. Науковці другої половини XIX ст. трактували неологізм як «творення нових слів», «чеський неологізм», «нове слово» (але з негативною оцінкою як вплив німецької мови на словацьку), «новий спосіб вираження» [13, с. 14–15]. У 90-х рр. XX ст. визначали його як «слово, утворене або запозичене для найменування нового явища» [6 с. 14–15], «новостворене слово або сполучення слів для найменування нового явища» [11, с. 294]. У сучасних працях *неологізм* дефінують як «лексичну одиницю або значення, що виникає в мовній спільноті на певному етапі розвитку мови, поширюється, є загальновизнаним як мовна норма і в даний період більшістю мовців сприймається як новий елемент» [14, с. 191].

Для пізнання неологізмів і неологізації (як загальномовної тенденції, а також її проявів) важливими є праці, у яких представлена як мовна ситуація, так і лексична система певного періоду та зміни в ній. Значне місце в цьому контексті в словацькому мовознавстві посідає колективна монографія «*Новітня історія слов'янських мов. Словацька мова*» [2], яка є частиною серії праць про зміни в сучасних слов'янських мовах у період 1945–1995 років. У 1980-х роках відомий словацький лінгвіст Я. Горецький представив характеристику неологізмів у двох дослідженнях: «*Неологізми в сучасній словацькій літературній мові*» [4] та «*Процеси неологізації в сучасній словацькій літературній мові*» [5]. Подальшим кроком у вивченні неологізмів стала ще одна ґрунтовна колективна монографія «*Динаміка словникового складу сучасної словацької мови*» [3], у якій визначено основні тенденції та зміни в лексичному складі словацької мови. Особливу цінність мають праці П. Одалоша «*Лексика словацької мови після 1989 року*» [11], М. Шімкової «*Зміни в словацькій лексиці в 90-х роках*» [15], М. Олоштяка

«Динаміка словникового складу сучасної і найсучаснішої словацької мови (позамовні контексти)» [12], у яких відображено розвиток лексики після листопада 1989 р., часу повалення комуністичного режиму в Чехословаччині, названого Оксамитовою революцією. Подальші зміни в лексико-семантичній системі словацької й інших слов'янських мов на зламі XX–XXI століть представлені в студії Я. Босака «Словацька мова та слов'янські мови на межі століть» [1]. Початок XXI ст. – це період активного вивчення все нових і нових лексичних одиниць, які виникають у словацькій мові у зв'язку з геополітичними змінами, культурним і національним відродженням, глобалізацією й міжнародними контактами, стрімким розвитком нових технологій, науки, техніки тощо.

Питання типології неологізмів є актуальним у сучасному слов'янському мовознавстві. Науковці класифікують інноваційні лексичні одиниці за різними критеріями. Найбільш поширеним є поділ неологізмів на дві групи за способом утворення: першу становлять лексичні неологізми, які утворюються за продуктивними моделями або запозичуються з інших мов, другу – семантичні неологізми, неосемантизми, які виникають в результаті семантичної деривації, тобто наявні в лексичній системі слова набувають нового значення на основі метафоризації чи інших переносів найменувань. Існує поділ неологізмів на три групи: словотвірні, семантичні, а третю, самостійну, групу формують запозичені адаптовані неологізми [9, с. 271].

Досить вичерпним і ґрунтовним є дослідження словацької лінгвістки Я. Кішової «Модель класифікації неологізмів» [9], у якому на основі базового критерію й розуміння неологізмів у найширшому значенні як білатеральної одиниці мови представлено три типи неологізмів: формальні, формально-змістові й семантичні.

До формальних неологізмів дослідниця відносить назви, у яких домінує зміна форми, при цьому формально нові лексичні одиниці залишаються семантично ідентичними до початкової, вихідної одиниці. До цієї групи неологізмів належать:

а) аббревіатури: *ISIC* ← англ. *International Student Identity Card*, *SBS*, *SBS-ka*, *esbéeska* ← *strážna bezpečnostná služba*;

б) дериваційні та елімінаційні унівєрби: *výberovka* ← *výberový album*, *bulvár* ← з *bulvárna tlač*;

в) мультивербати: *globalizačný proces*, *proces globalizácie* ← *globalizácia*;

г) словотвірні кальки: *voľné ruky* ← англ. *handsfree*, *rodové štúdiá* ← англ. *gender studies*.

Дослідниця Я. Кішова помітила «у словотвірних кальках той факт, що запозичувані однослівні лексеми часто стимулюють творення багатослівних кальок. Останні роки в словацькій мові наявна експансія нових одиниць з англійської мови, для якої більш характерні композиційні словотвірні процеси. Хоч у словацькій мові на сучасному етапі відносно помітною стала тенденція творення композитів або квазікомпозитів (наприклад, *etnohudba*, *pornostránka*, *aquapark*, *internetkáfé*), проте ми досі достатньо часто перекладаємо ці однослівні іншомовні одиниці атрибутивним словосполученням або іншими синтаксичними конструкціями»: *horúca linka* ← англ. *hotline*, *plážový volejbal* ← англ. *beachvolleyball*, *prepichovanie mäkkých častí tela, do ktorých sa nasadzujú drobné kovové šperky* ← англ. *piercing*» [9, с. 272].

Друга група неологізмів є найбільш численною й розгалуженою, це формально-змістові неологізми, у яких, крім новизни їх формального аспекту, наявна й зміна семантична (часткова або повна):

а) абсолютні (власне) неологізми, які номінують нові денотати: *casting* «конкурс, процедура відбору у сфері моди, шоу-бізнесу», *tender* «конкурс, процедура відбору в економічній сфері», *sendvičovač* «прилад для запікання бутербродів – сендвічів»;

б) ревіталізовані лексичні одиниці, які певний час були на периферії мовної системи, але на сучасному етапі перемістилися до її ядра та функціонують у своєму первинному значенні, але в новому соціокультурному контексті: *primán* «учень першого курсу восьмирічної гімназії», *starosta* «виборний вищий представник муніципалітету»;

в) міжмовні омоніми (омоформи й омофони) – це нові формальні інтернаціоналізми з новим значенням і випадковою тотожністю форми до вже наявної в словацькій мові лексичної одиниці: *email* – раніше запозичена із французької мови одиниця із значенням «верхня глянцева фарба» і відносно нове запозичення з англійської мови з різними варіантами написання (*e-mail*, *email [imejl]*) [KSSJ] у значенні «електронна пошта», *(na) chate* (від *chata* «невелика будівля для відпочинку, дача» й інноваційне *(na) chate [čete]* (від *chat* – спосіб / вид комунікації за допомогою інтернету);

г) нові спільнокореневі деривати, які утворено афіксальним способом від наявних питомих чи запозичених мовних одиниць: *odštátňiť* «позбавити державу монопольного права управління економічною сферою» ← *štát* «державою», *probiotický* ← *biotický*;

ґ) гібриди афіксоїдного типу, тобто квазікомпозиції, – одиниці, які виникли сполученням питомої та запозиченої одиниць: *europoslanec* «депутат європейського парламенту». У межах цієї групи науковці виділяють нові продуктивні лексичні одиниці, т. зв. ініціально аббревіаційні композиції з першим компонентом нелексічного характеру: *i-reklama* «інтернет-реклама, інтернетова реклама», *e-obchod* «електронний магазин»;

д) нові композиції, утворені з двох повнозначних слів: *pravostredový* «правоцентричний»; *exportuschopný* «товар, який відповідає певним критеріям, що дозволяє його експортувати»;

е) нові лексикалізовані сполучення для найменування певного специфічного предмета чи явища, причому значення слів, що увійшли до складу інноваційного сполучення, є відомими мовцям, проте інноваційне сполучення створене з метою номінувати нове значення: *registrované partnerstvo* «офіційно визнаний і підтверджений союз гомосексуальних партнерів, що діє за тим же принципом, що і шлюб», *plastové okno*, *interiérové centrum* тощо.

До третьої групи належать семантичні неологізми, або неосемантизми:

а) власне неосемантизми: *tunel* нове значення «шахрайська фінансова операція, розкрадання фінансів» (до наявного в мові значення «споруда у формі наскрізного проходу під землею або в горах»);

б) мовні одиниці, які виникли в результаті (квазі)омонімії: *au pair* «іноземка, яка доглядає за дітьми або особами похилого віку за проживання й харчування» попри наявну в мові лексичну одиницю *au pair* «торг. терм. безкоштовний прямий обмін цінностями»;

в) нові одиниці, які з'явилися в результаті зміни типу чи сфери комунікації, адже зазнали процесу термінологізації: (*pomarančová koža* як найменування целюліту), детермінологізації (*time out*), ретермінологізації (*prefix* «знаки, які

визначають вид картки» в банківській термінології *prefix karty, účtu* «префікс карти, рахунку») [9].

Представлена класифікація неологізмів не претендує на вичерпність, вона, за словами автора, є суб'єктивним баченням природи неологізмів як білатеральних, двосторонніх, одиниць, що призвело до такого їх поділу, адже науковці мають право визначати власні вихідні положення та критерії розподілу досліджуваних явищ.

Отже, у словацькому мовознавстві протягом другої половини ХХ – початку ХХІ ст. інноваційні одиниці лексико-семантичної системи мови були у фокусі наукових досліджень, створено ґрунтовну дослідницьку базу з фіксації та вивчення різних видів неологізмів, описано способи їх творення, сфери використання тощо, що сприяє глибшому розумінню розвитку мови та її адаптації до сучасних реалій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bosák, J. Slovenčina a slovanské jazyky na prelome storočí. *Studia Academica Slovaca*. Bratislava: UK, 2000, 29 S. 227–233). URL: https://zborniky.e-slovak.sk/SAS_29_2000.pdf
2. Bosák, J. Slovenský jazyk. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 1998. 168 s.
3. Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny (Horecký J. a kol.). Bratislava: VEDA, 1989. URL: <https://www.juls.savba.sk/ediela/dynamika/dszss.pdf>
4. Horecký, J. Neologizmy v súčasnej spisovnej slovenčine. *Kultúra slova*, 1986, Ročník 20(1). S. 6-13. URL: <https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/1986/1/ks1986-1.lq.pdf>
5. Horecký, J. Neologizačné procesy v súčasnej spisovnej slovenčine. *Studia Academica Slovaca*. Prednášky XXIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Bratislava: UK, 1987. URL: https://zborniky.e-slovak.sk/SAS_16_1987.o.pdf
6. Horecký, J., Ráková A. *Slovník jazykovědných termínů*. Bratislava: SPN, 1979. 208 s.
7. Králik, L. *Stručný etymologický slovník slovenštiny*. Bratislava: VEDA, 2015. 704 s.
8. *Krátky slovník slovenského jazyka (KSSJ)*. Bratislava: VEDA, 2003. URL: <https://slovník.juls.savba.sk/>
9. Kišová, J. Model triedenia neologizmov. *Varia*. 16. *Zborník materiálov zo XVI. kolokvia mladých jazykovedcov (Časť-Papiernička 8. – 10. 11. 2006)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 2009. S. 268 – 280. URL: https://www.juls.savba.sk/ediela/varia/16/Varia16_kvalita.pdf
10. Mistrík, J. a kol. *Encyklopédia jazykovedy*. Bratislava: Obzor, 1993. 294 s.
11. Odaloš, P. Lexika slovenčiny po roku 1989. *Jazyk v komunikácii vybraných spoločenských prostredí*. Univerzita Mateja Bela – Pedagogická fakulta, Fakulta humanitných vied, 1999. S. 9–23.
12. Ološtiak, M. Dynamika slovnej zásoby súčasnej a najsúčasnejšej slovenčiny (mimojazykové súvislosti). *Človek a jeho jazyk 5. Povaha jazyka a jej poznávanie*. Bratislava: VEDA, 2022. S. 102–127. URL: https://www.juls.savba.sk/attachments/clovek/caj_5.pdf
13. Ološtiak, M. Slovenská neológia a neografia. *Neologizmy a neologizácia v lingvistickej reflexii*. Prešov: Vydavateľstvo PU, 2023. S. 13–65. URL: <https://elibrary.pulib.sk/elpub/document/isbn/9788055532073>
14. Orgoňová, O., Bohunická, A. *Lexikológia slovenčiny*. Praha: Columbus, 2012. 282 s.
15. Šimková, M. Pohyby v slovenskej lexike v 90. rokoch. *Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti*. Bratislava: Veda, 1999. S. 116–136.

ДИНАМІКА ЧАСТОТНОСТІ ВЖИВАННЯ НЕОЛЕКСИКИ «МОВИ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ» (ЗА ДАНИМИ ГРАК)

Вимоги Нової етики зумовлюють мовну політику держави. Запропонована і прийнята в Україні програма про створення мови безбар'єрності транслює головний принцип політкоректності: спочатку людина. Таким чином, мова покликана змінити упереджене ставлення суспільства, оцінюючи людину за однією характеристикою та знеособлюючи її через мовні засоби.

Головним завданням норм Нової етики та політичної коректності стало створення позитивного та неагресивного середовища, яке забезпечує мова задля запобігання конфліктів між різними расовими, етнічними, ґендерними та іншими соціальними групами. Концепція полягає в тому, що використання слів з негативними конотаціями безпосередньо впливає на їх сприйняття на підсвідомому рівні, а отже, змінюючи мову, ми можемо змінити патерни мислення. Це перегукується з гіпотезою Сепіра-Уорфа про вплив мови на її носія: сприйняття світу залежить від мови, якою спілкується людина, а отже, програмує (впливає) на її поведінку.

Феномен політкоректності та Нова етика є **актуальним** явищем, адже до цієї проблематики прикута увага наукової спільноти. Тренд політкоректності має змінити реальність через уплив на мову. Натомість практичні наслідки зміни слововжитку на широкий загальний оцінити досить важко. Новизною цієї розвідки є корпусний підхід до аналізу поширення політкоректної мови в українському суспільстві з оперттям на відомості з «онлайн-словника безбар'єрності» та зіставлення даних частотності вживання нових запропонованих у онлайн-словнику лексем з відомостями корпусу української мови, що й визначає **мету дослідження**.

Фактичний матеріал становлять новітні слова-репрезентанти в межах норм політкоректності, зафіксовані в словниках. Загалом проаналізовано 63 мовні одиниці. Джерельною базою дослідження послуговували корпус української мови ГРАК та словник проекту Олени Зеленської «Без бар'єрів». Отже, основним методом дослідження є корпусноорієнтований аналіз поширення новітньої лексики «безбар'єрної мови».

Нова етика стрімко перебудовує старі патерни в мові, а також впливає на мовну політику держави. З ініціативи першої леді Олени Зеленської була ухвалена Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року. Безбар'єрність окреслюється як філософія суспільства без обмежень, яка має стати новою суспільною нормою, що відображається і в мові зокрема.

Спроба висловитися на політичні або соціально важливі теми супроводжується певними рамками моралі, які обмежують використання неприйнятних термінів, що можуть нести образливий, а іноді ворожий зміст для певних груп населення. Особливій увазі підлягають соціально-політичні висловлювання, які здатні задавати вектор думок суспільства, зокрема, формувати простір для дискусій і поляризації певних соціальних груп.

Наразі термін «політкоректність» втрачає свою актуальність, бо на зміну йому прийшло нове більш широке поняття «вокізм» (від англійського: *woke* – прокинутися). Вокізм не є принципово новою концепцією, він радше має на меті змінити фокус уваги з одних проблем на інші. Рух вокізму почався із захисту прав темношкірих, поняття використовували в значенні «уважний до расової упередженості та дискримінації» [3]. З поширенням цього руху почав

доповнюватися й обсяг ідей, як-от: прояви соціальної нерівності (сексизм); ідеї прихильників «лівацтва», що стосуються політики ідентичності та соціальної справедливості; політика реформування вступних тестів (SAT) до закладів вищої освіти, які, буцімто, загрожують правам темношкірих тощо. Вокізм не пропонує нові погляди на проблеми, або нові ефективні рішення, він має на меті спробу поглянути на вже наявні суперечності під іншим кутом, з новою назвою руху. Втім, зі зміною адміністрації в США вокізм опинився під загрозою, бо нова американська влада почала поширювати критичне ставлення до цієї ідеології.

За зміною глобальних світових процесів встигати досить складно, адже правила можуть змінюватись кожного дня. Проте вокізм вже спричинив активне поширення норм нової етики, яке відбувається й зараз, завдяки появі нових слів і термінів. На жаль, єдині критерії політичної коректності чи вокізму відсутні, і це спричиняє багато комунікативних конфліктів у суспільстві. Проблемною постає дилема умовності вибору, коли ліберальний світ пропонує всебічний конформізм, бо ти або будеш «свій» або «чужий».

В україномовній спільноті використання «новомови», мови нової етики, впровадження змін супроводжується гострими дискусіями. Зокрема, використання фемінітивів досі викликає суперечки в інформаційному полі, ґендерна рівність є ґрунтом для дискусій та поляризації суспільства на тих, хто вживає етично доречні словосполучення, і тих, хто не вбачає в цьому сенсу. Нова етика супроводжується концепцією «нової щирості», що передбачає відвертість на рівні зі змінами, боротьбі зі стереотипами та відкритістю в обговоренні табуйованих тем. Проте суспільство має запит на відкритий щирий діалог щодо впровадження цих мовних нововведень.

В Україні впровадження Нової етики розвивається через зовнішні впливи, внутрішньополітичну ситуацію та соціальні зміни. Потужним поштовхом стало також прийняття нового правопису, який задав рамки етичного та коректного спілкування з людьми різного ґендеру, зокрема, використання фемінітивів, які стали нашим потужним вектором у впровадженні Нової етики в суспільство. Активне творення і вживання фемінітивів – це відновлення питомої ознаки української мови. Фемінітивам присвячені праці багатьох українських дослідників. Серед них вивчення фемінітивів у діахронічному (М. Брус) та синхронічному (А. Нелюба) аспектах. Новітню лексику соціальних мереж досліджують науковці у різних аспектах [1; 2], створюються відповідні словники.

Головним принципом політкоректності є принцип «спочатку людина», який передбачає говорити про людину, а не її риси, хвороби, вік, колір шкіри тощо. Коли ми говоримо *інвалід*, ми ніби навішуємо на людину тавро. Але інвалідність – це тільки одна з ознак людини. Тому коректно в такому випадку дотримуватися принципу «person first language». У словнику зазначається, що єдиним коректним терміном сьогодні є *людина (особа) з інвалідністю*. Семантика слова *інвалід* визначається походженням від лат. *invalidus* – *слабкий, хворий* [5]. Це накладає на людину характеристику непридатної. Таким чином, у рамках стратегії безбар'єрності було розроблено словник із правилами етичного та правильного звертання до різних груп людей. Замість *сурдопереклад*, *мова жестів* – *жестова мова*. Семантично терміни *мова жестів* та *жестова мова* різняться тим, що мову жестів використовує кожна людина, коли щось пояснює, чи використовує міміку, другий же термін позначає мову, якою послуговуються люди з порушенням слуху, в неї є свій словник та система правил. Термін *сурдопереклад* наразі вважається застарілим і не етичним, бо походить від латинського *surdus* – *глухий* [6]. Замість *колясочник* – *людина, яка користуються кріслом колісним*. Навіть

поняття *інвалідний візок* слід замінити на *крісло колісне*, тому що слово *візок* уживається радше на позначення транспортного засобу для переміщення вантажу.

Неетичними навіть почали вважати поняття *дальтонізм*, *глухонімиї*, *сліпий*, *німиї*, на заміну яким треба вживати *людина з порушенням сприйняття кольору*, *людина з порушеннями слуху / нечуюча людина*, *з порушеннями зору / незрячий*, *людина, яка спілкується за допомогою альтернативних засобів комунікації*.

Зміни в українській мові також торкаються і слів на позначення расової, етнічної чи національної належності. Так, наприклад, замість *азіати* – *азійці*, бо слово *азіати* є росіянізмом, тож єдиний правильний варіант – *азійці*. Замість *цигани* – *роми*. Замість *чорний*, *негр* – *темношкірий*. *Чорний*, або ще *кольоровий* вважалося досить нейтральним словом, але в англomовному суспільстві воно набуло образливого значення, зокрема, на тлі рухів за права людини та Black Lives Matter. Замість *жид* – *єврей*. Тлумачний словник української мови подає слово *жид* як образливу назву євреїв [7]. Ця форма вважається застарілою та неетичною.

Особлива увага приділяється словам та термінам, коли ми говоримо про ЛГБТІК спільноту, тому що багато років ця тема була табуована в суспільстві та сприймалася, подекуди, досить агресивно. З настанням сплеску нової етики та побудови нового толерантного суспільства, цій темі стали приділяти більше часу. Тож постало питання етичного звернення до груп різних ґендерів, яких наразі нараховують більше 50. Замість *гомосексуаліст*, *голубий* – *гомосексуал* / *гей*. З лінгвістичної точки зору суфікс *-іст* вважається некоректно вжитим. Він є калькою з російської, який вживався в радянській психіатрії на позначення діагнозу. Тому термін *гомосексуаліст* несе в собі семантику хвороби. Коректно казати так, як це вживається в англійській – *homosexual*, або *гей*. Так само й терміни *лесб'янка* – *лесбійка* / *гомосексуалка*. Замість *натурал/ка* – *гетеросексуал/ка*. Термін *natura* з латинської перекладається як *природа*, тому всі люди без винятку є натуральними, бо є частиною природи, тож семантично буде неправильно вживати щодо людини гетеросексуальної орієнтації – *натурал/ка*. Єдиними, офіційно визнаними науковою спільнотою термінами є *гетеросексуал* і *гомосексуал* на позначення сексуальної орієнтації за особою своєї або протилежної статі. Суфікс *-ізм* не є доречним при творенні похідних від цих слів (напр., *гомосексуалізм*, *гетеросексуалізм*), тому що ці поняття не є ідеологічними течіями, а суфікс *-ізм* зазвичай має саме таку семантику.

Усі ці «нові етичні слова» та багато інших покликані виправити соціальну нерівність на мовному рівні між людьми різних груп, національностей тощо. Таким чином, мова покликана змінити упереджене ставлення суспільства через мовленнєву діяльність.

Людина використовує мову кожного дня як засіб трансляції певної інформації, а завдяки фіксації мови в текстах ми маємо змогу відслідкувати та проаналізувати зміни, які відбуваються з нею в історичній ретроспективі. Завдяки текстам ми можемо зрозуміти контекст, в якому знаходилося суспільство на певних етапах свого існування. Аналізуючи корпус української мови ГРАК маємо можливість відслідкувати динаміку функціонування тих чи інших мовних виразів через аналіз наявних у корпусі текстів. Так, наприклад, на період здобуття Україною незалежності використання леми *афроамериканець* навіть не фіксувалося. Значно краща ситуація постала на початку 2000-х: у 2001 році використання леми *афроамериканець* становить частоту 5.3 на мільйон слів, а

негр – 3.7. Станом на 2020 рік частотність використання лем *афроамериканець* і *негр* становить 8.9 і 0.8 відповідно. Те саме відбулося зі словами *жид* і *євреї*, ми можемо зафіксувати поступове зменшення використання лем *жид* починаючи з середини XX століття. Станом на 1991 частотність лем *жид* та *євреї* дорівнює 21.5 та 47.7 відповідно. У 2020 році частотність становить 0.7 (лема *жид*) та 20.08 (лема *євреї*).

Актуальним зараз є впровадження фемінітивів, хоча це і не є чимось кардинально новим для української мови, що підтверджують відомості з ГРАК. Сплеск використання фемінітивів зафіксовано на початку XX століття, в середині 20-х, 40-х та 60-х рр XX ст., подекуди у 80-х та 90-х, що пов'язано з періодом здобуття незалежності та піднесенням українськості. Впродовж попередніх 10 років, починаючи з 2014-го, відбулася значна активізація утворення іменників жіночої статі. До прикладу, фемінітив від лем *професор* – *професорка*, утворений за допомогою суфіксу *-к-*, набув широкого використання починаючи з 2019, після прийняття нової редакції українського правопису. Хоча вже станом на 2003 рік частота становила 40.8 збігів на мільйон слів. Після 2019 року, станом на 2023 – 69.5. *Авторка* і до прийняття нового правопису була досить популярною словоформою, у 2000 році частотність на мільйон слів становила 7.5, а у 2019 зростає до 15.5. Лема *педагогиня* фіксується вже в 10-х рр. XXI ст., з найбільшою частотою 0.6 у 2022 році, а от лема *директорка* є більш уживаною: з 2019 по 2022 роки частотність змінилася від 17.5 до 23.2 [8].

Отже, аналізуючи корпус української мови ГРАК, ми простежили динаміку функціонування тих чи інших слів у наявних у корпусі текстах. Дані, отримані з корпусу ГРАК, свідчать, що мовна ситуація докорінно почала змінюватися у XXI столітті, коли тренд політкоректності став активно впроваджуватися, а правозахисні рухи набирати своєї міцності. До того ж, використання фемінітивів відображає не тільки тяглість до політкоректності, а й традицію, яка існує в українській мові щодо утворення жіночих форм іменників на противагу чоловічим, а спади та сплески їх використання є також показником соціально-політичної ситуації в країні, яка і диктувала мовні зміни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Косович, О. В. (2020). Ужиток іншомовних слів: логіка мови чи данина моді. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Вип. 44. С. 35–36.
2. Костюк, Ю. М. (2021). Суспільно-політичний неолексикон української інтернет-комунікації у формально-семантичному та соціонормативному аспектах: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. в галузі гум. наук : 035 Філологія / ТМПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 251 с.
3. Woke – URL: <https://termin.in.ua/vokizm-vouk-voukyzm-vokyzm-vouk-kultura/> (дата звернення: 31.03.2025).
4. Словник – Без бар'єрів. *Без бар'єрів*. URL : <https://bf.in.ua/glossary/> (дата звернення : 31.03.2025).
5. ІНВАЛІД – ЕТИМОЛОГІЯ | Горох – українські словники. URL: <https://goroh.pp.ua/Етимологія/інвалід> (дата звернення : 31.03.2025).
6. СУРДО – ЦЕ. *Sutura*. URL: <https://sutura.org.ua/glosari/surdo/> (дата звернення : 31.03.2025).
7. ЖИДИ – тлумачення, орфографія, новий правопис онлайн. URL : <https://surl.li/sugsfl> (дата звернення : 31.03.2025).
8. Графіки (CQL). *ГРАК – site.name*. URL : <https://surl.li/ojobjs> (дата звернення: 31.03.2025).

ЗМІСТ

Вступне слово декана факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, докторки філологічних наук, професорки Ірини Степанівни ПОПОВОЇ.....	3
Апоненко І. М. Антитеза як онімна гра в «Казці про Мару» Ліни Костенко.....	5
Anisimova A. I., Tsymbalova S. S. Verbalization of the concept «ecology» in the english mass-media.....	7
Бесараб О. М. Формування мовної картини світу через цифрові технології....	9
Буднікова Л. Т. Особові назви з іншомовними суфіксами <i>-іст/-іст, -ер, -ор</i> у словацькій та українській мовах.....	12
Вдовиченко Н. В. Асоціативні значення кольорів у фразеологізмах української мови (на матеріалі експериментального дослідження).....	16
Висоцька Т. М. Лексичні особливостей тексту технічної інструкції: перекладацький аспект.....	19
Гайданка Т. М. Мовне багатоголосся пограниччя: стилістичні особливості романів Ольги Токарчук.....	22
Glushchenko V. A. Method structure in Ukrainian linguistic tradition.....	24
Горєлова П. В. Лексеми «пан» та «пані» в українській художній прозі другої половини ХХ ст.: семантичний та перекладознавчий аспекти.....	28
Грек М. О. Різномовна базова англійська лексика як ключовий аспект вивчення мови у педагогічному дискурсі (на матеріалі серії підручників “Upstream”).....	31
Гурко О. В. Парентетичні конструкції у газетному тексті «Guardian» (на матеріалі онлайн-новин).....	35
Гусєв В. А. Вектори розвитку перехідної художньої свідомості у літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття.....	37
Демешко І. М. Специфіка лексико-словотвірних інновацій та дериваційні ресурси українських новотворів.....	39
Дюкар К. В. Полімотивати з непрозорими стосунками похідності, зафіксовані протягом 2014–2024 років.....	42
Зайцева В. В. Оказіоналізми мови творів Ігоря Калинця.....	45
Ігнат'єва С. Є. Антропоніми як етнокультурний маркер художнього дискурсу Люко Дашвар.....	48
Ільченко І. І. Орнітологічні прізвища запоріжан	51
Кардаш Г. О. Семантичний аналіз дієслів мовлення у словацькій мові.....	53
Кірковська І. С. Культурне сприйняття категорії часу слов'ян та східноєвропейців	57
Корсунський В. О., Дьячок Н. В. Номінативна одиниця дизайну середовища.....	59
Куварова О. К. Про деякі тенденції динаміки розвитку лексичного складу польської мови.....	62

Кузь Г. Т. Українські неологізми-фразеорепліки в суспільно-політичному та розмовному дискурсах.....	66
Лем П. І. Словацькі науково-технічні терміни в українському перекладі.....	69
Лугова Д. В. Рідкісні чоловічі та жіночі імена м. Запоріжжя 2020–2024 рр.....	72
Matorina N. M. Teoretyczne problemy antropologicznej poetyki doświadczenia: droga do syntezy.....	73
Мацегора І. Л. Специфіка перекладу складних іменників у сучасній польсько-українській лексикографії.....	75
Межов О. Г. Однорідні та відокремлені члени речення як засоби синтаксичного ускладнення медіазаголовків.....	78
Нагула І. Мовні особливості запорізьких ергонімів 2022–2024 рр.....	81
Novikova O. V. Using the brainstorming method in teaching English to the students of the Faculty of Applied Mathematics and Information Technology...	83
Олійник І. І. Неологізація та жанрово-стильові особливості сучасного українського детективного роману.....	84
Онufрієнко Г. С. Неологізми гібридної мовної природи з міжнародними компонентами як актуальний об'єкт дидактичної лінгвістики.....	87
Осипенко В. Ю., Дьячок Н. В. Принципи визначення поняття та категорії дискурсу.....	90
Панченко О. І., Ратомська А. Особливості перекладу твору Т. Претчетта «Міст троллів» українською мовою.....	92
Петріца В. В. Словацькі економічні терміни в українському перекладі.....	94
Петріца Н. М. Українсько-чеська міжмовна інтерференція.....	98
Поліщук Б. М. Перформативи у воєнному медіадискурсі як комунікативна макростратегія.....	101
Попова І. С. «...Листи, листи, без яких я не можу жити»: про синтаксичну організацію структур з лексемою « <i>лист</i> ».....	106
Радзієвська Т. В. До питання про синхронно-діахронний метод при дослідженні мовної динаміки.....	109
Родний О. В. Фотографічний стиль в творчості Бруно Шульца.....	113
Самойленко О. В. Використання суфіксоїду <i>-терапія</i> для утворення термінів психології.....	115
Семенюк О. А. Назви магазинів у мовному просторі міста: функціонування й адаптація.....	117
Suima I. P. Multimodal translation: how grammar adapts to new communication formats.....	120
Суховець Ю. М. Антоніміїні відношення в мікросистемі прислівникових еквівалентів слова сучасної української мови.....	123
Тарасенко К. В. Сучасна польська пісенна творчість як засіб формування лінгвокультурної компетенції у здобувачів вищої освіти.....	127
Тернова Ж. А. Використання коміксів у навчанні польської мови як іноземної.....	129
Толкачова А. В. XX століття в контексті ідей Ф. Ніцше.....	131

Khodorenko A. Space and time in visual narrative: the chronotope and paratranslation.....	134
Шистко А. О. Основи синтаксичної компресії.....	137
Шлапаков О. С. Компресія як механізм номінації в чеській мові.....	140
Шпітько І. М. Словацька неологія: досвід типології неологізмів.....	142
Яроцька Г. С. Динаміка частотності вживання неолексики «мови безбар'єрності» (за даними ГРАК).....	146

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Кафедра загального мовознавства та слов'янознавства

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ІННОВАЦІЇ В СУЧАСНИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

Матеріали XII Міжнародної наукової конференції

Українською, англійською, польською мовами

За зміст і достовірність фактів, цитат, власних імен
та інших відомостей відповідають автори

Відповідальна за випуск проф. Н. В. Дьячок
Технічний редактор І. М. Шпілько
Комп'ютерна верстка О. К. Куварової
Дизайн обкладинки І. Д. Кольцової

Підписано до друку 23.05.2025. Формат 60х84/16.
Друк цифровий. Умовн. друк. арк.
Зам. №

Видавництво та друкарня ПП «Ліра ЛТД».
вул. Наукова, 5, м. Дніпро, 49107.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів та
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 6042 від 26.02.2018 р.

Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах:
Матеріали XII Міжнародної наукової конференції (м. Дніпро, Дніпровський
національний університет імені Олеся Гончара, 24–25 квітня 2025 року) /
укладання і загальна редакція О. К. Куварової. – Дніпро: Ліра, 2025. – 153 с.

ISBN 978-617-8519-48-3

Збірник містить матеріали доповідей українських і зарубіжних лінгвістів, присвячені опису лексико-семантичних і граматичних інновацій у сучасних слов'янських мовах, що виявляються в різних комунікативних сферах; вивченню тенденцій і перспектив розвитку інноваційних процесів на різних рівнях мови; дослідженню явищ неологізації в аспектах сучасних наукових парадигм; розгляду мовних і мовленнєвих інновацій як об'єктів прикладної лінгвістики, лінгводидактики, теорії і практики перекладу.

Для викладачів, науковців, аспірантів і студентів гуманітарних факультетів, а також для широкого кола читачів, яких цікавлять динамічні зміни, що відбуваються в сучасних слов'янських мовах.

Матеріали публікуються в авторській редакції.

УДК 811.16'373